

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA EFENDİ
VE
GÜLŞEN-İ PEND MESNEVİSİ
(İnceleme-Metin-Sözlük)

HAZIRLAYAN
MEHMET SAİT ÇALKA

DANIŞMAN
DOÇ. DR. KENAN ERDOĞAN

MANİSA 2007

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA EFENDİ
VE
GÜLŞEN-İ PEND MESNEVİSİ
(İnceleme-Metin-Sözlük)

HAZIRLAYAN
MEHMET SAİT ÇALKA

DANIŞMAN
DOÇ. DR. KENAN ERDOĞAN

MANİSA 2007

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU****Tez No:**   **Konu:**   **Üniv.Kodu:****Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.****Tezin yazarının****Soyadı: ÇALKA****Adı: MEHMET SAİT****Tezin Türkçe adı:** Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi (İnceleme- Metin- Sözlük)**Tezin Yabancı adı:** Mustafa Efendi and Mesnevi of Gülşen-i Pend**Tezin yapıldığı****Üniversite:** CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ**Enstitü:** SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**Yılı:**2007**Diğer kuruluşlar:****Tezin Türü:****5- Yüksek Lisans Dili:****Tez Danışmanının****Ünvanı:** DOÇ. DR.**Adı:** KENAN**Soyadı:** ERDOĞAN**Türkçe anahtar kelimeler:****İngilizce anahtar kelimeler:****1- Mustafa efendi****1- Mustafa efendi****2- Nasihat-nâme****2- Nasihat-nâme****3- Pend-nâme****3- Pend-nâme****4- 18. asır****4-18th century****5- Mesnevi****5- Mesnevi****Tarih:****İmza :**

ÖZET

Klâsik Türk edebiyatı Mesnevî sahası, işlenen çeşitli konularıyla, meydana getirilen farklı farklı türleriyle sayısız manzum eserlerin ortaya konduğu geniş bir saha olarak dikkatleri çekmektedir. Bu sahanın önemli bir yapı taşı da, hiç şüphesiz devrin insanına iyiyi ve doğruyu anlatmaya çalışan, onları manevi yönden yetiştirmeye çalışan Nasihat-nâmeler, başka bir adıyla Pend-nâmelerdir. İşte biz bu Yüksek Lisans tez çalışmamızda, 17. asrın ikinci yarısı ile 18. asrın ilk yarısı arasında yaşamış olan Mustafa efendinin 1708'de kaleme aldığı Gülşen-i Pend adlı nasihat-nâmesini ele alacağız. Bu çalışmamız, inceleme, metin ve sözlük kısmından oluşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mustafa efendi, Nasihat-nâme, Pend-nâme, 18. asır, Mesnevi

ABSTRACT

The Mesnevi area of Classical Turkish Literature takes attention as a wide area in which lots of prose Works have been written with various themes and different kinds. The significant aspect of this area is Nasihat-nâme, called as Pend-nâme, too. It tries to explain right and good and give moral, didactic lessons. In our Master thesis, we will try to handle and examine a Nasihat-nâme colled Gülşen-i Pend wich was written in 1708 by Mustafa Efendi, who lived between the second period of the 17th century and the first period of the 18th century. This thesis is composed of three sections; research, text and theseraus.

Key Words: Mustafa Efendi, Nasihatnâme, Pend-nâme, 18th century, Mesnevi.

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi (İnceleme- Metin- Sözlük)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2004

MEHMET SAİT ÇALKA

ÖNSÖZ

Türklerin İslâm dinini kabul etmeleriyle birlikte, Orta Asya'da başlayıp Osmanlı coğrafyasında gelişip olgunlaşan Klâsik Türk edebiyatı Mesnevî sahası, işlenen çeşitli konularla ve türlerle çok sayıda manzum eserlerin ortaya konduğu geniş bir alan olarak dikkatleri çekmektedir. Bu sahanın önemli bir yapı taşı da hiç şüphesiz Nasihat-nâmeler, başka bir adıyla Pend-nâmelerdir. Türklerin, girdikleri yeni medeniyet dairesinde ortaya koydukları uzun soluklu edebiyat hareketi olan Klâsik Türk Edebiyatı'nda başlangıçtan itibaren önemli bir yer tutan nasihat-nâme türü, Cumhuriyet dönemine kadar çeşitli örneklerle varlığını sürdürme gelmiştir. Çoğu medrese eğitimi almış bulunan şairler, esas itibariyle bir öğüt (nasihat) dini olan İslâmiyet'in emir ve yasaklarını telkin etmeyi, insanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmeyi, her bakımdan iyi, ahlâklı bireyler yetiştirmeyi ve öldükten sonra da okunduğunda hayırla anılmalarını sağlayacak türde bir eser bırakmayı ilke edinmişlerdir.

İşte hayırla anılmayı sağlayacak türde bir eser bırakan bu şâir ve eserleri gün ışığına çıkarıp bilim âlemine sunmak da hiç şüphesiz biz genç araştırmacılara düşmektedir. Bu gâye ile biz, tez konusu olarak tespit ettiğimiz ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Mustafa Safî efendi tarafından kaleme alınan Gülşen-i Pend mesnevisini tozlu kütüphane arşivinden kurtararak edebiyat dünyasına kazandırmayı amaçladık. Daha önce çalışılmamış bir eser olarak Mustafa Safî efendinin Gülşen-i Pend mesnevisinin, benzerine az rastlanan kaside nazım şekline ait olan kafiye örgüsü ile yazılmış bir nasihat-nâme türü olması dolayısıyla dikkate değer bir özellik taşıdığı kanaatindeyiz. Genel itibariyle Mesnevi formatında olması gereken Tevhid, Münacat, Na't, Dört Halifeye Övgü gibi bölümleri ihtiva etmesinin yanında, kafiye örgüsünün de kaside nazım şekline göre oluşturulması, ele aldığımız çalışmayı Klâsik Türk edebiyatı açısından ilginç kılmaktadır. Bu özelliği açısından bu tez çalışmamızın, Klâsik Türk edebiyatı alanında nasihat-name türü üzerinde yapılacak çalışmalara bir katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızın giriş kısmında, XVIII. yüzyılda Osmanlı devletinin siyâsî ve edebî hayatı hakkında muhtasar bilgi vermeye çalıştık. Daha sonraki alt başlıklarda XVIII. yüzyılın da içinde bulunduğu Klâsik Türk edebiyatında kaleme alınan ve

önemleri ile dikkatleri çeken mesnevi ve nasihat-nâmeleri sıralamaya çalıştık. Daha sonra ise Mustafa Safî efendinin hayatı hakkında kaynaklarda geçtiği kadarıyla bilgi verdikten sonra Gülşen-i Pend'ten yola çıkarak müellifin edebî kişiliğini ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızın ikinci bölümde ise ele aldığımız Gülşen-i Pend'i ayrıntılı bir şekilde inceledikten sonra tezimizin üçüncü bölümünde, Gülşen-i Pend mesnevisinin transkripsiyonlu metnini sunduk. Metnin hemen ardından ise tez okuyucusunun metni daha sağlıklı bir şekilde anlamlandırabilmesi için Sözlük ekledik. Sözlük kapsamına aldığımız sözcüklerin hem metin içinde kullanıldıkları anlamını hem de anlam itibarıyla farklı görüşlerin olabileceği düşüncesiyle farklı anlamlarını da sözlüğümüzde bulunmasını uygun gördük.

Edebiyat âlemine katkı sağlayacağını düşündüğümüz bu çalışmamız süresince bize desteğini bir an bile esirgemeyen başta Doç Dr. Kenan Erdoğan hocama, eserin yazma nüshasını ve bilimsel kaynakların temini için değerli vakitlerini bize ayıran Prof. Dr. Mahmut Kaplan'a, Doç. Dr. Âdem Ceyhan'a ve üzerimize hakkı geçen herkese teşekkürlerimizi bir borç biliriz.

Mehmet Sait ÇALKA
Manisa 2007

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	I
İçindekiler.....	III
Kısaltmalar.....	VI

GİRİŞ

A- XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİNİN SOSYAL VE EDEBİ HAYATI

1. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Sosyal Durumu..... 1
2. XVIII. Yüzyıl Klâsik Türk Edebiyatı..... 5

B- MESNEVİ EDEBİYATI..... 8

1. Türk Edebiyatı'nda Mesnevi..... 10
2. XVIII. Yüzyıl Anadolu Sahasında Mesnevi..... 13
3. Klâsik Türk Edebiyatı'nda Nasihat-nâmeler..... 14
4. XVIII.Yüzyıl Anadolu Sahasında Yazılmış Nasihat-nâmeler17

I. BÖLÜM

MUSTAFA EFENDİ'NİN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

- A. Mustafa Efendi'nin Hayatı..... 18
- B. Mustafa Efendi'nin Edebi Şahsiyeti 19

II. BÖLÜM

GÜLŞEN-İ PEND / İNCELEME

- A. Gülşen-i Pend'in Yazılış Tarihi..... 22
- B. Yazılış Sebebi..... 22
- C. Nüshaları 23
- D. Vezin ve Kafiyesi..... 25
- E. Konusu ve Muhtevası..... 26
  1. Basmelenin Faziletleri Bahsi..... 27
  2. Cenâb-ı Hakkın Birliğine Övgü..... 27
  3. Peygambere Salât ve Selâm Bahsi..... 30
  4. Hz. Peygambere Övgü Bahsi..... 33
  5. Dört Halifeye Övgü Bahsi..... 35
  6. Şehit Hz. Hasan ve Hüseyin Bahsi..... 37

7. Geçici Dünyanın Halleri Bahsi.....	38
8. Kurtuluş Yolu İçin Gönüle Nasihat Bahsi.....	39
9. Fânî Dünyanın Hileleri Bahsi.....	42
10. Kibirli Gönüllere Nasihat Bahsi.....	44
11. Gönlü Eğitmek İçin Nasihat Bahsi.....	46
12. Gönle Allâh Yolunu Öğretme Bahsi.....	47
13. Hz. Peygamberin Temiz Ruhuna Övgü Bahsi.....	48
14. Padişahlara Nasihat Bahsi.....	49
15. Vezirlere Nasihat Bahsi.....	50
16. Kadınlara Nasihat Bahsi.....	52
17. Öğrencilere Nasihat Bahsi.....	53
18. Sahhaflara Nasihat Bahsi.....	54
19. Kâtiplere Nasihat Bahsi.....	56
20. Hattatlara Nasihat Bahsi.....	58
21. Şâirlere Nasihat Bahsi.....	61
22. Ses Sanatçılarına Nasihat Bahsi	64
23. Âşıklara Nasihat Bahsi.....	67
24. Vâizlere Nasihat Bahsi.....	69
25. Tarikat Şeyhlerine Nasihat Bahsi.....	72
26. Tasavvuf Ehline Nasihat Bahsi.....	73
27. Tabiblere Nasihat Bahsi.....	75
28. Göz Doktorlarına Nasihat Bahsi.....	77
29. Cerrahlara Nasihat Bahsi.....	79
30. Ledünnî İlimlerle Uğraşanlara Nasihat Bahisleri.....	80
31. Kimyagerlere Nasihat Bahsi.....	83
32. Sarraflara Nasihat Bahsi.....	84
33. Ticaret Ehline Nasihat Bahsi.....	84
34. Vasîlere Nasihat Bahsi.....	85
35. Mütevelli Ehline Nasihat Bahsi.....	86
36. Hatiplere Nasihat Bahsi.....	87
37. İmamlara Nasihat Bahsi.....	88
38. Müezzinlere Nasihat Bahsi.....	90
39. Gâzîlere Nasihat Bahsi.....	90
40. Tımarlı Sipahilerine Nasihat Bahsi.....	91

41. Köylülere Nasihat Bahsi.....	92
42. Attarlara Nasihat Bahsi.....	92
43. Her Sanat Ehline Nasihat Bahsi.....	93
44. Bu Yüce Pendin Övgüsüne Dâir.....	93
45. İnleyen Gönüle Ve Tüm Halka Nasihat Bahsi.....	94
46. Yorgun Gönülden Nasihatler Bahsi.....	110
47. Gönlü Azarlayarak Yapılmış Bir Nasihat.....	111
48. Nasihatnamenin Kuruluşuna Dâir.....	113
49. Allah'tan Rahmet Dileme Bahsi.....	115
50. Hz. Peygambere Na'tler Bahsi.....	115
51. Eserin Hâtimesi Bahsi.....	117
52. Tarih Düşürme Sanatı Bahsi.....	118
F. Gülşen-i Pend'te Dil, Üslup ve Şekil Özellikleri.....	119
1. Eserde Kullanılan Edebi Sanatlar.....	121
2. Eserde Kullanılan Atasözleri ve Deyimler.....	125
3. Eserde Geçen Ayet ve Hadisler.....	127
SONUÇ.....	131
BİBLİYOGRAFYA.....	132
III. BÖLÜM	
GÜLŞEN-İ PEND / METİN	
A. Metnin Kuruluşunda Dikkate Alınan Hususlar.....	140
B. Transkripsiyon Alfabesi.....	142
C. Metin.....	143
D. Sözlük.....	348
E. Orjinal Metinden Örnek Varaklar.....	360

KISALTMALAR

a.g.m.	adı geçen makale
a.g.e.	adı geçen eser
bkz.	Bakınız.
C.	Cilt
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz:	Hazırlayan, hazırlayanlar.
Mad.	Maddesi
s.	sayfa
S.	Sayı
vb.	ve benzeri
Yay.	Yayımları
TTK	Türk Tarih Kurumu
Üniv.	Üniversitesi
TDK	Türk Dil Kurumu
Terc.	Tercüme

GİRİŞ

A- XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİNİN SİYÂSÎ, SOSYAL VE EDEBÎ HAYATI

1. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Siyâsî ve Sosyal Durumu:

Bu yüzyılda Osmanlı devletinin siyâsî ve sosyal durumu ile ilgili bir çok tarih kitaplarında bilgi bulunmakla birlikte biz özellikle bu yüzyıl üzerinde araştırmaları olan Robert Mantran'ın *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I-II, Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna* adlı çalışmasının bir özeti mahiyetinde bu yüzyılda Osmanlı devletinin durumunu şöyle açıklayabiliriz¹:

Osmanlı Devleti tarihinde büyük değişimlerin yaşandığı XVII. yüzyılda siyâsî ve sosyal alanlarda büyük sıkıntılar geçiren devlet, mevcut kurumlarından şüphe etmeye başlamış, ihtiyaçlara cevap veremeyen bu kurumların yerine hangi kurumları getireceği hakkında tartışmalar başlamıştı. Ülkenin doğu ve batısını kuşatan devletlerle mücadele etme zorunluluğu, siyâsî, sosyal, iktisâdî ve askerî alanlarda radikal değişiklikler yapılmasını gündeme getirmişti.

Karlofça antlaşması (26 Ocak 1699) ile Batı'ya karşı kaybedilen itibâr ve toprakların geri alınması devlet olarak yüzyılın en önemli hedefiydi. Bu yüzyılın son çeyreğinde büyük başarılarla imza atan Fazıl Ahmet Paşa'nın genç yasta ölmesi üzerine, IV. Mehmet, 1676'da Köprülü'nün damadı Kara Mustafa Paşa'yı sadrazamlığa getirmişti. Ancak katıldığı Viyana seferinde bozguna uğramış ve bu bozgun, sadrazamın hayatına mal olmuştu. Viyana bozgunu sonrası Osmanlı devletine karşı Avusturya, Lehistan, Malta, Venedik ve Ruslar'ın katıldığı (1696) büyük bir ittifak oluşturuldu. Osmanlılar dört cephede bu ittifaka karşı mücadele verdiği sırada, içte de huzursuzluk artmaktaydı..

I. Mustafa (1695-1703), Viyana bozgunu ve ardından gelen toprak kayıplarını önlemek amacıyla üç kez Avusturya'ya sefer düzenledi. İlk iki seferde kısmen başarı

¹ Daha geniş bilgi için bkz. Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Terc. Server Tanilli, Cem yay., İstanbul, 1995.

sağlandıysa da, son seferde Osmanlı ordusu Zenta denilen yerde bozguna uğratıldı. Bunun üzerine İngiltere'nin araya girmesiyle Osmanlılar, ittifak güçleriyle Karlofça Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı (26 Ocak 1699). 25 yıl için geçerli olacak bu antlaşma sonunda, Avusturya'ya Macaristan'ın büyük bir bölümü ve Erdel; Venediklilere Dalmaçya kıyıları ve Mora; Lehistan'a ise Podolya ve Ukrayna bırakılıyordu. Rusya ile yapılan üç yıllık ayrı bir anlaşma ile de Azak Kalesi Ruslara terk ediliyor ve onların İstanbul'da daimî bir elçi bulundurmaları kabul ediliyordu. Karlofça Antlaşması, Osmanlıların toprak kaybıyla neticelenen en ağır antlaşmasıydı.

Osmanlı, dışarıda yukarıda bahsettiğimiz devletlerle uğraşırken, içerde de I.Edirne Vakası adı verilen bir ayaklanma ile boğuşmak zorunda kalmıştı. Ayaklanma sonunda, Osmanlı tahtına III. Ahmet geçirilmişti (1703-1730). Osmanlı'da gelişen bu olayları fırsat bilen Rusya, bu dönemde hem Doğu Avrupa hem de Karadeniz istikametinde topraklarını genişletme gayesini gütmekteydi. Poltova yenilgisinden sonra Osmanlılara sığınan İsveç Kralı XII. Şarl, iki ülke arasında yeniden bir savaşın başlaması için bir sebep oldu. Bu savaş ile Osmanlılar, Karlofça'da kaybettikleri toprakları tekrar kazanma fırsatını bulacaktı. Nitekim Prut'ta sıkıştırılan Ruslar, 1711'de anlaşma yaparak, Azak'ı terk etmek zorunda kalmışlardı. Karadağ'da isyan çıkartan Venedik'e karşı açılan savaşlarda ise işgal altındaki Mora da 1715'de kurtarılmıştı. Bu başarılar üzerine, sıranın kendisine geldiğini düşünerek harekete geçen Avusturya, Osmanlıları yenilgiye uğrattır. Bu yenilgi ile Temesvar ve Belgrat düşer ve Osmanlı, Pasarofça Antlaşmasını imzalamak zorunda bırakılır (1718). Balkanlar ve Orta Avrupa seferleri için stratejik bir yerde olan Belgrat'ın düşmesi, ağır sonuçlar doğursa da Pasarofça antlaşmasıyla bölgede bir süre barış sağlanmıştır.

Pasarofça Antlaşması neticesinde ortaya çıkan barışı iyi kullanmak isteyen Osmanlılar, artık Avrupa karşısında savunma durumunda kalacağını anladığından, Balkanlardaki sınır kalelerini tahkim etme, bölge halkını yanında tutmak için vergileri azaltma siyaseti uygulamaya ağırlık vermekteydi. Damat İbrahim Paşa, Osmanlılara üstünlük kurmuş olan Avrupa'yı her yönüyle tanımak için Avrupa başkentlerine elçiler gönderdi. 1718-1730 yılları arasındaki bu dönem, sanatta lüle motifinin işlenmesi sebebiyle "*Lâle Devri*" adıyla anılmaktaydı. Bu dönemde matbaanın açılması, çini ve

kumaş fabrikasının kurulması gibi bazı müspet yeniliklerin yapılmış olmasına rağmen III. Ahmet ve saray çevresinin şaşaalı eğlenceleri ve harcamaları huzursuzluğu artırmaktaydı. Damat İbrahim Paşa'nın, İran'a karşı başlatılan savaşta (1722) kesin netice alamaması muhalefetin harekete geçmesine yetiyor ve Patrona Halil Ayaklanması'nın (1730) patlak vermesiyle bu dönem sona eriyordu.

Sultan III. Ahmed'in âsiler tarafından katledilmeleri ile III. Ahmed'in yeğeni I.Mustafa hükümdarlığa getirildi. (1730-1754). İçerde bunlar olurken, Kafkaslardaki sınır olaylarını bahane eden Rusya, Kırım Tatarlarına karşı büyük bir saldırı başlattı. Azak ve Bahçesaray Rusların eline geçti (1739). Fransa'nın da teşvikiyle Osmanlılar, Rusya'ya karşı savaş ilân etti. Rusya'nın yanında savaşa katılan Avusturya da, Eflâk ve Boğdan'a girmişti. Osmanlılar iki cephede de büyük başarılar kazandılar. Prusya, Fransa ve İsveç'in Osmanlılara yakınlaşması, Osmanlılar karşısında ummadıkları bir yenilgi tadan Rusya ve Avusturya'yı barış yapmaya zorladı. Bu savaş sırasında tekrar Osmanlıların eline geçen Belgrat'ta bir anlaşma imzalandı (18 Eylül 1739). Belgrat Anlaşmasıyla, Avusturya, Pasarofça barışıyla elde ettikleri tüm topraklardan geri çekildiler. Ruslar da Azak'ı terk ederek bölgedeki kıyı ve deniz ticaretinin Osmanlı gemileriyle yapılmasını kabul etti. Bu anlaşma, geçici de olsa Osmanlıların toparlanmasını sağlamıştır. Savaşta Türklerin tarafını tutan Fransa'yla, Kanuni dönemde tanınan imtiyazları genişleten ve süre tahdidi koymayan yeni bir kapitülâsyon antlaşması imzalanmıştır (1740). Damat İbrahim Paşa zamanında başlayan İran savaşları, Lâle Devri'nden sonra da devam etmekteydi. Ruslar, çöküş dönemine giren Safavilerin elindeki Azerbaycan ve Dağıstan'ı işgal etmişlerdi.

Şirvan halkının talebi üzerine Osmanlılar duruma müdahale etmiş, iki ülke arasında çıkabilecek savaş Fransa'nın araya girmesiyle önlenmişti. Rusya'nın kuzeydeki işgaline karşın Osmanlılar da Güney Azerbaycan'ı topraklarına kattılar. Sah Tahmasp 1732'de Osmanlılar ile barış yaptı. Bu durumu kabullenemeyen Afsar Nadir Bey, Şah Tahmasp'ı devirerek kendi hâkimiyetini ilan etti (1736). Osmanlılar, bazı toprakları Nadir Han'a bırakmaya razı oldu. Her iki taraf için de yıpratıcı olan bu uzun savaşlar, Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla çizilen sınırların aynen kabul edildiği 1746 anlaşmasıyla son bulmuştur.

I.Mahmut döneminde, başarılı savaşların yanı sıra, ordu içinde de yeni düzenlemelere gidilmiştir. Aslen Fransız olup Osmanlı hizmetine girerek beylerbeyi olan Ahmed Pasa, Humbaracı Ocağı'nı kurarak (1734), batı savaş tekniklerini burada hayata geçirmiş idi. I.Mahmut'un üvey kardeşi III.Osman'ın (1754-1757) yerine geçen amcaoğlu III. Mustafa (1757-1773) zamanında da ordu içerisinde bazı ıslahatlar devam ettirilmişti. Nitekim onun döneminde Tophane ıslah edilerek yeni ve güçlü toplar dökülmüş, donanma yenilenmişti. Ancak, Rusya ile başlayan harpler bu yeniliklerin yeterli olmadığını gösterecektir.

1764'te Rusya, Osmanlıların toprak bütünlüğünü garanti ettiği Lehistan'ı işgal ediyor ve kaçan mülteciler Osmanlı sınırını geçen Ruslar tarafından katlediliyordu. Bu olay üzerine Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilân etmişti (1768). Ruslar, Baserabya ve Kırım'ı işgal ettikleri gibi, İngilizlerin de yardımıyla, Baltık filosunu Akdeniz'e göndererek, Mora Rumlarını isyana teşvik etmişler ve Çeşme'de demirli Osmanlı donanmasını gafil avlayarak, gemileri yakmışlardı.

Rusya'nın nihaî amacı, İstanbul'u ele geçirerek Bizans'ı yeniden diriltmek idi. İşte bu maksatla, Osmanlı Devleti'ni taksim etmek üzere Avusturya ile gizli bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmayı haber alan Osmanlı Devleti, Prusya ve İngiltere'nin de tahrikiyle Rusya'ya karşı savaş açtı. Halkın infialine neden olan Kırım'ı geri almak Osmanlı'nın en büyük arzusu idi. Ancak bu savaşa Rusya'nın müttefiki olan Avusturya'nın da katılmasıyla, Osmanlılar iki cephede birden mücadele etmek zorunda kaldılar(1788). Avusturya'ya karşı iki kez savaş kazanıldı. Belgrat ve Banat ele geçirildi. Ancak Rusya'ya karşı doğu cephesinde başarı sağlanamadı. Bu tarihlerde Osmanlı tahtına III. Selim çıkmıştı (1789-1807). III. Selim İsveç ile bir anlaşma yaparak Rusya'ya karşı bir müttefik kazanmıştı. Ancak Rusya Bükreş ile Küçük Eflâk'i almış, ardından da Belgrat ve Bender düşmüştü. 1790'da Avusturya imparatoru II.Joseph ölünce iç ayaklanmalar baş göstermiş ve Fransız ihtilalinin etkileri bu ülkede de hissedilmeye başlanmıştı. Bunun üzerine yeni imparator II. Leopold, Zıştovi anlaşmasını imzalayarak Osmanlılarla olan savaşı sona erdirdi (1791). Bu anlaşma mevcut statükoyu muhafaza eden maddelerden ibaretti. Rusya ile de, İspanya'nın aracılığıyla Yaş Barış Antlaşması imzalandı (1792). Rusya'nın savaş sırasında işgal

ettiği yerlerden sadece Özi, anlaşmayla verilmiş oluyordu. Hem Avusturya hem de Rusya bu anlaşmalarla, Fransa ve Lehistan'daki gelişmelere dikkatlerini verirken Osmanlı Devleti de gerekli ıslahatları yapmak için bir soluklanma zamanı bulabilecekti.

İyi bir eğitim görmüş olan III. Selim bu barış döneminden faydalanarak, devlet içinde, özellikle askerî alanda, ıslahatlar yapmak istiyordu. Bu maksatla, Nizâm-i Cedid adı verilen ilk ıslahat hareketiyle, yeni bir ordu kurdu (1793). Yeniçeri Ocağı'nı kaldıramayacağını bildiğinden, öncelikle Nizâm-ı Cedid denilen bu orduyu Batılı tarzda düzenleyip başarısını kanıtlamak gerekiyordu. Ancak bundan sonra Yeniçeri Ocağı lağvedilebilirdi. Fakat kendileri aleyhine ortaya çıkan gelişmelerden endişe duyan Yeniçeriler, bazı devlet adamlarını da yanlarına çekerek yeniliklere karşı çıktılar ve isyan ettiler. Üstelik bu arada Napolyon Bonapart, bir orduyla Mısır'ı işgale başlamıştı (1798). Osmanlılar, Rusya, İngiltere ve Sicilya'nın da menfaatlerine dokunan Fransız işgaline karşı harekete geçti. Ehlamlar savaşıyla, Mısır'ı ele geçirip, kuzeye yönelen Bonapart, Akka'da Osmanlı savunmasını geçemedi (1799). Kuşatmayı kaldıran Napolyon geri dönerken, yerine bıraktığı ordu komutanları da mağlûp edildiler. Neticede Fransızlar Mısır'ı terk etmek zorunda kaldı(1801). Fransa'yı barışa zorlayan önemli bir sebeplerden birisi de, Akdeniz'de Rus ve Türk donanmalarının iş birliği yapmaları, İngiltere'nin Fransız savaş ve ticaret gemilerini taciz etmesiydi. Fransa'nın Akdeniz ve Orta Doğu'daki ticarî menfaatlerinin zedelenmesi onları barışa zorluyor ve bu gelişmelerle yüzyıl sona eriyordu.

2. XVIII. Yüzyıl Klâsik Türk Edebiyatı²:

On sekizinci yüzyılda Osmanlı Edebiyatı, devletin düştüğü iç ve dış sarsıntılara rağmen 17. yüzyıldaki kuvvet ve kudretinden bir şey kaybetmemiştir. Yalnız bu asrın edebiyatında cemiyete dönüklük ve bir mahallîlik rüzgârı esmektedir. Devrin sanata düşkün ve milletin refahını temine çalışan hükümdarları mevcuttur. Bu padişahların hayatlarında ve zamanlarında cereyan eden hâdiseler de birbirlerine benzerlik gösterir. Asrın başında Sultan Üçüncü Ahmed Han şairdir ve sanata düşkünlüğü, bir başka

---

² Daha geniş bilgi için bkz. Hasibe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatı, Eski" mad., Türk Ansiklopedisi, C.32, Ankara, 1982; s.80-134 ; <http://www.dallog.com/tdve/osmanlite18.htm> , Osmanlı Türkçesi Edebiyatı - 18. Yüzyıl, (Erişim Tarihi: 05.06.2007).

hususiyetidir. Asrın sonunda ise, Sultan Üçüncü Selim Han görülür. O da sanata ve şiire düşkün, dîvân sahibi bir şairdir. Fakat ne yazık ki, her iki padişah da isyanla tahttan indirilecektir.

Sultan Üçüncü Ahmed'in zamanında, Melikü'ş-Şûarâ ve Reîs-i Şâirân unvanları ile taltif edilen Osmanzâde Tâib (ölm. 1724), Seyyid Vehbi (ölm. 1736), Neylî, Kâmî (ölm. 1724), Sultan Üçüncü Ahmed'in nedimlerinden Ahmed Dürrî (ölm. 1722), Nâbî ve Rûhî ekollerinin bir nevî takipçisi olan Sâmî, İstanbullu Nâzım, Selim Efendi (1661-1725), Damad İbrâhim Paşa, dönemin şâiri Nedim'in dostu İzzet Ali Paşa (ölm. 1739) ve Nedim (ölm. 1730) gibi şairler vardır. Bunların bir kısmı, anlaşılır dile yönelen ve mahallîleşme cereyanına açık şairlerdir.

Bunların içinde Nedim, çağında sönük bir şair olarak görünse bile yerli bir edebiyat akımının kudretli temsilcisi olarak görülür. Lisanı temiz ve âhenklidir. Sâde ve samimi bir söyleyişe sahiptir. Bir bakıma şiirlerinde semt semt İstanbul'u verir. Bu, onun zarif bir İstanbul çocuğu olmasından ileri gelmektedir. Halk edebiyatında, 17. yüzyılın Karacaoğlan'ı ne ise 18. asrın Divan Edebiyatında Nedim de o mesabededir. İstanbul Türkçesi'ni kullanan Nedim, aynı zamanda hayatın da şairidir. Hece vezniyle söylediği türküsü onu bir açıdan Halk Edebiyatına yöneltmiştir. Zamanın büyük müderrisleri içinde yer alır. Bu münasebetle Dîvân'ından başka Arapça'dan tercüme eserleri de vardır. Patrona Halil İsyanı gibi meş'um bir isyan, memleketin pek çok değerlerini alıp götürdüğü gibi, Nedim'i de almıştır.

Asrın ziyneti olan diğer şairler; Reîsü'ş-şâirân (Şâirler Reisi) unvanını alan Sünbülzâde Vehbi, Râsîh, Koca Ragıb Paşa (1699-1765), Haşmet (ölm. 1768), Fitnat Hanım (1780) ve Şeyh Gâlib'dir (ölm. 1757-1799). Bunlar arasında Koca Ragıb Paşa ile Şeyh Galib'in değerleri büyüktür.

Koca Ragıb Paşa, manâ derinliği veren beyitleriyle Türk tefekkür edebiyatında müstesna bir mevkie sahiptir. 1756 tarihinden itibaren, ölünceye kadar sadrazamlık yapmış ve sarayın damadı olmuştur. O, Osmanlı-Türk devletinin haysiyet ve şerefini yükseltmiş, itibarını Avrupa devletlerine karşı muhafaza etmiştir. Kaynaklar onun âlim, fâzıl, şair ve büyük vezir olduğunda müttetikler. Zaten isminin başında yer alan

“Koca” kelimesi, bunu ziyadesiyle ifade etmektedir. Onun *Dîvân*’ı ve *Münşââtı*’ndan başka, *Fethiyye-i Belgrad* adlı siyasî bir risalesi vardır.

Osmanlı Türk Edebiyatının bu asırdaki en önemli temsilcisi, Şeyh Gâlib’dir. O, aynı zamanda Türk Divan Edebiyatının da en son temsilcisi durumundadır. Divan şiiri, en kudretli sözlerini, bu son temsilcisiyle söylemiştir. Mevlevî bir aileye mensup olan Gâlib Esad (1757-1799)’ın tarih manzumelerinin yanında *Dîvân*’ı ve *Hüsnü Aşk* adlı bir mesnevîsi vardır. Bu itibarla o, asrın Mesnevî edebiyatı içinde yer alır.

Asrın tarih yazarlarına gelince, bunlar, eserlerini mensur olarak vermişlerdir. Eserleri daha ziyade kendi isimleriyle anılır. Râşid’in (ölm. 1735) Tarihi’nden başka, *Sihhatnâme* ve *Fütühâtname*’si vardır. *Münşeat*’ı iki ayrı mecmuada toplanmıştır. Kendi adı ile anılan *Râşid Tarihi* ise, Nâimâ’nın bir devamı durumundadır. Silâhtar Fındıklılı Mehmed Ağa’nın (1658-1724) en mühim eserleri, *Zeyl-i Fezleke* ile *Silâhtar Tarihi*’dir. Defterdar Mehmed Paşanın *Zübdetü’l-Vakâyi*’i ve Vâsıf Efendi’nin (ölm. 1806) *Mehâsinü’l-Asâr* ve *Hakâyık-ul-Ahbâr* tarihleri, bu asrın zikredilmesi gereken eserleridir.

Tezkireler bu asırda da varlıklarını devam ettirirler. Ancak 17. asır tezkirelerinden pek farklı değillerdir. Safaî’nin *Safaî Tezkiresi*; İsmâil Belîğ Efendi’nin, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan*’ı ve Nuhbetü’l-Âsâr fi Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr’ı; Sâlim’in *Sâlim Tezkiresi*, Râmiz’in *Âdâb-ı Zürefâ*’sı; Safvet Mustafa Efendi’nin *Safvet Tezkiresi*, Âkif Beyin *Mir’ât-ı Şiir*’i zikre değer eserlerdir. Bunlara ilâve olarak Şeyhi’nin *Vakâyi-i Fudalâ*’sını ve Mehmed Emin *Tezkiresi*’ni zikretmek yerinde olur. Mevlevî Tezkiresi olarak ise Esrar Dede’nin yazdığı *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* ve Sâkıb Dede’nin (ölm. 1732) *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye*’si bulunmaktadır.

Bu asırda, seyahat edebiyatı içinde seferetnâmeler ortaya çıkmıştır. Bunların yazarları, eserlerinin adından da anlaşılacağı üzere yabancı ülkelerde sefirlik vazifesinde bulunmuşlardır. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi *Sefâretnâme-i Fransa* adlı eseriyle bu sahada ön planda gelir. Ahmed Resmî Efendi (1700-1738) de *Prusya Sefâretnâmesi*’ni sâde, renkli ve gerçekçi bir şekilde yazmıştır.

B- MESNEVİ EDEBİYATI³

Edebiyat âlimlerinin genel tarifine göre Mesnevi, her beyti başlı başına kafiyeli olmak üzere vücûda gelen bir nazım biçimidir. Mesnevi kelimesi, Arapça olmasına rağmen bu dilde kullanılmayan bir kelimedir. Beyitlerinin ayrı ayrı kafiyeli olmasının yanında, her beytin anlamının kendi içinde tamamlanması ve öteki beyitlere geçmemesi mesnevinin bir özelliğidir. Fakat beyitler arası konu birliğine de dikkat edilir. Mesnevi, beyitlerinin kafiyeleri bağımsız olmalarından ötürü, uzun destânî ve hayalî hikayelerin, tâlim, ahlak ve tasavvuf mevzu'larının, kısacası uzun manzum eserlerin yazılmasında müracaat edilen bir nazım şeklidir.⁴

Aruzun genellikle Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün, Mef'ûlü Mef'ûlü Fe'ûlün, Mef'ûlün Mef'ûlün Fe'ûlün ve Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl gibi kısa kalıplarla vücûda getirilen Mesnevi, geleneksel bir tertibe göre yazılır.⁵ Başta çoğunlukla kaside şeklinde Tevhid, Münacât, Hz. Peygamber ve dört halifeye Na'tler ve eserin ithaf edildiği padişah ya da herhangi bir devlet adamına övgü bulunur. Daha sonra "Der-Beyân-ı Sebeb-i Te'lif" başlığı altında eserin yazılış sebebi anlatılır. Eserin asıl konusu Ağâz-ı Dâsîtan adıyla da yazılabilen başlık altında toplanır ve alt başlıklar altında konu işlenir. Her bölümün başında işlenecek konu genellikle Farsça ve kırmızı mürekkeple yazılır⁶ Eser, Hâtîme yani bitiş ile de son bulur. Hâtîme kısmında genellikle eserin yazma koşullarından, beyit sayısından, eserin bitiş tarihinden bahsedilir ve genellikle de eserin bitiş tarihine tarih beyti düşürülür.

³ Mesneviler konusunda yapılmış çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fatma S. Kutlar, "Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü *Türk Bilgi Dergisi*, S.1, s. 102-157, Ankara, 2000.; Erdoğan Uludağ, "Mesnevi Araştırmaları Bibliyografyası", Mütferrika S.7.(Güz), İst. 1995, s.65-85; İsmail Ünver, "Mesnevi" , Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri) S.415-417, Ankara., Temmuz-Eylül 1986, s.430-563.

⁴ M.Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s.166; Âgâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, T.T.K. Yay., Ankara, 1984, s.103; Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. yy'a Kadar) (Sultan II. Murad Devri) (824-855/1421-1451)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999; İsmail Ünver "Mesnevi" , Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri) S.415-417, Ankara, Temmuz-Eylül 1986, s.430-563

⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı (Nazım Şekilleri ve Aruz)*, Dergah Yay., İstanbul, 1999., s.59-74

⁶ E.J.Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi (A History Of Otoman Poetry)*, Çev:Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay., Ankara, 1998, C.I,II, s.66

Mesnevi, İnan edebiyatında doğmuş, buradan Arap ve Türk edebiyatlarına geçmiştir. Arap edebiyatında mesnevi, Harun Reşid devrinde Aban b. Abdülhamid Lâhikî'nin Pehlevî dilinden çevirdiğı Kelile ve Dimne eseriyle girmiştir. Arap edebiyatında daha çok Farsça'dan yapılan çevirilerde kullanılmış olan mesnevi, ayrıca öğrenilmesi ve ezberlenmesi istenilen konularda yazılan eserlerde de kullanılmış bir şekildedir. Araplar bu nazım şekli için Arapça bir sözcük olan Mesnevi kelimesini kullanmamış, *Kaside-i müzdevice* veya sadece *Müzdevice*⁷ sözcüğünü yeğlemişlerdir. Arapların vücuda getirdikleri bu manzumeler Recez bahri ile yazıldıklarından bu manzumelere *Recez* veya *Urcuze* denmiştir. Bu manzumelerin her mısraına da *Şatar* denmiştir.⁸

Daha önce de belirttiğimiz gibi mesnevi, İnan edebiyatına has bir nazım şeklidir. Bu edebiyatta mesnevi ilk kez, 10. asırda yazılmaya başlanan ve İnan'ın millî destanı olarak bilinen *Şehname*'de görülmüştür. Altmış bin beyit olan Firdevsî'nin (ö.1020) *Şehname*'si kendinden önce ve sonra yazılan *Şehnâmelerin* en meşhuru olarak bilinmektedir. *Şehnameler* daha çok ruzun Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül kalıbıyla oluştuklarından bu vezne *Şehnâme* vezni denmiştir. Selçuklular devrinde İnan'ın en büyük şâiri sayılan Nizâmî-i Gencevî (ö.1203) ise, ilk kez beş mesnevi yazarak hamse meydana getirmiştir. İnan edebiyatında Feridüddin Attar'ın (ö.1230) *Mantuku't-tayr* adlı eseri ve Moğollar döneminde İnan'da yetişen Sâdî'nin (ö.1291-94) *Bostan* ve *Gülistan* adlı mesnevileri çok okunan ve Türk edebiyatında mesnevi şâirlerine de ilham kaynağı olan eserlerdendir. Bu şâirlerden sonra yetişen Husrev-i Dihlevî'nin (ö.1325) *Matlaü'l-envâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûnü Âyîne-i İskender*, ve *Heşt Behişt* adlı mesnevilerinden oluşan hamsesi de çok okunmasının yanında, kendinden sonra gelen şâirleri etkilemiş ve hamse geleneğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. İnan'da Timurlular döneminde ise daha çok tarihî konularda yazılmıştır. Kazvinî'nin *Zafernâme*'si, Şerefeddin Yezdî'nin (ö.1457) *Zafernâme*'si ve Ahmed Tebrizî'nin *Şehinşahnâme*'si bu tür mesnevilerdendir.⁹ Bu şâirlerden bir asır sonra yaşayan,

⁷ Müzdevice: Çiftlenmiş, çift. Kelimenin başka bir kelimeyle kafiyelenmesi. M.Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s.166

⁸ Haluk İpekten, a.g.e., s.60; *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Haz: Mustafa İsen, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç, İ.Hakkı Aksoyak, Grafiker Yay., Ankara, 2006, s.225.

⁹ Haluk İpekten, a.g.e., s.61

15.yy'da İran'ın en büyük şairi olan Câmî (ö.1492), *Heft Evren* adı altında yazdığı yedi adet mesnevisi yüzyılın ve İran'ın son büyük ve önemli eserleridir. Hatta birçok araştırmacıya göre Câmî'den sonra mesnevinin yükselişi son bulmuştur.¹⁰ Bu yüzyıldan sonra ise İran'da mesnevi geleneği zayıflamaya başlamış ve daha önceki şairlerin seviyesine çıkılamamıştır.¹¹

1. Türk Edebiyatı'nda Mesnevi:

Fars ve Türk edebiyatlarındaki mesneviler arasında tertip, konu ve muhteva bakımından büyük ölçüde benzerlikler görülmektedir. Bu, mesnevi nazım şeklinin önce Fars edebiyatında ortaya çıkması ve Türk edebiyatındaki ilk örneklerinin bundan büyük ölçüde etkilenmesinin tabii sonucudur. Türk şairleri, Fars edebiyatından daha çok tasavvufî konulu eserlerle İslâm âlemindeki ortak konuları işleyen bazı mesnevilerden etkilenmişlerdir. Buna karşılık Türk ve Fars mesnevi şairlerinin bazı ortak yönleri olmakla beraber, Türk şairleri, kırk hadis ve yüz hadis çeviri ve şerhleri, menâkıbnâmeler, gazavatnâmeler, fetihnâmeler, zafernâmeler, şehrengizler, sûrnâmeler, sergüzeşt, ta'rifât gibi eserler de özellikle muhtevâları yönünden Fars edebiyatı etkisinde kalmışlardır; fakat mevlid, mi'râciye, hilye gibi dini türler ise tamamen Türk edebiyatına ait orijinal mesnevilerdir.¹²

Bilindiği üzere Türk edebiyatında kaleme alınan ilk Türkçe mesnevi, Yusuf Has Hâcib'in (ö.1077) *Kutadgu Bilig*¹³ (yazılışı:1069-70) adlı siyasetnâmesidir. XIII. asırda Mevlâna Celâleddin Rûmî (ö.1274)'nin *Mesnevi*'si Farsça olmasına rağmen kendinden sonra yazılan mesneviler üzerinde yaptığı etki dolayısıyla büyük önem arz etmektedir. Bir sonraki yüzyılda Şeyyâd Hamza tarafından kaleme alınan *Yusuf u Züleyha*¹⁴ mesnevisi, Türk edebiyatında yazılan ilk aşk konulu mesnevi olarak bilinmektedir.

¹⁰ Ahmet Ateş, İslam Ansiklopedisi, "Mesnevi" mad., M.E.B. yay. İstanbul 1988, C.8-; Mustafa Çiçekler, D.İ.A., "Mesnevi" mad., Ankara, 2004, C.29, s.320-322

¹¹ İpekten, Haluk, a.g.e., s.61

¹² İsmail Ünver, "Mesnevi", Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri) S.415-417, Ankara.,Tenunuz-Eylül 1986, s.430-563.; İsmail Ünver, D.İ.A., "Mesnevi" mad., Ankara, 2004, C.29, s.320-322

¹³ Reîşt Rahmetî Arat, *Kutadgu Bilig*, Metin TDK Yay., Ankara, 1979.; Kutadgu Bilig, (Çeviri), Ankara,1988; Agop Dilaçar, *Kutadgu Bilig İncelemesi (900. Yıldönümü Dolayısıyla)*, T.D.K. Yay., Ankara,1995.

¹⁴ Dehri Dilçin, *Şeyyâd Hamza Yusuf u Züleyha*, İstanbul, 1947.

Ahmed Fakih'in *Kitâbu Evsâfi Mesâcîdi's-Şerîfe* ve Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye*¹⁵ adlı mesnevileri de dikkate diğer önde gelen mesnevilerdendir.

XIV. asırda mesnevi edebiyatımız, daha çok tercüme eserlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu asırda birçok şair tarafından kaleme alınan *Hüsrev ü Şîrin*¹⁶ mesnevilerinin ilkinin Kutb kaleme almıştır. Kutb, bu eseri Nizâmî'den tercüme etmiştir. Bu dönemde, Kemaloğlu'nun *Ferahnâme'si*,¹⁷ Âşık Paşa'nın *Garibnâme'si*, Gülşehrî'nin *Mantku't-Tayr*'i¹⁸, Kadı Darir ve Sulî Fakih'in *Yusuf u Züleyha*'ları, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşidnâme'si*¹⁹ Mes'ud bin Ahmed'in *Süheyl ü Nevbahar*'ı²⁰ dikkati çeken diğer mesnevilerdir.

XV. asırda²¹, Türk edebiyatında hızlı bir gelişme gösteren mesnevi, bu yüzyılda bir önceki yüzyıla göre sanat endişesi ile yazılan mesneviler ön plana çıkmıştır. Dile, nazım unsurlarına, konuya, mecaz sistemine hakimiyet ve bu yönde gösterilen ustalık, itina ve incelik daha önceki yüzyıllarda yazılan mesnevilerle kıyaslanamayacak kadar yükselmiştir. Bu asrın mesnevileri arasında, Ahmed-i Dâî'nin *Çengnâme'si*,²² hem döneminde hem de kendi döneminden sonra birçok şaire ilham kaynağı olan Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı,²³ Türk edebiyatında ilk hiciv tarzı özelliği taşıyan Şeyhî'nin *Hâmâme'si*²⁴ ve aşk konulu *Hüsrev ü Şîrin*'ni;²⁵ Ahmedî'nin

¹⁵ *Risâletü'n-nushiyye ve Divan*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1965, C.I,II.; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı III [Risâletü'n-Nushiyye –Tenkitli Metin]* Kültür Bakanlığı Yay.,:1361 Klasik Türk Eserleri Dizisi:14 Ankara, 1990.

¹⁶ Necmettin Hacıeminoğlu, *Kutb'un Hüsrev ü Şîrin'i ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul 1968.

¹⁷ Tijen Çalışkanman(Dursun), , *Ferahnâme - Kemaloğlu*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir 1996, 159 s. Danışman : Yard. Doç. Dr. Nezahat Öztekin, Yüksek Lisans Tezi no: 307

¹⁸ Ağâh Sırrı Levend, *Gülşehrî: Mantku't-Tayr*, Tıbbıbasım, Ankara, 1957

¹⁹ Hüseyin Ayan, *Şeyhoğlu Mustafa Hurşidnâme İnceleme Metin Sözlük Konu Dizini*, Erzurum, 1979.

²⁰ Cem Dilçin, *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991.

²¹ Bu yüzyıl mesnevileri için ayrıca bkz: Harun Tolasa, "15. Türk edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *Ege Üniv. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 1982, C.I, s.1-13

²² Gönül Alpay Tekin, *Ahmed-i Dâî, Çengnâme*, Harvard, 1992.

²³ Ahmed Ateş, *Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât [Mevlid]*, TDK.Yay., Ankara, 1954; Faruk Kadri Timurtaş, *Süleyman Çelebi Mevlid [Vesîletü'n-Necât]*, MEB Yay.:2139 Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:450, Türk Klasikleri:30, İstanbul, 1990; Necla Pekolcay, *Süleyman Çelebi Mevlid [Vesîletü'n-Necât]*, Dergah Yay., İstanbul, 1992; Ahmet Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, MEB. Yay.:2216, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:525, İstanbul, 1995; Kazım Baykal, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, Bursa, 1999.

²⁴ Tahir Olgun, *Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi*, Giresun, 1949; Mine Mengi, *Harname Kime Sunulmuştur*, Türkoloji Dergisi, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1977, C.7, s.79-81

*İskendernâme'si*²⁶ ve *Cemşid ü Hurşid*'i;²⁷ Hamdullah Hamdi ve Ali Şir Nevâyî'nin hamseleri gibi eserler dikkati çekmektedir.

XVI. asra bir göz attığımızda ise, bu dönemde dînî-tasavvufî-ahlâkî mesnevilerin ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Ancak bu asırda işlenen bu tür konuları kesin sınırlarla belirlemek ve ayırmak mümkün değildir.²⁸ Gerek aşk konulu mesneviler olsun gerekse dînî konulu mesneviler olsun, diğer türlerde olduğu gibi Türk edebiyatının en olgun eserleri bu yüzyılda vücuda getirilmiştir. Bu asırda çok sayıda mesnevi yazılmasının yanında dikkatleri çeken ve kendinden sonraki dönemlerde etkisini yitirmeyen eserleri şöyle sıralayabiliriz: Ali Şir Nevâyî ve Taşlıcalı Yahya'nın hamseleri, Bursalı Lâmi'î'nin *Vâmık u Azrâ'sı*²⁹, yine Fazlî'nin *Gül ü Bülbül*'ü,³⁰ Türk edebiyatının en meşhur aşk mesnevisi olan Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u³¹ ...vb.

XVII. asırda da daha önceki asırda olduğu gibi daha çok tasavvuf ve ahlak konulu mesneviler kaleme alınmıştır. Aşk konulu mesnevilere bakıldığında, bir önceki yüzyılda kaleme alınmış mesnevilerin seviyesine ulaşamadığını görülmektedir. Bu yüzyılda en önemli mesnevi üstadı, hiç şüphesiz *Hayriye*³² ve *Hayrâbâd* adlı mesnevileriyle Nâbî'dir. Klâsik Türk Edebiyatı'nda Nasihat-nâmeler bölümünde de bahsedeceğimiz Nâbî'nin söz konusu mesnevileri devrin en meşhur eserlerindedir. Bu yüzyılda adını hamsesinde yazdığı mesnevilerle tanıttırması olan Nev'î-zâde Atâ'î de bu yüzyılın önemli mesnevi şâirlerindedir.

XVIII. asrı ayrı bir bölüm olarak işleyeceğimiz için burada XIX. asır Türk edebiyatı mesnevi geleneğini genel bir bakışla değerlendirmeye çalışalım. Bu yüzyılda Klâsik Türk edebiyatı, diğer türlerde olduğu gibi mesnevîde de gelişimini tamamlamış ve son ürünlerini vermiştir. Bu yüzyılda, aşk konulu mesneviler rağbetten düşerek daha

²⁵ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirîni, İnceleme-Metin*, İstanbul, 1963

²⁶ İsmail Ünver, *Ahmedi İskendernâme İnceleme-Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1982.

²⁷ Mehmet Akalın, *Ahmedi, Cemşid u Hurşid, İnceleme-Metin*, Ankara, 1975.

²⁸ Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2004.

²⁹ Gönül Ayân, *Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ Mesnevisi, İnceleme-Metin*, Atatürk Üniv. Doktora tezi, 1983.

³⁰ Nezahat Öztekin, *Fazlî, Gül ü Bülbül*, İzmir, 2002.

³¹ Hüseyin Ayan, *Leylâ vü Mecnûn*, İstanbul, 1981.

³² Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî, İnceleme-Metin*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995.; İskender Pala, *Yusuf Nâbî Hayriye*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005.

çok realist konular işlenmiş, bu da mesnevilerin yapı olarak çok kısılmasına neden olmuştur. Bu sırada Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*³³ mesnevisinin etkisi dönemin diğer şairlerinde yoğun olarak hissedilir; ancak, eserine yazılan nazirelere bakıldığında onun seviyesine erişen herhangi bir mesneviye rastlanamamaktadır. Keçeci-zâde İzzet Molla'nın *Gülşen-i Aşk*'ı, Yenişehirli Avnî'nin *Âteş-gede*'si ve Dâniş'in *Dâniş-nâme*'si söz konusu bu eserlere örnek olarak gösterilebilir.

2. XVIII. Yüzyılda Anadolu Sahasında Mesnevi:

XVIII. asır Osmanlı edebiyatında mesnevi türü, daha önceki yüzyıllara nazaran oldukça zayıflamıştır. Özellikle çift kahramanlı aşk ve mâcera konulu mesneviler terk edilmeye başlanmıştır. Dînî ve tasavvufî konulu mesnevilerde de gözle görülür bir azalma kaydedilmiştir. Yine mesnevilerin beyit sayılarında da ciddi bir azalma görülmüştür. Şeyh Gâlib ve Sümbülzâde Vehbî haricindeki şairlerin kaleme aldıkları mesnevilere bakıldığında mesnevi geleneği itibarıyla söz konusu bu iki şaire yetişemedikleri görülmektedir.

Klâsik Türk şiirinin son üstâdı olarak bilinen Şeyh Gâlib, Nâbî'nin *Hayrâbâd*'ına benzer bir mesnevinin yazılabileceğini göstermek için kaleme aldığı *Hüsn ü Aşk* mesnevisi, İlâhî aşka varmak isteyen bir sâlikin hangi zorluklarla karşılaşabileceğini sembolik-alegorik bir şekilde anlattığı eserdir. Bu eser, dönemin olduğu kadar, Türk edebiyatının da en meşhur mesnevilerindendir. Sümbülzâde Vehbî'nin oğlu Lütfullah için kaleme aldığı ve Nâbî'nin *Hayriyye*'sine nazire niteliği taşıyan *Lütfiyye*'si,³⁴ daha önce de belirttiğimiz üzere iddialı bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yüzyılın bir başka mesnevî şâiri Enderûnlu Fâzıl'dır. *Hûbannâme*, *Zenânnâme* ve *Çenginâme* adlı eserleri vardır. Fâzıl, eserlerinde daha çok mahallîdir.

³³ Orhan Okay, Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk*, İstanbul, 1975; Muhammet Nur Doğan, *Hüsn ü Aşk*, Ötüken yay., Ankara, 2004.

³⁴ Süreyya Ali Beyzâdeoğlu, *Lütfiyye*, MEB Yay., Ankara, 2004.

Nedim tarzını, kendisine göre devam ettirmiştir. Belîğ'in *Gül-i Sad-berg*'i,³⁵ ve Kâmi'nin *Fîrûz-nâme*'si dönemin diğer önemli mesnevilerindedir.

3. Klâsik Türk Edebiyatı'nda Manzum Nasihatnâmeler:³⁶

Türklerin İslâm dinini kabul etmeleriyle girdikleri yeni medeniyet dairesinde ortaya koydukları uzun soluklu edebiyat hareketi olan Divan Edebiyatı'nda başlangıçtan itibaren önemli bir yer tutan nasihat-nâme (pend-nâme, öğüt-nâme) türü, daha çok medrese eğitimi almış bulunan şairler, İslâmiyet'in emir ve yasaklarını telkin etmek; insanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmek; her bakımdan iyi ahlâklı bireyler yetiştirmek; öldükten sonra da okunduğunda hayırla anılmalarını sağlayacak türde bir eser bırakmayı ilke edinmişlerdir.

Nasihat-nâmeler ahlâk konusunda yazılan eserlerdir. İslâm dininde ahlâkın felsefi yanından çok pratiği üzerinde durulmuş, yapılması veya yapılmaması gerekenler doğrudan açıklanmıştır. Nasihat edilirken doğrudan Kur'an ve Hadis'in yanı sıra, mahallî ve ulusal gelenek, davranış, deyim ve atasözlerinden yararlı olanları da kabul görmüştür. Nasihat-nâmelerde, iyi, güzel ve yararlı olan hususlar doğrudan teşvik ve tavsiye edilerek, birer beyitle öğütler somutlaştırılır. Beğenilmeyen davranış ve huylar, toplum için zararlı sayılan hususlar da yine birer öğüt cümlesi veya beyti biçiminde ifade edilmiştir. Öğütler verilirken âyetlere, hadîslere, büyüklerin sözlerine veya atasözlerine dayandırılmış; hacimli eserlerde ise çeşitli hikâyeler anlatılıp kıssadan hisse çıkarılmıştır.

Nasihat-nâmelerin bir tür olarak edebiyatımızda ortaya çıkmasında İran şairi Feridüddin Attâr'ın Pend-nâme adlı ünlü eserinin büyük payı vardır. Bir çok Türk şairi bu eseri manzum veya mensur tercüme veya şerh etmiştir. XV. Asır şairlerinden Abdî, bu eseri (H.865/M.1447)'de genişleterek Terceme-i Pend-i Attâr adıyla Türkçe'ye çevirmiştir. Emir Unsuru'l-Maâlî Keykâvus bin İskender'in oğlu Gilân Şah için yazdığı

³⁵ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, "Belîğ'in Gül-i Sadberg'i (Manzum Yüz Hadis Tercümesi)", *İslâmî Edebiyat*, S.22, Ekim-Kasım-Aralık 1993, s.121-151.

³⁶ Geniş bilgi için bkz: Mahmut Kaplan, "Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler", *Türkler*, C.11, s. 794 -798, *Yeni Türkiye*, Ankara, 2002.

*Kâbus-nâme*³⁷, Sa'dî'nin *Bostan* ve *Gülîstan* adlı eserleri de divan Edebiyatı'nda nasihat-nâmelere örneklilik ve kaynaklık etmiştir.

Eski Türk edebiyatında kullanılan hemen bütün nazım şekilleriyle nasihat-nâme yazıldığı görülmektedir. Bu eserler ya müstakil olarak mesnevi biçiminde ya da kaside, gazel, terci-i bend biçiminde divanların içinde yer almıştır. İncelediğimiz Gülşen-i Pend adlı mesnevisi ise uzunluk ve işleniş metodu olarak mesnevî, kafiye örgüsü bakımından ise kaside nazım şekline uygunluk göstermektedir.

Daha önce ifade ettiğimiz ve Türk edebiyatında kaleme alınan ilk Türkçe mesnevi olarak ifade ettiğimiz Yusuf Has Hâcib'in (ö.1077) *Kutatgu bilig* (yazılışı:1069-70) adlı eseri, Türk edebiyatında bilinen ilk nasihatnâme olarak da kabul edilmektedir. İlk örneğini XI. asırda gördüğümüz nasihatnamelerin Anadolu sahasındaki ilk örneğini ise XIII. asırda Yunus Emre'nin (öl.1321) kaleme aldığı *Risâletü'n-nushiyye* adlı dinî tasavvufî mesnevisi ile görmekteyiz.

XIV. asırda Anadolu'da Ahmed Fakih tarafından kaleme alınan *Çarh-nâme* adlı mesnevi, nasihat türünde yazılan ikinci eser niteliğini taşımaktadır. Turhan Genceî ve Osman F. Sertkaya, eserin dil özelliklerine bakarak eserin müellifinin XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın başında yaşadığını ifade etmektedirler. Bu yüzyılda yazılan bir diğer pend-nâme, Süleyman adlı bir şairin *Nasihat-nâme*'sidir

XV. asırdan itibaren manzum nasihatnamelerin sayısında artış olduğu gözlemlenmektedir. Dönemin en önemli nasihatnâmesi, Ahmed-i Dâ'î'nin *Vasiyyet-i Nuşirevân-ı Âdil Be Puseriş* adlı mesnevisi olarak bilinmektedir. Hurufî şairlerden olan Refi'î'nin H.811/M.1408-1409 yılında yazdığı *Beşâret-nâme*; Arif'in, *Mürşidü'l-Ubbâd*; Fatih devri şairlerinden Saruhanlı Gülşenî'nin 864/1460 yılında yazdığı *Dil-Güşâ* ve Seyyitgazi Dergâhı dervişlerinden olan Germiyanlı Yetimî'nin *İbret-nâme* adlı eseri devrin diğer önemli nasihatnamelerindendir.

³⁷ Bu eserin "II. Murad adına 1427'de yapılmış manzum tercümesi için bakınız: Adem Ceyhan, *Bedr-i Dilşâd'ın Murat-nâmesi*, MEB. Yay. İstanbul 1997

XVI. asır, manzum nasihatnâmelerin en fazla olduğu asır olarak dikkatleri çekmektedir. Yavuz Sultan Selim devri şairlerinden Şemsî'nin *Deh Murg*'u; Hüseyinî mahlasını kullanan Şeyh Hüseyin bin Ahmed'in (öl.H.1000/M.1589) *Câmiü'n-Nasâyih*'i; Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat Seferi sırasında ölen Hızrî'nin *Ab-ı Hayât*'ı; Za'îfî Pîr Mehmed bin Evrenos'un Sa'dî'nin *Bostan* adlı eserinin tercümesi niteliğinde olan *Bâğ-ı Bihîşt*'i; yüzyılın sonlarında kaleme alınan Emirî'nin *Gülşen-i Ebrâr*'ı; Şemseddin-i Sivâsî'nin (öl.H.1006/M.1597) *Gülşen-Âbâd*'ı, *Nasihat-nâme*'si ve genel ahlâk konusunda Sivas'ta (H.996/M.1588) yılında yazdığı sembolik bir mesnevi olan *Mir'atü'l-Ahlâk ve Mişkâtü'l-Eşvâk* adlı eseri ile ünlü divan şairi Zâtî'nin *Pend-nâme-i Zâtî-i Remmâl* adlı nesihatnamesi dönemin önde gelen nasihatnamelerindedir.

XVII. asra baktığımızda, bu yüzyılın ve Türk edebiyatının en önemli nasihatnamelerinden olan Urfalı şair Yusuf Nâbî'nin oğlu Ebu'l-hayr Mehmed Çelebi için Halep'te kaleme aldığı *Hayriye* adlı eseri dikkatleri çekmektedir. Bu asırda, Nâbî'den önce, Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin *Gülşen-i Niyâz*'ı, Serezli Adnî Recep Dede'nin *Pend-nâme-i Adnî*'si, Rızaî mahlasını kullanan İshak Tokadî'nin *Nazmu'l-'Ulûm* adlı eseri bulunmasına rağmen, nasihat türünde bu yüzyıl, *Hayriye* ile hatırlanmaktadır.

XIX. asırda Klâsik Türk edebiyatının diğer türleri gibi nasihatnâme de son örneklerini vermiştir. Bu dönemdeki çok az sayıda olan nasihatnâmelere baktığımızda, bir iki örnek haricinde kalan eserlerin son derece kısa olduğunu görmekteyiz. Bu asrın en uzun nasihatnamesi, Şerifî mahlasını kullanan Erzurumlu Muhammed ibn Ahmed bin Halil tarafından kaleme alınan *Pend-i Gülistân-ı Şerîf* adlı nasihatnamesidir. Nâzım mahlasını kullanan Mevlevî Mehmed Nâzım Paşa'nın *Nasihat-nâme*'si, Yozgatlı Hüznî'nin oğluna hitaben yazdığı *Nasihat-nâme*'si ve Şeyh Mehmed Nûrî'nin *Pend-nâme-i Şeyh Mehmed Nûrî* adlı eseri, nasihatname türünde dönemin ve Klâsik Türk edebiyatının son örnekleri olarak dikkatleri çekmektedir.

4. XVIII. Yüzyılda Anadolu Sahasında Yazılan Manzum Nasihatnameler:

Tez konumuz Gülşen-i Pend'in kaleme alındığı asır olan XVIII. asır Klâsik Türk edebiyatının manzum nasihatname geleneğine bakıldığında ise, kendinden önceki asırlarda yazılan mesnevilere göre nasihatnamelerin geleneğe uygun şekil ve üslup üzere yazıldığı, fakat hacim olarak kısaltmaya başladığı görülmüştür. Bu asırda, diğer türlerde olduğu gibi dînî ve tasavvufî konulu mesnevilerde ve nasihatnamelerde de gözle görülür bir azalma kaydedilmiştir.

Bu asırda en meşhur nasihatname olarak daha önce de zikrettiğimiz Sünbül-zâde Vehbî'nin (öl.1809) oğlu Lutfullah'a hayatta başarılı olması için tutması gereken yolu göstermek üzere Nâbî'nin *Hayriyyesi*'nin etkisinde kalarak yazdığı *Lütfiyye* adlı eseri dikkatleri çekmektedir. Tezimizin konusu olan Mustafa Safî Efendi'nin kaleme aldığı *Gülşen-i Pend* adlı nasihatnamesi haricinde; Vassâf Abdullah Efendi (H.1174/M.1760) tarafından kaleme alınan *Hayâl-i Behcet-Abâd*; Diyarbakırlı Seyyid Ahmed Mürşid Efendi'nin Aydınlı Müridî'nin *Pend-i Ricâl* adlı nasihat mesnevisine nazire olarak te'lif ettiği (H.1159/M.1746) *Pend-i Mürşidî* diğer adıyla *Nasihat-nâme-i Ahmed Mürşidî*; Şemseddin-i Sivasî'nin torunlarından olan Ahmed Suzî'nin *Pend-nâme-i Sûzî'si* ve kaynaklarda Zarîfî, Şeyh Zarîfî, Ahmed Zarîfî Baba, Zarîfî Şeyh Ömer Efendi gibi isimlerle anılan Rusçuklu Zarîfî'nin (öl.H.1210/M.1795) *Pend-nâme-i Zarîfî* adlı mesnevisi dönemin önemli nasihatnameleri olarak dikkatleri çekmektedir.

I. BÖLÜM

MUSTAFA EFENDİ'NİN HAYATI VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

A. Mustafa Efendi'nin Hayatı:

Yaptığımız tüm araştırmalar sonucunda, Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend mesnevisi ile ilgili tek ve kesin bilgiye yalnızca Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at'ın *Ahlak Kitaplarımız*³⁸ adlı eserinde rastlamakla birlikte, bu eserde de maalesef müellif ile ilgili her hangi bir bilgiye yer verilmediği görülmüştür.

Bir kısmını Ankara ve İstanbul kütüphanelerinden temin edip yararlanmaya çalıştığımız XVIII. yüzyıl şuarâ tezkireleri olan Safaî'nin *Safaî Tezkiresi*³⁹, İsmâil Belîğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr fi Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*⁴⁰, Sâlim'in *Sâlim Tezkiresi*, Râmiz'in *Âdâb-ı Zürefâ*'sı⁴¹, Mehmed Emin'in *Şuarâ Tezkiresi*⁴² ve Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviye*'sinde⁴³ yaptığımız araştırmalarda, XVII. asrın son çeyreği ile XVIII. asrın ilk yarısı arasında yaşamış olması gereken Mustafa Efendi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Söz konusu bu tezkirelerde bulduğumuz Mustafa Efendi adlı şahsiyetlerin ise Gülşen-i Pend'in yazılış tarihine uygun bir tarihte yaşamadıklarına, dolayısıyla bizim aradığımız Mustafa Efendi olmadıklarına kanaat getirdik. Araştırmalarımızın son safhalarında, yine Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*⁴⁴ adlı eserinde bulunan ve Gülşen-i pendin yazılış tarihinden yaklaşık 36 sene sonra H.1157/M.1738'de vefat eden Mustafa Efendi adlı bir şahsiyeti tespit ettik. Ancak bu şahsiyetin tabib olduğu ifade edilmesi ve böyle bir eserin olduğu dair herhangi bir bilginin bulunmaması, bizi bu şahsiyetin de aradığımız Mustafa Efendi olmadığı sonucuna götürmüştür.

³⁸ Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at, *Ahlak Kitaplarımız*, Haz: Mahmut Kaplan, Malatya, 2002.

³⁹ Tezkire-i Safâyî, *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr*, İnceleme - Metin - İndeks, Haz: Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları; Ankara, 2005.

⁴⁰ İsmail Belîğ, *Nu'hbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, Haz: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

⁴¹ Râmiz Hüseyin Arab-zâde, *Âdâb-ı Zürefâ*, İstanbul Kütüphaneleri Arşiv no: Esad Efendi, Süleymaniye Ktb. 3875

⁴² Silahdârzâde Mehmed Emin, *Tezkire-i şuarâ*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Arşiv No: Tarih 795

⁴³ Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, Haz: Dr. İlhan Genç, Ankara 2000

⁴⁴ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Haz: Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara, 2000

Mustafa Efendi'nin Gülşen-i pendin yazılış tarihini 1708 olarak zikretmesi ve eserde dönemin padişahı III. Ahmed'i ve sadrazam Damat Ali Paşa'yı övmesi, onun bu padişah ve sadrazam zamanında (1703-1736) hayatta olduğunu göstermektedir.

Serîr-i salţanat ħurşîdi ħâlâ
Ki Sulţân Ahmed-i şâliş güyâdur (23a/696)

Nıẓâmü'l-mülki bir şâhib 'adâlet
'Ali Paşâ-yı 'âdil zî-ħayâdur (23a/703)

Hayatı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız müellif hakkında edindiğimiz tek bilgi Gülşen-i Pend'ten yola çıkarak edindiğimiz bilgidir. Eserinde zikrettiğine göre müellif, padişah III. Ahmed ve sadrazam Damat Ali Paşa'nın dönemlerinde Divân-ı Hümâyün katipliği görevi yapmıştır.

Ĥakîr bu devletün perverdesiyüm
Devâm-ı devlete kârüm şenâdur (24a/722)

Debîrî zümresinden bendesiyüm
Ki dîvân-ı hümâyün baña câdur (24a/723)

B. Mustafa Efendi'nin Edebi Şahsiyeti :

Edebî şahsiyetini ve şiir anlayışını Gülşen-i Pend'ten çıkarabildiğimiz Mustafa Efendi, eserinden anlaşılacağı üzere Arapça ve Farsça'yı iyi bilen, iyi eğitim gören biridir. Zîrâ bu kadar çok meslek erbabına nasihat etmek, hem bu meslekler hakkında geniş bir bilgiye sahip olmayı hem de bu nasihatleri ifade etmek için Kur'ân, Hadis, Kelam, Belâgat, Kısasü'l-enbiyâ gibi ilimlere de vâkıf olmayı gerektirir. Bunların dışında, özellikle tıp, kimya, simya, müneccimlik, cerrâhlık ve müzik gibi

mesleklere ait terimleri kullanması, müellifin derin bilgisini göstermesi açısından da önemli bir husustur.

Mustafa Efendi'nin Gülşen-i pend'te tasavvuf düşüncesini de işlemiş olduğunu görmekteyiz. Bu durum, onun tasavvuf ehli olma ihtimalinin olduğunu göstermektedir. Zira Mustafa Efendi'nin Gülşen-i Pend'te menzil, insân-ı kâmil, ayne'l-yakîn, ilme'l-yakîn ve hakka'l-yakîn gibi tasavvufî ifadeler kullanması; mürid, mürşid ve şeyh terimlerini kullanıp bir şeyhe intisap etmenin önemine dikkat çekmesi, onun tasavvuf tarikatlerinin herhangi birine mensup olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Fakat eserin geneline bakıldığında, onun herhangi bir tarikata mensup olduğunu kanıtlayacak kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Mürîd ol şeyhe teslim it vücūdūñ

İdüb hizmet dime şubh u mesâdur (15a/446)

Nefes al mürşid-i kāmilden ey dil

Ki ol şāhib-nefes merd-i Hūdā'dur (15b/457)

Şâirin, XVIII. asır şairlerinin bir kısmının kullandığı ağır ve ağıdalı dilden daha yumuşak ve orta seviye ağırlıkta diyebileceğimiz bir dil kullandığı Gülşen-i Pend'de Arapça ve Farsça birçok kelimedenden oluşan terkipler kullanmasının yanında, üçlü tamlamalara da rastlanması, müellifin her iki dile de vâkıf olduğunun bir göstergesidir. Bunların yanında 3000 beyte yakın olan eserin kafiye örgüsünün kaside kafiyesi olması dolayısıyla, bazı tekrarlara rağmen kafiye uygun kelime bulabilmesi, müellifin son derece zengin bir kelime hazinesine sahip olduğunu göstermektedir.

Eserde çok ağır bir dil kullanılmadığını daha önce belirtmiştik. Müellifin böyle bir dil kullanması, eserin eğitime yeni başlayanlara veya hiç eğitim görmemiş halka bir şeyler öğretmek ve onlara faydalı şeyler telkin etmek dolayısıyladır. Mustafa Efendi bu durumu şöyle belirtmektedir:

Naşihat mübtedi keç-tab' içündür
Ki gūş-ı hūşma fehmi zecādur (80b/2570)

Anuñçün eyledüm bu pendî vāzıh
Ki ümmî dil ola fehmine kâdir (80b/2571)

Mustafa Efendi'nin eserine baktığımızda onun aruz veznine hakim olduğunu, dili açık ve anlaşılır kullanmasının yanında eserin bir çok yerinde, ses ve âhenk yönünden başarılı olduğunu görebilmekteyiz. Aşağıda verdiğimiz örnek beyitte de görüldüğü gibi “ş”, “b” ve “â” seslerinin tekrarı dolayısıyla ses ve ahengin uyumlu bir şekilde kullanıldığını ve kulağa hoş bir nağme işittirdiğini görmekteyiz.

Ḥabîbâ Şâfi'â Maḥbûb-ı Mevlâ
Şefâ'at şānuña Ḥaqq'a sezādur (83a/2646)

II. BÖLÜM

GÜLŞEN-İ PEND / İNCELEME

A. GÜLŞEN-İ PEND'İN YAZILIŞ TARİHİ:

Eser hakkında bilgi veren kaynaklardan Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at'ın *Ahlak Kitaplarımız* adlı eserinde ve Mahmut Kaplan'nın *Türk Edebiyatında Manzum Nasihatnameler*⁴⁵ adlı makalesinde, Gülşen-i Pend'in yazılış tarihinin H.1120/M.1708 olduğu ifade edilmektedir. Biz, eserin yazılış ve bitiriliş tarihini de eserin hâtime bölümünde tespit etmiş bulunmaktayız. Mustafa Efendi, eserin hatime bölümüne Allâha şükrederek başlamış, bölümün ilk beytinde mahlasını da kullanmıştır. Bu bölümde, eserin dili, yazılış esnasındaki müellifin girdiği hâller ve yazılış tarihi hakkında bilgi vermektedir. Eseri yazmaya başladığı tarihi, H.1120/M.1708 Ramazan ayı olarak belirten müellif, bitirme tarihini ise H.1120/M.1709 Zilhicce ayı olarak ifade etmektedir. Mustafa Efendi'nin eserin yazılma tarihi olan H.1120 yılına tam 132 tarih düşürmesi de dikkate değer bir durumdur.

Sene *biñ yüz yigirmi* idi tarih

Ki bu nazma şürû'um ibtidâdur (88a/2815)

Mübârek *Mâh-ı şavmuñ* gürresinde

Ki bed' itdükde sehl iden Hudâ'dur (88a/2816)

Meh-i *Zî'l-hicce* 'de el-ğamdüli'l-lâh

Ki bu nazmum tamâm u inçizâdur (88a/2822)

B. YAZILIŞ SEBEBİ

Eserinde, dünyada yazılan yararlı bir eseri, insanın geride bıraktığı ölmeyen bir evlada benzeten Mustafa Safî Efendi, bu eserin de âhirette kendisini kurtaracağına inanmakta ve bu yüzden böyle yararlı bir eseri kaleme aldığı ifade etmektedir. Hadis

⁴⁵ Mahmut Kaplan, a.g.m., s 794-798.

kitaplarında rivayet edilen bir Hadis-i şeriften⁴⁶ yola çıkarak, insanlara faydalı bir eseri kaleme alan kişinin amel defterinin kapanmayacağını belirten müellif, tüm insanların faydası için yazılan eserleri, insanın arkasında hayır duasını esirgemeyen ve ölmeyen bir oğula benzetmiştir.

Ola bir eŕerüm dâr-ı fenâda
Ki âhîr menzilüm dâr-ı beķâdur (88a/2824)

Eŕer bâķî ķalur ölmez oğuldur
Olur bâ'îŕ du'âya bî-fenâdur (88a/2825)

Müellifin eserini yazmadaki maksatlarından bir tanesi de, eserinde de sıklıkla bahsettiği gibi dünyada hayırla yâd olunmaktır. Bu eserden yararlanıp eserin müellifine dua etmesi müellifin asıl gayesidir.

Ėayırla yâd olunmaķdur ümîdüm
Ki Ėayır-Ėâh olanlardan recâdur (88a/2827)

C. NÜSHALARI

XVIII. asır Klasik Türk edebiyatında kullanılan Mesnevi nazım ŕeklinin Nasihat/Pend-nâme türünde yazılmıŕ olan Gülŕen-i Pend mesnevisinin Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at'ın *Ahlak Kitaplarımız* adlı eserini yayına hazırlayan Mahmut Kaplan'ın verdiği bilgilerde iki nüshasının olduğu kaydedilmektedir. Bu nüshalar:

⁴⁶ Söz konusu Hadis-i ŕerif ŕöyledir: Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *Bir insan ölmence üç kiŕi hariÇ herkesin ameli kesilir: Sadaka-i cariye (bırakan), veya istifade edilen bir ilim (bırakan) veya kendine dua edecek salih evlat bırakan.*" [Müslim, Vasıyyet 14, (1631); Ebu Davud, Vesaya 10, (2880); Tirmizî, Ahkam 36, (1376); Nesâî, Vesaya 8, (6, 251).] ; İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve ŕerhi*, AkĖađ Yayınları: C.15, s.312.

Manisa Akhisar Kütüphanesi Nüshası:

Bursalı Mehmed Tahir, eserin bir nüshasının Manisa Akhisar kütüphanesinde olduğunu ifade etse de, hem söz konusu bu kütüphane kataloğunda hem de Ankara⁴⁷ ve İstanbul'daki⁴⁸ kütüphanelerin kataloglarında yaptığımız araştırmalarda eserin bu nüshasına maalesef rastlayamadık.

Konya Yusufâğa Kütüphanesi Nüshası:

Konya Yusufâğa Bölge Yazmalar Kitaplığı'nda tespit ettiğimiz 8471 katalog numaralı nüsha, sırtı meşin kağıt kaplı bir görünüme sahip olmakla birlikte; kayıtlarda nüshanın Karamanlı Kitapçı Durmuşali'den satın alındığı yazılmıştır. Nesih yazılı olan bu nüshada, mesnevi konularının anlatıldığı bölümler kalın siyah mürekkeple, başlıklar ise kalın kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her sayfasında 17 satır olan yazma, 93 varak, 185 sayfa, 2934 beyit, 11 rubâ ve 52 bölümden oluşmaktadır. Yazmanın müellifin hattı olmadığı yazmanın sonunda kaydedilen Temmet kısmından anlaşılabilir. Temmet'te verilen bilgiye göre yazmayı, Tekirdağlı Muhasebeci Halil Efendi'nin oğlu Rüşdiye mektebi öğrencilerinden Hüseyin Hâdî Reşâdî H.1288/M.1871 tarihinde istinsah etmiştir.

Eseri tek nüshadan okumaya çalışmamıza rağmen çok büyük sıkıntılarla karşılaşmamız, eserin çeviri yazısının sıhhatli bir şekilde yapmamızı sağlamıştır. Yazma, son derece temiz ve okunaklı olmasının yanında, müstensih dalgınlığı veya bilgi yetersizliğine bağlı olarak bazı küçük yanlışlıklar olduğu da görülmüştür. Yazmanın 26 b varlığında hat ile ilgili son beş beyitlik yeri boş bırakılmıştır. Bu boş bırakılan yer ile ilgili vardığımız sonuç, eserin yazılış tarihi H.1120/M.1708 olduğuna göre, müstensih elinde olan ve muhtemelen müellif nüshasının yaklaşık 167 yıllık olması dolayısıyla zarar gördüğü, bazı yerlerinin yırtılmış olduğunu göstermektedir.

⁴⁷ Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, yay: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1979.

⁴⁸ İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, 4 cilt, İstanbul, 1947-76; Fehmi Edhem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, 2 cilt, İstanbul, 1961.

Yaptığımız araştırmalarda başka nüshaya ulaşamamamız, bu nüshanın muhtemelen müellif nüshasından istinsah edildiğini göstermektedir.

D. VEZİN VE KAFİYESİ:

Eserde iki farklı vezin kullanılmıştır. Eserin başında besmele ile ilgili yazılan ve eserin sonundaki on adet rubâî *Mef'ûlü Mef'â'ilü Mef'â'ilün Fa'* kalıbıyla; eserin asıl metni olan mesnevi kısmı ise, *Mef'â'ilün Mef'â'ilün Fe'ülün* kalıbıyla vücûda getirilmiştir.

Eserin geneline baktığımızda, bir kısım beyitlerde hatalar olmasına rağmen müellifin vezni başarılı bir şekilde kullandığını görmekteyiz. Bazı beyitlerde ise vezne uydurmak için bazı kelimeler farklı bir şekilde okunabilmiştir. Örneğin aşağıdaki beytin ikinci mısraına baktığımızda veznin aksadığını görebilmekteyiz.

Müfettiş ol vekilün itme ğaflet
Ki ğâfil pādşahuñ aĥvâli hebâdur (18b/550)

Eserin geneline baktığımızda, vezin gereği bazı kelimelerde zihaf uygulamasına gidilmesine rağmen, zihaf kullanımının çok abartılmadığı görülmektedir. Veznin son tef'ilesi olan *Fe'ülün* tef'ilesi, bazı beyitlerde *Fa'lun* olarak kullanılması bir kusur değil, vezinler arası uyumun sonucudur.

İmâdudur bu çarĥ-ı bî-sütünüñ
Ki gerdân aşk ile nüh semâdur (31a/950)

Eserin kafiye örgüsü ise mesnevi türü kafiyesi olan aa, bb, cc, dd gibi değil de mesnevilerde çok az rastlanır bir şekilde olan kaside nazım şeklinin kafiye örgüsü olan ab, cb, db, eb şeklindedir.

ā =====> Tam Kafiye
dur =====> Redif

Bu özelliği dolayısıyla Gülşen-i Pend'in, ister kendi döneminde olsun, isterse Türk edebiyatı tarihinde olsun önemli bir yere sahip olması gerektiği kanaatindeyiz. Zîrâ çok uzun sayılabilecek olan bu mesnevide böyle bir kafiye örgüsünün kullanılması, şâirin çok geniş bir kelime hazinesine vâkîf olmasını gerektirir ki bu, takdir edilecek bir husus olarak dikkatleri çekmektedir. Bununla birlikte eserin hem anlamına hem de kafiye örgüsüne uyacak sözcükler bulmak çok kolay olmasa gerek. Eseri bu şekilde kafiye örgüsüyle kurmanın zorluğu herkesçe malum olduğuna göre, müellifin bazı beyitlerde zor duruma düşerek anlamsız denilebilecek sözcükleri de kullanmak zorunda kalmasını yadırgamamak gerekir kanaatindeyiz. Müellif bu durumu şu beyitlerle açıklamaktadır.

Netîce kalmadı söylenmedik söz

Ki bi'l-cümle lisândan oldu şâdir (79b/2538)

Ma'ânîsinde habtım ise vâfir

Ki ekşer lafzı ma'nâdan cüdâdur (79b/2542)

E. KONUSU VE MUHTEVASI

Birçok meslek erbâbına yapılan nasihatleri içeren Gülşen-i Pend, bir rubai ile başlamış, besmele, tevhîd ve na't, medh-i çeharyâr, vasf-ı şehîdân-ı Huneyn, beyân-ı hâl-i dünya ve sebep-i teliften sonra gönlü masivadan arındırmak, nefis tezkiyesi, dünyaya bağlanmamak gerektiği, doğru yolu bulma, şeyhe bağlanma gereği, padişahlara, vezirlere, kadınlara, öğrencilere, sahhaflara, kâtiplere, hattâtlara, şairlere, hanendelere, aşıklara, vaizlere, şeyhlere, sûfilere, hekimlere, sürmecilere, cerrahlara, müneccimlere, cifircilere, veffâklara, kimyâgerlere, sarraflara, tüccarlara, yetim vasilerine, vakîf mütevellilerine, hatiplere, imamlara, müezzinlere, zeamet sahiplerine, köylülere, attarlara ve zenaat erbâbına yönelik nasihatlere yer vermiştir. Biz burada konu başlıklarını eserden örnek olarak seçtiğimiz beyitlerle açıklamaya çalışacağız:

1. Bismelenin Faziletleri Bahsi::

Rubai ile başlayan eserin ilk başlığı, “fezail-i besmele” şeklinde olup -her işte olduğu gibi- bir edebi esere de besmele ile başlamanın önemi konusundadır. Mustafa Efendi'ye göre besmele tılsımlı bir anahtar gibidir. Dolayısıyla insan, filiyatının ve sözlerinin kilidini besmeleyle açmalıdır; çünkü her hayırlı sözün ve işin başı bismillahtır.

Kufl-i suhâna besmeledür çün miftâh
Zıkr idelüm evvel diyelüm yâ Fettâh (1b/Rubai)

Tılsım-ı besmele zıkr ola evvel
Muşkaffel fi'l u güftârı güşâdur (1b/2)

2. Allâh'ın Birliğine Övgü Bahsi:

Lügatlerde “Birlemek” olarak geçen Tevhid, aynı zamanda Divân şairleri tarafından Allâh'ın varlığına ve birliğine dair yazdıkları manzûmelere de denir.⁴⁹ Mesnevi türünün klasik tertibine uygun olarak Tevhid ile başlayan şâir bu bölümde, sonsuz kudret ve azamet sahibi olan Allâh'ı, onun öncesiz ve sonrasız olduğunu, eşi benzeri olmadığını, yarattığı tüm canlıların üzerinde tasarruf sahibi olduğunu, hiçbir şeye ihtiyacı olmayıp her şeyin ona muhtaç olduğunu, onun varlığını ve birliğini överek onun güzel isimlerinin bir çoğunu beyitlerinde kullanmıştır.

Ûudâ bî-ibtidâ bî-intihâdur
Şıfât u zât-ı pâki müntehâdur (1b/5)

Ne mişli var ne zıddı ne şerîki
Ahad Vâhid Şamed bir Kibriyâ'dur (2a/13)

⁴⁹ Tahirî'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973, s.173

Müellifin bu bölümde kullandığı Allâh'ın isim ve sıfatlarını şu şekilde sıralayabiliriz:⁵⁰

Rezzâk: Bütün mahlukatın rızkını veren ve ihtiyacını karşılayan. Bedenlerin ve ruhların gıdasını veren

Münezzehdür mekân u ekl u şürbden
Ki bir Rezzâk-ı 'âlem-pâdişâdur (1b/6)

Ĥâlîk: Herşey'in varlığını ve varlığı boyunca görüp geçireceği halleri,hâdiseleri tayin ve tesbit eden ve ona göre yaratan, yoktan var eden. Takdirine uygun bir şekilde yaratan.

İden cinnî vü insî âferîde
Ĥudâ-ı Ĥâlîk u arz u semâdur (1b/8)

Ķâdir: İsteddiğini, istediği gibi yaratmaya muktedir olan. Her şeye gücü yeten kudretli.

Kemâl ü 'ilm u 'aklı 'abde ihsân
İden ol Ķâdir-i zî dü-serâdur (2a/9)

Ĥakîm: Emirleri, kelamı ve bütün işleri hikmetli, hikmet sahibi olan. Bütün emirleri ve işleri yerli yerinde olan.

Ĥayy: Diri, tam ve mükemmel manasıyla hayat sahibi. Ebedi hayatla diri.

Ķayyûm: Yaratıklarının işini çeviren her işleneni bilen, her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinâtı idare eden.

Ĥakîm-i bî-zevâl u Ĥayy u Ķayyûm
Ki her ne dilese icâda kâdir (2a/11)

⁵⁰ Söz konusu bu isimlerin Türkçe karşılıkları şu çalışmadan alınmıştır: Bekir Topaloğlu, D.İ.A., "Esmâ-i Hüсна" mad., İstanbul 1995, C.11, s.414.

Ḳadīm: Allāh'ın bu ismi, “el-evvel” isminin eş anlamlısıdır. Başlangıcı olmayan. Varlığının başlangıcı olmayan, ezeli ve ebedi olan.

Bākī: Varlığının sonu bulunmayan, ebedi olan.

Hādī: Hidayete kavuşturan, kulunu hayırla muvaffak kılan, yol gösteren, murâda erdiren.

Vehhâb: Çok fazla ihsan eden, çeşit çeşit nimetleri daima bağışlayan.

Ġanī: Çok zengin, hiçbir şeye muhtaç olmayan, kendi dışındaki her şey ona muhtaç.

Ḳadīm u Lem-yezeli Bākī vü Hādī
Ki Vehhâb u Ġaniyy u Zü'l-'aḡadur (2a/12)

Vāhid: Bölünüp parçalara ayrılmayan anlamında tek. Zatında, sıfatlarında, isimlerinde ve fiilerinde eşi, ortağı ve benzeri olmayan.

Samed: Bütün varlıklar, her şey O'na muhtaç, fakat O hiçbir şeye muhtaç olmayan.

Ne mişli var ne zıddı ne şerīki
Aḡad Vāhid Şamed bir Kibriyā'dur (2a/13)

Hafīz: Esirgeyen, koruyan, dengede durdurup muhafaza eden.

Hafīz'ıdur iki kevn [ü] mekânūñ
Ki bir fa‘‘āl-i muḡlaḡ pādişādur (2a/17)

Muḡīḡ: Her şeyi kuşatan, etrafını çeviren ihâta eden.

Muḡīḡdur ‘ilmi hep sırı u ḡafiye
Ve bu‘d u ḡurb nazarında sevādur (2b/33)

3. Peygambere Salât Ve Selâm Bahsi:

Salavât kelimesi, salât'ın çoğulu olup Hz. Muhammed'e, onun soyundan gelenlere, âl ve ashâbının tümüne okunan duadır.⁵¹ Salavâtın değişik şekilleri olduğu gibi en yaygın olarak kullanılanı: [اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آله سيدنا محمد] “Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed: Muhammed'e ve onun soyuna salât ve selâm olsun” şeklindedir.⁵² Bu bölümde müellif, Hazret-i peygambere yapılan dua, salât ve selâmların insanın kalbine, ruhuna ve imanına ne gibi faydaları olduğu üzerinde durmaktadır. Bu bahiste geçen yüz otuz beytin hemen hepsinde Hz. Peygambere getirilen salavatın insana kazandırdığı faziletler vurgulanmaktadır. Müellife göre mahşer gününde Hazret-i peygamberin şefâatini isteyen bir mü'min, ona salât ve selâm etmelidir.

Şefâ'at ister iseñ vir şalâtı

Ki ol müsteşfi'-i rûz-ı cezâdur (3a/43)

Özellikle her gün düzenli bir şekilde yapılan salavâtın gönlü pür-nûr edip aydınlatarak günahlarla yaralı kalbe ferah ve şifâ vereceğini öğütleyen müellif, bir mü'minin günde en az yüz defa Resûl-i Ekrem'e dua ederek salavât getirmesini tembih etmektedir.

Virürsen şad şalâtı rûz-ı merre

Gül-i şad-berg gibi albin güşâdur (3a/47)

Şalâtı sür göziñden perde'i sil

Şalâtuñ sürme-i 'ayna cilâdur (3a/57)

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yeni Türk Ansiklopedisi, *Salavât* mad. Ötüken yay., İstanbul 1985, C.9, s.3365; Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara 2003, s.916.

⁵² Salavatın şekli hakkında şöyle bir hadis rivayeti bulunmaktadır: Ebu Saîdi'l-Hudri'den: Yâ Resulallâh sana selâm vermeyi biliyoruz ama sana nasıl salât edeceğiz diye sorulduğunda, Resulullah bize talim buyurdu: “Allâh'ım kulum ve peygamberin Muhammed'e rahmetini dileriz, İbrâhim'e vaktiyle rahmet ettiğin gibi. Allâh'ım! Muhammed ve Muhammed'in ümmeti üzere bereket ihsan eyle, vaktiyle İbrâhim ile ümmetine bereket ihsan ettiğin gibi.” *Sahihi Buhari, Muhtasar-ı Tecrid-i Sahih Tercemesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sayı:123-6, Ankara 1981, 6.Baskı, C.11, s.163, hadis no:1726.

Gine zaħmile mecrũh itse ħalbũn
Şalâtı merhem eyle hoş devâdur (4b/92)

Bilindiği üzere Hz. peygambere salât ve selâm getirmek müminler için ilahî bir emirdir. Zira âyet-i kerimedede Allâh: “Allâh ve melekleri, peygamberi çok salât ederler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin.”⁵³ Diye buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimenin anlamına ilişkin metin içerisinde açıklayıcı bir beyit de yer almaktadır:

Didi kim baña viriñ şalâtı
Ki aña da şalât Hâĸ’dan ‘atâdur (3b/71)

Kendisine salavât getirme konusunda Hz. Peygamberin bir çok hadîs-i şerîfi de rivâyet edilmektedir. Bu bölüme genel olarak bakıldığında, müellifin salât ve selâm hakkındaki hadis bilgisinin ileri seviyede olduğu görülmektedir. Bu durum, şairin âlim bir şahsiyete sahip olduğunu akla getirmektedir. Metinde hadisler birebir iktibas halinde verilmemiş olsa da, aşağıda sırlayacağımız hadislerin anlamını yansıtan beyitlere sıklıkla rastlanmaktadır. Söz konusu bu hadisleri eserde geçen beyitlerle birlikte şu şekilde sıralayabiliriz:

“Yanımda ben anıldığım halde üzerime salât etmeyen kişinin burnu yere sürtülsün.” [Tirmizi, Daavat 110, (3539).]⁵⁴

Hâyf kim ħâric ez-defter olanlar
Şalâtdan bî-ħaber ehl-i hevâdur (5a/108)

Şefâ’atdan olurlar belki maĸrũm
Ki Peyğamber ħuzũrundan cüdâdur (5a/109)

Ba’id olur mübârek gözlerinden
Yirin göstermeyen bâr-ı Hudâdur (5a/110)

⁵³ [AhzabSuresi, 33/56](#)

⁵⁴ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ yay., Ankara 2001, C.16,s.339.

H. Enes'in şöyle bir rivayeti bulunmaktadır: H. Peygamber şöyle buyurdu: "Kim bana bir kere salât ederse Allâh ona on salât eder, onun on günahını siler, onun on kat derecesini artırır." [Nesâi, Sehv 55, (3,50)]⁵⁵

Dil-i mü'min serîridür şalâtuñ
Ki kalb-i pāk aña taht-ı 'ulâdur (3b/66)

"Cebrâile mülaki oldum da bana şöyle dedi: Sana müjde ederim Allâh diyor ki: Kim sana selâm verirse Ben ona selâm veririm. Kim sana salât getirirse Ben ona salât ederim." [Nesâi, Sehv 55, (3, 50)]⁵⁶

Buyurđı Hâzret-i sultân-ı kevneyn
Ki Hâkdan Muhbir-i sâdıķ edâdur (3b/69)

Tirmizi'nin H. Ali'den bir rivayeti ise şöyledir: Resulullah şöyle buyurdu: "Her cimriden daha cimri olan adam, ben yanında anılıp da üzerime salât getirmeyendir." [Tirmizi, Daavât 110, (3540).]⁵⁷

Simâ' itdükçe nâmın vir şalâtın
Ki virmezsen o sulţâna cefâdur (6a/142)

İbn-i Mesud'un bu konuda yapmış olduğu rivayeti ise şöyledir: H. Peygamber şöyle buyurdular: "Kıyamet günü bana insanların en yakını bana en çok salavât okuyandır." [Tirmizi, Salât 357, (484)].⁵⁸ Aynı konuda İbnu Abbâs'ın da bir rivâyeti vardır: H. Peygamber şöyle buyurdular: "Kim bana salâvât okumayı unutursa, cennetin yolunu terketmiş olur."⁵⁹

Şefâ'at ister iseñ vir şalâtı
Ki ol müsteşfi'-i rûz-ı cezâdur (3a/43)

⁵⁵ İbrahim Canan, a.g.e., C.7, s.136.

⁵⁶ İbrahim Canan, a.g.e., C.7, s.136.

⁵⁷ İbrahim Canan, a.g.e., C.7, s.136.

⁵⁸ İbrahim Canan, a.g.e., C.7, s.136.

⁵⁹ İbrahim Canan, a.g.e., C.17, s.29.

Bu bahsin sonuna doğru müellif, Hz. Peygamberin esmâ-i şeriflerinin bazılarını zikretmiş ve tüm bu isimlerinin en makbulü ve en şereflişinin Hz. Muhammed olduğunu belirtmiştir. Söz konusu bu isimleri vezne uydurup başarılı bir şekilde sunması, müellifin eserde geçen bazı vezin hatalarına rağmen arûza hakim olduğunu da göstermektedir.

Emîn ü Hâtem ü Maḥmūd u ‘Ākīb
Nebî’r-raḥmetü Aḥmet Muşṭafâ’dur (6a/147)

Aḥyed ü Hâmid ü ‘Tâhâ’ vü ‘Yâsîn’
Ṭaḳî vü Hâşimî vü Murṭazâ’dur (6a/148)

Hz. Peygamberin dört yüzden fazla isminin ve lakabının olduğunu belirten müellifin beyitlerinde zikrettiği diğer esmâ-i şerifler şunlardır: Beşîr, Câmî’, Masduḳ, Mâcid Hicâzî, Nakî, Müntehâ, Belîğ, Âlim, Tenzîl, Hâtem, Safiyy, Ebtahî, Müctebâ, Basîr, Sâcid, Maḥfûz, Hâfız, Hafız, Hurremî, Murtecâ, Hasîb, Hâşir, Mes’ûd, ‘Âfî, ‘Aliyy-i ‘Arabî, Mühtedâ, Halîm, Âdil, Meşfû’, Şâfi’, Habîbu’l-lah u Hayru’l-enbiyâ, ‘Azîz, ‘Âbid, Mansûr, Fâtih, Ğaniyy, Şâkir, Nûr-ı Hüdâ, ‘Âlim, Nâsih, Mezkûr, Mu’tî, Nâkî, Sebrebî ve Muḳtedâ. Peygamberin isimlerinin anlamı ve isimlerinin tümü tez konumuzun dışında olması dolayısıyla burada yalnızca eserde geçen isimler üzerinde durmayı uygun gördük.⁶⁰

Olup dört yüz esâmîden ziyâde
Kimi ismi kimisi de künâdur (6a/156)

4. Hazret-i Peygambere Övgü Bahsi:

Bu bahsin başında müellif, Münâcât⁶¹ türünde beyitler zikrettikten sonra yine mesnevi türünün bölümlerinden olan Na’t⁶² örnekleri vermektedir. Bunu yaparken, bir

⁶⁰ Hz.-Peygamberin isim ve sıfatlarının anlamları hakkında geniş bilgi için bkz. Yeniterzi, Emine: “Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber’in İsim ve Sıfatları-Esmâ-i Nebî”, TDV Kutlu Doğum Haftası II, 1-7 Ekim 1990, Ankara 1992, s. 87-100.

⁶¹ Münâcât, Allâh’a yalvarmak, yakarmak, niyaz ve dua etmek gayesiyle nazmedilen manzumeler. Nâdirens mensur münâcâtlar da vardır. Mensur münâcâtlara Tazarrunâme adı da verilmiştir. Münâcâtlar,

insan olarak aczini ve fakrını bilerek Hz. Peygamberden şefâat dilemektedir. Dolayısıyla müellif, Peygamberin üstün sıfatlarını överek O'nun şefâatine nâil olmaya çalıştığı gözlemlenmektedir.

Haṭā-baḥşā Raḥīmā çāre-sāza
Bu ‘abd-i ‘ācizūn fi’li ḥatādur (7b/172)

Daha önce de belirttiğimiz gibi Mustafa Efendi, İslâmî ilimlerden olan Hadis ilmi hakkında derin bir bilgiye sahip bir şâir olarak dikkati çekmektedir. Bunu, iktibas veya telmih sanatlarını uygulayarak beyitlerde kullandığı hadislerden çıkartabilmekteyiz:

Anuñcün āferīde oldı eflāk
Ki ol “*Levlāke levlāke lemā*”dur (7a/180)

Olunca “*Küntü kenz*” esrârı zāhîr
Ki evvel mazharı ol Müctebādur (7a/186)

Kuran ve Hadis bilgisinin yanında Hz. Peygamberin hayatını, başka bir deyişle Siyer-i Nebi’yi de iyi bildiği anlaşılan Mustafa Efendi, bu bölümde Hz. Peygamberi methederken onun mucizelerine de atıfta bulunmaktadır. Müellifin eserde zikrettiği söz konusu mucizeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Parmağının işaretiyle ayın ikiye bölünmesi, avucunun içinde çakıl taşlarının konuşması, ağacı kökünden söktürerek yürütmesi sonra konuşarak peygamberliğine şehadet getirmesi, beş parmağından su akıtmasıyla teşne orduya su içirtmesi, gūnahtan kör olan bir gūnahkârın gözlerini açtırması vb.

İslamiyet’in zuhurundan sonra ortaya çıkmış, X-XI asırlarda İnan edebiyatında ve daha sonra da Türk edebiyatında görülmüşlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Münacât” mad., Dergah yay., İstanbul 1986, C.6, s.468.

⁶² Na’t, Edebiyatımızda Hz. Muhammedi övmek maksadıyla yazılan kasidelere denmiştir. Na’tin ilk örneklerini Arap edebiyatında, arkasından da İnan ve Türk edebiyatında görmek mümkündür. Mürettep divanlarda divanın baş kısmında münacâttan sonra gelmektedir. Söz konusu diziliş, Aşık Paşa’nın *Garibnâme*’si, Şeyhoğlu Mustafa’nın *Hurşidnâme*’si ve Fuzûlî’nin *Leylâ vü Mecnûn*’u gibi önemli mesnevilerde de bulunmaktadır. **BkzBkz.** Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “**M**münacât” mad., Dergah yay., İstanbul 1986, C.6, s.530.

Dü laht itdi işâret ile mâhı
Kef-i destinde zikreden hışâdur (7b/205)

Yürütdi naḥli hem söyletdi efşah
Benâni teşne-gâna ‘ayn-ı mādur (7b/206)

Bölümün sonunda müellif, Peygamberi övmenin kendisinin haddi olmadığını, onun asıl memdûhunun Allâh olduğunu, ancak buna rağmen bu methiyeyi yazarak Allâh’ın rızasına ve peygamberin şefâatine nâil olmayı umduğunu zikretmektedir.

Ne mümkündür ki Maḥbûb-ı İlähî
Ki vaşf ola O memdûh-ı Hudâ’dur (8b/233)

Ne ḥaddüm var Ḥabîb-i Ḥaḳḳı vaşfa
Heman dergâhına bir itminâdur (8b/234)

5. Dört Halifeye Övgü Bahsi:

Mesnevi bölümlerinden bir diğeri de Medh-i Çehar-yâr-ı Güzindir. Bu bölümü çok fazla uzun tutmayan müellif, dört halifeyi akıllarda yer edinen dikkat çekici özelliklerini vurgulayarak okuyucuya hatırlatmaya çalışmıştır.

Ebu Bekr ü ‘Ömer ‘Osmân ü Ḥaydar
Resülün çâr-yârı ḥulefâdur (9a/246)

Müellif, Hz. Ebu Bekir’i, Hz. Ömer’i, Hz. Osman’ı ve Hz. Ali’yi hilafet sırasına göre kendi dönemlerinde bilinen sıfat ve lakaplarıyla övmüştür. Halifelerden Hz. Ebubekir’in en önemli vasfı, Hz. peygambere olan sadakatiyle tanınırdı, ondan dolayı ona Ebu Bekiri’s-siddîk denirdi. O her işinde doğruluktan ve adaletten yana hükümler verirdi.

Emîr-i mü’minîn Şiddîk-ı ekber
Ḥalife evvel ol pîr-i hüdâdur (9a/249)

Hz. Ebubekir'den sonra adalet timsali olan bir diğerk halife Hz. Ömer'dir. Hz. Ömer, döneminde adalet ve eşitliğı yaymıştır. Bu yüzden ona, hak ile bâtılı birbirinden ayıran anlamında olan Faruk sıfatını yakıştırmışlardır. Müellif, bunu beyitine şu şekilde almaktadır:

Serîr-i 'adle şânî oldı Fâruk
'Adâlet şâhibi merd-i Hüdâdur (9a/250)

Üçüncü halife Hz. Osman, Yüksek ahlaki meziyetlere sahipti. İslamiyet'i ilk kabul eden üstün şahıslardan biridir. Hz. Ömer'den sonra halife seçildi. İslam toplumundaki onun bu göreve layık olduğu kanaati sebebiyle halifeliliğine kimse itiraz etmedi, herkes ona biat etti. Halifeliliğinden önce, Hz. Peygamberin yakın çevresinde yer aldı. Vahiy kâtipliğı yaptı. Üstün ahlakı, güzel konuşmasıyla dikkat çekti. Ayrıca çok güzel bir hitabete sahipti. Ezberi çok kuvvetli idi ve Yüce Kuran'ı ezberledi.Hz. Osman'ın İslam dinine yaptığı en büyük hizmetlerden biri Kuran'ın çoğaltılmasıdır. Ayrıca Hz. Peygamberin iki kızını alması dolayısıyla ona, iki nur sahibi anlamına gelen Zi'n-nureyn lakabı verilmiştir. Onun bu özelliklerini Mustafa Efendi eserinde şu beytiyle sunmaktadır.

Olup 'Oşmân-ı zi'n-nüreyn şâliş
Debîr-i vahy-ı Hâk şâhib-hayâdur (9a/251)

Adaletiyle ün kazanan son halife ise Hz. Ali'dir. Hz. Ali, Hz.Peygamber'in amcası Ebu Talib'in oğludur. Hz. Ali'nin öne çıkan üç önemli özelliğı cesaret, ilim ve güzel konuşmadır. Onun, İslam toplumunun en âlim kişilerinden biri olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca cesareti dolayısıyla ona Allâh'ın aslanı lakabı verilmiştir. Bu lakap birçok şiir manzumesinde Şîr-i Hak, Şîr-i Yezdan olarak da geçmektedir. Mustafa Efendi'nin Hz. Ali ile ilgili beyiti ise şöyledir:

'Adâlet tahtına rabi' halife
O şîr-i Hâk 'Aliy-yi Murtažâdur (9a/252)

Bölümün sonunda müellif, dört halifenin hilafetleri sırasında dönemlerine adalet yaydıklarını, dinsizlikten kaynaklanan karanlığı aydınlığa çevirdiklerini bu yüzden de Allâh'ın da onlardan razı olmasını temenni etmiştir.

Ola rāzı çihārından da Mevlā
Ki 'izz ü kadri cārından 'ulādur (9b/258)

6. Şehit Hz. Hasan Ve Hüseyin Bahsi:

Hız. Ali'nin iki oğlu olan Hasan ve Hüseyin'in hayatları, İslam tarihçileri kadar Klasik Türk edebiyatı şairleri için de önem arz etmiştir. Bu iki şahsiyetin şehit edilmeleriyle ilgili birçok manzume kaleme alınmıştır. Özellikle Şif-Alevi geleneğinde Hüseyin'e özel yer ayrılmış, hakkında mersiyeler, manzum-mensur Maktel-i Hüseyin'ler, yazılmıştır.⁶³ İşte Mustafa Efendi de, bu iki şahsiyetin hazin sonu ile ilgili eserinde bir bölüm ayırmış ve onları rahmetle anmıştır. Müellifin sadece İslami ilimler ile ilgili değil, bunun yanında tarih bilgisinin de var olduğu, eserine dahil ettiği bu bölümle daha iyi anlaşılacaktır.

İmāmeyn ü Hümāmeyn ü şehīdeyn
Hüdā rāhına iki pīşvādur (9b/267)

İki şeh-zāde'i dürr-i behiştün
Biri sebzīn biri gülgün kıabādur (9b/268)

Hız. Peygamberin, "Allâh'ım, ben bunu seviyorum onu sen de sev"⁶⁴ diye duâ ettiği torunu Hız. Hasan, 625 senesinin Ramazan ayının ortasında doğdu. Lakabı Müctebâ olan Hüseyin, İslâm halifelerinin beşincisi, on iki imamın da ikincisidir. Muaviye, kendisinden sonra Hasan'ı halife olarak tayin edeceğini duyurunca, Muaviye'nin oğlu Yezid, Şam'dan Medine'ye zehir gönderdi ve Hasan'ın hanımını

⁶³ İskender Pala., *Ansiklopedik Divan Şiri sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul, 2000, s.195-196

⁶⁴ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C.12, s.490.

kandırarak kocasını zehirletip şehit etti.⁶⁵ Mustafa Efendi bu olayı eserinde şöyle nazmetmiştir:

**Biri mesmūmen ‘azm itdi cināna
Biri şāh-ı şehīd-i Kerbelā’dur (10a/275)**

On iki imamın üçüncüsü olan Hüseyin ise, 628 yılında doğdu. Muaviye’nin oğlu Yezid’e biat etmeyerek Irak’a doğru yola çıktı. Yezid bunu haber alınca Şam’dan Irak valisi Ubeydullah bin Ziyad’a onu Kûfe’ye sokmaması için emretti. Ubeydullah, Sa’d bin Ebi Vakkas’ın oğlu Ömer komutasında Hüseyin’in üzerine ordu gönderdi. Ömer’e rağmen yola devam eden Hüseyin ve 72 arkadaşı, 683 yılının Muharrem ayında Kerbelâ’da günlerce susuz bırakıldı ve elim bir şekilde şehit edildi. Hüseyin’in bu hazin sonu Mustafa Efendi’nin eserinde şu beyitlerle kaleme alınmıştır:

**Bu mazlūmīne zulum itdi eşirrā
‘Aceb ğaddār ü zālīm eşkiyādur (10a/278)**

**Ne bī rahm u siyeh-dil kıavm olur kim
Nice teşne ki āba cān fedādur (10a/279)**

**Bir içim suya ‘ıřşān cān virirdi
Ki ol vādīde çāre nehr-i mādur (10a/280)**

7. Geçici Dünyanın Halleri Bahsi:

Dünyanın sıkıntı dolu olduğu, eğlence ve mâtemin birlikte yaşandığı, vefasız, eski bir âlem olduğu belirtilen bu bölümde, geçici olan dünya, Allāh’ın birliğine şahit olmak için insanlara sunulan bir seyir yeri olduğu vurgulanmıştır.

**Cihān bir pūr cefā bir köhne ‘ālem
Ki seyri dā’imā bād u hevādur (10b/296)**

⁶⁵ Ethem Ruhi Fıġlalı, D.İ.A., “*Hasan, Hz. Peygamber’in torunu Hz. Fâtma ile Hz.Ali’nin büyük oġlu*” mad., İstanbul 1995, C.16, s.282.

Nihānī seyrider mātem olur sūr
Yanında sūr ile mātem sevādur (10b/297)

O bir seyr içindir kim tā ezelden
Gelüp gidenlere bir merhabādur (10b/300)

Bu dünyada zengin ve fakirin yaratılışta bir olduğunu belirten müellife göre, asıl akıllı olan, ona verilen nasihatler ışığında bu dünyaya rağbet etmeyen insandır.

Kim olmazsa naşīhat ile ‘āmil
Olur gālib aña hālī hebādur (11a/304)

Cihāna rağbet itmez merd-i ‘ākıllı
Ki zīrā ‘ārif-i pend-i Hūdā’dur (11a/306)

Müellife göre asıl nasihat, gerçek ve mutlak nasihat, Allāh’ın insana verdiği öğüttür. Bu öğüt ise hiç şüphesiz insanların hidayeti için peygamberlere gönderilen kutsal kitaplardır. İşte Mustafa Efendi de bölümün sonunda, Allāh’ın kelamına ve öğütlerine kulak verip ona göre amel eden insanın Allāh katında yüksek makama ulaşacağını müjdelemektedir:

Kelām-ı Hakkı her kim gūş iderse
Maķām-ı emn aña kaşr-ı ‘ulādur (11a/308)

8. Kalbin Kurtuluşu İçin Nasihat Bahsi:

Bu nasihati öncelikle kendi nefsi için dile getiren müellif “Ey gönlüm bu pendim sanadır” diyerek konuya giriş yapmaktadır. Çünkü bu nasihatın etkisiyle kişinin tertemiz olacağını belirtmektedir:

Dilā ışgā idersen haķķ kelāmı
Heman gūş ol baña pendüm sañadur (11a/309)

Eger te'sîr iderse saña pendüm

Derûnuñ pāk ü t̄āhir rûşenâdur (11a/310)

Nasihatin insanoğluna ne gibi faydaları olduğu üzerinde duran müellif, bu bölümde, nasihatten gelen nurun kalbi aydınlattığını, günahlardan kararmış kalpleri ise parlattığını ifade etmektedir:

Virür kalbe zîyâ nûr-ı naşihat

Ki tîre dillere pend incilâdur (11a/311)

Gönle hitab eden müellif, gönlün kendisini mâsivâdan⁶⁶ temizlemesini, nefsin isteklerine uymamasını ve nefsi ayağının altına alması gerektiğini, aksi takdirde gönlün mâsivâdan ve vesveselerden kurtulamayacağını ifade etmektedir.

Ser-i nefse ayak baş zîr-i pā kı1

Ki heft serîr zehr-nāk-ı ejdehâdur (11a/317)

Esîr-i nefsi-i emmâre olursañ

Ki dil vesvâs ile pür mâ-sivâdur (11a/320)

Bölümün ilerleyen beyitlerinde, nefsi azgın bir köpeğe ve iştahlı bir deve benzeten müellif, onun ancak açıklıkla zabt altına alınabileceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla müellif burada ilahi emir olan orucun⁶⁷ önemine dikkat çekmektedir.

Zebûn it cû'ile zabt eyle nefsi

Saña muhtâc ü râm olsun şafâdur (11a/322)

⁶⁶ Mâsivâ, bir şeyden başka olan şeylerin hepsi, "MâsivAllâh" kelimesinin kısaltılmışı olarak "Allâh'tan gayrı sayılan şeyler" anlamında kullanılır. Mâsivâdan geçmek, kendini Allâh'a vermektir. Kelimenin "sivâ" şekli de kullanılır. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*, s.263

⁶⁷ Bakara: 2/ 183. "Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı".

**Murādın virme ol kelb-i aķūrūñ
Ki divdū[rūr] olur zarrı sañadur (11a/323)**

Müellife göre kalp nefse uymazsa akıl hüküm vermeye kâdir olur. Çünkü nefsin şeytanın zapteden akıldır ve eğer kalp akla uyarırsa nefsin hükmü o an geçersiz olur.

**Dönüp dil nefse olmaz ise tâbi‘
Olur ‘aķl o maħalde hükme kâdir (11b/328)**

**Eger ķalb ‘aķla tâbi‘ olsa her dem
Ki nefsūñ hükmi ibtāl ü hebâdur (11b/331)**

Bölümde insanın nefsinden haberdar olması gerektiği hakkında da öğüt veren müellif, nefsini bilmeyenin Allâh’tan uzaklaşacağını belirtmekte ve bunu ayet ve hadis-i şeriflerle desteklemektedir. Nitekim Kuran-ı Kerim’de Allâh: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁶⁸ diye buyurmuştur. Yine bu konuda, Hz. Peygamber’e mi yoksa Hz. Ali’ye mi ait olduğu tartışma konusu olan : “Nefsini bilen Allâh’ı bilir” meâlindeki söz de müellifin başvurduğu hikmetli sözler arasındadır.⁶⁹ Daha önce de belirttiğimiz gibi müellifin İslami ilimler ile ilgili bilgisi eserinde kullandığı bu iktibaslarla daha iyi anlaşılmaktadır. Mustafa Efendi, söz konusu bu ayet ve hadisi metinde şu şekilde kullanmaktadır:

***Bilen nefsi bulur Mevlâyı ancak
Ki nefsūñ bilmeyen Ħaķ’dan cüdâdur (11b/332)***

***Olur mı bir bilenle bilmeyen hiç bir
Bu sırrı fehmiden merd-i Ħudâ’dur (11b/333)***

⁶⁸ Zümer suresi , 39/9.

⁶⁹ Âdem Ceyhan, *Türk Edebiyatı’nda Hazret-i. Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap yay., Ankara 2006, s.473 ; İmam Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, (Çev.:A.Fâruk Meyan), Bedir Yay., İstanbul 1974, C. I,II, s.43

Bölümün sonunda ise müellif, insanın gözünün mânâ âleminde açılması gerektiğini, ayne'l-yakîn ve ilme'l-yakîn olarak Allâh'ı tanıdıktan sonra hakka'l-yakîne ulaşacağını belirtmekte, insân-ı kâmil olmak isteyen insanın menziline Allâh yolu olacağını vurgulamaktadır.

Açılsun 'alem-i ma'nâda çeşmüñ
Reh-i Hâk' da dilüñ 'âym-güşâdur (12a/337)

Görüp 'ayne'l-yakîn 'ilme'l-yakîn bil
Saña hâkka'l-yakîn ref'-i g'ıfâdur (12a/338)

Olursañ dâhîl-i insân-ı kâmil
Karârüñ nezd-i dergâh-ı Hudâ'dur (12a/340)

Müellifin menzil, insân-ı kâmil, ayne'l-yakîn, ilme'l-yakîn ve hakka'l-yakîn gibi tasavvufî ifadeler kullanması onun tarikat ehli olma ihtimalini güçlendirmektedir. Nitekim daha sonraki bölümlerde de müellifin mürid, mürşid ve şeyh terimlerini kullanıp bir şeyhe intisap etmenin önemine dikkat çektiğini görmekteyiz:

Hemân bir mürşidinden kı l inâbet
Ki mürşid rehber-i râh-ı Hudâ'dur (15a/445)

Mürîd ol şeyhe teslim it vücûduñ
İdüb hizmet dime şubh u mesâdur (15a/446)

Nefes al mürşid-i kâmilden ey dil
Ki ol şâhib-nefes merd-i Hudâ'dur (15b/457)

9. Fânî Dünyanın Hileleri Bahsi:

Daha önceki bahislerde de bahsettiği gibi bu bölümde de insanın bu geçici dünyaya aşırı bir şekilde bağlanmaması gerektiğini öğütlemiştir. Mustafa Efendi, öğütlerinin kaynağının özellikle ayet ve hadisler olduğunu daha önce belirtmiştir.

Nitekim insanın dünya hayatına bağlanması ile ilgili Kur'ân'da şu ayetler geçmektedir:
“Kim yalnız dünya hayatını ve onun zinetini isterse, biz onlara yaptıklarının karşılığını orada tastamam öderiz. Orada onlar bir eksikliğe uğratılmazlar.”⁷⁰ , “Kim dünya sevabı (nimeti) istiyorsa (bilsin ki), dünya sevabı da, ahiret sevabı da Allâh katındadır. Allâh hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”⁷¹ Bu emirlerden haberdar olan Müellife göre dünya, görünürde ay yüzlü, alımlı ve güzel bir sevgili gibi olsa da gerçekte aciz ve çirkin bir ihtiyardır.

Muhabbet eyleme dünyāya merd ol
‘Acūz-ı dehri şanma mehliqādur (12a/347)

Görinür zāhiri zībā vü ra‘nā
Fe‘emme bāṭını zişt ü şuhādur (12a/348)

Dünyayı elinde sihirli asası olan yaşlı bir ihtiyara benzeten müellif, ona uyulması halinde insana türlü türlü hileleri yapacağını belirtmektedir. Zîrâ bu ihtiyar dünya, başlangıçta kendisini süslü ve parlak göstermekte ve insanı kendisine bağlamaktadır. Aşıklarını kendisine esir, sarhoş ve deli yapan dünya, hiç kimseye merhamet etmeyen bir cadıya benzetilmektedir:

Ne cünbüşler ider ol pîr-i köhne
Kî cüb-ı siḥri destinde ‘aşādur (12b/354)

İder ‘uşşâkıını sermest ü mecnûn
Esîr ü bend ü zincîr ü belādur (12b/359)

Olur herkesle hem-mezheb bu cādū
Kimi şālihî kimi ṭālihî-melādür (12b/365)

⁷⁰ Hud suresi, 11/15

⁷¹ Nisâ suresi, 4/134

Müellif dünyanın diğer hilelerini şu şekilde sıralamaktadır: İnsanla yüz yüze gelmeden türlü cilveler yaparak kendini çekici kılar, gaddarlık yaparak her mübtelasını feryad ve figan içinde bırakır, kendine bağladığı insanın yerini ve makamını kaybetmesine sebep olur, gam ve zillet köşelerine attığı aşklarına hiçbir şekilde merhemet etmez...vb. Bu hatırlatmaları yaptıktan sonra müellif, dünyaya muhabbet beslemeyenler arifler, dünyaya sevgi besleyenlerin ise ahmaklardır diye bir hükme vararak insanın bu ariflerden olması gerektiğini belirtmektedir:

Muhabbet eylemez dünyāya ‘ārif
Ki dünyānuñ muhibbi ağbiyādur (13a/376)

10. Kibirli Gönüllere Nasihat Bahsi:

Bu bölümde, hamuru toprak olan ve tekrar toprağa gönderilecek olan insana kibirli olmaması gerektiğini öğütleyen müellif, insanın vücudunu oluşturan ana maddeleri sıralamakta, böylece insanı kendi aslının ne olduğu üzerinde düşündürmeye çalışmıştır.

Tekebbürlenme nāsa hāk-i pā ol
Tevāzu‘ eyle kim aşluñ ‘afādur (13b/385)

Vücūduñ ‘unşuru ma‘lūmuñ olsun
Ki hāk u āb u nār u bād kibādur (13b/386)

İnsan vücudunun kan, balgam, sevdâ ve safrâdan⁷² ibâret olduğunun insan oğlu tarafından bilinmesi gerektiğini vurgulayan müellif, bölümün devamında insanın bir

⁷² Bu kavramlar, bizi Fuzûlî'nin sembolik kahramanlarla adeta İnsan anatomisini hikayeleştiiren Sıhhat u Maraz adlı eserine götürmektedir. Bu eserde Kan, Safra, Balgam ve Sevda'nın kısa hikayesi şudur: "Ceberut âleminde doğup Lâhût âlemi yer edinmiş Ruh adında, pāk yaratılışlı birisi vardır. Günlerden bir gün dolaşma arzusuyla Nâsût (İnsanlık) âlemine ayak basınca Beden diye adlanmış bir diyar görür. Yedi iklim, onun yedi endamından ibarettir. Bu Nâsût mülkünün padişahlığı: birbirine benzemezlikte ortak; uyumlulukta ise birbirinden ayrılmalarına imkân olmayan dört kardeşe verilmiştir: Kan, Safra, Balgam, Sevda.. Bunların birbirlerini sevmeye adları: Erkân; benzemezlikte de: Ezdâd'tır.Birbirlerine karışmaları ile Vücūd'a sebep olduklarından Ahlât meydana gelir:Ahlât-ı Erbaa. , Hüseyin AYAN,

damla sudan yaratılışını, ana rahmindeki evrelerini ve dünyaya geliş safhalarını da kaleme almıştır.

Tenüñ dem balğam ü sevdâ vü şafra
Ki buhârdan mürekkeb itdi Kâdir (13b/387)

Ne yollardan çıkup geldiñ bu güne
Ki aşl u mebdâ' m̄ bir kaçre mādur (13b/388)

Müellif, bölümün devâmında, insanın ana karnında dokuz ay on gün kaldığına, doğduktan sonra da iki yıl boyunca anne sütüyle beslendiğine, bir çok gece yavruları için uykusuz kalan anne ve baba tarafından şefkatle büyütüldüğüne değinmektedir. Bu yüzden anne ve babanın insanoğlu üzerinde büyük hakları olduğunu, onların kıymetinin bilinmesi gerektiğini öğütlemektedir.

Tamām nüh mäh deh rü bañ-ı ümde
Saña şüret viren bār-ı Hüdâ'dur (13b/389)

Du sâl mehd içre bastın pây u desti
Ki şîr-i mäderüñ dem dem ğidâdur (13b/392)

Peder ü mäderinüñ kadrini bil
Muñâlif olma 'afv olmaz hañadur (14a/402)

Müñî' ol vâliden emrine dâ'im
Du'āsın al o redd olmaz du'âdur (14a/404)

Müellifin Kuran-ı Kerim bilgisinin ileri seviyede olduğunu daha önce de söylemiştik. İşte müellifin eserinde kullandığı söz konusu bu ifadeler Kuran-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

“Fuzûlî'nin Hüsn ü Aşk (Sihhat u Maraz)'ı” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1997, S. 3, s. 115-120.

“İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: "Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.”⁷³
“Biz insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve süttten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: "Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.”⁷⁴

11. Gönlü Eğitmek İçin Nasihat Bahsi:

Daha önceki bölümün kısmen devamı niteliğinde olan bu bölümde müellif, bu fânî dünyada ölümün var olduğunu, doğup bir süre yaşadktan sonra ölen ve tekrar toprak olan insanlardan ibret alınması gerektiğini, ifade etmektedir:

Bu ‘âlemde degüldür kimse bâkî

Ki âhîr menzili zîr-i sefâdur (14a/413)

Gidenlerden niçün almazsın ‘ibret

Ki senüñ de yirüñ tahte’ş-şerâdur (14a/414)

İnsanın bu geçici dünyadan zevk alamadığını, alınan zevkin de kısa ve devamsız olduğunu hatırlatan müellif sözlerinin devamında cennetin özelliklerini sıralayarak cenneti bu dünyayla karşılaştırmaktadır. Müellife göre cennette, içinde dâim kalınacak gül bahçeli köşkler bulunmaktadır. Bu bahçelerde sabâ rüzgarları esmekte ve yine bu bahçelerin gülleri solmaz bülbülleri de hiç susmamaktadır. Burada ne soğuk ve ne de sıcak vardır. Dâima güzel bir esinti vardır.

⁷³ Lokman Suresi, 31/14

⁷⁴ Ahkaf Suresi, 46/15

Kuşūr-ı gülşen-i cennetde dā'im
Tenessüm eyleyen bād-ı şabādur (14b/45)

Güli şolmaz hezārı ebkem olmaz
Dem-ā-dem nağme-pervāz u serādur (14b/426)

Ter ü tāze bahārı durur dā'im
Ne berdi var ne harrı hoş-hevādur (14b/427)

Oysa bu dünyanın zehir gibi kötü bir havası bulunmaktadır. Gülü perişan, bülbülü dilsizdir. İnsan kışın soğuktan kat kat giyinir, yazın ise sıcaktan kan ter içinde kalır, nefes almakta bile zorlanır. Neticede, bu dünyanın huzur ve rahatı, sıkıntı ve eziyet; safâsı elem dolu, zevki de cefâdır.

Bu 'ālem bāğmuñ her rūzigārı
Ki zehr-āmiz eser bād-ı fenādur (14b/428)

Bürüdetden giyüb boynıa kat kat
Ki hem âteş kenārı saña cādur (15a/431)

Temüz harrı ğarķ-ı 'araķdurur hem
Yedünde mirveħa bād-ı hevādur (15a/434)

12. Gönle Allāh Yolunu Öğretme Bahsi:

Bu bölümde Mustafa Efendi, insanın Allāh rızasını nasıl kazanabileceği üzerinde durmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere bu bölümde de müellif, insanın Allāh'a ulaşmak için bir mürşide ihtiyacı olduğunu ve bir şeyhe intisap etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Müellife göre şeyhe intisap eden mürid şeyhin her dediğini yapmalı hizmette kusur göstermemelidir.

Ne hizmet emriderse yüz çevirme
Mürîde hizmeti şeyhüñ şafâdur(15b/448)

Beyitlerinde tasavvuf âdâbından bahseden müellif, özellikle mecâzî ve hakîkî aşk üzerinde durmaktadır. Tasavvufa giren mürîde mecâzî aşktan, yani dünyevi aşktan sakınması hakkında öğüt veren Mustafa Efendi, dünyadaki sevgilinin, mürîdi Allâh yolundan, hakiki aşktan alıkoyan bir fitne olduğunu belirtmektedir.

Tarîkatden alıkor şüfiyânı
Mecâzî ‘aşk ‘aceb müşkil hevâdur (16a/469)

Bölümün sonunda ise müellif, mecâzi aşka tutulan mürîdi ancak kâmil bir şeyhin kurtarabileceğini savunmaktadır. Şeyh-i kâmil, gönlü hastalanmış olan mürîdi kırk gün çileye sokar, rahat uyutmaz. Şeyhin kemalinin noksan olması durumunda ise sufinin kurtulmasının zor olacağını vurgulayan müellif, şeyhin de kendini yetiştirmesi ve kemal bulması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Eger nâkıs ise şeyhüñ kemâli
Hâlâsa olmaz ol şüfiyi kâdir (16a/480)

13. Hz. Peygamberin Temiz Ruhuna Övgü Bahsi:

Kâinata yaratılan ilk ruh olan Hz. Peygamber’in ruhunun övüldüğü bu bahiste, Allâh’ın sevgilisi olan Hz. Peygamber’in ruhunun kutsiyeti anlatılmaktadır. Müellife göre Hz. Peygamber’in ruhu dünyaya gönderilmeden önce, yüz bin yıl boyunca ruhlar âleminde Allâh’ı ayakta tezbih etmiştir.

Hâbîbüñ rûhunu evvel idüp hâk
Ki bir kând ile vaz’ itdi o Kâdir (16b/491)

İdüp ol nûr kıyâmen Hâkk’ı tehlîl
Ki yüz biñ yıl o misbâhda tûvâdur (16b/492)

Müellife göre elest meclisinde Hz. Peygamber'in ruhunu görmeye muvaffak olan her bir ruh dünyaya gönderildiğinde hidâyete erirler. Göremeyenler ise bu kismetten nasibini alamazlar. Yine Hz. Peygamber'in endâmını, yani vücudunun herhangi bir yerini gören ruhlar dünyada bir pâyeye sahip olurlar. Örneğin Hz. Peygamber'in başını gören kimse, insanların başına vezir, padişah gibi makamlara gelir; onun cübbesinin nurunu gören kimse, adalet sahibi emir olur; nurlu göğsünü görenler ise âlim olur.

Ḥabībūñ her bir 'uzv-ı pākūñ ol vaqt
Görenler hep o fi'le i'tirâdur (17a/496)

14. Padişahlara Nasihat Bahsi:

Bahsin başından itibaren asıl padişahın yerin ve göğün sahibi olan Allâh olduğunu vurgulamaya çalışan müellif, padişahın kibirlenmemesini ve onun o makama Allâh'ın getirdiğini unutmaması gerektiğini ifade etmektedir. Padişaha ülkesini şer'î hükümlere göre yönetmesini öğütleyen Mustafa Efendi, şer'î hükümlerin kınından çıkmış keskin kılıca benzediğini ve o kılıcın günah ve suçları keseceğini vurgulamaktadır.

Şer' bir seyf-i meslûdür yedüñde
O tiğ kı̄tî'-ı cürm ü ħaġâdur (17a/510)

Bölümün devamında, tebaasına karşı iyi huylu olmasını tembihleyen müellif, yumuşak ve güzel ahlakın insanlara sevimli gelmesinden dolayı onların gönlünün bu şekilde alınabileceğini vurgulamaktadır. Müellifin padişahlara yönelik diğer nasihatlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Padişah, o makamda geçici olduğunu unutmamalıdır, dâima tebaasına ihsanlar sunmalıdır, insanların mallarını gasp etmemelidir, herkese adaletli bir şekilde yaklaşmalıdır, kendisine yardımcı olan vezir ve sadrazam gibi şahısları güvenilir kişilerden seçmelidir, fakir ve kimsesizlerin yanında olmalıdır, fakirlere karşı büyüklenmemelidir, kıyafet değişiklikleri yapıp insanların arasında dolaşmalı onların sıkıntılarını yakından görmelidir...vb.

Nice şāhān dimişler idi mülküm
Birine oldı mı mülk hep hebādur (17b/521)

Tekebbürlenme aşla bir gedāya
Gedā ‘uqbāda maqbūl-i Hudā’dur (17b/523)

Faķır ü bīkese luţf u kerem kıl
Keremle şehlerūn bābı güşādur (18a/544)

Müellifin dikkatimizi çeken bir diğerk nasihati, tarihi bir konuya dikkatleri çekip asker tebaasına güvenilmemesi gerektiğini ifade etmesidir. Bilindiğı gibi Osmanlı padişahlarının iç işlerindeki sıkıntılarının başını Yeniçerilerin sık sık çıkardıkları isyanlar çekmektedir. Genellikle bu isyanlar, Mevācib olarak adlandırılan maaşların dağıtılması sonrasında son bulurdu. İşte müellif de, tarihi bir gerçek olan bu durumu nasihat-nāmesine konu alarak padişahları uyurma gereğı duymuştur. Tabi bu arada dönemin yeniçerilerine yaptığı bu tenkitten dolayı onlardan gelecek herhangi bir yaptırım veya cezadan korkmaması da Mustafa Efendi’nin cesaretini göstermesi açısından da önemli bir nottur.

Hazer kııl zābıtān-ı ‘āskerīden
Ki anlara emīn olmak hāţādur (18b/546)

Fesād itmege isterler bahāne
Mevācible olursun zabta ķadır (18b/548)

15. Vezirlere Nasihat Bahsi:

Bu bahiste Mustafa Efendi’ vezirlere hitap ederek onlara devlet kademesiyle ilgili konularda öğütler vermektedir. Müellife göre padişahın mutlak vekili olan vezirin olması gereken en önemli özelliğı, pādīşāhına karşı sadık ve doğru sözlü olmasıdır.⁷⁵

⁷⁵ Mustafa Efendiden sonra bu yüz yılda Defterdar Bakkalzade Sarı Hacı Mehmet Paşa’nın muhtemelen 1714- 1717 tarihleri arasında yazmış olduğı “Nesāyih ül-vüzerā ve ’l-ümerā veya Kitab-ı Güldeste” isimli

Sü'āline cevābuñ şādık olsun
Dürüg-āmiz olursa nā-revādur (19a/560)

Kelām-ı kizbi bilmez pādīşāhlar
Kulübı şāf u sāde rüşenādur (19a/561)

Müellifin vezirlere yönelik kaleme aldığı diğer nasihatleri şu şekilde sıralayabiliriz: Halka zulm etmemelidir, halk arasında adaleti sağlamalıdır, hayır yapmakta pādīşāhı yönlendirmelidir, yaptığı iyi icraatlarla devletin hazinesini gümüş ve altınlarla doldurmalıdır⁷⁶, çıkacak isyanlara daha önce engel olmak için asker kısmına dağıtılan ulufe ve mevâcibleri aksatmamalıdır, askere iyi davranmalıdır, halktan toplanan cizye, öşür ve avârız gibi vergileri vaktinden önce almamalıdır ...vb.

Havaşş u cizye vü 'öşr ü 'avârız
Ve emvâl-i muşkannen 'âdetādur (19b/591)

Gide vakti hülûli içre cāmi'
Muşkaddem gitmesi nāsa cefādur (19b/592)

Bunların dışında defterdârların, hazine kâtiplerinin ve benzeri önemli görevlerde bulunan devlet memurları maaşlarının aksatılmaması üzerinde duran müellif, hatta ara sıra onlara bazı ihsanların verilmesi gerektiğini, ancak bu şekilde yapıldığı takdirde, memurların rüşvete yeltenmeleri önlenmiş olacağını vurgulamaktadır. Müellife göre rüşvet hastalığı yayıldığı takdirde halk arasında infiale sebep olur ve bu durum devletin idâmesi için son derece tehlikelidir.

---

eseri de vezirlere ve diğer devlet adamlarına manzum-mensur karışık bir şekilde yazılmış önemli bir eser olarak dikkatimizi çekmektedir. Bkz. Hüseyin Ragıp Uğural, *Te'lif-i Muhammed Paşa El Defteri, Nesayıhu'l-Vüzera Ve'l-Ümerâ veya Kıtâb-ı Güldeste, Nizâm-ı Devlete Mütteallik Risale*, T.T.K. Basımevi Ankara 1969.

⁷⁶ Günümüz Başbakan statüsünde olan vezirlerin en önemli görevlerinden birisi, devletin ekonomisinden ve hazinesinden sorumlu olmalarıdır. Bu yüzden şâir burada veziri "gencür-hazinedâr" sıfatıyla nitelendirmektedir.

Ricāl-i devlete aldurma rüşvet
Harāb iden bu halkı irtişādur (20a/595)

Ve külli halkı ider taşra sirāyet
Ki tahrib-i bilād eyler belādur (20a/596)

Bölümün sonunda ise müellif, önemli kararların alınmasında vezirlerin acele etmemesini, İhtiyatlı ve akılcıca davranıp düşünce dairesinde hareket etmelerini öğütleyen müellif, vezirlerin her bir kararını kaza okuna benzetmektedir.

Te'ennī üzre ol hükmünde dā'im
Ki emrūn 'āleme tīr-i kazādur (20a/601)

16. Kadılara Nasihat Bahsi:

Bu bölümde ise, şer'î hükümlerle hukuki dâvâlara bakan kadılara öğüt veren müellif, öncelikle kadınların şer'î hükümlerden ayrılmamasını, kararların ve hükümlerin verilmesinde acele edilmemesini istemektedir.

Eger kādı iseñ icrā-yı şer' it
Ki ta'cīl itme hükmünde haṭādur (20a/604)

Herhangi bir dâvâ ile ilgili hüküm verilirken kadınların Allâh'a sığınmalarını isteyen müellif, doğruyu, yanlış, kısacası her şeyi bilen Allâh'ın, kadınların vermesi gereken hükmü mutlaka kalplerine ilham edeceğini ve bu ilham üzere verilen hükmün doğru olacağını belirtmektedir.

Hüküm vaqtinde kııl hakka teveccüh
Keç ü rāsti faḫaṭ a'lem Hudā'dur (20b/610)

O dem ḫalbūñ nice mülhem olursa
Ki ol vech üzre hüküm itmek sezādur (20b/611)

Kadıların şer'î hükümlerden uzaklaşması ve âdil olmaması halinde, mahşer gününde Allâh'ın huzurunda yüzleri kara bir şekilde hesap vereceklerini belirten Mustafa Efendi, âlim olan kadıları bu dehşet verici duruma düşmemeleri için uyarmaktadır. Hz. Peygamber'in "Âlimler enbiyâların vârisleridir"⁷⁷ meâlindeki hadisinden iktibas yapan müellif, Hz. Peygamber'in âlimlere verdiği değeri göstermekte ve bu mertebeden aşağıya düşülmemesini kadılara tembihlemektedir.

‘Amel eyle şerī‘at mūcibince
Ki ƙadrūñ ‘ind-i Mevlā’da ‘ulādur (20b/616)

Buyurdı Hāzret-i Sultān-ı kevneyn
Vereşe enbiyāye ‘ulemā dur (20b/617)

Bölümün sonunda müellif, kadıların doğru yoldan asla sapmamaları ve kesinlikle rüşvet belasına düşmemeleri üzerinde durmuştur. Müellife göre rüşvet alan kadı, Hz. Peygamberin şefâatinden mahrum kalacaktır. Bölümün son beyitlerinde, müellifin üzerinde durduğu bir diğer konu da mirastır. O, mirasın paylaşımında yetimlerin malına el uzatanlara gereken cezanın verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Şeff‘ olmaz Hābīb-i Hāzret-i Hāƙ
Ki rāşiler şefā‘atden cūdādur (21a/630)

Yetīmūñ malına hiç el uzatma
Ki destūñ ƙat‘ iden ƙahr-ı Hūdā’dur (21a/632)

17. Öğrencilere Nasihat Bahsi:

⁷⁷ “Âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, ne dinar ne dirhem miras bırakırlar, ama ilim miras bırakırlar. Kim de ilim elde ederse, bol bir nasib elde etmiştir.” [Ebu Dâvud, İlm 1, (3641); Tirmizî, İlm 19, (2683); İbnu Mâce, Mukaddime 17, (223).], İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, C. 11, s.488.

Bu bölümde ise müellif, geleceğin âlimleri olan ve ilme yönelen öğrencilere birkaç öğüt vermeye çalışmıştır. İlim öğrenmeyi, avlanırken insanın karşısına çıkan vahşi bir kuşa benzeten Mustafa Efendi, ava çıkmak için öncelikle avcılığın yolunu bilmek gerektiğini ifade etmektedir. Müellife göre bu yolun başı ise, gönlü kötü düşüncelerden arındırmaktır.

Eger t̄alib iseñ ‘ilm-i şerife
Ki şayd eyle ‘ilim vahşî hümâdur (21a/636)

Muqaddem bil nedür şayduñ tarîkı
Dilüñ efkâr-ı fâsidden havâdur (21a/637)

Öğrencilerin tembellik etmeyerek derslerle ilgilenmeleri gerektiğini ifade eden Mustafa Efendi, ilmi, denizden çıkan beyaz ve değerli inciye benzetmektedir. İlimle ilgili Hz. Muhammed’in “*Beşikten mezara kadar ilimle uğraşın*” hadisinden ve Hz. Ali’nin “*İlim bitmez tükenmez bir hazinedir.*” sözünden iktibas yapan müellif, bu şekilde ilimin önemine dikkatleri çekmektedir.

“Mine’l-mehd ile’l-laḥd ol talebde”
Ki fen ḥazer ‘ilme sa’y itmek ḥalâdur (21a/640)

‘İlim bir kenz-i lâ-yefnâdür” el-ḥak
Ki pek şarf eylesen de inṭivâdur (21b/643)

18. Sahaflara Nasihat Bahsi:

Sahafların cahil olmaması gerektiği, sahip olduğu kitaplardan mümkün olduğu kadar çok yararlanmaları gerektiği üzerinde durulan bu bölümde, her kitabın en azından hangi ilim dalına ait olduğunu bilmelerinin lüzumuna dikkatleri çekmektedir. Kendini

bu şekilde yetiştirmeyen, kitaplardan istifade etmeyen sahaflar, Kuran'da geçen ifadeyle sırtına kitap yüklenmiş merkeplere benzetilmektedir.⁷⁸

Şaķın şaħhāf-ı cāhil olma zīrā
“Himārun yeħmilü esfāruhā” dūr (21b/648)

Ne fenden olduĖuñ bil her kütübüñ
Ki metn-i şerhi ol temyize ķādir (22a/663)

Sahafa, kitap satarken aē gözlü davranmamasını, ilmi isteyene merhametle yaklaşmasını ve özellikle alım satımlar esnasında yalandan uzak durmasını tavsiye eden müellif, sahafların birçoğunun paraya karşı hırslı olduğunu belirtmekte ve bu durumu eleştirmektedir.

Ṭama‘kār olma ṭālib-‘ilme raħm it
Ki şaħhāf züñ ü hırşa mübtelādur (21b/649)

Dürüg itme şaķın bey‘ ü şirāda
Ki sermāyen ĥarām eyler hebādur (22a/667)

Bölümün devamında, sahaflara ilgi çekici öğütlerini vermeye devam eden müellif, sahafların Arapça dilinin grameri olan Sarf ve Nahiv ilmini iyi öğrenmelerini istemektedir. Müellife göre Sarf ilmin anası, Nahiv ise babasıdır. Bölümün sonunda ise, sahaflardan özellikle Allāh kelamına, yani Kuran-ı Kerim'e çok saygı göstermelerini istemektedir. Müellife göre, tüm kitapların üstünde olan Kuran-ı Kerim'in, sahaf raflarında da en üst raflarda olması gerekir ve yine şirazeleri çözülmüş Kuran-ı Kerim sahifelerinin ayaklar altına düşmemesine özen gösterilmesi gerekir.

Kelāmu'l-lāh alırsuñ ‘izzet ile
Kütüp fevķına vaz‘ eyle ‘ulādur (22a/664)

⁷⁸ Kuran'da geçen ayetin meali şöyledir: “Kendilerine Tevrat öğretildiği halde, onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş merkebin durumu gibidir” Cuma, 62/5.

Ḥazer kııl zîr-i pâ itme ki zîrâ
Saña îrâş ider nekbet ḥaḫâdur (22a/666)

19. Kâtiplere Nasihat Bahsi:

Matbaanın kullanılmadığı dönemlerde kitapların çoğaltılması ve resmi yazı işlerinin yürütülmesi görevi, kâtiplere aitti. Bu yönleriyle kâtiplerin, iyi bir şekilde eğitim almış olmaları gerekmekteydi. Bilgi sahibi olmaları gereken en önemli alan ise Sarf ve Nahiv gibi gramer konularıydı. İşte Mustafa Efendi de bu bölümde, bir kâtibin nasıl bir bilgi yapısına ve hangi özelliklere sahip olması gerektiğini sıralamaktadır.

Eger kâtib isen imlâya sa'y it
Ki sermâye debîre imlâdur (22a/668)

Kâtiplerin öncelikle imla bilgisinin kuvvetli olmasını öğütleyen müellif, kâtiplerin en büyük sermayesinin imla bilgisi olduğunu belirtir. Müellife göre câhil kâtipler tarafından en çok karıştırılan harfler, okunuşu birbirine yakın olup çıkış yerleri farklı olan “س - ص” ve “ز - ذ” gibi harfleridir.

Becâ-yı zâ yazar zâlî lafızda
Yazar sîn ile 'oşmânı ki şâ'dur (22b/673)

Sü'âl itmez olur cehline tâbi'
Ki ol kâtib ki câhil bî-ḥayâdur (22b/674)

Konu kâtiplerin harf yanlışlıklarından açılınca, aklımıza Fuzûli'nin *Türkçe Divânı'nın Mukaddimesi*'ndeki bu konuyla ilgili meşhur dörtlüğü gelmektedir. Aşağıda verdiğimiz dörtlükte Fuzûli, imla ve yazım bilgisi zayıf olan kâtiplere beddua etmektedir. Fuzuli'ye göre kâtibin yapacağı en küçük bir nokta yanlışı dahi büyük

anlam değişikliklerine sebebiyet verecektir. Bundan dolayı böyle dikkatsiz veya bilgisiz kâtiplerin elinin kuruması için bu şekilde dua etmiştir:

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed tahrîrûn
Ki fesad-ı rakamı sûrumuzı şûr eyler

Gâh bir harf sukûtuyla kılar nadir' i nâr
Gâh bir nokta kusûruyla gözi kûr eyler⁷⁹

Bölümün devamında, kâtibin yazısının kalem gibi düzgün ve hattının şirin olması gerektiğine değinen müellif, kötü yazının göze hoş gelmeyeceği gibi ayrıca okunamayacağını da hatırlatmaktadır. Kötü bir kâtibin elinde kalemin inleyip bağırdığını, mürekkebin ise ağladığını ifade eden müellif, kalem ve mürekkebin o câhil kâtime âh ettiğini belirtmektedir.

Haftı şîrîn olur kâmil debîrûn
Ki nâkış olsa zîşt [ü] nâ-revâdur (22b/671)

Çalem feryâd idüp ağlar mürekkeb
Ki ol câhil debîrden âh-vâdur (22b/679)

Devlet kademesinde çalışan divan kâtibî, defterdâr, hazine kâtibî, vakanüvis, gibi kâtiplerin, alanlarında câhil olmamasının yanında, devletine sâdik ve dürüst olmaları gerektiği, emir verilmeden hiçbir şeyi kaleme almamaları lazım geldiği üzerinde de duran Mustafa Efendi, kâtiplerin bu özelliklere sahip olmaları durumunda hiçbir devletin Osmanlı'ya gâlip gelemeyeceğini ifade etmektedir.

Bilâ-fermân biri bir nokta koymaz
Kalem vaz' eylemezler aşdikâdur (23a/692)

⁷⁹ Fuzûlî, *Türkçe Divân*, Haz: Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s.18.

Biri birisine merbû u mazbû
Degildür bir düvel bu zabta kâdir (23a/693)

Bölümün sonunda, dönemin pâdişahı Sultan III. Ahmed'i ve divan kâtipliğini yaptığı Ali Paşa'yı öven müellif, bu nasihatine tüm kâtiplerin kulak verip ondan istifâde ettikleri takdirde baş kâtip bile olabileceklerini ifâde etmiştir.

Kime te'sîr olursa bu naşîhat
Re'îs-i kâtibân olsa sezâdur (24b/744)

20. Hattatlara Nasihat Bahsi:

Bahsin başında, hattatların mesleklerinin kıymetini bilmeleri gerektiği ile ilgili öğüt veren müellif, kalemin tüm mahlukattan önce yaratıldığına dikkatleri çekmekte ve manevi yönden kalemin özelliklerini sıralamaktadır. Müellif, Allâh'ın kudretli eliyle dünyada olacak olan tüm olayların Levh-i mahfuzda kaleme alındığını hatırlatmakta ve kalemin, Allâh'ın sanatının başlangıcı olduğunu ifade etmektedir.

Eger hâta't iseñ bil kâdr-i kilki
Ki hâme mebd'e'-i şun'-ı Hudâ'dur (24b/745)

Yed-i kudretle tahrîr itdi levha
İlâ yevme'l-kıyâm nolursa şâdır (24b/747)

Kalemin gayb bahçesinin bülbülü olduğunu ifade eden Mustafa Efendi, Kamış kalemlerle yazı yazıldığında kalemin çıkardığı sesi de, cennet kapısından çıkan cızırtı sesine benzettirir. Ona göre kalemin dili, inleyen bir gönlün tercümanıdır.

Şarîr-i bâb-ı cennetdür şadâsı
Zebânı tercümân-ı zâr-hâdur (24b/751)

Bölümün devamında kalemle ilgili müellifin şu ifadeleri bulunmaktadır: Kalem, mânâ hazinesinin tılsımını açar, şeker kamışından çıkan bal gibi kalemde tatlı sözler çıkar. Dünyayı düzene sokan, hayır ve şerrin ortaya çıkmasında kalemde çıkan sözler etkilidir. Kalem ile dost düşman, düşman da dost olabilir.

Çalem virdi nızâmı bu cihâna
Ki hayr ü şerr çalemde oldı şâdır (25a/761)

Müellif, kalemin cahil kimselerin eline geçmesi halinde yazılanların hatalarla dolu alacağını, maharetli ve Sâlih bir ele geçmesi halinde ise yazılanların hatasız ve göze hoş geleceğini ifade etmektedir.

Haṭâ tesvîd ider dest-i şaḳîde
Yed-i şâlihde ammâ bî-haṭâdur (25a/770)

Kalemle ilgili bu görüşlerinden sonra hat yazısı ve hattatlar ile ilgili nasihatlerine geçen müellif, hattın da güzelliğini ve süsünü yine kalemde aldığını ifade etmektedir. Müellife göre Kuran-ı Kerim, hat ile yazıldı ve hat ile okundu, bu yüzden çocuklara hattın öğretilmesi gerekmektedir. Sözlerini, Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin sözleriyle destekleyen müellif, iktibas yoluyla onların sözlerini beyitlerinde kullanmıştır. Hz. Peygamber bu konuda; "Evlatlarınıza okuma ve yazmayı ikram ediniz" diye buyurmuştur. Hz. Ali'nin ise bu konudaki sözü şöyledir: "Yazı ilmin yarısıdır."

Ekrimū evlâdeküm bil-kitâbeh
Ki emriden Resûl-i kibriyâdur (25b/782)

Lisân-ı hazret-i şîr-i Hudâ'dan
Olup *el-haṭṭu nıṣfu'l-ilm* şâdır (25b/783)

Kaynaklarda genelde “cismânî âletlerle meydana getirilen rûhânî bir hendese”⁸⁰ olarak tanımlanan “Hat”, Mustafa Efendi’ye göre en itibarlı sanatlardandır. Bu sanatı icra eden ilk insan ise İdris peygamberdir. İdris peygamberden sonra ise yirmi çeşit hat yazısı çeşidi ortaya çıkarılmıştır.

Şmâ’atda şerîf haţ oldu zîrâ
Ki haţţâţ haţtı maqbûl ü revâdur (25b/785)

Cihânda haţtı taħrîr iden evvel
Ki ol İdrîs nebi kim ibtidâdur (25b/786)

Hat yazısının birçok çeşidi olduğunu ancak en tanınan şekillerinin altı çeşit yazı olduğunu belirten müellif, aklâm-ı sitte, şeş kalem gibi isimlerle adlandırılan Sülûs, Nesh, Rikâ, Celî Kıрма, Ta’lik yazılarını icra eden sanatçı sayısının çok az olduğunu ifade etmektedir.

Sülûş Nesh Rikâ’ Celî Kıрма Ta’lik
Bu şeş haţtı yazanlar şimdi nâdur (26a/796)

Mustafa Efendi’nin hattatlara en önemli nasihati, Kur’an-ı Kerîm’i güzel bir hat yazısıyla yazmaları üzerine olmuştur. Öyle ki güzel hat ile yazılan Kur’an-ı Kerîm okundukça onun hattatı da, Allâh’ın yanında yüksek mertebelere erişecek, mahşer gününde Kur’an-ı Kerîm o hattata şefâat edecektir. Yine müellife göre, güzel bir hatla yazılacak olan bir besmelenin hürmetine dahi, Allâh o hattatın yerini cennet kılacaktır.

Sa’âdetdür kelâm-ı Haqq’a hidmet
Ki ‘izz ü şâmı bâlâter ‘ulâdur (26a/801)

Mahâret ile taħrîr eyle dâ’im
Saña ferdâ şefî’ ü rehnümâdur (26a/802)

⁸⁰ M. Uğur Derman, D.İ.A., “Hat” mad., İstanbul 1995, C.16, s.427-437.

Yazup Bismi'llāhı hüsni-ı haṭṭile
Ki luṭf-ı Hâk'la cennet saña cādur (26b/807)

Hattatların güzel hatlarıyla övünmemesi, gururlanmaması gerektiğini, hattatların tevâzü sahibi olması ve cahil olmaması lazım geldiği üzerinde duran müellif, nitekim bu nasihatlerden ancak akıllı olan hattatların hisse alabileceklerini, câhillerin bu nimetten mahrum kalacaklarını belirterek bölümü tamamlamıştır.

Şaḳın hüsni-ı haṭṭıña olma maḡrūr
O nefsün hükmi bir haṭṭ-ı haṭādur (26b/808)

Tevāzü'dan ṭulū' eyler muḡabbet
Ki Maḡbüb'l-ḳulüb ol ey bahādur (26b/813)

Şaḳın sen her fenden olma ḡālī
Cehilden ma'rifet nīk u 'ulādur (26b/827)

21. Şâirlere Nasihat Bahsi:

Bu bölüme, "Eğer şâir isen, sözün daima temiz ve etkileyici olsun, çünkü şiirin güzeli gönülleri etkiler" öğüdüyle başlayan müellif, şiir yazmanın Allâh tarafından şâirlere verilen büyük bir lütf olduğunu söylemekte ve herkesin şâir olamayacağını ifade etmektedir.

Eger şā'ir iseñ pākize-ḡū ol
Ki şī'rūñ pāki da'im dil-ḳuşādur (27b/834)

Şī'irden behre-yāb olmaz her ādem
Şī'ir mevhibe-i luṭf-ı Hūdā'dur (27b/835)

Şâirlere, özellikle hikmetli sözlerle şiir yazmalarını öğütleyen Mustafa Efendi, bu düşüncelerini iktibas yoluyla beytine aldığı Hz. Peygamber'in bir hadisiyle

desteklemektedir. Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisi şöyledir: "Bazı şiirler vardır ki hikmetlerin ta kendisidir"⁸¹

**Diyen *inne mine'ş-şi'ri le-hikmeh*
Ki ol fajr-i dü-'âlem Muştafa'dur (27b/836)**

Şâire göre, büyük nazım ustaları genellikle şeyhlerden oluşmaktadır. Bunların başını da büyük mutasavvıf Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî çekmektedir. Müellife göre Mevlânâ'nın otuz bin beyitlik *Mesnevî*'si Ku'an-ı Kerim'in özü niteliğindedir. Ele aldığı hikâyeler insana ferahlık verir. Nasihatleri ise tasavvufla donatılmış, insanı aşka getiren bir özelliğe sahiptir. Mevlânâ'nın, *Mesnevi*'den başka Şems mahlasını da kullandığı doksan bin gazelinin bulunduğunu ifade eden Musatafa Efendi, âşıkâne ve temiz şiirleriyle Allâh yolundaki âşıklara yol göstermesi dolayısıyla Mevlânâ'yı övmektedir.

**Otuz biñ Meşnevi beyt-i şerîfi
Ki her bir beyti biñ ma'nāya cādur (27b/839)**

**Ma'anîsi haķîkat mağz-ı Qur'an
Ki Haķķ'a cümle lafz-ı haķ edādur (27b/840)**

**Ve toķsan biñ ğazel dīvān-ı aşķı
Ki Şemsdür maħlası şemse fedādur (27b/843)**

Mevlana'dan sonra, İran edebiyatının ünlü şâirlerinden Sâdî'nin *Bostan u Gülistan*'ı, Feridü'd-din Atar'ın *Mantıku't-tayr*'ı ve Anadolu sahası Türk edebiyatının önde gelen hamse sahibi şâirlerinden Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'sine de değinen müellif, sıraladığı bu şâirler ve eserlerden haberdar olduğunu veya söz konusu bu eserleri okuduğunu göstermektedir.

**İdüp Sa'dî de *Bostān u Gülistān*
Ki hālā 'andelībānı fedādur (27b/845)**

⁸¹ İbrahim Canan, a.g.e., C.14 s.153.

Diyüp hoş *Mantku't-tayr yed-i 'Aṭṭār*
İdüp murğānı gūyā ol bahādır (27b/846)

Muḥammed Yazıcı-zāde ol 'āşık
Muḥammediyye şāhibi fetādur (27b/847)

Müellife göre şâire düşen en önemli görev, sözü saf ve temiz bir şekilde kullanmaktır. Ârif olan şâir, sühan-ver olmalıdır. Müellife göre sözün gizemli sırlarına vâkıf olan temiz kalp, ortaya çıkardığı her bir söz sedefteki inci gibidir.

Suḥanverlik sezādur 'ārifāna
Kelām-ı Ḥaqqı mazhar evliyādur (28/850)

Cevāhir ma'denid[ür] şalb-i şāfi
Ki her güftār[ı] dürr-i şāhvādur (28/851)

Bölümün devamında müellifin “söz” ile ilgili görüşleri ve benzetmeleri oldukça yer tutmaktadır. Örneğin müellife göre söz, minberi arş olan bir hutbedir, gökyüzü içinde geniş bir çöldür, her iki dünyanın süsüdür, şâirin elbisesinin süsüdür...vb.

Suḥan bir huṭbedür kim minberi 'arş
Suḥanver ol maḳāma irtikādur (28/853)

Suḥandur şā'irüñ zīb-i şī'arı
Suḥan pirāye-i her du-serādur (28/857)

Bölümün sonunda da nasihatlerine devam eden müellif, bir çok konuya değinmektedir. Ancak değindiği konulara baktığımızda daha çok ahlâkî değerleri ön plana çıkardığını görmekteyiz. Örneğin müellife göre, şâire düşen görevlerden birisi Hz. Peygamber'i övmektir, şâirin dilinden kötü sözler çıkmamalıdır, şâir daha önce başka şâirlerce söylenmiş sözleri kullanmamalıdır, söz hırsızlığı yapmamalıdır, şâir

nefsine uyup açık saçık sözler sarf etmemelidir, ki böyle sözler kalbi bozulmuş kişilerin sözüdür...vb.

Serîka itme hâyide kelâmı

Ki şâ'ir güftesi dâd-ı Hüdâ'dur (28b/876)

Zebânuñ dür ola her bed-suğanden

Ki hüsniyyâta sâ'î ol şafâdur (28b/877)

22. Ses Sanatçılara Nasihat Bahsi :

Eski zamanlardan beri insanların yaşamında önemli bir yer işgal etmiş olan mûsikî, üzüntülerin, sevinçlerin, kahramanlıkların, heyecanların ve sevgilerin bir ifadesi olarak gelişimini günümüze kadar sürdürmüştür. Türklerde müzik, Türk tarihi kadar eskiye gitmektedir. Bazı tarih ve müzik bilim adamları en az 6000 yıldan beri devam eden bir Türk müziği tarihinden bahsetmektedir.⁸²

Özellikle Osmanlı döneminde mûsikî toplum hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu durum Osmanlı padişahlarının mûsikîye verdikleri değerden de kaynaklanmaktaydı. Osmanlı saraylarında mûsikîye verilen değer sonucunda II. Murat, II. Beyazıt, IV. Murat, II. Mustafa, III. Ahmet, III. Selim, II. Mahmut gibi bir çok değerli musikişinas padişahlar yetişmiştir. Yine bu dönemlerde İtri, İsmail Dede Efendi, Hafız Post, Recep Efendi, Zekâi Dede, Emin Dede, Nâyi Osman Dede, Ebubekir Ağa, Kantemiroğlu gibi meşhur üstatlar yetişmiştir.⁸³

İşte bu bölümde Mustafa Efendi, Osmanlı toplumunda önemli bir yere sahip olan mûsikîyi icra eden sanatçılara hitap ederek öğüt vermeye çalışmıştır. Öncelikle Mustafa Efendi'nin üzerinde durduğu konu, ses sanatçılarının mûsikî usullerini

⁸² Pınar Somakçı, "Türklerde Müzikle Tedavi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003/2, S.15, s.131-140

⁸³ Orta Asya Türklerinden Osmanlılar zamanına kadar Türklerin Musiki ile ilişkilerine dâir geniş bilgi için bkz., Nazmi Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Milli Eğitim basımevi, İstanbul, 1976, s.23

bilmeleri gerektiği üzerindedir. Çünkü ona göre makamlardan önce usullerin bilinmesi gerekmektedir.

Eger h̄ānende iseñ bil uşūlı
Ki āġāza uşūliyle revādur (29a/886)

Muqaddem eyle nuṭḡ u ḡarba ġūşış
Uşūli cümle meşḡ it ol bahādır (29a/887)

Mustafa Efendi'nin bir diğ̄er nasihati ise hānendelerin mūsikīyi icraları esnasında makam ve āhengi tutturmaları gerektiği üzeredir. Zira ahenksiz mūsikīnin insanlara eza çektirmekten başka bir şey olamayacağını ifade etmektedir. Müellife göre hānendeye düş̄en ġörev, makamları birbirleriyle karıştırmamaktır.

Olur āheng ile āġāze-şīrīn
Ki bī-āheng nevā nāsa ezādur (29a/892)

Maqāmı birbirinden eyle tefrīḡ
Ki farḡ iden maqāmı perde-hādur (29a/893)

Müzık sanatçılarının en büyük sermayelerinin uzun solukları olduğunu ifade eden müellif, güzel sesin dinlenilmesinin gönle ferahlık verdiğini vurgulamakla birlikte, meş̄hur söz olan: "Müzık ruhun ġıdasıdır" ifadesini kullanarak mūsikīnin faydalarına dikkat çekmektedir.⁸⁴

⁸⁴ Mūsikīnin sadece ruhī faydaları bulunmadığı, bedenī hastalıklara da fayda verdiği ile ilgili bazı görüşler bulunmaktadır. Örneğ̄in Hekimbaşı, Gevrekzāde Hasan Efendi "*Emraz-ı Ruhaniye-yi Negam-yı Mūsikiye*" adlı eserinde, çocuk hastalıklarına hangi makamın iyi geldiğini şöyle bahsetmiştir: Irak Makamı: Çocuktaki menenjit hastalığına faydalıdır. Isfahan Makamı: Zeka, zihin açıklığı verir ve soğuk algınlığı ve ateşli hastalıklardan korur. Zirefkend Makamı: Felç ve sırt ağrısına iyi gelir, kuvvet hissi verir. Rehavi Makamı: Tüm baş ağrılarına, burun kanamasına, ağız çarpıklığına, felç ve balgam hastalıklarına iyi gelir. Büzürk Makamı: Beyin, kulunç ağrılarına iyi gelir, kuvvetsizliği ortadan kaldırır. Zirgüle Makamı: Kalp, beyin hastalığı, menenjit, mide harareti, karaciğ̄er ateşine iyi gelir. Hicaz Makamı: İdrar yolu hastalıklarına iyi gelir. Buselik Makamı: Kalça, baş ağrısı ve göz hastalıklarına iyi gelir. Uşşak Makamı: Ayak ağrıları ve uykusuzluğ̄a iyi gelir. Hüseyini Makamı: Karaciğ̄er, kalp hastalıklarına, nöbet, gizli hummalara iyi gelir. Geniş bilgi için bkz. Pınar Somakçı, "Türklerde Müzikle Tedavi", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2003/2, S.15, s.131-140

Nefes sermāyedür h'ānendegāna
Ki hūb şavtuñ semā'ı dil-rübādur (29b/905)

Mü'essirdür dile şirīn şadālar
Ki şītuñ ahseni rūha ğıdādur (29b/906)

Bölümün devamında kendi döneminde mûsikî ile uğraşanların genellikle gayr-ı müslim olduğunu ifade müellif, bu durumda Müslümanların söz konusu bu sanatçıları dinlemeye gitmemeleri gerektiğini ifade etmektedir.

Bu 'aşruñ muṭrib u sāzende-gānı
Ki nā-ķābil olup hep bed-liķādur (29b/914)

Kimisi Ermenī kimi Yahūdi
Kimisi Rūm u Kıbtī bī-naķādur (30a/915)

Sülük itmez bu bed ef'āle Müslim
Ki bi'l-cümle ħarām u pür ħaṭādur (30a/916)

Müellife göre iki türlü ses sanatçıları mevcuttur. Bunların ilki hemen her türlü eğlence mekanlarında, düğünlerde ve içkili ortamlarda sahneye çıkan hafif meşrep sanatçılarıdır. Söz konusu bu sanatçıların namusu da çoğu kez ayaklar altına alınmakta, bazen sırınga ile uyuşturucuya bile mübtela edilmektedirler. İkinci grup sanatçılar ise iffetini koruyup uygun ortamlarda sanatını icra eden müzik sanatçılarıdır. İşte Mustafa Efendi de hânendelerin bu ikinci gruptan olmaları gerektiği üzerinde durmakta ve bu yöne nasihatlerini aktarmaktadır.

Gider her sūra muṭriblarla faşla
Ki dā'im 'ırzı pā-māl ü hebādur (30a/920)

Olurlar mürtekib her münkirāta
Cemî‘-i mutribān ehl-i şağadur (30a/921)

Şağın sen böyle bed-ḥānende olma
Ki bezm-i ḥāsa gel faşla sezādur (30a/922)

Hem itme faşlı nezd-i ihmikānda
Faşıldan bî-ḥaberler ağbiyādur (30a/925)

Bölümün sonunda mûsikî makamları hakkında da bilgi vermeye çalışan müellif, bu yönüyle mûsikîşinas bir kişiliğe sahip olduğu da ortaya çıkmaktadır. Mûsikî makamlarını astronomi ile ilişkilendiren Mustafa Efendi, on iki burcun karşılığı olarak on iki mûsikî makamının bulunduğunu ifade etmektedir. Bu makamlar, Hicaz, Uşşak, Hüseyinî, Rast, Rehāvî, Büselik, Büzürg, Nevâ, Irāk, Zirgüle, Zîr-efgend ve Küçek makamlarıdır. Bu makamlardan kırk sekiz çeşit terkib, dört şube ve yedi âvâz ortaya çıktığını ifade eden müellif, bu bilgilendirmesiyle mûsikî hakkındaki bilgisinin hangi seviyede olduğunu da açıkça göstermektedir.

Ḥicāz ‘Uşşāk Ḥüseyinî Rāst Şafā-bahş
Rehāvî Büselik Büzürg Nevādur (30a/929)

‘Irāk Zirgüle Zîr-efgend ü Küçek
Ki bu işna ‘aşar şî‘t ibtidādur (30a/930)

Çıkardı kırk sekiz terkib makāmdan
Ve dört şu‘be yidi âvāze-hādur (30b/932)

23. Âşıklara Nasihat Bahsi:

Eserin ilk bölümlerden olan “Gönle Allāh Yolunu Öğretme Bahsi”nde olduğu gibi bu bölümde de müellif, mecâzî ve hakîkî aşk üzerinde durmaktadır. Hatırlanacağı

üzere o bölümde, tasavvufa giren müride mecâzî aşktan, yani dünyevi aşktan sakınması hakkında öğüt veren Mustafa Efendi, dünyadaki sevgilinin, müridi Allâh yolundan, hakiki aşktan alıkoyan bir fitne olduğunu belirtmekteydi.

İşte bu bölümde de öncelikle dünyevî aşk üzerinde duran müellif, klâsik Türk edebiyatının ana konularından olan âşık maşuk ilişkisi ve âşığın düştüğü durumda yoğunlaşmaktadır. Müellife göre aşk derdinin, aşk hastalığının tedavisi yoktur, aşk hissi kalbe şifadır. Zannedildiği gibi aşk derd ve mihnet değildir. Öyle ki her âşık aşkın zevkine varamaz, onun tadına ancak temiz kalp ulaşabilir.

Her ‘âşık nâ’il olmaz zevk-ı ‘aşka
Ki kalb-i şâfa ‘aşk zevk u şafâdur (30b/940)

Şağın zannitme ‘aşkı derd ü mihnet
Ki dâ’im kalbe ‘aşk ‘ayn-ı şifâdur (30b/943)

Müellife göre aşk, gül bahçesinde goncayı sevindirir, bülbülü cûş u hurûşa getirir. Bilindiği üzere Divân edebiyatında bülbülün güle olan aşkı ve tutkusu önemli mazmunlarıyla çokça işlenmiş bir konudur. Öyle ki bülbülün tek yaptığı şey, gülüne kavuşmak için feryad u figanla haykırmaktır. Onun en büyük rakibi ise dikendir. İşte müellif de bu bahiste aşk konusunu bu klasik mazmunlarla ifade etmektedir

İder gülşende hândân goncayı ‘aşk
Hezârân aşk ile nağme-serâdur (31a/957)

Güler gülzârda güller bülbül ağlar
Ezelden ‘andelib aşk-âşinâdur (31a/958)

Güle karşı ider feryâd u nâliş
Cefâ-yı hârdan kârı bükâdur (31a/959)

Daha önce de bahsettiğimiz gibi müellifin kastettiği aşk, ilâhî aşktır. Bölümün başında müellif, her ne kadar mecazi aşkı işliyor gibi görünse de asıl işlediği aşk ilâhî aşktır. Aşktan haberdar olmayanları ahmaktara benzeten Mustafa Efendi, ilâhî aşk şarabından bir damla içen âşıkların ise överek onların haşre kadar sarhoş kalacaklarını ifade etmektedir.

Mül-i ‘aşkuñ iden bir kaçresin nüş
Ayılmaz haşre dek mest-i beğâdur (31a/962)

Ne bilsün kaçdr-i ‘aşkı belh ü ahmak
Ki zevk-ı ‘aşka anlar nâ-sezâdur (31b/966)

Bölümün devamında mecâzî aşkın dışarıdan bakıldığı gibi hiç de kolay olmadığını ifade eden Mustafa Efendi, başlangıcında insana çok tatlı görünse de devamında insana asıl yüzünü gösterdiğini, sıkıntı ve elem çektiğini vurgulamaktadır. Ona göre aşk öyle bir illettir ki, âşığı günlerce uykusuz bırakır, irâdesini elinden alır, dertler içinde yüzdürür.

Kıyâs itme sen ‘âşık ‘aşkı âsân
Egerçi evveli şîrîn cefâdur (32a/985)

Veli mülk eyledükde kendüye ‘aşk
İder bî-h‘âb u râhat pür nidâdur (32a/987)

Alur gayrı elüñden ihtiyârüñ
Dile ‘ârız olur ‘aqluñ hebâdur (32a/988)

Mecâzî aşkla ilgili bu beyitlerinden sonra müellif, muhatabına bu şekildeki aşka köle olmamasını öğütlemekte, kalbi karanlığa sürükleyen, herkesin yöneldiği bu dünyevî aşktan ziyade ilâhî aşka yönelmesi konusunda telkinde bulunmaktadır. Ona göre mert olan insana da zaten ilâhî aşka yönelmek yakışıır.

Şağın ‘aşk-ı mecâza olma bende

Mecāzī ‘aşka herkes mübtelādur (32a/995)

Haķīķat ‘aşkıñı taķşīle sa’yit

Mecāza dūşme merde nā-sezādur (32a/996)

24. Vâizlere Nasihat Bahsi:

Vâizlerin öncelikle tüm vaazlarını Hadis-i şeriflerle desteklemesi gerektiğini söyleyerek söze başlayan Mustafa Efendi bu bölümde, toplumun İslam düşüncesi etrafında bilinçlenmesinde önemli bir role sahip olan vâizlere son derece dikkate değer ve günümüzde dahi geçerliliğini koruyan öğütlerde bulunmuştur.

Eger vā‘iz iseñ naķl-i Hadīs it

‘Uyüb-ı nāsı daķlitme haķādur (32b/1001)

Vâizden, insanları asla sözleriyle aldatmamasını, cemaate nasihat ederken onları sıkmamasını ve sözlerini de seçerken zarif sözcükler kullanmasını isteyen Mustafa Efendi, vâizin üç şeye sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar, insanların karşısına çıkmaktan utanmayan bir yüz, tükenmez bir söz hazinesi ve göz yaşıdır. Hiç şüphesiz ki vâiz, cemaate anlattığı kıssalardan olsun, bahsettiği uhrevi ve itikâdî hükümlerden olsun dökeceği göz yaş, cemaati etkilemenin yanında konunun ehemmiyetini göstermesi açısından önemlidir.

Bu vechile naşīhat ķıl zarīf ol

Ta‘azzüb eyleme nāsa ezādur (32b/1006)

Gerekdür vā‘ize sermāye üç şey’

Utanmaz yüz tükenmez söz bükādur (32b/1008)

Bölümün devamında vâizlere, cehennem tasvirleri yapmaması gerektiğini öğütleyen müellif, cemaate ikide bir sırâtı hatırlatıp korkutmanın hiçbir fayda vermeyeceğini ifade temektedir. Ona göre, cehennem azabını hatırlatıp cemaati

korkutmak yerine, cennet tesvirleri yapıp cemaati müjdelemek daha faydalı bir metottur.

Şağın dūzahla virme halka haşyet
Gehī vir müjde-yi cennet şafādur (32b/1012)

Şırātı yād idüp kōrķutma halkı
Ki yokdur kōrķuluk bī-ittikādur (33a/1013)

Mustafa Efendi'nin vâizlerden beklediği bir diğer davranış ise cemaatte gördüğü yanlış bir hareketi hakarete varan bir ifadeyle tenkit etmemesi gerektiği hakkındadır. Tövbe kapısı kıyamete kadar açık olduğuna göre, onları tahkîr etmek veya ayıplamak onları kazanmak adına yanlış bir davranıştır.

Görüp bir fi'l-i münkir itme tahkîr
Ki bāb-ı tevbe meftūh u gūşādur (33a/1017)

Vâizlerin kürsüde kullandıkları dil üzerine de değinen müellif, vâizlerin vâ'zlar sırasında ettikleri nasihatlerde sâde, anlaşılır ve sanatsız bir dil kullanmaları, kullandıkları sözcüklerin ıstılâhî mânâlarına göre değil de günlük konuşma dilindeki şekilleriyle olmaları, gerektiğini vurgulamaktadır. Zîrâ müellife göre, vâizi dinleyen cemaatin çoğunluğu câhil halk kesiminden oluşmaktadır ve dolayısıyla vâizin sanatlı veya ıstılâhî manalarına göre sözcükleri seçerek konuşmasının cemaate hiçbir faydası olmayacaktır.

Hemân sen va'zıñı rāst eyle taķrîr
Seni gūş iden ekşer cühelādur (33a/1023)

Ola cümle kelāmuñ sâde rüşen
Muşanna' güfte va'za nā-sezādur (33a/1024)

Sözüñ ger ıstılâh üzre olursa

Biri fehmeylemez va'zuñ hevâdur (33a/1025)

Bölümün sonunda ise müellif, her şeyden önemlisi vâizin ettiği nasihatlere kendisinin uyması gerektiği üzerinde durmaktadır. Yani başka bir deyişle vâiz söyledikleriyle yaptıkları birbiriyle çelişmemelidir. Çünkü vâizin yaptığı veya yapmadığı davranışlar cemaat için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

‘Amel kııl ibtidâ pendüñ ile sen
Ki sonra nâs ola aḫzına ḳâdir (33a/1026)

‘Amel ile mü’ eşşirdür naşîḫat
Ki va‘z-ı bî-‘amel cümle hebâdur (33a/1027)

25. Tarikat Şeyhlerine Nasihat Bahsi:

Bu bölümde kendi zamanının sahte şeyhlerine eleştiri yapan Mustafa Efendi, söz konusu bu sahte şeyhlerin özelliklerini sıralamaktadır. Ona göre asıl şeyh, gece ve gündüzünü Allâh’a dua ve niyazlarla geçirir, gecesini ihyâ eder, gündüzünü de oruçla geçirir, kuru bir ekmek parçasıyla yetinir, her zaman Allâh’a tevekkül eder.

Şebi ḳâ’im olur hem rûzi sâ’im
Ve ḫalk-ı ecnebîden iḫtiyâdur (33b/1033)

İdüp bir nân-ı ḫuşk ile ḳanâ‘at
Tevekkül-ḫânesinde inzivâdur (33b/1034)

Oysa zamane şeyhleri, dış görünüşleriyle kendilerini şeyhlere benzetmek isteseler de, bu kişilerin şeyhlikle uzaktan yakından alakaları yoktur. Gözleri sürmeli olan bu sahte şeyhler, bir elinde asâ, diğerinde yüzük tezbih, belinde misvak, başında tâc ve şemle, sırtında hırka ile kendilerini şeyh olarak göstermektedir.

Zamāne şeyhlik hāli bilinmez
Ki şūret uğrısı şeyhler belādur (33b/1036)

‘Aşā ber-dest serinde tāk u şemle
Ki şeyh eyninde hırka vü ridādur (33b/1037)

Mukahhal çeşmi misvākı belinde
Yedinde sübhā-i paşad hevādur (33b/1038)

Müellife göre bu sahte şeyhlerin ne zikirleri ne de fikirleri bulunmaktadır. Bu şeyhler, kapı kapı dolaşarak insanları kandıran, halkın rüyalarını yalan yanlış bir şekilde yorumlayan, Allāh’tan korkmayan utanmazlardır. Bu gibi kişiler etrafında birkaç akılsız -müellifin tabiriyle eşek- insanı toplar ve kendine bağlar. İşte müellif bölümün sonunda, böyle yalancı şeyhlerden hiçbir hayır gelmeyeceğini ifade ederek insanların bu şeyhlerden uzak durmasını öğütlemiştir.

Gezer ol der-be-der ebvāb-ı nāsı
Ki her güftarı kızb ü iftirādur (33b/1041)

Nice rü’yāyı sahte naklider hem
Hudā’dan haşyet itmez bî-hayādur (33b/1044)

İder üç dört harı kendüye şūfi
O şeyh-i bātıla har hāk-i pādur (34a/1045)

26. Tasavvuf Ehline Nasihat Bahsi:

Mutasavvıf zümresine hitap eden Mustafa Efendi, sūfi ve abdalların⁸⁵ kendilerinde barındırmaları gereken özelliklerini sıralamaktadır. Ona göre, gerçek

⁸⁵ Abdallar, Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde, Anadolu’da görülen ve heterodoks olduğu ileri sürülen derviş grupları, bu isimle tanınmış olup, Horosan Erenleri diye de anılırlar. XIV. Yüzyılda dini-ictimâî, hatta siyasi roller üstlenen bu zümre, kaynaklarda abdal veya baba lakabını taşımaktadır.

sûfinin gönlü ayna gibi parlak, saf ve temizdir. İçi Allâh sevgisi ile dolu olan sûfî, aşk parıltıları ile donanmıştır. Sûfî, kendi nefisini açıklıkla terbiye etmektedir.

Mücellâdur dil-i mir'at-ı şûfî
Muşaffâ pâk u tâhir pür-ziyâdur (34a/1049)

Derûnı ħubb-ı Mevlâ ile mâlî
Ki her dem tâb-ı 'aşk ile civâdur (34a/1050)

İder nefesine cû'ile eziyyet
Zarûret üzre dâ'im ihtivâdur (34a/1051)

Müellife göre sûfî, öyle fakirlik ve zillet içinde yaşamaktadır ki giydiği şey keçe, yattığı yer hayvan postu, sergisi ise sade bir hasırdan ibarettir. O Allâh'tan başka hiç kimseye iltica etmez ve hiç kimseden bir şeyler dilemez. Onun dilinde aklında ve fikrinde sadece Allâh vardır. Onun tek yaptığı şey gizli bir şekilde Mevlâyı zikretmektir.

Nemed melbûsıdur hem pisteri post
Ve mefrûşî faḫaḫ bir bûriyâdur (34a/1054)

İder keşretde vahdet ḫalb-i pâki
Nihânî fi'li tehlîl ü şenâdur (34a/1055)

Bu sîretde olan dervîş-i dil-rîş
Ḥudâ'dan ğayrıya bî-ilticâdur (34a/1057)

Osmanlı sultanlarıyla harbe iştirak etmekte, hatta kılıçlarıyla fetihler yapmakta olan dervişler olarak da anılmaktadır. Abdal Musa ve Abdal Murad bunlara mensuptur. XV. Yüzyılda bu zümrenin Bektaşiler tarafından temsil edildiği düşünölmekte, ancak bu yüzyıldan sonra bu zümrenin bulunmadığı bilinmektedir. Bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay. Ankara 1997, s. 61

Sûfilerin yanında abdallara ve ışıklara⁸⁶ da hitap eden müellif, özellikle abdalların seyahat edip tabiatı seyrederek Allâh'ın büyüklüğünü düşünüp O'na ulaşmalarını ve kalplerini mâsivâdan temizlemelerini istemektedir. Bunun yanında abdallara Hacı Bektaş-ı Velî'nin teslim taşını⁸⁷ kulaklarına küpe yapmalarını, yani Hacı Bektaş-ı Velî'nin çizgisinden çıkmamalarını öğütleyen müellif, bu öğütleriyle tasavvuf bilgisinin de ileri seviyede olduğunu açıkça göstermektedir.

Eger abdâl iseñ seyrit cihânı
Seyâhat eyle bu 'âlem rehâdur (34a/1058)

İdüp seng-i Hacı Bektâşı mengüş
Ve esrârını güş it ol bahâdur (34b/1061)

Dil-i abdâl sivâdan pâk olursa
Aña dâğ üstü bağ olsa sezâdur (34b/1070)

Bölümün sonuna doğru ise Mustafa Efendi'nin en önemli öğüdü, esrar içen abdallardan olunmaması gerektiği, esrara yönelenlerin olsa olsa ehl-i dünyadan olduklarını bundan dolayı bir abdalin esrardan kesinlikle uzak durması üzerinedir. Müellife göre esrar, sırları ortaya çıkarır, aklı baştan alır.

Ġubâr ekleyler abdallardan olma
Ki benge mübtelâ ehl-i hevâdur (34b/1062)

⁸⁶ Işık, dervişler için kullanılan bir tabir olup, âşik kelimesinden bozmadır. Bursa'da Işıklar denilen yerin adı, orada bazı velilerin bulunması veya vefat ettiklerinde mezarlarının orada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Edebiyatımızda nadir kullanılan bir kelime olan Işık kelimesini Yahya Bey divanında şöyle kullanmaktadır:

Ben erenler sancağıyım o ışıklar teberi
Ben savaş günü çeriyim o hemen çerde çeri (Yahya Bey)

Bkz. Ethem Cebeciöğlü, a.g.e., s.379.; İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1988, C.4, s.734.

⁸⁷ Bir Bektâşî tabiri olan Teslim Taşı, Bektâşî babalarının göğüslerinde taşıdıkları, el ayası büyüklüğünde, on iki köşeli taşa denir. Bu taş, Kırşehir'de çıkan Hacıbektaş taşından yapılır. Rivâyete göre Hacı Bektaş-ı Velî, zehirlendiğini fark edince kumuş ve taş bu kusuntudan meydana gelmiştir. Bu taşı taşımamın da pîre bağlılığı ifade ettiğine inanılır. Bkz. Ethem Cebeciöğlü, a.g.e., s.715

Hayāl-i beng ider esrārı ifşā
Işık bengi olursa sır güşādur (34b/1063)

27. Tabiblere Nasihat Bahsi:

Tabibler zümresine de önemli nasihatler sunan müellif, öncelikle tabiblerin mizaca göre hareket etmesini, nabza göre davranmasını bilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Hiç şüphesiz hastalar, genellikle çaresizliklerinden dolayı asabi tavırlar sergileyebilmektedir. Dolayısıyla bu noktada doktora önemli görevler düşmektedir. İşte müellife göre de bu görevlerin başında yumuşak huylu davranmak, herkesin huyuna göre hareket etmek ve tatlı sözlü olup hastaları rahatlatmaktır.

Tabīb iseñ nabz-gir ol ‘alile
Ki tab‘-ı hasteye şıḥḥat-resādur (34b/1072)

Kelām-ı telḥ virür ḥaşyet marīza
Ki her güftārı şīrīn ḥoş devādur (34b/1073)

Tabiblerin ferāset denilen sezislerinin de olması gerektiğini, bu özelliğe sahip olan tabibin zeki, işinin ehli ve hünerli olduğunu ifade eden müellif, buna karşın ahmak olunması durumunda ise tabiblerin işlerinin hevādan başka bir şey olamayacağını vurgulamaktadır.

Tabābetde ferāset şartdur evvel
Eṭibbā gerçi hep ṭıbb-āşinādur (34b/1074)

Tabīb iden zekāvetdür ṭabībi
Tabīb-i aḥmaḩuñ kārı hevādur (35a/1076)

Dönemin tabiblerine bir eleştiri hükmünü de taşıyan olan bu bölümle müellif, okuyucusuna özellikle Müslüman doktorların yanına gitmelerini veya çağırılmalarını

öğütlemektedir. Mustafa Efendi, yabancı doktorların vereceği ilaçların hiçbir fayda veremeyeceğine inanmakla birlikte; insana ihanet edip yanlış ilaç dahi verebileceğini zikretmektedir.

Müselmān bir ṭabībi eyle da‘vet
Ṭabīb-i mü‘minūñ rāst u revādur (35a/1085)

Ṭabībān-ı Yahūd u Rūm u Efrec
‘İlācı mü‘minīne nā-sezādur (35a/1086)

İderler her müdāvāda ihānet
Ki pendin cümle zarra mübtelādur (35a/1087)

Müellife göre, gayr-ı müslim doktorların bildiği tek şey mushil ilacı vermekle insanların canına kast etmektir. Böyle doktorlar safra ve balgamı birbirinden ayıramayacak, göz rengini çıkaramayacak kadar cahildir. Onların verdiği mâcun ve haplarda da hiçbir şifâ bulunmamasına rağmen hastaların, tüm paralarını ve mallarını onlara vermelerine karşı çıkan Mustafa Efendi, kendi asrında yaşayan gayr-ı Müslim tabiblerin aç gözlü, mayası bozuk ve hayasız olduğunu ifade etmektedir.

Ne isterse alur eczā bahāsın
Ma‘ācin ü ḥubūbı bī-şifādur (35b/1097)

Bakar qarūreye rengini bilmez
Ki şafra balgām olmaz farqa kâdir (35b/1100)

Bu minvāl üzredür ‘aşruñ ṭabībi
Ṭama‘kār u le‘im u bī-ḥayādur (35b/1103)

Bölümün sonunda ise Müslüman tabiblerin gayr-ı müslim tabiblere benzememelerini, gaddar olmamalarını isteyen Mustafa Efendi, aç gözlülüğün

Müslüman bir tabibe yakışmayacağını, bu yüzden Müslüman tabiblerin insafı ve merhametli olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Ṭabīb-i Müslim olmaz böyle ğaddār
Ki tīmār u ‘ilācı rast-devādur (35b/1104)

Ṭabībā munşif ol raḥmit ‘alīle
Ṭamā‘ mü’min ṭabībe nā-revādur (35b/1105)

28. Göz Doktorlarına Nasihat Bahsi:

Bu bölümde ise tabibler zümresinden olan göz doktorlarına nasihat eden Mustafa Efendi, göz doktorlarının öncelikle göz hastalıkları çeşitlerini çok iyi bilmelerini ve söz konusu bu hastalıklara hangi ilacın en uygun düşeceğini bilmeleri gerektiği üzerinde durmaktadır.

Eger kaḥḥāl iseñ emrāz-ı ‘ayne
Remed ‘illetin ol teşḥīşe kādır (36a/1107)

‘ilācın bilmeyen kaḥḥāl-ı cāhil
‘ilāc itmek göze ‘ayn-ı ḥaṭādur (36a/1108)

Özellikle göz için verilen ilacın dozunu da iyi ayarlanması gerektiğini söyleyen müellif, ilacın az veya çokluğu hastayı gözünden edeceğini belirtmektedir. Zira bir çok göz hastasının gözü yanlış ilaçlardan kör olmaktadır.

‘Ilācile bulur şıḥḥat göz ammā
‘Ilācuñ keşreti āḥir ezādur (36a/1112)

Remed ‘illetlerinden nice merdüñ
‘Uyūnı keç ‘ilāclardan ‘amādur (36a/1113)

Zamanın göz hekimlerine hastaların gözlerine meçhul sürmeyi çekmemesini, her gördüğü siyah toprağı sürme olduğunu zannetmemesi gerektiğini söylemektedir. Müellife göre göz hekimi, daha önce denenmiş olan sürmeleri kullanmalı ve en fazla da Hz. Peygamber'in kullandığı ve tavsiye ettiği bir cins kırmızı sürme olan "ismid" taşı kullanmalıdır.

Şağın meçhül olan ekhâli çekme
Ki her esved ğübâr şanma ħalâdur (36a/1123)

Mücerreb kuħli tekħîl eyle dâ'im
Ol işmid kuħli eyle tütüyâdur (36b/1124)

Bölümün devamında müellif, sürmeyi çekerken Hz. Peygambere salavat getirmenin unutulmaması gerektiğini de hatırlatmakta ve salavâtın göze cilâ olduğunu ifade etmektedir. Bölümün sonunda ise Mustafa Efendi, okuyucusuna kalbini mâsivâdan temizlemesi halinde göz hastalıkları illetlerinden kurtulacağını öğütlemektedir.

Elinde âleti bir âheni mil
Ki göz ihrâcına tîr-i ħazâdur (36b/1131)

Muvaħħid ol dilüñ pāk it sivâdan
Remed 'illetleri senden cüdâdur (36b/1138)

29. Cerrahlara Nasihat Bahsi:

Daha önceki bölümün bir devamı niteliğinde olan bu bölümde Müellif, cerrahların öncelikle hastalar için kullandıkları yatakların temiz; neşter vb. alet ve edevatların ise keskin ve kullanışlı olması gerektiğini ifade etmektedir. Mustafa Efendi'ye göre bir cerrahın maharet ve kabiliyeti, aletleri kullanmasında gösterdiği ustalıklı ölçülmelidir.

Eger cerrâħ isen cerħ it cürühı
Bisâtuñ tîz u pāk olmağ sezâdur (37a/1139)

Cemî‘-i âletüñ keskîn ü tîz it
Ki âlât ile cerrâh ustâdur (37a/1140)

Mustafa Efendi'ye göre cerrahlıkta alet ve edevat çok önemlidir. Cerrah tüm tıbbi müdahalelerini aletlerle yapmaktadır. Bu aletlerin eksikliği, cerrahı başarılı kılmayacaktır.

Ûacâmet faşd u key bî-âlet olmaz
‘Amel alât ile pāk u nakâdur (37a/1143)

Tedavi için ahmak cerrahın yanına gidilmemesi gerektiğini okuyucusuna öğütleyen müellif, böyle cerrahları ne kan almayı bildiğini ne damar kesmeyi becerdiğini ne de diş çekmeyi başardığını ifade etmektedir. Müellife göre, bir yerden kan almaya kalkıştığında damarın nerde olduğunu dahi göremeyecek kadar cahil olan böyle cerrahlara güvenilmemelidir.

‘Gabî cerrâha diş gösterme zinhâr
Görünce cümle esnânuñ hebâdur (37a/1153)

İdince faşdı kıan akmaz şamardan
Ki zîrâ neşteri regden cüdâdur (37a/1157)

30. Ledünnî İlimlerle Uğraşanlara Nasihat Bahisleri

Ledünnî ilimlere sahip olan insanlar, mesturat ve hafâyayı, yani gizlilikleri açık bir halde göreceği gibi, İlâhî sırlara da vâkıf olurlar. Bu ilimlerin hocası Hz. Peygamberdir. Bu ilmin ehli ise evliyâ ve asfiyâlardır. Ledünnî ilimleri başlangıçta faydalı ilimler arasında iken, daha sonraki yüzyıllarda fal gibi muzır ve faydasız işlerde kullanılmaları dolayısıyla tasvib edilmeyen ilimler arasına girmiştir.

Mustafa Efendi bu bölümlerde İlm-i Nücûm,⁸⁸ İlm-i Remil,⁸⁹ İlm-i Cifir⁹⁰ ve İlm-i Vefk⁹¹ ile uğraşanlardan bu ilimlerin zararlı yönleriyle değil de faydalı yönleriyle ilgilenmelerini istemiştir. Örneğin zamanın münecimlerinin yalancı olduğunu ifade eden müellif, semâdan yalan yere haber getirdiğini bildiren münecimin mahşer gününde yüzünün karartılacağını ifade etmektedir.

Yalan yire haber [viren] semâdan

Ki kâzib rû-siyeh hem bed-liqâdur (38a/1186)

Münecimlerin takvim oluşturma, namaz vakitlerini belirleme, kutsal gün ve geceleri tespit etme gibi faydalı görevlerinin olması gerektiğini söyleyen Mustafa Efendi, münecimin gaybdan haber vermesi halinde ise tüm söylediklerinin yalan ve iftiralarla dolu olduğunun bilinmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

Münecimlik ‘abeş lâf ile olmaz

Ki eflâk u burûc ‘ilmi ‘ulâdur (38b/1188)

Raşad gözle çıkar nevrûza takvîm

Hisâbda ol dürüst erķâma kâdir (38b/1190)

Ġyâba hükmiderse bir münecim

Kelâmı cümle kizb ü iftirâdur (38b/1201)

Remil bahsinde ise müellif, bu ilimle uğraşanların remil yaparken zihinlerini toplamaları gerektiğini ve remil için yanlarına gelenlere yanlış bir bilgi vermemelerini, dürüst olmalarını öğütlemektedir.

⁸⁸ İlm-i Nücûm, yıldızların hareket ve hâllerini tetkikle uğraşan, mevki ve harekâtından mâna ve hüküm çıkaran ilim. Bu ilimle uğraşanlara da münecim denir.

⁸⁹ Remil, Kum falı, bir takım nokta ve çizgilerle fala bakmak oyunu. Bu ilimle uğraşanlara remmâl denir.

⁹⁰ İlm-i Cifir, harflere verilen sayı değeri ile, geleceğe veya geçen hâdiselere, ibarelerden tarih veya isme dâir işaretler çıkarmak ilmidir. Bu ilimle uğraşanlara ceffâr denir.

⁹¹ Vefk, bir ihtiyaç üzere yazılan dua veya tılsım ilmidir. Bu ilimle uğraşanlara veffâk denir.

Haḫā itmez remil ḫūkmünde kāmīl
Dürüst müsteḫric ü kāmīl-nevādur (39b/1209)

Remil ilminin ustası Hz. Danyal'dır ve bu ilmin sırrı noktalarda gizlidir. Noktalara bakarak hüküm veren remmâl, o işin hayırlı mı yoksa hayırsız mı olacağına dair fikir beyan etmektedir. Mustafa Efendi bu ilimle uğraşanlara hayrı veya şerri saklamamalarını, muhataplarına remilden hissettikleri şeyi doğru bir şekilde aktarmalarını istemektedir.

Remilden nuḫṭa yoğ iken cihānda
Peyamber Dāniyal'dan oldı şādır (39b/1208)

Şaḫın ketm itme ḫayr u şerri söyle
Ki sā'il ḫayr u şerre āşinādur (39b/1224)

Harflerin sırları ile uğraşan cifir ilmi bahsinde ise Mustafa Efendi, özellikle ceffārın cifir sırlarını ifşâ etmemesini, cifir ilmini ahmak ve cahillere öğretmemesini öğütlemektedir. Müellife göre cifir ilminin ustası, Hz. Peygamberin "İlim şehrinin kapısı"⁹² olarak nitelendirdiği Hz. Ali'dir.

Muḫaddem 'ilm-i cifri iden izḫār
Der-i 'ilm-i 'Aliy-yi Murtzā'dur (39b/1230)

Ġabī vü cāhile gösterme zinhār
Ki fehmitmezler anlar bī-rehādur (40a/1235)

İderler sırr-ı cifri 'āleme fāş
Ki cifrūñ sırrı ketm olmak revādur (40a/1236)

⁹² İbrahim Canan, a.g.e., C.6,s.244.

Ledünnî ilimlerden ilm-i vefk ile ilgili bahsinde ise müellif, tılsım yapan vefkînin nelere dikkat etmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu ilmin ustasının da yine Hz. Ali olduğunu ifade eden müellif, vefkînin, tılsımı oluşturacak olan harflerin hesabını ve özel anlamlarını iyi bilmesi gerektiğini öğütlemektedir. Süresi biten tılsımın ise yakma suretiyle imha edilmesi gerektiğini söyleyen müellif, tılsımın imha edilmediği takdirde belalara sebebiyet verebileceğini hatırlatmaktadır.

Bu ‘ilm-i vefkî da vaz’iden evvel
Velâyet kânı şâh-ı evliyâdur (40a/1243)

Buḥūrâtı ve mîzân u ḥisâbı
Dürüst olmazsa ol vefkûñ hebâdur (40a/1248)

Daḳîka fevt olursa sâ’atinden
O vefkî ḥarḳ-ı bi’n-nâr it belâdur (40a/1249)

31. Kimyagerlere Nasihat Bahsi:

Kimya, basit cisimlerin hususiyetlerini, bu cisimlerin birbirlerine olan tesirlerini ve bundan ileri gelen birleşmeyi inceleyen bir ilimdir. Bu ilimle uğraşanlara ise kimyager denmektedir. İşte bu bölümde Mustafa Efendi, kimya ilmiyle uğraşanlara nasihatlerini sıralamıştır. Öncelikle kimyagerlerin kimya ilmini bir eğlence aracı olarak görmemesi gerektiğine inanan müellif, kimyagerlerin simyacılar gibi özenerek altın oluşturma gayretlerine girişip bu uğurda vakitlerini ve mal varlıklarını kaybetmemeleri hakkında nasihat vermektedir.

Eger kimyâ-ger iseñ ey ḥıred-mend
Bu lu’bet hūş-mende nâ-sezâdur (40b/1255)

Gel imdi çekmesün beyhûde zaḥmet
‘Abeş ḥarc eyleyen naḳdin gedâdur (41a/1267)

Ümid-i zerle süzân itme mâluñ

Ki ğayba hâzırı virmek hâfâdur (41a/1268)

Kimyagerlerin bazılarının genellikle yerin altında, bodrumlarda çalışmalarını sürdürmelerine de değinen müellif, böyle yerlerin havasız ve tozlu olması dolayısıyla sağlıksız ortamlar olduğunu belirtmektedir. İlerleyen beyitlerde ise Mustafa Efendi, kimyagerlerin böyle sağlıksız ortamlarda çokça kalmaları ve çeşitli kimyevi maddelerle oynamaları sonucu geçirdikleri hastalıkların başında uyuz hastalığının geldiğini ifade etmektedir.

Çapanmışdur muzîk bir zîr zemîne

Ki bir menfes yeri yok bî-hevâdur (41a/1279)

Çararmışdur yüzi kômür tozundan

Müzehher şevbi münşi bî-nekâdur (41a/1280)

32. Sarraflara Nasihat Bahsi:

Bu bölümde altın ve gümüş sarrafına hitap eden müellif, sarrafa altın ve gümüşe kul köle olmamasını, aksi takdirde Allâh'tan uzaklaşacağını öğütlemektedir. Mustafa Efendi'ye göre sarraf, ömrünün tümünü para, altın ve gümüş düşüncesiyle ve hırsıyla geçirmemeli, dünyaya bağlanmamalı, bu dünyanın geçici olduğunu bilip diğer dünyaya hazırlıklı olmalıdır.

Zer ü sîme şaşın sen bende olma

Ki 'abd-i sîm ü zer Hâk'dan cüdâdur (42b/1316)

Muhabbet itme dünyâya şaşın sen

Hârîş olma ser-i küll-i hâfâdur (42b/1321)

Bölümün sonunda sarrafların birçoğunun cimri olduğuna dikkat çeken müellif, sarrafın cömert olup parasını bol bol hayırlı işlerde harcamasını öğütlemekle birlikte cömertliğin, hesap günü sıkıntısına en büyük ilaç olacağını vurgulamaktadır.

Saḥbī ol naḳdını bezl eyle peşin
Seḥāvet derd-i uḫrāya devādur (42b/1330)

33. Ticaret Ehline Nasihat Bahsi:

Daha önceki bahiste sarraflara yönelttiği nasihatlerin bir benzerini tüccarlara da yönelten müellif, tüccarların dürüst olmalarını, doğru ve helal yoldan ticaret yapmalarını, ticaret esnasında asla yalan söylememeleri gerektiğini, aksi takdirde tüm malın haram olacağını öğütlemektedir. Müellifin bu nasihatleri bizi Hz. Peygamber'in bu konuyla ilgili rivayet edilen hadisine götürmekle birlikte Mustafa Efendi'nin bu hadisi bildiği bir gerçektir. Kaynaklarda geçen hadis şöyledir: *"Emin, dürüst, Müslüman tâcir, kıyamet günü şehitlerle birlikte dir."*⁹³

Ticāret ḳıl reh-i rāstdan ticāret
Ḥelāl oldı dürüg itmek ḥaḫādur (43a/1333)

Eger yek dirheminde kizb olursa
Aşıl mālūñ ḥarām ider belādur (43a/1334)

Bölümün devamında müellif, tüccara aç gözlü olmamasını, azla yetinmesini, malını satarken insafli olmasını öğütlemiş ve dünya malının arkasında hırsıyla koşmanın zararlarını sıralamıştır. Bölümün sonunda ise, bu geçici dünyanın geçici mallarına takılmak yerin, hiç tükenmeyen diğer dünyanın mallarına müşteri olunması gerektiğini ifade etmiştir.

Ṭama'kār olma ḳāni' ol ḳalīle
Ki bī-insāfuñ emvāli hebādur (43a/1336)

Metā'-ı bī-fenāya müşterī ol

⁹³ İbrahim Canan, a.g.e., C.17,s.243.

Bu dünyānuñ metā'ı hep fenādur (43a/1345)

34. Vasîlere Nasihat Bahsi:

Vasî, yetim gibi güçsüzlerin işlerinin kendisine vazife olarak verildiği kimsedir. İşte bu bölümde müellif, yetimlerin mallarını koruyan bu kimselere önemli nasihatlerde bulunmuştur. Özellikle malını koruyamayacak kadar zayıf veya yaşça küçük olan yetimlerin mallarına yaklaşımaması, mallarına göz dikilmemesi gerektiğini vurgulamaya çalışan Mustafa Efendi, bunun İlahî bir emir olduğunu ifade etmektedir.⁹⁴

Vaşıyy iseñ eger māl-ı yetîme

Yetîm mâluñ ele almağ hañādur (43b/1351)

Didi “Lā tekrabu” Furqanda Mevlā

Qarîb olma şağın emr-i Hudā'dur (43a/1353)

Müellif, yetimlere nasıl davranılması gerektiğine dâir nasihatlerini sıralarken, özellikle onların gönüllerini incitmeden, onları ağlatmadan onlara muamele edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Daha sonraki beyitlerde ise, yetimlerin mallarına sadakatle yaklaşılması gerektiği, mallarından bir lokma dahi yenmemesi gerektiğini vurgulayan müellif, aksi takdirde mahşer gününde yetimlerin hakkının fazlasıyla ödeneceğini hatırlatmaktadır.

Yetîme kıl nevāzişle ri'âyet

Ki mañzûn kalbini şād it şafādur (43b/1354)

Eger giryān iderseñ bir yetîmi

O dem lertzān olan 'arş-ı 'ulādur (43b/1355)

Sefih olma yetîm malın çürütme

⁹⁴ Beyitte geçen “Lâ tekrabu” ifadesi, Kurân-ı Kerim'de 17. sûre olan İsrâ Suresi'nin 34. ayetinden iktibas olarak alınmıştır. Söz konusu âyetin meâli şöyledir: “Bülüğ çağına ermeyen yetimin malına, en güzel tarzdan başka bir şrkilde yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.” Suat Yıldırım, Kurân-ı Hakîm'in Açıklamalı Meâli, İstanbul 2004, s.282

Şağın bir ħabbe ekl itme belâdur (43b/1360)

35. Mütevellî Ehline Nasihat Bahsi:

Mütevellî, bir vakfın idaresi için tayin edilmiş kimsedir. Vakıf ise aslâ satılmamak, başka şeyle değiştirmemek şartı ile bir mülkü Allâh yoluna vermektir. İslam'da vakıf şeklinde yapılan ilk sadaka Hz. Ömer'in sadakasıdır.⁹⁵ Kaynaklarda vakıfların birinci derecede sorumlusuna mütevellî, müdür veya kayyım olarak isim verilmiştir.

İşte bu bölümde Mustafa Efendi, herhangi bir vakıf idaresini elinde bulunduran mütevellîlere nasihatlerini sıralayarak mütevellîlere düşen görevler üzerinde durmaktadır. Ona göre mütevellî, vakfına sâdik olmalı, ihanet etmemelidir. Vakıf, Allâh rızası için kurulmuş olduğuna göre, vakfa hizmet Allâh'a hizmettir.

İdüp vaqfına herkes mütevellî
Kim eylerse ħiyânet der-belâdur (44a/1367)

Emîn ol eyle vaqfu'l-lâha ħidmet
Şadâkat itmek evħâfa sezâdur (44a/1368)

Müellifin savunduğu bir diğer görüş ise, Allâh'ın evi olarak bilinen câmilerde yapılan hizmetin Allâh tarafından karşılıksız bırakılmayacak olmasıdır. Bu yüzden müellif, Müslümanların Allâh'a secde ettikleri câmilerin son derece temiz tutulması üzerinde durarak bölümü tamamlamaktadır.

Eger tevelliyetün câmi' ise
Ĥudâ beytine ħidmet ħoş şafâdur (44b/1376)

Derûnı câmi'ün dâ'im ola pāk
Ki ma'bed secde-gānı hep naħâdur (44b/1383)

⁹⁵ İbrahim Canan, a.g.e., C.16, s.280.

36. Hatiplere Nasihat Bahsi:

Mustafa Efendi'nin hatiplere seslendiği bu bölümün başında, hutbeye çıkan hatibin minbere çıkmasıyla câmide bulunan cemaatin tümünden yüksek bir makama sahip olduğunu hatırlatmakla konuya giriş yapmaktadır. Müellife göre hatibin durduğu yer, Hz. Peygamber'in durduğu yer olması hasebiyle o makamın kıymetinin bilinmesi gerekmektedir.

Haṭīb iseñ ne 'alīdür maḳāmuñ

Ki her ān yine minber saña cādur (44b/1387)

Peyğamber merkezidür rütbeñi bil

Ki şāhib-ḥutbe Maḥbūb-ı Ḥudā'dur (44b/1388)

Müellife göre hatip, hutbenin şartlarına uymalı ve kirâatte yanlışlığın olmamasına dikkat etmeli, tegannî ile yani şarkı söyler gibi âyetleri okumamalıdır.

Edeb üzre oḳı itme tegannî

Ḳirā'atda ḥaṭā olmaya şādır (44b/1389)

Şurūṭ-ı ḥutbeye eyle ri'āyet

Ḥiṭābet mesnedi ğāyet 'ulādur (44b/1390)

Mustafa Efendi bölümün sonunda hatiplerden beklediği diğer hususiyetleri sıralayarak bölümü tamamlamaktadır. Ona göre hatibin âyet ve hadis ezberinin kuvvetli olması gerekmektedir. Okunan en iyi hutbe, insanlara yararlı ve kısa olanıdır. Hutbede makamlar uzun uzun okunmamalı, bu şekilde beli bükük ihtiyar cemaate eziyet çektilirilmemelidir.

Müfid ü muḥtaşardur şart-ı ḥutbe

Ve sünnet üzre maḳbūl u revādur (45a/1392)

Teğannî ile taṭvîl olsa ḥutbe
‘Alîl ü pîr olan nâsa ezâdur (45a/1395)

37. İmamlara Nasihat Bahsi:

Hatiplerden sonra imamları kendisine muhatap alarak onlara seslenen Mustafa Efendi, hatiplere tavsiye ettiği gibi imamların da kirâatte tegannî etmemeleri hususunu hatırlatmakla bahsine başlamıştır. Müellife göre imam, namaz esnasında dünya işleriyle ilgili her şeyi aklından çıkarmalı, tekbirleri yüksek sesle yapmalı, sabırlı ve yavaşça rükû ve sücûda gitmelidir; başka bir ifade ile tâdil-i erkâna⁹⁶ uymalı, farz, vâcib ve sünnetlere riâyet etmelidir.

İmâm iseñ ri‘âyet kııl şurûṭa
Teğann’itme kıra’atte ḥaṭâdur (45a/1397)

İmâm itmez ise nefy-i ḥāvâṭır
Kerâhiyyeti lâ-büd muḳtezâdur (45a/1399)

Teennî kııl sücûd ile rukû‘da
Ve erkân-ı şalâtda ol bahâdır (45a/1401)

Mustafa Efendi’ye göre imamlık kolay bir iş olmasa da Allâh katında rütbesi yüksek bir makamdır. İşte bu yüzden imam, kendisini haram şeylerden uzak tutmalı, kimsenin arkasından konuşmamalı, kimseyi çekiştirmemeli, birinin sözünü başkasına götürüp ikisinin arasını bozmamalı, doğruluk yolundan ayrılmamalıdır..vb.

Ne müşkildür imâm olmaḳ enâma
İmâmet rütbesi ammâ ‘ulâdur (45b/1404)

⁹⁶ Bir Fıkıh terimi olan Tâdil-i erkân, namazın bütün rükünleri, esaslarını usulüne uygunca yerine getirerek ve namazın tertib ve düzeninin hakkını vererek kılmaktır. Örneğin : “Secdeyi sükunetle yerine getirmek ve iki secde arasında “SühbânAllâh” diyecek kadar doğrularak oturmak. Kıyamda ve rükû’dan sonraki kıyamda sükunet üzere olmak ve namazın bütün duâlarını dikkatle okumak. Namazın her rükününü yerine getirmek, acele ile kılmamak” gibi.

Harām eşyādan eyler cümle perhîz
Ve zemm ü nemm lisānuñdan cüdādur (45a/1406)

İmām olursa bu ā‘māle kādîr
Haķîķat üzre şafda muķtedādur (45a/1407)

Bölümün sonunda ise imamın namazda uyması gereken kuralları sıralamaya devam eden Mustafa Efendi, imamın, namazı ne çok yavaş ne de çok hızlı bir şekilde kıldırması gerektiğini, yani orta yolu bulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu öğüdü ise Hz. Peygamber’in: “İşlerin en hayırlısı orta ve itidal üzere olanıdır.”⁹⁷ Hadisiyle desteklemektedir.

Şalâtı pencgehde hep vaşat kııl
Ki hep *ḥayrū’l-umūr evşatuhādur* (45b/1410)

Ne sür‘at [ü] ne ğāyet de baṭî kııl
Ki ma‘ķūlı vaşat üzre edādur (45b/1411)

38. Müezzinlere Nasihat Bahsi:

İmamlardan sonra müezzin zümresine de hitap eden müellif, müezzinlerin önderinin Bilāl-i Habeşî olduğunu ifade etmektedir. Müezzinlerin öncelikle yüksek ve etkileyici ses olan Dāvūdî sese sahip olmaları, ancak tegannîye girişmemeleri, kâmet ve salavâtın uzun tutulmaması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında müezzinlerin temizliğe yani tahârete de dikkat etmeleri gerektiğini vurgulayan müellif, minareye abdestsiz ayak basmamanın önemine dikkat çekmektedir.

Mü‘ezzin iseñ ‘ālî eyle şîṭuñ
Ki Dāvūdî nefes aḥsen şadādur (45b/1417)

Emîriniz Bilāl-i Habeşî’dür

⁹⁷ İbrahim Canan, a.g.e., C.2,s.368.

Müezzin zümresine pîşvâdur (45b/1418)

Uzatma kâmeti cāmi'de ammā
Şadānuñ aḥsen ancak i'tidādur (45b/1424)

39. Gâzilere Nasihat Bahsi:

İ'lâ-yı Kelimetullâh için cihâda giden, vatani, dini için savaşıyor, Allâh yolunda, Allâh rızası için mücâdele eden Müslüman askerlerden savaştan dönenlere gazi denildiği gibi; savaşta büyük yararlıklar gösterenlere de gazilik ünvanı verilir. Kur'ân-ı Kerîm'de şu buyrukla müminlere seslenilmiştir: "De ki: Bize iki iyilikten, gazilik ve şehitlikten başka bir şeyin gelmesini mi bekliyorsunuz?".⁹⁸ Bu ilâhî emri asırlarca halk "Ya gâzî ya şehîd", "Ölürsem şehîd, kalırsam gâzî" şeklinde kullanmıştır. İşte bu bölümde müellif, gâzilik ve şehitlik makâmını yücelterek gâzileri övmüş ve din düşmanlarına karşı gazâ edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Eger gâzî iseñ tîḡuñı tîz it
'Adū-yı dīn ile kārūñ ḡazādur (46a/1429)

Naşîb olursa rezm içre şehâdet
Zihî devlet ki cennet saña cādur (46b/1438)

Olursuñ bülbül-i gül-zâr-ı cennet
Ki luḡf-ı Ḥaḡḡ'a mazhar şuhedādur (46b/1439)

40. Tımarlı Sipahilerine Nasihat Bahsi:

Bilindiği gibi Osmanlı ordusunun esâsı ve en büyük kısmını tımarlı sipâhi denilen atlı ordusu teşkil etmekteydi. Tımarlı sipâhiler kapıkulu sınıfları gibi maaşlı değildi. Leventler ve akıncılar gibi ganimetlerle geçinmezler, yaşamaları için devlet

⁹⁸ Tevbe, 9/52.

toprak verirdi. Toprağın üzerinde köylü vardı. O köylüden vergiyi tımarlı sipâhi toplar, bununla hem kendini geçindirir, hem de atları ve silâhları için gereken malzemeleri alır ve devamlı hazır bulundururdu. İşte Mustafa Efendi bu bölümde, tımarlı sipahilere bazı nasihatlerde bulunmakta ve özellikle köylülerden gereğinden fazla vergi alarak onlara zulüm etmemeleri konusunda onları uyarmaktadır.

Tecāvüz itme ‘öşründen ziyāde
Helāl ‘öşri haram itmek hâşadur (46b/1442)

Eziyyet eyleme ehl-i kūrāya
Ki cevri eyleseñ zarri sañadur (46b/1443)

41. Köylülere Nasihat Bahsi:

Ziraat ile uğraşan köylülere de nasihat etmeyi unutmayan müellif, tarlasına tohum ekecek olan köylüye tohumunu zamanında ekmesini hatırlatmakla birlikte asıl mezrânın dünya hayatı olduğunu, bu dünyada amellerle ekilen şeylerin diğer dünyada biçileceğini ifade etmektedir. Köylülere özellikle namazlarını terk etmemeleri gerektiği üzerinde duran Mustafa Efendi, bu dünyanın geçici meşguliyetlerine saplanıp kalmamalarını öğütlemektedir.

Zirā‘at ise kārūñ itme te’hîr
Ki tuñmı arza vañtiyle remādur (47a/1453)

Muşallî ol şalāta kâhil olma
Şağın bir vañt terk itme hâşadur (47a/1457)

42. Attarlara Nasihat Bahsi:

Mustafa Efendi bu bölümde her ne kadar attarlara nasihat etse de, aslında iman hakikatlarının, din hakikatlarının yayılması için eser verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. O'na göre asıl güzel koku, Allah'ın birliğine inanan ruhlarda, kalbin içinde bulunan tevhid kokusudur. Bâkî olan koku hakikat kokusudur ve bu kokuyu herkesin koklaması için eserler te'lif edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Eger 'aṭṭār iseñ neşr eyle 'ıtrūñ
Ki ṭībūñ 'ālemi ancak zekādur (47b/1464)

Fenā bŷyın meşāmuñdan ba'īd it
Ḥaḳīḳat ṭībı şemm it beḳādur (47b/1468)

Dili taḥrīder bŷy-ı ḥaḳīḳat
Ḳalır ḳalbūñde bâḳī bī-fenādur (47b/1469)

43. Her Sanat Ehline Nasihat Bahsi:

Bu bahiste müellif, hemen her sanat ehlinin hisse alabileceği nasihatlerde bulunmuştur. O'na göre sanat ehli, her şeyden önce temiz olmalıdır. Ehl-i sanat, sanatında usta olmalı, sahte iş yapmamalı, dünya işine saplanıp ibadetini aksatmamalı, beş vakit namazını terk etmemelidir.

Eger bir san'at ehliyseñ nazīf ol
Saña ḥalḳ diyeler pāk üstādur (48a/1478)

Metā'-ı ḳalpa kimse raḡbet itmez
Şaḳın ḳalp işleme kārūñ hevādur (48a/1482)

'İbādet ḳıl bahāne itme kārı
Ki 'abdūñ cümle rezzāḳı Ḥudā'dur (48a/1483)

44. Bu Yüce Pendin Övgüsüne Dâir

Mustafa Efendi bu bölümde, kaleme aldığı bu nasihatleri övmekte ve bu nasihatlerle amel edenlerin dâimi hayat olan cennet hayatını kazanacağını belirtmektedir. O'na göre nasihat, dünyanın yüz suyudur, kâinata neşv vü nemâdır ve dünyanın dönme sebebidir.

Naşîhatdür cihānuñ āb-ı rüyı

Naşîhat ‘aleme neşv ü nemâdur (49a/1513)

Naşîhatle döner bu köhne ‘âlem

Naşîhat merkez-i kuṭb-ı rehâdur (49a/1514)

45. İnleyen Gönüle Ve Tüm Halka Nasihat Bahsi:

Mustafa Efendi, nasihatnâmesinin en uzun bölümünü teşkil eden bu bölümde insanın hayırlı bir kul olması yolunda yararına olan hemen her konu hakkında fikirlerini beyan etmiştir. Biz bu konuları kısa kısa özetlemeye çalışacağız. Bahsin başında kendi gönlüne hitap eden müellif, öncelikle nasihatlerin ışığında amel edilmesi gerektiğini ve bol bol tevbe istiğfar edilmesi lazım geldiğini ifade etmiştir.

Dilâ gel hevese nuşhla ‘amel kıı

Ki pendüñ evveli ḥamd-i Ḥudâ’dur (49a/1515)

İdüp tehlil ü istiğfâra tevbe

Lisānuñdan ola her demde şâdır (49a/1516)

Mustafa Efendi'nin önemle durduğu diğer bir konu namazdır. O'na göre kesinlikle terk edilmemesi gereken namaz, vaktinde ve insana huzur veren ortam olan câmide, cemaatle kılınmalıdır.

Şalâta kı̄'im ol vaktünden evvel
Ki mescid mü'mine cā-yı şafâdur (49a/1518)

Cemā'atle edā eyle şalātuñ
Ki bir vakti şaķın terki ĥaĥâdur (49b/1519)

Namaz konusunun akabinde, İslam'ın beş şartlarından olan zekât ve hac üzerinde duran müellif, bu iki ibadetin hâli vakti yerinde olana, yani zenginler üzerine farz kılındığını ifade etmektedir. İmkanı bulunmasına rağmen bu iki ibâdeti yerine getirmeyen müslümanın mahşer gününde fakirlerden olacağını ifade eden Mustafa Efendi, iki dünyanın da saadetini kazanmak isteyenlerin bu ibadetleri mutlaka yapmaları gerektiğini hatırlatmaktadır.

Ĥisâb eyle zekâtın her sene vir
Zekâtı virmeyen kes bî-zekâdur (49b/1529)

Ĥarīķ-ı ĥacca sa'y it rû-be-râh ol
Ki beyt-i Ĥaķķ'a yüz sürmek şafâdur (50a/1536)

Du-âlemde neşâť isterseñ ey dil
Bu a'mâl-i ĥasen râh-ı necâdur (50a/1540)

Mustafa Efendi, imkanı olup da hacca gitmeyenler için Hz. Peygamberin bir hadisini zikrederek düşüncelerini Hadis-i şerife dayandırmaktadır. Bu konuda Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Kim kendisini Beytullahi'lharam'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olduğu halde haccetmemişse onun Yahudi veya Hıristiyan olarak ölmesi arasında fark yoktur. Zîra, Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi haccetmesi gerekir."⁹⁹[Tirmizî, Hacc 3,(812).]¹⁰⁰

⁹⁹ Âl-i İmrân, 3/97

¹⁰⁰ İbrahim Canan, C.5, s. 297.

Eger gítmezden evvel fevt olursañ
Yahüdi ol yā Naşrānī hasādur (50a/1538)

Resül-i Hâk kelâmıdır bu güftâr
Ki ol serdâr-ı şaff-ı enbiyâdur (50a/1539)

Hac ve zekat konularından sonra insanın güzel hasletlere sahip olması gerektiği konusuna değinen müellif, bu hasletleri şu şekilde sıralamaktadır: Müslüman, tevâzû sahibi olmalı; miskin ve mûnis olmalı; iyi ahlaklı olmalı; herkesi muhabbet içinde sevmeli; herkese merhamet ve şefkat ile yaklaşmalı; lütuf ve ihsanı bol olmalı; zorluklara karşı tevekkül ve sabır içinde olmalı; şükredip rızıkına kanaat getirmeli; mert ve yiğit olmalı; herkese karşı hüsn-i zanda bulunup kötü düşünmemeli; sözüne sadık olmalı, ilim öğrenmeli, iyi dost olmalı...vb.

Tevâzû‘ meskenet hulq u muhabbet
Ve rahm u şefkat u lutf u ‘a‘âdur (50a/1541)

Tevekkül şabr u şükr ü hoş kanâ‘at
Müruvvet hüsn-i zann cüd u şehâdur (50a/1542)

Şadâkat ‘ilm ü hilm ü rıkkat -i kalb
Ha‘â’ vü cürmüne mahfi bükâdur (50a/1543)

Bu hasletleri sıralamasının akabinde, insanın kalbinde Allâh korkusu olması gerektiğine dikkatleri çeken müellif, insanın tüm kötü hasletlerden sakınması ve Allâh’ın rahmetinden yararlanması, kalbinde Allâh korkusunun bulunmasına bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Kim olur ise bî-pervâ Hudâ’dan
Ki Hâkkuñ rahmetinden ol cüdâdur (50b/1561)

Gönül havf eyle Hâk’dan kıl itâ‘at

kula l yık olan avf u rec dur (50b/1562)

All h korkusu bahsinden sonra All h'ın kelamı olma Kur'an-ı Kerim'in okunması konusuna geçen müellif, All h kelamının okunarak anlamı üzerinde düşünülüp emir ve yasaklarına uyulması, insanın maddi ve manevi hastalıklarına şif  vereceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'i okuma adabı üzerinde duran Mustafa Efendi, tecvid ilminin öğrenilmesinin ve Kur'an-ı Kerim'i tecvidli bir şekilde okumanın önemine işaret etmiştir.

Til vet eyle ur'an-ı 'azimmi

Gene emr zına b r' ř-şif dur (50b/1568)

Tefekkür eyle ma'n -yı şerifin

Ki emr   nehyin ol azına  dir (50b/1569)

M cevid ol v  icr -yı ur f it

ur'an 'ilmini bilmeg n sez dur (51a/1570)

Kur'an-ı Kerim'in okunmasını, Allah ile konuşma saadeti olarak niteleyen Mustafa Efendiye göre, mümin olan All h'ın kel mına c hil kalmamalıdır. Mustafa Efendiye göre Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilmeyenler, İslam ilimlerinden bi-haber olanlar dört ayaklı yaratıklarla birdir.

Sa'adetd r ud  ile tekellüm

İder  ri'-i ur'an kim 'ul dur (51a/1573)

Oı 'ilm-i şerifi alma c hil

Ki c hiller bah yimle sev dur (51a/1575)

All h kelamının okunmasının faziletlerini belirtmesinin ardından Mustafa Efendi, dua ederken All h'ın gölgesi olarak bilinen p diş ha da dua edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Daha sonra ise  dil p diş hta bulunması hereken hasletler üzerinde durmaktadır.

Münacâtında yâd it pâdişâhı
Ki rû-yı arzda ol zıll-ı Hüdâdur (51b/1588)

Şeh-i ‘âlemdür ol hayr du‘â kııl
Şakım bir bed du‘â kıılma haşâdur (51b/1591)

Müellife göre padişâhın tebaasına karşı olan bir saat adaleti, yetmiş yıl ibâdetten daha hayırlıdır. Padişâh, İnsanlar arasında ayırım yapmamalı, yardıma muhtaclara yetişmeli, fakir ve kimsesizlere yardımcı olmalı ki bu, hesap gününde ayıplarının örtülmesine vesile olacaktır. Nitekim Kur’an ve hadîslerde ifade edildiği gibi âmir (padişah), kanun karşısında bütün vatandaşların eşit muamele görmesini sağlar. Vatandaşlara farklı muamele etmez. Cenâb-ı Allah, Hz. Dâvud (a.s.)'a şöyle hitab eder: *“Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet. Hevâ ve hevesine uyma, yoksa bu seni, Allah’ın yolundan saptırır. Doğrusu, Allah’ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.”*¹⁰¹

Eger bir sa‘at eylerse ‘adâlet
Ki yetmiş yıl ‘ibâdetden revâdur (51b/1589)

Merâm-ı ehl-i hâcâta mu‘în ol
Senüñ de hâcetin bâbı güşâdur (51b/1592)

Faķîr ü bî-kese kııl birr ü ihsân
‘Uyübuñ setrine berk-i gişâdur (51b/1593)

Âmir ve emirlerin adaleti konusundan sonra sözü cömertliğe getiren müellif, cömertliğin hem Allâh tarafından hem de insanlar arasında beğenilen ve yüceltilen bir haslet olduğunu belirtmektedir. Müellife göre cömertlik, Allah dostuna giydirilmiş altından bir elbisedir.

Sehâvetdür şî‘ârı merd-i Haķķ’uñ

¹⁰¹ Sâd, 38/28.

Sehâ merd-i Hudâ'ya zer kabâdur (51b/1603)

Beyitlerin devamında konuyu sadaka vermeye getiren ve kapıya gelen hiçbir dilenciye geri çevirmemek gerektiğini ifade eden Mustafa Efendi, aksi bir durumun son derece hatalı olduğunu vurgulamaktadır. Muhtaç olana yardım etmek İslam adâbına göre dini bir vecibedir. Zîrâ sadaka Allâh ve peygamberin tavsiye ettiği ibadetlerdendir. Allâh Kur'ân'da: *“Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab'leri katında mükâfâtları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.”*¹⁰² *“Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfât da vardır.”*¹⁰³ Şeklinde buyurmaktadır. Görüldüğü gibi sadaka, ilahi bir emirdir.

Dilersen Hakk ide 'ömrün ziyâde Taşaduk eyle sîm redd-i belâdur (52a/1605)

Gelürse bâbına şükr eyle Hakk'a Ki ol sâ'il saña luğf-ı Hudâ'dur (52a/1608)

Virüp bir nân bahâsın kılma maḥzûn Tehî 'avd itmesün cürmi sañadur (52a/1608)

İslam dinine göre sağ elin verdiğini sol elin görmemesi gerekir. Bu bakımdan Mustafa Efendiye göre de sadaka gösteriş için, halkın takdirini ve sempatisini kazanmak için değil, Allah rızası için olmalıdır. Bu durum Kur'ân'da şöyle geçmektedir: *“Sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da kefarettir. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”*¹⁰⁴

¹⁰² Bakara, 2/262.

¹⁰³ Hadîd, 57/18.

¹⁰⁴ Bakara, 2/271.

Şağın fahr itmek için virme mālın
Ki halk disün saña şāhib-sehādur (52b/1626)

Efendi ne saḥī zāt-ı şerīfdür
Ki dā'im kārı miskīne itādur (52b/1627)

Saña küllī zarar dur medhi halkuñ
Seninçün böyle söz olursa şādır (52b/1628)

Sadaka bahsinden sonra, zamanımızın da büyük hastalıklarından olan para kazanma hırsı ve açgözlülük olarak tabir edilen tama' üzerinde duran müellif, bu hasletlerin insanı haksız kazanç olan fâize sürüklediğini hatırlatmakta ve fâizin, helal malı dahi haramlaştırdığını vurgulamaktadır. Mustafa Efendi, *tama' zillet, kanaat ise izzettir* diyerek kuru ekmeğe ve soğana kanaat eden gönlün yüce bir mertebede olduğunu ifade etmektedir.

Ribā-h'ār olma virme ribhe mālūñ
Helālı hep ḥarām iden ribādur (52b/1637)

Ḥarīş olma ḥarīşān oldı maḥrūm
Ki hırış aşḥābı cümle bī-nevādur (53a/1638)

Ṭama' zillet kanā'at oldı 'izzet
Piyāz u nāna ḳāni' dil 'ulādur (53a/1640)

Bölümün ilerleyen beyitlerinde dünyanın bir dār-ı mükāfat, bir dār-ı lezzet olmadığını, aksine sıkıntılarla dolu bir mekan olduğuna dikkat çeken Mustafa Efendi, bu dünyada çekilen sıkıntılara karşı gösterilen sabır diğer dünyada lezzete dönüşeceğini; yine bu dünyada tadılan sahte ve geçici lezzetlerin; zevk ve sefâların

diğer dünyanın acıları olduğunu, cennet yolunun meşakkat üzerine kurulduğunu ifade etmektedir.

Cihānuñ talhına sabr it beğāda
Sañā şabruñ elezz-i şehd şifādur (53b/1665)

Bu dehrüñ mırrı oldı hılv-i ‘uqbā
Ki şirīn lezzeti mırr-ı beğādur (53b/1666)

Reh-i cennet meşakket üzre mebnī
Caḥīme lezzet ü şehvet binādur (53b/1667)

Bölümün devamında rakı, şarap, afyon, afyon şurubu ve esrar gibi sarhoşluk veren maddelerin zararından bahseden müellif, okuyucularının kesinlikle bu maddelere yaklaşmamasını istemiş ve bu beş maddenin içilmesinin insana dert ve tasadan başka bir şey getirmeyeceğini ifade etmektedir.

‘Arağ afyon ü berş ü beng [ü] bāde
Ki bu pencı dile derd ü ‘anādur (54a/1672)

Ta‘arruğ itme ḥarğ eyler derünuñ
Çeker büryān ider muḥriğ vebādur (54a/1673)

Müellif, insanın aklını başından alan ve insanı perişan içkinin zararlarını anlatırken, Hz. Peygamber’in “İçki, tüm kötülüklerin anasıdır.” sözünü hatırlatmakta ve bu Hads-i şerifi andıran sözcükleri beyitlerinde kullanmıştır. Hz. Peygamberin söz konusu sözü şu şekildedir: “Hamr bütün ahlaksızlıkların anasıdır ve büyük günahların en büyüğüdür. Onu içen, annesine, teyzesine ve halasına saldırabilir.”¹⁰⁵

‘Arağdur bāş ḥarām-zāde ḥazer kıı

¹⁰⁵ İbrahim Canan, C.8, s.159-161.

Olur şehri vücdüñ harğa kâdir (54a/1674)

Alur fikr ü şu'ür ü ferr ü tâbuñ
Periñân eyler 'aqluñ hep cüdâdur (54a/1678)

İçkinin zararları üzerinde durmasının ardından günümüzün sağlık sorunlarını meydana getiren en büyük etkenlerden biri olan tütün üzerinde duran Mustafa Efendi, hemen tüm milletlerde kadın, erkek, genç, ihtiyar, zengin, fakir, şeyh, mürid, âmir ve memurun mübtelâsı olduğu sigaranın zararları üzerinde durmaktadır. O'na göre sigara hem sağlığa zararlı hem de para israfıdır. Zirâ sigara mübtelaları ekmeksiz susuz dahi kalsalar, paralarını sigaraya vermekten çekinmezler. Müellif de, böyle sıkıntılara neden olan sigaranın bırakılması için okuyucuya telkinlerde bulunmaktadır.

Olurlar bi'z-zarûrî mübtelâlar
Duğân tiryâkisi vârin fedâdur (55a/1716)

Milelden kâlmadı bir millet içmez
Ki bî-ârâm içerler dâ'imâdur (55a/1712)

Olur bî-âb u nân olmaz duğânsız
Müzeffer çüb feminden bî-cüdâdur (55a/1717)

Bu nasihatlerinden sonra konuyu, cazibedar bir şehir olan İstanbul'a köylerden göç edip yerleşen Türk halkına getiren Müellif, bu kişilerin bazıları esnaf ve zanaatkâr, bazılarının ise işsiz güçsüz ve beş parasız olarak yollara düştüğünü ifade etmektedir.

Çıkar köyden toquzı bir eşekle
Haruñ büşti semersüz bî-ve'âdur (56a/1748)

Toquz Türküñ birinde bir direm yok
Ve şevbi cümle nîk büzgük 'abâdur (56a/1749)

Sitānbūl Őhrini arzu iderler

Ve rehber cümleye bir pir ¼ocadur (56a/1752)

Bu ifadelerinden sonra dönemin İstanbul'unun güzelliklerini anlatan müellif, Őhrin benzersiz olduğunu, evlerinin ferah olduğunu, bahçelerinin cennet gibi iç açıcı olduğunu, gece gündüz ibadet edilen yüksek mescitlerle süslendirildiğini ifade ederek İstanbul ve güzelliklerini uzun uzun anlatmaktadır. Müellifin bu ifadeleri bize dönemin en önemli Şâiri olan Nedim'i ve "Bu Şehr-i Sitanbul ki bî-misl ü behâdur / Bir sengine yek pâre Acem mülkü fedâdur" ile başlayan meşhur İstanbul Kasidesi'ni hatırlatmaktadır.¹⁰⁶

Ne zîbâ Şehr olur ¼oŐantîniyye

Ki bir mişli cihân içinde nâdir (56b/1768)

Mufarraĥ hep muşanna'dur büyüti

Riyâzı cennet-âsâ dil-güşâdur (56b/1769)

Mu'allî câları 'âlî cevâmi'

Derûnı pür 'ibâdât-ı Hudâ'dur (56b/1770)

Maĥallâtında zeyn olmuş mesâcid

Vü ĥüb mevzi'lerinde tekyehâdur (56b/1771)

İstanbul'un güzelliklerini sıraladıktan sonra tekrar nasihatlerine devam eden Mustafa Efendi, tevbe konusu üzerinde durmakta ve insanın her an ölecekmiş gibi günahlarının bağışlanması için dua edip tevbe etmesi gerektiğini aksi takdirde cehennemde işinin çok zor olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle karşıdaki insanı ayıplama, töhmet altında bırakma gibi günahlardan kaçınılması gerektiğini ifade eden

¹⁰⁶ Nedim Divanı, Haz. Muhsin Macit, Akçağ Yay. Ankara, 1997.

müellif, o ayıplanan, kınanan ve kalbi kırılan insanın bedduasından da çekinilmesi hususunda dikkatleri çekmektedir.

Eger bî-tevbe ‘azm-i rāh iderse
Ki rüstāhīzdür aḥvāli hebādur (57b/1802)

Eger daḥḥāl iseñ gel tevbekār ol
Ki daḥlūñ ‘āḳibet žarrı sañadur (57b/1803)

Olursun münkesir-dil beddu‘ā sen
Ḥazer kııl beddu‘ā tīr-i belādur (57b/1807)

Bölümün ilerleyen beyitlerinde bu nasihatlere kulak verilmesi gerektiğine nasihatlerinde herhangi bir garaz veya iğneleyici tarafının olmadığına değinen müellif, “Dost acı söyler” deyiminden yola çıkarak, her ne kadar sözlerinin acı gözükse de, her hastalığın devasının acı ilaç olduğunu, ancak buna rağmen bu nasihatlerin tesiri olmadığı takdirde tüm çabalarının boşuna olacağını vurgulayıp nasihatlerine devam etmiştir.

Ne ta‘n u ne ğaraz vardur ne nükte
Ḥaḳīḳat üzre cümle ḥaḳ edādur (58a/1812)

Kelām-ı ḥaḳ talḥdur gerçi ammā
Ki hep emrāza külli mırr devādur (58a/1813)

Saña itmezse te’şīr bu naşāyih
Benüm zaḥmetlerüm cümle hebādur (58a/1821)

Nasihatlerinin devamında temizliğe değinen Mustafa Efendi, Hz. Peygamberin: “ Temizlik imandandır” sözünü hatırlatarak müslümanın tertemiz olması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Nezāfet oldı imāndan nazīf ol

Ki mü'min sîreti pâk u naqâdur (58b/1825)

Mustafa Efendi'nin konu ettiği temizlik sadece dış görünüş temizliği değil, ahlak ve iç güzelliğidir. Müellife göre mü'min insan, pis şeylerden elini eteğini çekmeli, iki kişinin arasını açmamalı, birinin ayıbını açıklamamalı, gıybet etmemelidir; her zaman kendini kötü bilip insanlara karşı iyi zan beslemelidir.

Bu çirk-âb-ı fenâdan dâmenüñ çek
Derûn-ı cismün ol tağsîle kâdir (57a/1824)

Cemî'-i nâsı nâik bil kendüñi bed
Enâma hüsni-zann itmek sezâdur (58b/1827)

Nifâk u faşl u ğıybet itme halkı
Ki zenb-i nâsı kendüñ iştirâdur (58b/1828)

Müellifin bir diğer nasihati ise insanın işlerinde aceleci değil, sabırlı olması gerektiği üzerinedir. Müellif, ferahlık bulmanın ve kurtuluşa ermenin sabırdan geçtiğini vurgulamakla birlikte Allah'ın da olay ve durumlara karşı sabır gösterenleri sevdiğini ifade etmektedir.¹⁰⁷

'Acül olma umûruñda şabûr ol
Ferec miftâh-ı şabr-ı bâ-şâfâdur (58b/1837)

'İbâd-ı şâbirine Hâk Te'âla
"Yuhıbbu's-şâbirîn" didi o Kâdir (58b/1841)

Sabır bahsinin ardından sözü çok yemeye getiren Mustafa Efendi, çok yemenin sağlığa zararlı olduğunu, hemen her hastalığın arkasında çok yemek yemenin olduğunu ifade etmektedir. Bu sözlerini de Hz. Peygamberin bu konudaki "Az yiyin,

¹⁰⁷ Allah Kur'an-ı Kerim'de **S**abırla ilgili "Sabredenleri müjdele." Bakara,2/155; "Allah sabredenlerle beraberdir". Bakara, 2/249; "Allah sabredenleri sever." Âl-i Ümrân 3/146 gibi sayısız âyetler zikretmiş ve mü'minlere sabrı tavsiye etmiştir.

çok yaşarsınız.” mealindeki hadisiyle desteklemektedir. Çok yemenin sağlığa zararından başka insanın üzerinde oluşturduğu uyuşukluktan kaynaklanan tembellik neticesinde kişiyi ibadetten alkoyma tehlikesini de vurgulamaktadır.

Keşir olma kalil ekleye zira
“Kulu kalilen te’isu tavilen” dir (59a/1846)

Huzur¹⁰⁸ u rahati yokdur ekulün
Şeba’dan her nefes kârı cezâdur (59a/1848)

Nefâyis e’ime ekl itme her geh
‘İbādâta kesel virür ha’âdur (59a/1849)

Müellifin önemle durduğu ve dikkatimizi çeken bir diğer konu da, insanlar arasındaki ilişkileri sağlamlaştıran, muhabbeti arttıran, kaynaşmayı sağlayan selam verme âdeti konusudur. O’na göre insan, tevâzu ile herkese eşit davranarak, bu zengindir, bu fakirdir demiyerek selamını kimseden esirgememeli; böyle güzel bir hasletin, Allah katında da çok hoş karşılanan bir amel olduğunu unutmamalıdır.

Tevâzu’la selâmı halka bezl it
Vü tefriq itme bu bây u gedâdur (60b/1898)

Olursın mazhar-ı gufrân-ı Mevlâ
Seni mağfûr ider kadrûn ‘ulâdur (60b/1899)

İnsanın kendini beğenip insanlara karşı büyüklük göstermesinin hiç hoş olmadığını ifade eden Mustafa Efendi şeytanın cennetten kovulması ve lanetlenmesi kıssasına telmihte bulunarak, Allah’ın kendini beğenenleri hiç de iyi karşılamadığını vurgulamaktadır. Müellife göre, insan topraktır ve topraktan olana da büyüklenip bunda inat etmek yakışmaz.

¹⁰⁸ Yazmada bu sözcükte geçen “h-ح” sesi yine diğer benzer örneklerinde olduğu gibi “h-ح” olarak yazılmıştır.

‘Azāzil kendüyi medh itdügiçün
Ki la‘ne müstahak oldı ħasādur (60b/1906)

Sen ādemsin tevāzu‘ eyle ħāk ol
Ki serkeşlik türāba nā-sezādur (60b/1907)

Kişinin konuşması esnasında doğru sözden ayrılmaması, kötü sözlerden dilini arındırması, söylenecek sözlerin yerinde ve manalı olması gerektiği üzerinde duran müellif, sözün az olup özlü olmasına dikkat edilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Müellife göre, yerli yerinde kullanılmayan sözler, can sıkıcı olmaktan başka bir şey değildir.

Sözün taķlile sa‘y it rāst-gū ol
Ki güftār-ı ‘abeş ħasvet-fezādur (62b/1962)

Teemmül eyle her söz söyledükçe
Ki bī-vaķt söyleme zarrı sañadur (62b/1965)

Ne söylerseñ sözün ma‘nāsını bil
Suĥanda olmasa ma‘nā hevādur (62b/1966)

Müellifin üzerinde önemle durduğu bir diğer konular ise, insanların çoğunda bulunan kıskançlık, çekememezlik ve sū-i zan gibi hastalıklardır. Müellife göre, ateşin odunu yakıp yediği gibi kıskançlık da iyilik ve hasenatları öylece yiyip bitirmektedir. Kişinin her zaman hüsn-i zan içinde olması gerektiğini hatırlatan Mustafa Efendi, hüsn-i zannın ibadetle bir olduğunu ifade etmektedir.

Ĥased itme saķın bir ferde aşla
Ĥasūduñ sūda-geri jer-biyādur (63a/1985)

Ĥaseddür hep ekl iden ħasenāti
Ki nice hīme āteşde hebādur (63a/1986)

Bölümün devamında müminin en büyük hastalıklarından olan gıybet üzerinde duran Mustafa Efendi, kişinin gıybetten şiddetle kaçınması gerektiğini vurgulamakta ve sözlerini yine Hz. Peygamber'in ifade ettiği bir hadisle desteklemektedir. Zira Hz. Peygamber: "Gıybetten sakınınız. Muhakkak ki gıybet zinadan daha şiddetlidir."¹⁰⁹ Diyerek Müslümanların gıybetten sakınmasını ısrarla tavsiye etmiş ve bunun gibi bir çok hadisle de vurgulamıştır.

Eşid oldı zinādan gıybet itmek
Ḥadīş-i Faḫr-ı 'ālem Muşafā' dur (63b/2008)

Birin terk eylemek gıybet-kelāmuñ
Ki biñ rek'at nefileden ol revādur (63b/2009)

Bölümün ilerleyen beyitlerinde dikkatimizi çeken bir başka konu da kişinin daima düşmanına karşı gözü açık bir şekilde olması hususudur. Mustafa Efendi, bu konuyu daha iyi aydınlatmak için; "Su uyur düşman uyumaz.", " Eski dost düşman olmaz." "İyi gün dostu olmak" gibi atasözü ve deyimlerden yararlanmıştır. Müellife göre gerçek dost, kötü günde de dost kalmalı, dostunu kıskanmamalı ve dostuna vefa göstermelidir.

Meşeldür şu uyur düşmen uyumaz
Ki aşlından 'adū 'aynı güşādur (66b/2097)

'Atîk dost düşmen olmaz derler ammā
Ḥasūd olursa dost olmaz nevādir (66b/2100)

İyi gün dostıdur 'ālem senüñle
Hemān bir kem günüñ görse cüdādur (66b/2104)

¹⁰⁹ İmam Münzirî, Hadislerle İslam (et-Terğib ve't-Terhib Tercümesi), Çevirenler: A.M. Büyükcınar, Ahmet Arpa, Durak Pasmaz, Abdullah Yücel, Hikmet Yay. İstanbul, 1984, C.V, s. 241 .

Bölümde dikkatimizi celbeden bir başka konu da, müellifin insana fâni olduğunu hatırlattığı beyitlerde üzerinde önemle durduğu ölüm konusudur. Müellife göre, Eski şiirimizde adı, kahramanlık, kuvvet ve yenilmezlik ile sembolleşen Zâloğlu Rüstem¹¹⁰ ve onun gibi birçok pehlivanların dahi ölümün karşısında duramamış ve ölüme yenik düşmüşlerdir. Bu ifadelerle birlikte müellif, Allah'ın Kur'an'da geçen "her nefis ölümü tadacaktır"¹¹¹ sözlerini hatırlatmakta ve dünyaya bağlanılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ne Rüstemler zeber-dest pehlivânlar
Ki karşı durmağa oldu mı kâdir (69a/2188)

İder "külli nefis" in mevti çeşide
Ki naşş ile bu hüküm-i Kibriyâ'dur (69a/2192)

Anıñçün 'ârif oldu terk-i dünyâ
Ki encâmını bildiler fetâdur (69a/2194)

Bölümün sonlarına doğru pend-nâmesini öven müellif, bu eseri yazdığını için rabbine şükretmektedir. Kendisini nasihat denizinin dalgıncı ve nasihat bahçesinin bahçivanı olarak niteleyen Mustafa Efendi, tüm nasihatleri de kıymetli birer inci olarak takdim etmektedir.

Ûudâ luţf itdi ol dem pendî gūyâ
Lisânımdan naşîhat oldu sâdır (72a/2283)

Hezârân şükr ü hamd ol pâdişâha
Bu 'abdin kıldı pendî nazma kâdir (72a/2285)

Naşîhat bahrinüñ ğavvâşı oldum

¹¹⁰ Bkz. Rüstem mad. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul, 2000, s.334

¹¹¹ Âl-i İmrân, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebût,29/57.

Çıkardum dürr-i pendî zî-bahâdur (72a/2287)

Bölümün sonunda ise, bu nasihatleri öncelikle kendi nefesine hitap ederek yazdığını belirten Mustafa Efendi, nasihatlerinin tümünü te'vil ve misallerle zenginleştirdiğini, bazı nasihatlerde tekrarlara gittiğini, ancak bunun sebebini de, sözkonusu bu nasihatlerin daha iyi anlaşılması için olduğunu belirtmektedir. Bu ise, müellifin edebî kaygıdan çok yarar kaygısı taşıdığını göstermesi açısından önemli bir itiraftır.

Ne te'vilât ile ziyâ mişâller

Getürdüm her biri nâ-yâb u nâdur (72b/2302)

Saňa tefhîm için nef'ini pendûn

Ki her bir pendî tekrâren edâdur (72b/2303)

Biri itmezse te'sîr biri ide

Vü bu cehdüm gönül senden bañadur (72b/2304)

46. Yorgun Gönülden Nasihatler Bahsi:

Bir önceki bölümün bazı kısımlarında olduğu gibi bu bölümde de Gülşeni Pend'ini öven, eserinin benzersiz olduğunu ifade eden Mustafa Efendi, böyle bir eserin tüm dünyaya yayılmasını arzulamakta ve bu eserin korunması için dua etmektedir. Eserin yazılış sebebi bölümünde de bahsettiğimiz gibi, hadis kitaplarında rivayet edilen bir Hadis-i şeriften¹¹² yola çıkarak, insanlara faydalı bir eseri kaleme alan kişinin amel defterinin kapanmayacağını belirten müellif, tüm insanların faydası için yazılan eserleri ölmeyen bir oğula benzetmektedir.

Ola 'âlemde nâmı Gülşen-i pend

¹¹² Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *Bir insan ölünce üç kişi hariç herkesin ameli kesilir: Sadaka-i cariye (bırakan), veya istifade edilen bir ilim (bırakan) veya kendine dua edecek salih evlat bırakan.*" [Müslim, Vasiyyet 14, (1631); Ebu Davud, Vesaya 10, (2880); Tirmizî, Ahkam 36, (1376); Nesâî, Vesaya 8, (6, 251).]; İbrahim Canan, C.15, s.312.

Cihāna münteşir olsa sezādur (73a/2320)

Maşūn ide Ĥudā rīḥ-i ‘aḳīmden
Küllü ḥandān iden bād-ı şabādur (73a/2320)

Saḥa ölmez oğuldur bu cihānda
Ki sen fānī o bāḳī bī-fenādur (73a/2322)

Eserin isminin Gülşen-i Pend olduğunu birçok beyitte zikreden müellif, bu bölümde de eserin ismini sıkça kullanmaktadır. Yine daha önceki bölümlerde de olduğu gibi bu bölümde de kendisini nasihat gül bahçesinin bülbülü olduğunu ifade eden Mustafa Efendi, dikensiz olan güllerinin cennetteki güller misali solmayacağını, bu bahçede güllerin her çeşidinin olduğunu ifade etmekte ve söz konusu bu nasihatlerin Allah yolunu bulmada, hidayeti bulma yolunda kişi için bir rehber olduğunu vurgulamaktadır.

Dökülmez bir güli cennet güli-veş
Perişān olmaz evrāḳı beḳādur (73a/2324)

Gül-i zībā vü ra’nāsı da bī-ḥār
Vü her bergi muḥarrer bend-hādur (73a/2326)

Olur rehber ṭarīḳ-ı Ĥaḳ’da pendün
Hidāyet yollarına reh-nümādur (74a/2351)

47. Gönlü Azarlayarak Yapılmış Bir Nasihat

Daha önceki bölümlerde, söz konusu bu nasihatnameyi ilk olarak kendi gönlüne ve nefesine hitap ederek kaleme aldığını belirten Mustafa Efendi, bu bölümde ise kendi gönlünü azarlar mahiyette takdir etmektedir. Öncelikle gönlünün vefalı olmadığını belirten müellif, dâima gönlünün kendisine cefâ çektirdiğini vurgulamaktadır.

Vefādār olmaduñ ey dil baña sen
Ki hep bîgâne-veş kaçduñ cefādur (75a/2392)

Şağın sen bî-edeb olma edîb ol
Edebsüz rahmet-i Hâk'dan cüdādur (75a/2394)

Bölümde insanın gönlünün, yani nefsinin her kötülüğü istemekte olduğunu belirten Mustafa fendi, gönlün yalan ve edebsizliğe meyillerinin çokluğundan şikayetçi olmaktadır. Aslında nefis, dost gibi görünerek, isteklerini akla uygunmuş gibi insana sunduğunu hatırlatan müellif, ancak gönlün bu uydurmalarına uyulduğu takdirde, insanın hem beden hem de duygu yıkımına sebebiyet vereceğini vurgulamaktadır.

Bu kizb ü bî-edeblik var ki sende
Olursun mülkümi taħrîbe kâdir (75b/2404)

Baña sen kendüni dost 'arz idersin
Ki dostluk böyle olmaz bu nevādur (75a/2405)

Baña kâzib edebsüz dil gerekmez
Dürüğdür cümle güftaruñ bezādur (75a/2406)

Müellif gönül hakkında görüşlerini ifade ederken deyimlerden sıkça yararlandığını görmekteyiz. Müellife göre gönlün başında kavak yelleri eser, kabak onun başında patlar, her tarafa su gibi akar, başında değirmen döner. Gönlün olumsuz yönlendirmelerini bölümün devamında da sıralayan müellif, "senin ipinle kuyuya inilmez" diyerek gönül hakkındaki olumsuz görüşlerine noktayı koymuştur.

Kavak yeli eser başuñda dâ'im
Kıyās itme ki ol bād-ı şabādur (75b/2413)

Kabağ çatlar senüñ başuñda bir gün
Açık başuñ kaçā taşu kayadur (75b/2414)

Aķarsın Şu gibi her cānibe sen
Bulanık seyl-veş cā-be-cādur (76a/2416)

Senūñ ipinle kuyuya inilmez
Ki kūsteh olur ĥablūñ belādur (76b/2431)

Gönle yaptığı bu tezyif ve tekdirden sonra gönle bir takım nasihatlerde bulunan müellif, öncelikle gönülden, tembellik göstermeyerek söz konusu nasihatlerle amel etmesini istemekte ve tüm bu nasihatlerin āhret yolunda yol gösterici olduğunu hatırlatmaktadır.

Tekāsül itme pendümle ‘amel kı1
Saña rāh-ı cezāda reh-nümādur (77a/2449)

‘Amel kı1 pendlerümle mühmil olma
NaŐĥat ‘āmili dil der-Őafādur (77a/2455)

Gönül aĥz eyle pendüm baĥma ĥarre
Elūñ atduđı taŐ ba‘di cezādur (77a/2461)

48. Nasihatnamenin Kuruluşuna Dāir

Nasihatnamenin bu bölümünde, eserin kuruluŐu ve dili ile ilgili okuyucuya bilgi vermeye çalışan Mustafa Efendi, eserdeki tüm söcükleri, gönül denizinden çıkarılan delinmemiş yani daha önce hiç kullanılmamış bir inci gibi dizmeye çalıştığını ve bunda da başarılı olduğuna inandığını ifade etmektedir. Daha sonraki beyitlerde ise, eserini vezne uygun bir Şekilde nazmettiğini belirten müellif, eserin düzgün biçimini selvi boylu genç bir sevgiliye benzetmiŐ ve böyle bir eserin başka örneğinin olmadığını söyleyerek eserini yüceltmiŐtir.

Dür-i ma‘nā çıkardı baĥr-ı dildeñ
Ki nā-süfte-i lü‘lü‘i nevādur (78b/2502)

Düri pendî idüp veznile manzûm
Ki mevzûn serv-ķadd bir ĥûb fetâdur (78b/2509)

Olup şaf şaf tamâm oldı nızâmın
Tuĥfe bir nusĥa oldı mişli nâdur (78b/2510)

Bölümün devamında eserini övmeyi sürdüren müellif, eserde söylenmemiş söz kalmadığını, hemen tüm konularda nasihatlerinin bulunduğunu, bunun yanında eserde mutlaka hatalarının, kusurlarının da bulunabileceği dolayısıyla bu kusurların hoş görülmesini istemektedir. En büyük kusurlarından birisi, kendisinin de ifadesiyle bazı manasız sözcüklere yer vermesidir. Kaside nazım şekline uygun kafiyeyi oluşturmak için müellifin bu yola başvurmasını da yadırgamamak gerektiği kanaatindeyiz.

Netice ĥalmadı söylenmedik söz
Ki bi'l-cümle lisândan oldı şadır (79b/2538)

Ma'anîsinde ĥabıtım ise vâfir
Ki ekşer lafzı ma'nâdan cüdâdur (79b/2542)

Ķuşûr u 'özüni bir bende bilse
'Uyûbı cümle maĥbûl ü revâdur (79b/2545)

Bölümün sonunda ise eserin dili üzerinde duran müellif, bu nasihatlerin kötü ve ümmî tabiatlı gönüllere hitap etmesi dolayısıyla, onların anlayacağı açık ve anlaşılır bir dil kullandığını ifade etmektedir. Müellif, "Eger bu yönümle beni ayıplayacak bir kişi varsa, bu nasihatime bir nazire yazsın da görelim, söz meydanı geniştir." diyerek gelecek eleştirilere karşı meydan okumuş ve kendine olan güvenini sergilemiştir.

Naşîĥat mübtedi keĥ tab' içündür
Ki gûş-ı ĥûşına fehmi zecâdur (80b/2570)

Anuñcün eyledüm bu pendî vâzıh
Ki ümmî dil ola fehmine kâdir (80b/2571)

Baña dahl iden itsün bir nazîre
Suhan meydân-ı vâsî' bir kâzâdur (80b/2573)

49. Allah'tan Rahmet Dileme Bahsi:

“Hudâ'ya ‘arz u Hâcât u Du‘âdur” ve “Merâhim Hazret-i Haq'dan Recâdur” bölümlerini birlikte değerlendireceğimiz bu bahiste de Mustafa Efendi, daha önceki bölümlerinin bir kısmında olduğu gibi Allâh'a niyazda bulunmaktadır. İnsanlar arasında itibâr sahibi olmayı dileyen müellif, bu eserde bilmeyerek yaptığı kusurlarının bağışlanması için Hz. Peygamberi de aracı kılarak afv u mağfiret dilemektedir.

İlâhi zât-ı pākūn hürmetiyçün
‘İbâduñ içre kıl ‘abdūñ bahâdır (81a/2593)

Cesâret eyledüm pendî nazma
‘Uyūbum setrine luṭfuñ ḡaṭâdur (81b/2607)

Haṭâ-baḡşın da Settâre'l-‘uyūbsun
Haṭâ vü ‘aybım setrūñ recâdur (81b/2608)

50. Hz. Peygambere Na'tler Bahsi:

Eserin baş taraflarında bulunan Hz. Peygambere Salât ve Selâm Bahsi ile Hz. Peygambere övgü Bahsi'nde olduğu gibi bu bahiste de, Hz. Peygamber övülmekte ve bazı mu'cizeleri hatırlatılmaktadır. Müellifin kendisinin de ifade ettiği gibi asıl gâyesi, hiç şüphesiz Hz. Peygamberin şefâatine nail olmaktır.

Ḥabîbâ Şfi‘â Maḥbûb-ı Mevlâ

Şefâ'at şānuña Hāḳḳ'a sezādur (82b/2646)

Bölümde, Hz. Peygamberin mu'cizelerinin bir kısmına değinen müellif, parmağıyla ayı ikiye ayırması, eline aldığı taşların konuşarak O'nun peygamberliğine şahadet getirmesi, Hz. Peygamberi öldürmek için önüne zehirli deve etinin konulduğu sırada, etin konuşarak kendisini uyarması, savaşta parmaklarından su akıtılarak susuz yüzlerce sahabenin susuzluğunu gidermesi gibi mu'cizelerin başka hiçbir peygamberde bulunmadığını ifade etmektedir.

İdüp mu'cizeler devr-i kamerde
Dü-nīm itdūñ mehi ey nūr-ı kamer (83b/2664)

Kuḥl-ı pāyuña geldi oldı rû-māl
Kef-i pākūñde zıkr iden ḥasādur (83b/2665)

Cemel maṭbūḥ iken geldi lisāna
Didi ekl itme laḥm semm ıılādur (83b/2666)

İsmā'il pāyına çıkdıysa Zemzem
Senūñ işbi'lerūñ mecrā-yı mādur (84b/2694)

Bölümün son kısımlarında Hz. Peygamberin üstün özelliklerini diğer peygamberlerle karşılaştırmaya devam eden müellif, onun en önemli özelliğinin ümmetine karşı son derece merhametli olması ve kendisinden çok ümmetini düşünmesi olduğunu ifade etmektedir. Nitekim mahşer gününde tüm nebiler "nefsi nefsi" derken; O, "ümme ümmeti" diyeceğini hatırlatan Mustafa Efendi, bu sebeple mahşer gününde, Hz. Peygamberden, kendisine ve tüm mü'minlere şefâat etmesini dileyerek bölümü tamamlamıştır.

Şefâ'at ey Ḥabīb-i Hāḳ şefâ'at
Ki müznib ümmetānuñ pür ḥaṭādur (85a/2723)

Şefi'a'l-müznibīnsin rüz-ı mahşer

Faķirũn de Őefā'at mũltecādur (85a/2724)

Nebiler dir ol gũn *nefsi nefsi*

Cenābuñ "ũmmeti vā ũmmeti" dũr (86a/2751)

51. Eserin Hātimesi Bahsi:

Eserin hatime bölümüne Allāha Őukrederek başlayan Mustafa Efendi, bölümün ilk beyitinde mahlasını da kullanmıştır. Bu bölümde, eserin dili, yazılışı esnasındaki müellifin girdiği hāller ve yazılış tarihi hakkında bilgi vermektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, esri yazmaya başladığı tarihi, H.1120/M.1708 Ramazan ayı olarak belirten müellif, bitirme tarihini ise H.1120/M.1709 Zilhicce ayı olarak ifāde etmektedir.

Őafĩ sen Hāķķ'a bĩ-ħad Őũkr ũ ħamd it

Saña bu nev-zemĩn Hāķ'dan 'aťādur (87a/2791)

Sene biñ yũz yigirmi idi tārĩħ

Ki bu nazma Őũrũ'um ibtidādur (88a/2815)

Mũbārek māh-ı Őavmuñ ħurresinde

Ki bed' itdũkde sehl iden Ĥudā'dur (88a/2816)

Meh-i Zĩ'l-ħicce'de el-ħamdũli'l-lāh

Ki bu nazmum tamām u inķizādur (88a/2822)

Daha önceki bölümlerde de zikrettiği gibi, dũnyada yazılan yararlı bir eseri insanın geride bıraktığı ölmeyen bir evlada benzeten müellif, bu eserin de ahrette kendisini kurataracağına inanmaktadır.

Ola bir eŐerũm dār-ı fenāda

Ki āħir menzilũm dār-ı beķādur (88a/2824)

Eşer bâkî kalur ölmez oğuldur
Olur bâ'ış du'āya bî-fenādur (88a/2825)

Bölümün sonlarında, Gülşen-i Pend'e teveccüh eden, Gülşen-i Pend'i okuyan ve ondan istifade eden kişinin iki dünyada da mesut ve bahtiyar olacağını hatırlatan müellif, Allah'tan da bu eserin insanlar tarafından kabul görmesini dileyerek bölümü tamamlamıştır.

Bu Gülşen-i Pend'e nāzir olan zāt
Ġam u endüh-ı 'ālemden cüdādur (88b/2828)

Kim olsa Gülşen-i Pend'üme rāğib
Ki ol 'ālemdə mergüb u revādur (88b/2831)

İlāhî Gülşen-i Pendü'm cihānda
Ola maqbül-i 'ālem haq edādur (89a/2845)

52. Tarih Düşürme Sanatı Bahsi:

Bu bölümde, eserin yazılış tarihi olan H.1120 tarihine yüz otuz iki defa tarih düşüren Safî Mustafâ Efendi, bu alandaki maharetini açıkça göstermiştir. Her ne kadar tarih düşürme sanatı ile ilgili yapılan çalışmalarda¹¹³ Müellif Safî Mustafa Efendi'nin adı geçmese de, kendisinin bu konuda iddali olduğunu yazdığı bu yüz yirmi adet tarih beyitiyle ortaya koymaktadır.

Yüz otuz iki olur cümle târîh
Ĥisāb u 'add iden merd-i dehādur (89b/2867)

¹¹³ Bkz. Yakıt, İsmail, Türk İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme, Öyüken Yay., İstanbul, 1992.; Kenan Erdoğan, "Edebî Eserlerden Tarih Belgesi Olarak Yararlanma: Divanlardaki Tarih Manzûmeleri", *Türkler*, C.11, s.708-717, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.

Divan şiirinde, genel adı "Ebcet Hesabı" diye tanımlanan tarih düşürmelerde pek çok şekiller kullanılmıştır. Bunlar arasında belli başlılarını şöyle sıralamak mümkündür: Tam Tarih, Tamiyeli Tarih, Mücevher veya Cevherî Tarih, Lugazlı Tarih, Tarih-i dü-tâ, Lafzen veya Mânen Tarih, Mühmel Tarih. Mustafa efendi ise, bu çeşitlerden Tamiyeli Tarih'i kullandığını ifade etmektedir.¹¹⁴

‘Aceb ta‘miyeli itdüm ki cādan
Olur tarhı bilen hep fetħa ķādir (89b/2876)

Bunun yanında, tarih düşürülen beyitlerde tarih düşürülen kelimelerin, müllif tarafından değil de, müstensih tarafından hesaplanıp kırmızı kalemle yazılmışsa; bu durumun da takdir edilecek bir husus olduğu bir gerçektir.

F. GÜLŞEN-İ PEND'TE DİL, ÜSLUP VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Mustafa Safi Efendi'nin Gülşen-i Pend'teki dil ve üslûbuna genel anlamda baktığımızda, Mustafa Efendi'nin edebi şahsiyeti bölümünde de bahsettiğimiz gibi, XVIII. asır şairlerinin bir kısmının kullandığı ağır ve ağıdalı dilden daha yumuşak ve orta seviye ağırlıkta diyebileceğimiz bir dil kullandığını görmekteyiz. Eserde Arapça ve Farsça birçok kelimeden oluşan terkipler bulunmasının yanında, üçlü tamlamalara da rastlanması, müellifin her iki dile de vâkıf olduğunun bir göstergesidir. Bununla birlikte bu tamlamaların hepsinin öyle çok da bilinmeyen ve ağıdalı kelimelerden oluştuğunu söylemek de zordur. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi, eserin kafiye örgüsünün kaside kafiyesi olması dolayısıyla, kafiyeeye uygun kelime bulması müellifin son derece zengin bir kelime hazinesine sahip olduğunu göstermektedir.

Yine eserde birçok meslek erbabına nasihatler yapılması dolayısıyla, söz konusu bu mesleklerde kullanılan birçok terimi de eserde kullanması, dil zenginliği

¹¹⁴ Ta‘miyeli Tarih: Bu tarih bulmada, eksik ya da fazla olan rakamın ne olduğu bir önceki mısradaki söylenir. Böylece hesaplamayı yapan kişi, toplama, çıkarma, çarpma ya da bölme gibi dört işlemin herhangi birini ya da bir kaçını yaparak sonuca ulaşır. Bkz. Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 520-521

açısından dikkatleri çekmektedir. Özellikle tıp, kimya, simya, münecimlik, cerrâhlik ve müzik gibi mesleklerde kullanılan terimlerin kullanılması, müellifin derin bilgisini göstermesi açısından da önemli bir husustur.

Eserde çok ağır bir dil kullanılmadığını daha önce belirtmiştik. Müellifin böyle bir dil kullanması, eserin eğitime yeni başlayanlara veya hiç eğitim görmemiş câhil halka bir şeyler öğretmek ve dolayısıyla. Mustafa Efendi bu durumu şöyle belirtmektedir:

Naşîhat mübtedi keç tab' içündür

Ki gūş-ı hūşına fehmi zecâdur (80b/2570)

Anuñcün eyledüm bu pendi vâzıh

Ki ümmî dil ola fehmine kâdir (80b/2571)

Eserde sade ve anlaşılır bir dil kullanırken, müellifin kendisinin yetiştiği çevrede de muhtemelen kullanılan *kangı*, *imdi*, *alvir*, gibi öz ve saf Türkçe kelimeleri kullanması dikkatimizi çeken hususlardan olmuştur.

Ol iki nūr-ı 'aynūñ intikāmın

Alvir Müntakîm'sin Rabb-i Kâdir (10b/291)

Sürüp göz üstine ensîb-i Şâfî

Ki *kangı* 'illete göz mübtelâdur (36a/1121)

Gel *imdi* sa'y ü gūşış eyle 'ilme

Cehl-i şahhâfa 'ayb ü nâ-sezâdur (22a/662)

Mustafa Efendi, eserinde kullandığı bazı kelimelerin yapısında değişiklik yapıp kelimeleri alışılmışın dışında kullandığı da gözlemlenmektedir. Örneğin “virün” sözcüğünün benzerlerinde nazal ñ kullanılmazken bu sözcükte kullanılmıştır. Yine bir beyitte “perdeyi” sözcüğünde belirtme hal ekinin kaynaştırma sesi olan “y” sesi

bulunması gerekirken, müellif sözcüğü “perde’i” olarak kullanmıştır. Müellifin kendi tasarrufunu kullandığı başka bir örneği, “bahtiyâr” sözcüğünde görüyoruz. Vezin gereği ve zorunlu bir hal bulunmamasına rağmen bu sözcük “bahtiyâ” olarak kullanılmıştır.

Didi kim baña *virîn* şalâtı
Ki aña da şalât Hâk’dan ‘atâdur (3b/71)

Şalâtı sür göziñden *perde’i* sil
Şalātuñ sürme-i ‘ayna cilâdur (3b/57)

Derûndan nefyider cürm ü hatâyı
Şalâtı devr iden dil *bahtiyâdur* (4b/94)

Eserin geneline baktığımızda Mustafa Efendi, deyim ve atasözleri haricinde kendisine ait vecize olarak tabir edilebilecek güzel söyleyişlerde bulunduğunu da görmekteyiz. Bu söyleyişlerin haricinde müellif, -eserim sanatsızdır dese de- eserinde kullandığı deyim, atasözü, âyet, hadis ve edebi sanatlarla konuların işlenişini güzelleştirmiş, süslemiştir.

Devr bir fitnedür ta’bir olunmaz
Gehî düşmen gehî dost bî-vefâdur (12b/364)

1. Eserde Kullanılan Edebî Sanatlar

Dîvân şâirlerinin az sözle derin düşünce ve duyguları anlatmak maksadıyla kullandıkları edebi sanatlar, belâğat ilminin konusudur. Şiir incelemelerinde ve eski metinlerin şerhinde edebî sanatların önemli bir yeri vardır. Bir şiiri veya bir beyti anlamak için o manzumelerde kullanılan edebî sanatlar yol gösterici işlev üstlenirler. Klâsik Türk şiirinde, bir şairin ne söylediği kadar nasıl söylediği de önemlidir ve

sanatsız beyit hemen hemen yok gibidir.¹¹⁵ İşte biz de bu bölümde, Safî Mustafa Efendi'nin nasihatnâmesinde kullandığı edebî sanatlar üzerinde durmaya çalışacağız.

Gülşen-i Pend mesnevisinde müellifin “Eserim sanatsızdır.” gibi bir söz sarf ettiğini bilsek de, eserde Mustafa Efendi'nin hatırı sayılır derecede sanatlı söyleyişlerinin olduğunu görmekteyiz.

Güşâ lafzı vâzıh-ı bi-taşannu‘
Selîs ü sâde-lehçe bî-cefâdur (87b/2802)

Mustafa Efendi, birçok meslek erbabına nasihatlerini sıralarken daha önce de ifade ettiğimiz gibi deyim, atasözü, âyet, hadis ve temsillerden çokça yararlanmıştır. Bunların yanında teşbih, teşhis, mecaz, istiare, tevriye, telmih, istifham, iktibâs, tenasüp, nidâ, tezat, hüsn-i tâlil ve irsâl-i mesel gibi mecaz ve anlama dayalı edebi sanatlar kullanılarak eserini süslemeye ve güçlendirmeye çalışmıştır. Biz burada edebi eserde kullanılan edebi sanatlardan birkaç muhtasar örnek vermeye çalışacağız.

Hezâridur kalem gülzâr-ı ğaybuñ
Ki sırr u vaĥdet-i Hakk'ı serâdur (24b/750)

Hüner mizâbıdır ehline ĥâme
Ki cârî ney-şeker-veş şehd-mâdur (25a/756)

Suĥan bir ĥuĥbedür kim minberi ‘arş
Suĥanver ol maĥâma irtikâdur (28a/853)

Yukarıda zikrettiğimiz beyitlerin ilkinde Hakk'ın birliğini ve sırlarını açıklayan kalem, gayb gül baçesinin bülbülüne benzeten müellif, Kalem suresinin ilk ayetine telmihte bulunmaktadır. Allâh Kur'ân-ı Kerim'de çok önemli şeylere karşı

¹¹⁵ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, Damla Yay., İstanbul, 1992.; M.Orhan Sosyal, *Edebî Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul, 1988.; Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara, 1999.

yemin etmiştir. Kalem suresinde de kaleme and içmesi, kalemin Allah katında ne derece önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.¹¹⁶ Beyitte ayrıca “hezâr” ile “serâ” ve “gayb” ile “sır” kelimeleri arasında düzensiz Leff ü Neşr ve Tenâsüb sanatları vardır. İkinci beyitte de hüner sahipleri için kalemin yön gösteren bir su yolu olduğunu belirten müellif, kalemi şekere; kalemden süzülen mürekkebi ise bala benzetmiştir.

‘İlim bahrine gavş ile çıkardur
Ki bir lü’lü’-i ezher bî-behâdur (21b/641)

Bu beyitte ise “gavs” sözcüğü, hem suya dalmak hem de iyi anlamak anlamında anlaşılabilirliğinden bu sözcük insanı vehme düşürmektedir. Burada ihâm sanatı haricinde, ilmin genişliği dolayısıyla denize; kıymeti dolayısıyla da değerli parlak inciye benzetilmesi söz konusudur. Ayrıca bahr, gavs ve lü’lü’ kelimeleri arasında da tenasüb sanatı bulunmaktadır.

Çalem feryâd idüp ağılar mürekkebe
Ki ol câhil debîrden âh-vâdur (22b/679)

Câhil kâtibin verdiği sıkıntıdan dolayı kalemin ferâdı, mürekkebin ise ağlaması üzerinde durulan yukarıdaki beyitte, kalem ve mürekkep kişileştirilmiş, yani Teşhis sanatı yapılmıştır. Ayrıca kişileştirilen kalem ve mürekkebin insana benzetilip benzetilen insanın söylenmemesi Kapalı İstiare sanatını ortaya çıkarmıştır. Beyitte bu sanatların dışında kalem, mürekkebe ve debîr kelimeleri arasında Mûraat-ı Nazir sanatı bulunmaktadır.

Cihânda hattı tahrîr iden evvel
Ki ol İdrîs nebi kim ibtidâdur (26b/786)

‘Azâzil kendüyi medh itdügiçün
Ki la’ne müstaḥak oldu ḥasâdur (60b/1906)

¹¹⁶ Kalem Suresi, 68/1,2 : Nûn “(Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.”

İnsanlık tarihinde yazıyı ilk kullanan peygamberin Hz. İdris'in olduğu ifade edilen yukarıda zikrettiğimiz beyitlerin ilkinde, İdris peygamberin kıssasına telmihte bulunmaktadır. İkinci beyite baktığımızda ise şeytanın Hz. Âdem'in üstünlüğünü çekemeyerek Allah'ın emrine karşı gelmesi, Hz. Âdem'e secde etmeyip ona saygı göstermemesi ve cennetten kovulması ile ilgili kıssaya telmihte bulunduğunu görmekteyiz.¹¹⁷

Hayāl-i beng ider esrârı ifşâ

Işık bengî olursa sır güşâdur (34b/1063)

Degüldür Yūsuf için hüzn-i Ya'küb Edebi sanatlar Hüsn-i Tah

Ki 'aşkuñ hasretinden der-bükâdur (84b/2698)

Ḥabîbâ Şâfi'â Maḥbûb-ı Mevlâ

Şefâ'at şānuña Ḥaḳḳ'a sezâdur (83a/2646)

Yukarıdaki beyitlerin ilkinde baktığımızda, "esrâr" kelimesini hem sır kelimesinin çoğulu hem de uyuşturucu maddesi olan esrar olarak kullanılabileceğini görmekteyiz. Kelimenin uzak anlamının kastedilmesi ile Tevriye; müellifin kelimeyi acaba hangi anlamda kullandığına dair bizi vehme düşürmesi dolayısıyla da İhâm sanatı bulunmaktadır. Ayrıca sır ve ifşâ kelimeleri arasında da Tezat sanatı bulunmaktadır. İkinci beyitte ise müellif, Hz. Yakub'un hüznünü, Hz. Yusuf için değil de Allâh aşkına bağlamaktadır. Olay Hüsn-i Tâil ile güzel bir sebebe bağlanmıştır. Son

---

¹¹⁷ Hicr,15/31: Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı. 15/32- Allah, "Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?" dedi. 15/33- İblis dedi ki: "Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem." 15/34,35- Allah, "Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerindedir" dedi.; İsrâ, 17/61: "Hani meleklerle, Adem için saygı ile eğilin demiştik, onlar da saygı ile eğilmişlerdi. Yalnız iblis saygı ile eğilmemiş, 'Hiç ben, çamur halinde yarattığın kimse için saygı ile eğilir miyim?' demişti."

beyte baktığımızda ise, ses ve âhenk bakımından da güçlü olan bu beyitte Nidâ sanatının bulunduğunu görmekteyiz.

Olur mı bir bilenle bilmeyen hiç bir

Bu sırrı fehmiden merd-i Hüdâ'dur (11b/333)

Gülşen-i Pend'in bir çok yerinde âyet ve hadislerden iktibâs yoluyla yararlanıldığından daha önce bahsetmiştik. Eserde geçen ayet ve hadisleri ayrı bir bölüm olarak ele alacağımızdan, yukarıdaki İktibâs'a örnek teşkil olması dolayısıyla aldık. Bu beyitte ilmi teşvik eden ayetlerden olan Zümer suresinin 9.ayetinden iktibâs olarak alınmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz beyitleri incelediğimizde, Mustafa Efendi'nin ifadesinin aksine eserde hiç de azımsanmayacak derecede edebî sanatın bulunduğunu görebilmekteyiz. Nasihatnâmelerde gazellerde olduğu kadar yoğun bir şekilde edebî sanatın kullanılmadığını düşündüğümüzde, Mustafa Efendi'nin bu konudaki maharetinin olduğu fakat eserin türü dolayısıyla sanata çok yoğun bir şekilde yer vermediğini söyleyebiliriz.

2. Eserde Kullanılan Atasözleri ve Deyimler

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplumbilim, ruhbilim, eğitimbilim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından pek önemli dil yapılarıdır. Eskiden Sav, Mesel, Darb-ı Mesel tabirlerle anılmış olan ve eski, yeni konuşma dillerinde manzum, mensur eserlerde kullanılmış ve kullanılmakta bulunan atasözleriyle deyimler, kültürümüzün aynası konumundadır.

Manzum eserde edebî sanat olarak da kabul edilen ve İrsâl-i Mesel olarak adlandırılan atasözü getirme sanatı, güzel söyleyiş amacının yanında, konuyu pekiştirmek amacıyla bir atasözü ya da atasözü değerini taşıyan bir ifade kullanmak

olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁸ Biz bu bölümde, Safi Mustafa Efendi'nin eserinde kullandığı deyim ve atasözlerini ortaya çıkararak 18. asırda edebi eserlerde kullanılan atasözleri ve deyimler hakkında fikir sahibi olmaya çalışacağız. Atasözleri ve deyimleri sıralarken, alfabetik sıraya göre ve eserde kullanıldıkları varak ile beyit numaralarını ayraç içerisinde vermeye çalışacağız.

a. Eserde Kullanılan Atasözleri:

Âdet budur âhirde gelir bezme ekâbir (83b/2671)

Atılan ok geri dönmez (66a/2086)

Ayıpsız yar isteyen yarsız kalır, Ayıpsız yar olmaz (80a/2555)

Baş ayak olmaz (27a/825)

Bugünün işini yarına bırakma! (71b/2263)

Ecel geldi baş ağrısı bahane (67b/2139)

El için kuyu kazan evvela kendi düşer (65b/2072)

Eski dost düşman olmaz (66b/2101)

İyi dost kötü günde belli olur (61b/1939, 66b/2104)

Kazma kuyuyu kendin düşersin(65b/2072);

Kork Allaha korkmayandan (50b/1555)

Öksüz âlet ele işler (37a/1141)

Su uyur düşman uyumaz (66b/2097)

Şeytanla kabak ekenin kabağı başına patlar (75b/2414)

b. Eserde Kullanılan Deyimler:

Aklı baştan almak (32a/988)

Başında kavak yelleri esmek (75b/2413)

¹¹⁸ Deyim ve Atasözleri hakkında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Şinâfî, Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye, Haz: Süreyyâ Beyzadeoğlu, MEB. Yay., İstanbul, 2003.; Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü - Deyimler Sözlüğü [Cilt: 2] (13. Baskı), İnkilap Kitabevi, 1997.; Numan Kartal, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkilap Yay., İstanbul, 1999.; Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü - Atasözleri Sözlüğü [Cilt: 1], (15. Baskı), İnkilap Kitabevi, 1999.; Emin Özdemir, Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

Bin dereeden su getirmek (77b/2472)
Dağ üstü bağ olmak (34b/1070)
Dile düşmek (52b/1629)
El almak (31b/970)
El ayak olmak (78a/2485)
Gönül yapmak (62b/1977)
Gönül yıkmak (62b/1977)
Göz kulak olmak (78a/2485)
Her tarafa su gibi akmak (76a/2416)
Karada gemi halatı onarmak (38b/1194)
Kırmak geçirmek (69a/2189)
Kitap kurdu olmak (19b/584)
Onun ipiyle kuyuya inilmez. (76b/2431)
Yara üstüne yara olmak (62a/1945)
Yerinde durmamak (76a/2417)
Yüz suyu dökmek (75a/2395)

3. Eserde Geçen Ayet ve Hadisler

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Mustafa Efendi, vücûda getirdiği eserini daha anlamlı kılmak, anlaşılmasını kolaylaştırmak ve esere dînî bir hassasiyet katmak maksadıyla nasihatlerini sıralarken âyet ve hadislerden çokça yararlanmışır. Eserin çeviri yazısını oluştururken söz konusu bu iktibâsların daha kolay seçilmesi için italik yazıyla yazdık. Müellif, eserinde kullandığı âyet ve hadisleri bazen tam iktibâs, bazen kısmî iktibâs, bazen de mânâ yoluyla kullanmışır. Ayrıca müellif, birçok beyitte yaptığı iktibâsların âyet mi yoksa hadis mi olduğunu da ifade etmiştir. Eserde geçen âyet ve hadislerin bir çoğunu *Eserin Konusu ve Muhtevası* bölümünde incelediğimizden, burada âyet ve hadislerin anlamını vermeyip sadece içinde âyet ve hadis geçen beyitlerin bir kısmını sıralamakla yetineceğiz.

a. Eserde Geçen Ayetler

Olur mı bir bilenle bilmeyen hiç

Bu sırrı fehmiden merd-i Hudā'dur (11b/333) Zümer, 39/9

Muhabbet eyleme dünyāya merd ol

'Acüz-ı dehri şanma mehlikādur (12a/347) Hud,11/15; Nisâ, 4/134

Didi Lā tekrabu Furqanda Mevlâ

Karib olma şağın emr-i Hudā'dur (43a/1353) İsrâ, 17/34

Şağın şahhâf-ı câhil olma zîrâ

Himârun yehmilü esfâruhe dür (21b/648) Cuma, 62/5

'İbâd-ı şâbirîne Hağ Te'âla

Yuhibbu 'ş-şâbirîn didi o Qâdir (58b/1841) Bakara, 2/249; Bakara, 2/155

İder küllü nefsin mevti çeşide

Ki naşş ile bu hükmi Kibriyâ'dur (69a/2192) Enbiyâ, 21/35; Ankebût,29/57.

Dilerseñ Hağğ ide 'ömrün ziyâde

Taşadduğ eyle sîm redd-i belâdur (52a/1605) Bakara, 2/262; Hadid, 57/18

Şağın fağr itmek için virme mâlın

Ki hağğ disün saña şâhib-sehâdur (52b/1626) Bakara, 2/271

Naşib olursa rezm içre şehâdet

Zehr-i devlet ki cennet saña câdur (46b/1438) Tevbe, 9/52

Peder ü mâderinün qadrini bil

Muğâlif olma 'afv olmaz hağğadur (14a/402) Lokman,31/14; Ahkaf, 46/15

b. Eserde Geçen Hadisler

Buyurdı Hâzret-i Sultân-ı kevneyn
Verese enbiyâye ‘ulemâ dur (20b/617)

“Âlimler enbiyâların vârisleridir.”¹¹⁹

Diyen *inne mine’ş-şiru li-hikmeh*
Ki ol fahr-i du-‘âlem Muştafâ’dur (27b/836)

“Bazı şiirler vardır ki hikmetlerin ta kendisidir.”¹²⁰

Muqaddem ‘ilm-i cifri iden izhâr
Der-i ‘ilm-i ‘Aliy-yi Murtzâ’dur (39b/1230)

“Ben ilmin şhri Ali de o İlim şehrinin kapısıdır.”¹²¹

Ticâret kııl reh-i râstdan ticâret
Helâl oldı dürüg itmek hañâdur (43a/1333)

“Emin, dürüst, Müslüman tâcir, kıyamet günü şehitlerle birlikte dir.”¹²²

Şalâtı pencgehde hep vaşat kııl
Ki hep *hayrû’l-umûr evşatuhâdur* (45b/1411)

“İşlerin en hayırlısı orta ve itidal üzere olanıdır.”¹²³

‘Arağdur bâş harâm-zâde hazer kııl
Olur şehr-i vücûduñ harğa kâdir (54a/1674)

“Hamr bütün ahlaksızlıkların anasıdır ve büyük günahların en büyüğüdür. Onu içen, annesine, teyzesine ve halasına saldırabilir.”¹²⁴

Hayf kim hâric ez-defter olanlar

¹¹⁹ İbrahim Canan, a.g.e., C. 11, s.488.

¹²⁰ İbrahim Canan, a.g.e., C.14 s.153.

¹²¹ İbrahim Canan, a.g.e., C.6, s.244.

¹²² İbrahim Canan, a.g.e., C.17,s.243.

¹²³ İbrahim Canan, a.g.e., C.2,s.368.

¹²⁴ İbrahim Canan, a.g.e., C.8, s.159-161.

Şalâtdan bî-haber ehl-i hevâdur (5a/108)

“Kim bana salâvât okumayı unutursa, cennetin yolunu terketmiş olur.”¹²⁵

Simâ' itdükçe nâmın vir şalâtın

Ki virmezsen o sultāna cefâdur (6a/142)

“Her cimriden daha cimri olan adam, ben yanında anılıp da üzerime salât getirmeyendir.”¹²⁶

Eger gitmezden evvel fevt olursañ

Yahüdi ol yâ Naşrānī hasâdur (50a/1538)

“Kim kendisini Beytullahi'lharam'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olduğu halde hacetmemişse onun Yahudi veya Hıristiyan olarak ölmesi arasında fark yoktur. Zîra, Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur: “Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi hacetmesi gerekir.”¹²⁷[Tirmizî, Hacc 3,(812).]¹²⁸

Zuhûr-ı kenz-i maḥfiye vücûduñ

Ki bâ'îş oldığı tā ibtidâdur (83a/2654)

“Ben gizli bir hazineydim bilinmek istedim” Kutsi hadis.

¹²⁵ İbrahim Canan, a.g.e., C.17, s.29.

¹²⁶ İbrahim Canan, a.g.e., C.7, s.136.

¹²⁷ Âl-i İmrân, 3/97.

¹²⁸ İbrahim Canan, C.5, s. 297.

SONUÇ

Klâsik Türk edebiyatında öyle edebî eserler mevcuttur ki, dönemlerindeki eserlere nazaran başarılı olmalarına rağmen edebiyat sahnesinde hakkettikleri değeri görememişlerdir. Sözkonusu bu eserlerin bir kısmı, ya müellifi saptanamaması, ya tek yazma nüsha olması ya da yazıldığı tarihin bilinmemesi dolayısıyla bilim aleminde yeteri kadar tanınmamış ve hakkettiği değeri alamamıştır.

İşte tez konumuz olan Mustafa Efendi'nin Gülşen-i Pend adlı mesnevisi de, tek yazma nüshasının bulunabilmesi, eserin müellifi hakkında kesin bilgilere ulaşılamaması dolayısıyla bu hak edilen değeri alamayan edebî eserlerden olduğu kanaatindeyiz. Oysa inceleme kısmında da bahsettiğimiz gibi, Gülşen-i Pend'in öncelikle Mesnevî formatına uygun bir şekilde yazılmasına rağmen alışılmışın dışında gazel ve kasidelerde kullanılan aa-ba-ca-da kafiye örgüsüyle tertip edilmesi, böyle bir kafiye örgüsü ile yazılması dolayısıyla kafiyeye uygun olabilecek sözcüklerin sayıca çokluğu ve çeşitliliği, dönemin meslek erbaplarına yapılan dikkate değer evrensel mesajları ve daha sayamadığımız bir çok önemli özelliği bakımından Gülşen-i Pend mesnevisi, döneminin ve nasihat-nâme türünün önemli mesnevileri arasında gösterilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Çalışmamızın sonunda vardığımız sonuçlardan bir diğeri de Gülşen-i Pend'in müellifi Mustafa Safi efendinin dönemin hemen hemen tüm sanat ve zanaat mensuplarına yaptığı nasihatlerde Kur'ân, Hadis, Siyer, Enbiya Kıssaları, Tıp, Tasavvuf, Mûsikî gibi ilimlere hâkim olan âlim ve şâirlerinden olmasının yanı sıra, Tarih Düşürme sanatında da çok yetenekli olduğu ve kaleme aldığı eser kadar bu alanda

da edebiyat âleminde hak ettiği yeri alması gerektiğidir. Zîrâ eserin sonunda Gülşen-i Pend'in yazılış tarihi olan H.1120'ye yüz otuz iki defa tarih düşürmesi müellifin bu alandaki maharetini açıkça göstermektedir.

Bu çalışma sayesinde hem dönemin hem de Klâsik Türk edebiyatının hemen tüm mesnevilerini ve nasihat-nâmelerini, yüzeysel ve ismen dahi olsa gözden geçirip bilgi edinme fırsatını bulmaktan ve bilim âlemine daha önce tanınmamış ve gün yüzüne çıkmamış bir edebî eseri ortaya çıkarmaktan dolayı kendimizi bahtiyar addediyor, bundan sonra da yapacağımız bilimsel çalışmalarla edebiyat sahasına daha fazla katkıda bulunacağımıza inanıyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Birinci Derecede yararlanılan Kaynaklar:

- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü - Atasözleri Sözlüğü*, [Cilt: 1], (15. Baskı), İnkilap Kitabevi, 1999.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü - Deyimler Sözlüğü*, [Cilt: 2] (13. Baskı), İnkilap Kitabevi, 1997.
- ALPAY TEKİN, Gönül, “Hamdullah Hamdi'nin Yeni Bir Leyla vü Mecnun Nüshası ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler”, *Journal Of Turkish Studies*, U:3, Cambridge, 1979.
- ATEŞ, Ahmet, İslam Ansiklopedisi, “Mesnevi” mad., C.8, M.E.B. yay. İstanbul, 1988.
- AYNUR, Hatice, Üniversitelerdeki Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, İstanbul, 2000.
- Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at, *Ahlak Kitaplarımız*, Haz: Mahmut Kaplan, Malatya, 2002.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Yay. Haz: Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara, 2000
- CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 2001.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara, 1997.
- CEYHAN, Âdem, *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap Yay., Ankara, 2006.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. yy'a Kadar) (Sultan II. Murad Devri) (824-855/1421-1451)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999.

- ÇİÇEKLER, Mustafa, D.İ.A., “Mesnevi” mad., C.29, s.320-322. Ankara, 2004.
- DERMAN, M. Uğur, D.İ.A., “Hat” mad., C.16, s.427-437. İstanbul, 1995.
- DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2003.
- ERDOĞAN, Kenan, “Edebî Eserlerden Tarih Belgesi Olarak Yararlanma: Divanlardaki Tarih Manzûmeleri”, *Türkler*, C.11, s.708-717, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Haz: Mustafa İsen, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç, İ.Hakkı Aksoyak, Grafiker Yay., Ankara, 2006.
- Esrar Dede, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye*, Haz: Dr. İlhan Genç, Ankara 2000.
- Fehmi Edhem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, 2 cilt, İstanbul, 1961.
- FİĞLALI, Ethem Ruhi, D.İ.A., “Hasan, Hz. Peygamber’in torunu Hz. Fâtıma ile Hz.Ali’nin büyük oğlu” mad., C.16, s.282, İstanbul, 1995.
- GIBB, E.J.Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi (A History Of Otoman Poetry)*, Çev:Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay., Ankara, 1998.
- HORATA, Osman, *Klasik Türk Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmla İle İlgili Bazı Problemler*, E.T.E. Kollogyumu, Ankara, 1992.
- İmam Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, (Çev.:A.Fâruk Meyan), Bedir Yay., İstanbul, 1974.
- İmam Münzîrî, *Hadislerle İslam* (et-Terğîb ve’t-Terhîb Tercümesi), Çevirenler: A.M. Büyükçınar, Ahmet Arpa, Durak Pasmaz, Abdullah Yücel, Hikmet Yay. İstanbul, 1984.
- İNCE, Adnan, “Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri” *1. E.T.E. Kollogyumu*, Ankara, 1992.
- İPEKTEN, Haluk , *Eski Türk Edebiyatı (Nazım Şekilleri ve Aruz)*, Dergah Yay., İstanbul, 1999.

- İsmail Belig, *Nu'ebetü'l Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Haz: Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, 4 cilt, İstanbul, 1947-76
- KAPLAN, Mahmut, “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, *Türkler*, C.11, *Yeni Türkiye*, Ankara, 2002.
- KARTAL, Numan, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Yay., İstanbul, 1999.
- KOCAKAPLAN, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, Damla Yay., İstanbul, 1992.
- Konya Yusufğa Kütüphanesi Yazma Eserler Toplu Kataloğu, Konya.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2003.
- KUTLAR, Fatma S., “Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü *Türk Bilig Dergisi*, S.1, s. 102-157, Ankara, 2000.
- KÜLEKÇİ, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara, 1999.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, T.T.K. Yay., Ankara, 1984.
- MANTRAN, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Terc. Server Tanilli, Cem yay., İstanbul, 1995.
- MAZIOĞLU, Hasibe, “Türk Edebiyatı, Eski” mad., *Türk Ansiklopedisi*, C.32, s.80-134, Ankara,1982.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 4 cilt, İstanbul, 1308-11
- Osmanlı Türkçesi Edebiyatı-18. Yüzyıl, <http://www.dallog.com/tdve/osmanlite18.htm>(Erişim Tarihi:05.06.2007).
- ÖZDEMİR, Emin, *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.
- ÖZMEN, İsmail, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.

- ÖZTUNA, Nazmi Yılmaz, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Milli Eğitim basımevi, İstanbul, 1976.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, *VII.-XVI Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro Yay., Ankara, 2006.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul, 2000.
- Râmiz Hüseyin Arab-zâde, *Âdâb-ı Zurâfâ*, İstanbul Kütüphaneleri Arşiv no: Esad Efendi, Süleymaniye Ktb. 3875.
- *Sahihi Buhari, Muhtasar-ı Tecrid-i Sahih Tercemesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sayı:123-6, Ankara, 1981.
- Silahdârzâde Mehmed Emin, *Tezkire-i şu'arâ*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Arşiv No: Tarih 795.
- SOSYAL, M.Orhan, *Edebî Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul, 1988.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*. 3. baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978
- Şemseddin Sami, *Kâmusu'l-A'lâm*, 6 cilt, İstanbul, 1306-1316
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2004.
- Şinâsî, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye*, Haz: Süreyyâ Beyzadeoğlu, MEB. Yay., İstanbul, 2003.
- Tahiri'l-Mevlevi, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973.
- Tezkire-i Safâyî, *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'id-i'l-Eş'âr*, İnceleme – Metin-İndeks, Haz: Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları; Ankara, 2005.
- TOLASA, Harun, “15. Türk edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri”, *Ege Üniv. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.I, s.1-13, İzmir, 1982.
- TOLUM, Mertol, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerinde Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık, 1983.
- TOPALOĞLU, Bekir, D.İ.A., “Esmâ-i Hüsnâ” mad., İstanbul 1995, C.11, s.414.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Münacât” mad., Dergah yay., İstanbul 1986, C.6, s.468.

- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Na’vî” mad., Dergah yay., İstanbul, 1986, C.6, s.530.
- Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, yay: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1979.
- ULUDAĞ, Erdoğan. "Mesnevi Araştırmaları Bibliyografyası", *Müteferrika*, S.7,(Güz), İst. 1995, s.65-85;
- ÜNVER, İsmail, "Mesnevi" , *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II* (Divan Şiiri) S.415-417, Ankara, Temmuz-Eylül 1986, s.430-563.
- ÜNVER, İsmail, D.İ.A., “Mesnevi” mad., Ankara, 2004, C.29, s.320-322.
- YAKIT, İsmail, *Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Öyüken Yay., İstanbul, 1992.
- Yeni Türk Ansiklopedisi, *Salavât* mad. Ötüken yay., İstanbul, 1985.
- YENİTERZİ, Emine, “Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber’in İsim ve Sıfatları-Esmâ-i Nebî”, *Türk Diyanet Vakfı, Kutlu Doğum Haftası II*, 1-7 Ekim 1990, Ankara, 1992, s. 87-100.
- YILDIRIM, Suat, *Kur’ân-ı Hakîm’in Açıklamalı Meâli*, İstanbul, 2004.

İkinci Derecede Yararlanılan Kaynaklar:

- ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim, “Beliğ’in Gül-i Sadberg’i (Manzum Yüz Hadis Tercümesi)”, *İslâmî Edebiyat*, S.22, s.121-151, Ekim-Kasım-Aralık, 1993.
- AKALIN, Mehmet, Ahmedî, Cemşid u Hurşid, *İnceleme-Metin*, Ankara, 1975.
- ATEŞ, Ahmed, Süleyman Çelebi *Vesiletü’n-Necât* [Mevlid], TDK.Yay., Ankara, 1954.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki *Risâletü’n-nushiyye ve Divan*, C.I,II, İstanbul, 1965.
- AYÂN, Gönül Lâmi’î’nin Vâmık u Azrâ Mesnevisi, *İnceleme-Metin*, Atatürk Üniv. Doktora tezi, 1983.
- AYAN, Hüseyin, *Fuzûlî’nin Hüsn ü Aşk (Sihhat u Maraz)’ı* Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı: 3, Konya, 1997.

- AYAN, Hüseyin, *Leylâ vü Mecnûn*, İstanbul, 1981.
- AYAN, Hüseyin, *Şeyhoğlu Mustafa Hurşidnâme* (İnceleme-Metin-Sözlük) Konu Dizini, Erzurum, 1979.
- AYMUTLU, Ahmet, *Süleyman Çelebi ve Mevlîd-i Şerif*, MEB. Yay.:2216, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:525, İstanbul, 1995.
- BAYKAL, Kazım, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, Bursa, 1999.
- BEYZÂDEOĞLU, Süreyya Ali, *Lütfiyye*, MEB Yay., Ankara, 2004.
- CEYHAN, Adem *Bedr-i Dilşâd'ın Murat-nâmesi*, MEB. Yay. İstanbul 1997.
- ÇALIŞKANMAN(Dursun), Tijjen, *Ferahnâme - Kemaloğlu*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir 1996, 159 s. Danışman : Yard. Doç. Dr. Nezahat Öztekin, Yüksek Lisans 307.
- DİLAÇAR, A., *Kutatgu Bilig İncelemesi (900. Yıldönümü Dolayısıyla)*, T.D.K. Yay., Ankara,1995.
- DİLÇİN, Cem, *Mes'ûd Bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâ İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991.
- DOĞAN, Muhammet Nur, *Hüsn ü Aşk*, Ötüken Yay., Ankara, 2004.
- Fuzûlî, *Türkçe Divân*, Haz: Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Akçağ Yay., Ankara, 2000.
- HACIEMİNOĞU, Necmettin, *Kutb'un Hüsvrev ü Şîrîn'i ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul 1968.
- KAPLAN, Mahmut, *Hayriyye-i Nabi, İnceleme-Metin*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Gülşehrî: Mantıku't-Tayr*, Tıbbıbasım, Ankara, 1957.
- MENGİ, Mine, *Harnâme Kime Sunulmuştur*, Türkoloji Dergisi, C.7, 79-81, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1977.
- Nedim Divanı, Haz. Muhsin Macit, Akçağ Yay. Ankara, 1997.
- OKAY, Orhan Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk*, İstanbul, 1975.
- OLGUN, Tahir, *Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi*, Giresun, 1949.
- ÖZTEKİN, Nezahat, *Fazlî, Gül ü Bülbül*, İzmir, 2002.

- PALA, İskender, *Yusuf Nâbi- Hayriye*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005.
- PEKOLCAY, Necla, *Süleyman Çelebi Mevlid [Vesîletü'n-Necât]*, Dergah Yay., İstanbul, 1992.
- Rahmetî Arat, *Kutadgu Bilig*, (Metin), TDK Yay., Ankara, 1979.
- Rahmetî Arat, *Kutadgu Bilig*, (Çeviri), TDK Yay., Ankara, 1988;
- SOMAKÇI, Pınar, *Türklerde Müzikle Tedavi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2003/2 , S.15
- TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı III[Risâletü'n-Nushiyye –Tenkitli Metin]* Kültür Bakanlığı Yay.,:1361 Klasik Türk Eserleri Dizisi:14 Ankara, 1990.
- TEKİN, Gönül Alpay, *Ahmed-i Daî, Çengnâme*, Harvard, 1992.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Süleyman Çelebi Mevlid [Vesîletü'n-Necât]*, MEB Yay.:2139 Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:450, Türk Klasikleri:30, İstanbul, 1990.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Şeyhî ve Hüsvrev ü Şîrîni, İnceleme-Metin*, İstanbul, 1963.
- UĞURAL, Hüseyin Ragıp, *Te'lif-i Muhammed Paşa El Defteri, Nesayihu'l-Vüzera Ve'l-Ümerâ veya Kîtab-ı Güldeste, Nizâm-ı Devlete Mûteallik Risale*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1969.
- ÜNVER, İsmail, *Ahmedi İskendername İnceleme-Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1982.

III. BÖLÜM

GÜLŞEN-İ PEND / METİN

A. Metnin Kuruluşunda Dikkate Alınan Hususlar¹²⁹:

Ele aldığımız eseri tek yazma nüshadan okumak zorunda kalışımızdan dolayı eseri tenkitli bir şekilde oluşturamamakla birlikte, daha önce ifade ettiğimiz gibi yazma nüshanın ekseriyetle temiz ve okunaklı olması dolayısıyla metni oluşturmada dikkate değer bir zorluk yaşamadık. Ancak metnin bazı yerlerinde metin tamiri yapmak zorunda kaldığımız yerlerin de olduğunu belirtmemiz gerekir. Eksik kelimeler söz konusu olduğunda, köşeli parantezde [...] vezin ve anlama aykırı olmayacak şekilde uygun bulduğumuz ifadeyi metne dahil ettik. Müstensihin muhtemelen dalgınlığı veya gramer anlamında yetersizliği sonucunda oluşan yazım hatalarını ise dipnotta gösterip doğru şeklini de metnimize dahil ettik.

Müruvvet kânı [vü] ğamh^vâr-ı ümmet
Ki tebşîr itdüğü luţf-ı Hudâ'dur (3b/70)

Felekler gerdişinde[dür] şadâsı
Ki güş olsa taḥiyyât u şenâdur (5b/134)

[Cemâlinden] alur kevneyn ziyâ'ı
Ki nür-ı ḥazret-i bâri Hudâ'dur (7a/179)

¹²⁹ Metin neşri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mertol Tolum, "Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerinde Görüş ve Tenkitler", Türk Dünyası Araştırmaları Aralık, 1983; Gönül Alpay Tekin, "Hamdullah Hamdi'nin Yeni Bir Leylâ vü Mecnûn Nüshası ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler", Journal Of Turkish Studies, U:3, Cambribge, 1979, s.307-342; Adnan İnce, "Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri" 1. E.T.E. Kollojyumu, Ankara, 1992; Osman Horata, "Klasik Türk Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmla İle İlgili Bazı Problemler", E.T.E. Kollojyumu, Ankara, 1992.

Gülşen-i Pend'in XVIII. asrın başlarında kaleme alındığını dikkate alarak eserin transkripsiyonlu metninin oluşturulmasında söz konusu asrın dil hususiyetlerini de göz önünde bulundurduk. Bundan dolayı metinde geçen ve redifin bir parçası olan bildirme eklerinin tümünü dar-yuvarlak olarak okuduk(-dur, -dür). Aynı şekilde Zikridelüm, Tehî-destüm, haddüm, pendüm, meskenüm, itdüm, senüñ, ‘abd-i ‘âcizüñ, gibi 1. tekil ve çoğul şahıs çekim ve iyelik ekleri ile 2. tekil-çoğul şahıs çekim ve iyelik eklerini dar-yuvarlak olarak okumaya çalıştık. Etmek fiilini ise ince-dar (itmek) olarak okuduk.

Eserde muhtemelen müstensihin dalgınlığından ortaya çıkan yazım hatalarını ise doğrusunu metne dahil edip yapılan yanlışı ise aparatta göstermeye çalıştık. Arapça kelimelerde vezin gereği bazı değişiklik yapmak durumunda kaldık. Örneğin akl, fikr, şükür, zikir gibi kelimeleri vezne uydurmak için eserin bazı beyitlerindedeki akıl, fikir, şükür, zikir olarak okuduk.

Müellife has kullanımlar olduğunu düşündüğümüz bazı kelime kullanımlarına ise sadık kalarak kelimeleri aynen kullandık. Örneğin, aşağıda örnek olarak verdiğimiz beyitte geçen “virîñ” kullanımını “virüñ” olması gerekirken müellifin yazmada bu kelimeyi (ويريك) olarak yazması dolayısıyla müellifin yazdığını metne dahil etmeyi uygun gördük. Yine “bahtiyâdur” kelimesi, yazmada “bahtiyâdur” olarak yazılmış bizde yazmada geçen şekliyle metne dahil etmeyi uygun gördük. Aynı durum “şâhvâr” kelimesinde de sözkonusudur. Bu kelimeyi de yazmadiki şekline sadık kalarak metne dahil ettik.

Didi kim baña virîñ şalâtı

Ki aña da şalât Hâk’ dan ‘atâdur (3b/70)

Gülşen-i Pend’te Mustafa Efendi, vücûda getirdiği eserini daha anlamlı kılmak, anlaşılmasını kolaylaştırmak için nasihatlerini sıralarken âyet, hadis, kutsî hadis, atasözü ve deyimlerden çokça yararlandığını daha önce de ifade etmiştik. Müellif, eserinde yararlandığı âyet, hadis, kutsî hadis, atasözü ve deyimleri bazen tam iktibâs, bazen kısmî iktibâs, bazen de mânâ yoluyla kullanmıştır. Biz, eserin çeviri yazısını oluştururken bu kullanımların tam iktibas olanlarını *italik* yazıyla yazdık.

Farsça terkiplerden oluşturulan kelimeleri transkribe ederken günümüz diline yerleşmiş olan *Nevrûz*, *Sermâye*, *Dilber* gibi sözcüklerin arasına (-) tire koymadık. *Reh-nümâ*, *gül-rûh*, *dü-tâ*, *Gonca-leb* gibi günümüz diline yerleşmeyen kullanımları ise (-) tire ile ayırmayı tercih ettik.

B. Metnin Kuruluşunda Kullanılan Transkripsiyon Alfabeti:

ء	أ-ء
س-س	ث
ه-ه	ح
ه-ه	خ
ز-ز	ذ
ش-ش	ص
ژ-ژ	ض
ٹ-ٹ	ط
ز-ز	ظ
ع	ع
غ-غ	غ
ق-ق	ق

C. Metin

1 b

Gülşen-i Pend

Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm
Fâtih-i miftâh-ı kelâm-ı kadîm

Rubâ'î

Mef'ûlü Mef'â'ilü Mef'â'ilün Fa'
— — • / • — — • / • — — — / —

Ḳufl-i suḥana besmeledür çün miftâh
Zıkr idelüm evvel diyelüm yâ Fettâh
Tanzîm ola lü'lü'-i ma'anî dilde
Gencine-i ğaybdan idelüm istiftâh

FEZÂİL-i BESMELE-i ŞERİF

Mef'â'ilün Mef'â'ilün Fe'ûlün
• — — — / • — — — / • — —

1. Kilid-i besmele kim ibtidâdur
Ki her kâra muḳaddem mübtedâdur
2. Tıllısm-ı besmele zıkr ola evvel
Muḳaffel fi'l u ğüftârı ğüşâdur
3. Sözi besmele ile fetḥ iderse
Suḥan-ġü olmak ol zâta sezâdur
4. Suḥan-sencide oldum besmeleyle
Ki bismi'llâh vefḳı üstüvâdur

CENÂB-I ḤAKKI TEVḤİD U ŞENÂDUR

Mef'â'ilün Mef'â'ilün Fe'ûlün
• — — — / • — — — / • — —

2 a

5. Hüdā bī-ibtidā bī-intihādur
Şıfāt u zāt-ı pāki muntehādur
6. Münezzehdür mekân u ekl u şürbden
Ki bir Rezzāk-ı ‘ālem-pādişādur
7. Bu mevcüdātı vār itdi ‘ademden
Ne hālk eylerse bī-çün u çerādur
8. İden cinnī vü insi āferīde
Hüdā-ı Hālīk u arz u semādur
9. Kemāl ü ‘ilm u ‘aqlı ‘abde ihsān
İden ol Kādīr-i zī dü-serādur
10. Muqadder kıldı hep Kālu belāda
Ne taqdīr itdi ise oldı şādır
11. Hakīm-i bī-zevāl u Hayy u Qayyūm
Ki her ne dilese¹³⁰ icāda kādīr
12. Qādīm u Lem-yezel Bākī vü Hādī
Ki Vehhāb u Ganiyy u Zū'l-‘aḫādur
13. Ne mişli var ne zıddı ne şerīki
Aḫad Vahid Şamed bir Kibriyā’dur
14. Hülüşuñ var ise sırr-ı dilüñde
Ki İhlāş süresi Hākkā kifādur
15. Hāḫ’uñ zātı vücūdına ki her şeb
Saña rüşen veyleyl necm-i semādur
16. Bu çarḫ-ı bī-sütün gerdişde dā’im
Ki devvārı anuñ ancaḫ Hüdādur
17. Hafīz’ıdur iki kevn [ü] mekānuñ
Ki bir fa‘āl-i muḫlaḫ pādişādur
18. Mezāhirde hemişe cilve-gerdür
Ki ‘ālim zāhiri görmez ‘amādur

¹³⁰ Yazmada “dilerse” olarak geçmekte olan bu sözcüğü, vezni aksatması dolayısıyla “dilese” olarak metne almayı uygun gördük.

2 b

19. Olup varlığıma dünyā şevāhid
Ve birliğine mihr u meh güvādur
20. Güvāh u vaḥdetidür cümle eşyā'
Ki vaḥdeh lā-şerīke leh edādur
21. Ne vardur bir şebīh-i dūna ʿadli
Ki maşnūʿātını kim naqşa kādır
22. Qabūl itmez naqız mülkide aşlā
Ki bir miʿmār-ı ʿālem Kibriyāʿdur
23. Cihān muḥtāc-ı luḥfidur ser-ā-pā
Ki ḥalq u ʿālem u niʿmet-resādur
24. Döşenmiş rüy-ı arza pür-şimātı
Çekilmiş ḥʿān-ı naʿmāsı güşādur
25. Kemāl u fazl u luḥfından cihāna
Hemīşe luḥf u iḥsān u ʿatādur
26. Temevvüc eylemekde baḥr-ı raḥmet
Ki maḥvolmaḥda cürm u ger ḥaḥādur
27. *Sebeḥat rahmeti ʿala ğāzabi*
Ḥiḥābın güş iden kim Muşḥafāʿdur
28. Ṭufeyl-i raḥmet[i]dür ḥalq-ı ʿālem
Ger ins u cinn u ger şāh [u] gedādur
29. Gedāyı şāh ider şāhı gedā hem
Ki ʿazl u naşba kādır pādīşādur
30. Ser-ā-pā emrine rāmdı ʿavālīm
Nice olursa emr u ḥükmi şadır
31. Yā bir enbāzı var mı karşı ḥursun
Olur mı kimse ḥükmin feşḥa kādır
32. İdemez ḥükmini bir imse idrāk
Ki ʿaql ol sırr-ı mübhmeden cüdādur
33. Muḥīḥdur ʿilmi hep sırr u ḥafıyye
Ve buʿd u ḥurb nazarında sevādur

34. Ne isterse ider ‘abdine ihsān
Ki bir ihsānı mebzül kibriyādur
35. Keremdür kārı her dem kullarına
Keremden ğayrı lütfi dā’imādur
36. Keremle zindedür maḥlūk-ı ‘ālem
Der-i künc-i kerem dā’im güşādur
37. Eger bir dem keremden olsa ḥālī
Vücūd-ı ‘ālemün ol dem hebādur
38. Fenādur cümle maḥlūkātı āḫir
Ki ancak Ḥazret-i Mevlā müte’aldür¹³¹
39. *Lemine’l-mülk* ḥitābına ki ferdā
Ki ol dem kim olur bir ḥarfe¹³² kādır
40. Sipās-ı bī-kıyās u ḥamd-i bī-ḥad
Faḫaṭ ol zāt-ı bī-çün sezādur

ŞALAVĀT-I ZĀKĪYĀT-I MUŞṬAFĀDUR

3 a

41. Ḥabīb-i Ekrem’e elfu’t-taḥiyya
Taḥiyyāt u şalātühü’ş-şalādur
42. Şalātile selām ider mādem
Ki itme fırsatı fevt ol hebādur
43. Şefā’at ister iseñ vir şalāti
Ki ol müsteşfi’-i rüz-ı cezādur
44. Şalātile rızāsım eyle taḥşīl
Saña lāzım o sulṭāndan rızādur
45. Şalātile olur maḫbül-i ümmet
Şalātın vird idenler murtażādur
46. Viren şulṭān-ı kevneyne şalāti
Derün-ı ḳalbi pür-nür u ziyādur
47. Virürsen şad şalāti rüz-ı merre

¹³¹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır..

¹³² Kelimede bulunan “ḥ-ç” harfi sehven “ḥ-ç” olarak yazılmıştır.

3 b

- Gül-i şad-berg gibi kalbin güşâdur
48. Dilüñ serden şalât handân ider hem
Ki kalbüñ güline neşv ü nemâdur
49. Hezarî ol şalâtı ravzasınıñ
Ki ol gülzâr-ı cennet nağme-zâdur
50. Çıkar ‘ıtr-ı şehi verd-i şalâtdan
Ki tıyby şemm-i kalbe hoş şafâdur
51. Şalâtında olan tûfî’-i güyâ
Aña ferdâ behişt kandî gıdâdur
52. Teveccüh eyle mir’at-ı şalâta
Ki ol âyine-i sırr-ı Hüdâ’dur¹³³
53. Vaqt-i nâzûkdür ihmâl itme sa’y it
Şalâtı vir zamânuñ der-fenâdur
54. Şalâtdur kâşif-i sırr-ı hidâyet
Şalâtuñ sırrını ol keşfe kâdir
55. Güşâde eyler iseñ çeşm-i kalbüñ
Şaña sırr-ı şalât ol dem güşâdur
56. Şalâtuñ sırrına mâlik olan dil
O sulţâna karîb olsa sezâdur
57. Şalâtı sür göziñden perde’i sil
Şalâtuñ sürme-i ‘ayna cilâdur
58. Şalât ile ‘amâdan ‘ayni mahfûz
Ki ahvâl çeşm-i kuşl-i incilâdur
59. Dili tenvîr ider nûrı şalâtuñ
Kulüb-ı tîreden zulmet zedâdur
60. Şalât oldı cihânuñ kalbine nûr
Ki ol nûr ile ‘âlem pür-ziyâdur
61. Şalâtı ez-derûn ol dîn-penâha
Ki her dem vir şalât dil-rüşenâdur
62. Şi‘âr-ı fâhîridür cism [ü] kalbüñ

¹³³ Yazmada Hüdâ kelimesi “هـدأ” olarak yazılmıştır, ancak “هـدأ” kelimesi de anlama uyabilmektedir.

4 a

- Şalât ‘üryân dile zerrin-ķabâdur
63. Ser-i ķalbüñ mücevher tâcıdur hem
Dil-i mü’mine tâc ile ķabâdur¹³⁴
64. Şalâtı hazer cānñ eyle dā’im
Ki bir heykeldür ol kim cān-fezâdur
65. Şalât ile ola mâlî derünüñ
Şalâta mü’minüñ ķalbi serâdur
66. Dil-i mü’min seriridür şalātuñ
Ki ķalb-i pāk aña taht-ı ‘ulâdur
67. Şalâtı dā’imâ zıkr eyleyen dil
Derünü pāk u tâhir bî-sivâdur
68. Şalât iden Resüle bi’t-tevālî
Şefâ’at mazharı olsa sezâdur
69. Buyurdı Hazret-i sultân-ı kevineyn
Ki Hâķdan Muħbir-i sâdıķ edâdur
70. Müruvvet kânı [vü] ğamħ’âr-ı ümmet
Ki tebşîr itdügi luţf-ı Hudâ’dur
71. Didi kim baña viriñ şalâtı
Ki aña da şalât Hâķ’dan ‘atâdur
72. İder onar şalât her bir melek de
Ve yüz hâceti maķbül [ü] revâdur
73. Otuzın Hâķ ide ziyâde i’tâ
Ve yetmişinde ‘uķbâda itâdur
74. Zünübün mahvider hem baħr-ı rahmet
Nice nâr âb ile mahv u hebâdur
75. Şalâtı rûz-ı âzine viren hadd
O kim müstağraķ-ı cürm u haķâdur
76. İder seksen senesin mağfiret Hâķ
Ki Gaffârü’z-zünüb bir pâdişâdur
77. Beher cum’a vire kim kırķ şalâtı

¹³⁴ Yazmada “ķabâ” kelimesi sehven “كَبَّ” ile yazılmıştır.

- 4 b
78. Kı kırk yıllık günahdan ol cüdâdur
Kabûl olmuş şalâtuñ bir şevâbı
Mücessem olsa bî-ğâye vü ‘âdur
79. Cihānuñ üştürine olsa taħmîl
Ki ‘öşrin çekmege olmazdı kâdir
80. Veyâhüd olsa ider mişl-i hınța
Sipihrûn tasıda ölçek inâdur
81. Semâdan dür keyl olsa zemîne
İderdi arzı mâlî tâ semâdur
82. Kıyâs-ı ‘aqla şıgmaz luḡfı Hakk’uñ
‘Uḡkûl dembeste hayretde hebâdur
83. Şalâtuñ fazlına olmaz nihâyet
Ki kâdr u şânı tâ ‘arşdan ‘alâdur
84. Bilürsen kâdr u kıymet bil salâtı
Hebâ olmaz şalâta bî-behâdur
85. Kimi rahmetde perverde şadefde
Şalât bir dürr-i ezher şâhvâdur
86. Senâ-verlik eden baħr-ı şalâtda
O lü’lü’-i yetîme âşinâdur
87. Salât eyler cemî‘-i müşkil-i hâl
Dü-‘âlemde şalât müşkil-küşâdur
88. Hemân şıdık ile zikreyle şalâtı
Ki her kârın saña eshel zecâdur
89. Tarîkıında şalâtı rehber eyle¹³⁵
Şalât râh-ı necâta reh-nümâdur
90. Şalâtuñ mührü mühr olsun dilüñde
Ki ol mührü gören iblîs cüdâdur
91. Viren tîğ-ı şalâtı dest-i kalbe
Olur ol re’s-i nefsi kaç’a kâdir

¹³⁵ Yazmada “-ı Rehber” kelimesi yazmada رهنبر olarak yazılmıştır.

92. Gine zaḥmile mecrūḥ itse ḳalbūñ
Şalâtı merhem eyle hoş devâdur
93. Tabīb-i ḥāzıḳıdur dâ'-i zenbūñ
Şalātuñ şerbeti zenbe şifâdur
94. Derûndan nefyider cürm ü hatâyı
Şalâtı devr iden dil baḥtiyâdur
95. Şalâtı şafha-i ḳalbüñde naḳş it
O ḥakkâk u nuḳûş u sivâdur
96. İder mağşûş ḳulübı pāk u fâhir
Şalât itdükçe ğıll u ğışş hebâdur
97. İder tebdîl-i hüyü ḥüsn-i ḥulḳa¹³⁶
Şalât kim pak-zebândan ola şâdır
98. Şalât iden şalâtı târik olmaz
Ḳi ol zâtuñ namâzı bî-ḳazâdur
99. Şalât ile tefâḥur ider ümmet
Şalât mü'minlere rāh-ı necâdur
100. Şalât için mu'ayyendür melekler
Şalâtı cehrile virmek sezâdur
101. Simâ' itdükleri cehrî şalâtı
Olurlar cümle zabt u rabṭa ḳâdir
102. Gezerler dâ'ima aḳtâr-ı arzı
Ki her demde ğadiyy-i el-îşâdur
103. 'Adüyile [hem] ism-i resmi ile
Yazub 'arz-ı ḥuzûr-ı Müctebâ'dur
104. Olur defterlere 'ayniyle taḥrîr
Fenâ bulmaz o defterler beḳâdur
105. Şalât idüp olana defterli ümmet
Ki ferdâ hevl-i maḥşerden rehâdur
106. İder defterliye şâfi' şefâ'at
Keşîr iden şalâtı ibtidâdur

¹³⁶ Yazmada "ḥüsn-i ḥulḳ" kelimesi sehven "ḥسن و خلق" olarak yazılmıştır.

5 a

107. Girerler rütbeler nice cināna
Rüteb ednā vü evsaṭla ‘ulādur
108. Ḥayf kim ḥāric ez-defter olanlar
Şalātdan bī-ḥaber ehl-i hevādur
109. Şefā‘atdan olurlar belki maḥrūm
Ki Peygamber ḥuzūrundan cüdādur
110. Ba‘id olur mübārek gözlerinden
Yirin göstermeyen bār-ı Ḥudādur
111. Vir imdi şıdkile her dem şalātı
Ki nef‘-i ḥāşşası cümle sañadur
112. Olur gül-çehre bir maḥbūb-ı zibā
Şalāt kim saña yār u aşınādur
113. Mu‘inüñdür şalāt āḥir nefesde
Olur iblîsi senden ṭarda kâdir
114. Şalātdur nefyiden şeytānı dilden
Şalāt ḳalbe metīn ḥısn-ı¹³⁷ türādur
115. Ḥalās ider seni dīv vü ‘adūdan
Ki emniyet maḳāmı saña cādur
116. Şalāt olsun her ān vird-i zebānuñ
Ki ferdā menzil-i rütben ‘ulādur
117. Hidāyet mazharı her kim olursa
Şalātuñ sırrı ol zāta güşādur
118. İder cümlemüze Mevlā hidāyet
Ki ol sāhib-kerem Ḥaḳ zī‘atādur
119. Bu dürr-i pendî güş-ı hūşa mengüş
İdüb aḫz eyleyen ehl-i necādur
120. Olur āḳibeti ḥayr ile itmām¹³⁸
Ki berzaḥlar aña emn u şafādur
121. Şalāt-ı ṭayyibāt ol nūr-ı ‘ayna

¹³⁷ Yazmada bu beyitin tam karşısında derkenarda “ḥısn” sözcüğü ile ilgili yorum yapılmıştır. Cümle şöyledir: “Divār-ı ‘ālî ma’nāsındadır”

¹³⁸ Yazmada “ḥayr- خیر” kelimesi sehven “ḥayr- حیر” olarak yazılmıştır.

5 b

- Ki ‘aşk u şevk ile virmek sezâdur
122. Müeddeb ol şalâtı zâkir iken
Ki ol nûrî görür gibi edâdur
123. Derûn-ı dil ola hâli sivâdan
Şalâtuñ şartı zîrâ bî-sivâdur
124. Huzûr-ı kalb ile eyle şalâtı
Ki fikr-i dünyevî ol dem cüdâdur
125. Şalâtı zikriderken eyle ta‘zîm
Ki tebcîl u tevâzu‘la revâdur
126. Şalât iden kabûline ‘alâmet
Ki ol dem kalb gül gibi güşâdur
127. Ba‘îd olur dilinden fikr-i kâsid
Ki cümle varlığı ol dem fenâdur
128. Zemîn u âsumân u ‘arş u kürsî
Ve ser cümle sır u şân-ı Hudâ’dur
129. Şalât eyle o Fahre’l-murselîne
Zamân âhîr olunca dâ’imâdur
130. Münevver âsitân-ı ravzasına
Melâ’ik cehr-sâ tâyir-semâdur
131. Olan fersûde-rû hâk-i derinde
Şalât idüp semâya irtikâdur
132. Zihâm üzre gelüp gitmekde dâ’im
Ki Hâkdan nice emroldıysa şâdır
133. Gelüp giden yine bir dahı gelmez
Gelince nevbeti rûz-ı cezâdur
134. Felekler gerdişinde[dür] şadâsı
Ki güş olsa taḥiyyât u şenâdur
135. Şalât ile döner nüh tās-ı gerdün
Ki hep encümle mâ’ [u] rûzigâdur
136. Ser-â-ser ol Hâbîbi zikrederler
Ki bî-ârâm be-her subḥ u mesâdur

6 a

137. Yedi kat yirde ve gökde melekler
Lisânında şalât-ı Muşafâ'dur
138. Sevâbın hep Muhammed ümmetinden
Şalât idenlere bahş u 'a'adur
139. Zihî eltâf-ı Sübhânî ki haqqâ
'Abîdine ne erham pâdişâdur
140. Fe hamden şümme hamden şümme hamden
Edâ-yı hamd u şükre kul ne kâdir
141. Virün ol şâh-ı kevneyne şalâtı
Ki ol ma'hub-ı Mevlâ'ya şafâdur
142. Simâ' itdükçe nâmın vir şalâtın
Ki virmezsen o sultâna cefâdur
143. Nice ümmet olursun ol Hâbib'e
Şalâtundan zebânuñ kim cüdâdur
144. Şalât iden olur ümmet Resüle
Ki âgâh-ı rusül Hayrû'l-verâdur
145. O yârûñ¹³⁹ ismi yâd oldıkça dilde
Şalât ile selâm itmek sezâdur
146. 'Azîzdür cümle esmâ'-i şerîfi
Muhammed ismi e'azz ü 'ulâdur
147. Emîn ü Hâtem ü Ma'mûd u 'Âkîb
Nebî'r-ra'emetü A'emet Muşafâ'dur
148. A'hyed ü Hâmid ü 'Tâhâ' vü 'Yasîn'
Tâkî vü Hâşimî vü Murtaşâ'dur
149. Beşîr ü Câmî' ü Masdu' u Mâcid
Hicâzî vü Nakî vü Müntehâ'dur
150. Belîğ ü 'Âlim ü Tenzîl ü Hâtem
Şafiyî ü Ebtahî vü Müctebâ'dur

¹³⁹ Yazmada bu sözcüğün yerine "Miyârûñ" sözcüğü geçmekte fakat söz konusu bu sözcük anlama uymamaktadır.

6 b

151. Başîr u Sâcid u Maḥfûz u Ḥâfîz
Ḥâfîz u Ḥurremî vü Murtecâ'dur
152. Ḥasîb u Ḥâşîr u Mes'ûd u 'Âfî
'Aliyy-i 'Arabî vü Mühtedâ'dur
153. Ḥalîm u 'Âdil u Meşfû' u Şâfî'
Ḥabîbu'l-lah u Ḥayru'l-enbiyâ'dur
154. 'Azîz u 'Âbid u Manşûr u Fâtîḥ
Ġaniyy u Şâkir u Nûr u Hüdâdur
155. 'Âlim u Nâşîḥ u Mezkûr u Mu'tî
Nâkî vü Sebrebî vü Muḳtedâ'dur
156. Olup dört yüz esâmîden ziyâde
Kimi ismi kimisi de künâdur
157. Ola dâ'im şalât-ı bî-nihâye
Ki ol Şâh-ı rûsul Hayrû'l-verâ'dur
158. Mevâhib-i ledünniyede mastûr
İden Aḥmed ki bir merd-i Ḥudâ'dur
159. Ve toḳsan toḳuz ismi naşş-ı şâbit
Ki âyât içre Ḥaḳdan oldı şâdir
160. İdüp esmâ'-i ḥüsnasıyla yeksân
Ki maḥbûbına ta'zîme o Ḳâdir
161. Keşîr ismün müsemmâsı mu'azzez
Olur zîrâ Ḥabîb-i kibriyâ'dur
162. Mükerrerem muḥteremdür 'ind-i Ḥaḳda
Ki cümle âferînişden mehâdur
163. Mu'azzamdur mübârek zât-ı pâki
'Azîm ol Ekremu'n-nâs'a sezâdur
164. Cemî'-i mürselin u enbiyâdan
Ki zât-ı enveri bihter 'ulâdur
165. Hezârân es-salât elfu't-taḥiyyât
Ki ol sultân-ı kevneyne hedâdur

166. Selām-ı bî-şümār olsun hemîşe
Ki lâ-yuḥsa olan ‘ilm-i Ḥudādur

167. Cihār-yār u şaḥāb¹⁴⁰ u āline hep
Olan dā’im selām ile şenādur

168. Gedādan şehlere lāyık hediyeye
Ḥulūş-ı ḳalb ile ancaḳ du‘ādur

169. Ğarībün nesi var ki ola maḳbūl
Ki ḥāk-ı ‘izzete ‘arza revādur

170. Faḳīrūn tuḥfesi cānidur ancaḳ
Ki cān bir ber-güzār-ı bî-behādur

171. Tehī-destüm ki cānımdur hediyem
Ki maḳbūle ḳarīn olsun fedādur

NIYAZ-ĀLŪD U NA‘T-I MŪCTEBĀDUR

172. Ḥaḫā-baḫşā Raḫīmā çāre-sāzā
Bu ‘abd-i ‘ācizūn fi’li ḫatādur

173. ....¹⁴¹
Ḥazīz ü ḥāk u zillet baña cādur

7 a

174. Siyeh-rüyem Ğafūrā ḫazretūnden
Ūmīdüm cürmümi ‘afv u ‘aḫādur

175. İlahī cümleññ sensūñ penāhı
Ḥabībūñ şāfi‘-i rüz-ı cezādur

176. Risālet taḫtınūñ şulḫānidur ol
Sezā-vār-ı serīr-i ıḫḫfādur

177. O şāhen-şāh-ı kevneynūñ ḫufeyli
Ki cümle enbiyā vü evliyādur

178. Ol oldı emri¹⁴² velī mürselīnūñ
Ḳulūbı nūrı ile pür ziyādur

¹⁴⁰ Yazmada “şaḫāb” sözcüğü “şaḫb” olarak yazılmıştır.

¹⁴¹ Bu mısra metinde bulunmamaktadır.

¹⁴² Vezin gereği “emīr” sözcüğü “emri” şeklinde okunmuştur.

179. [Cemālinden] alur kevneyn ziyā'ı
Ki nūr-ı hāzret-i bāri Hudā'dur
180. Anuñçün āferīde oldı eflāk
Ki ol *Levlāke levlāke lemādur*¹⁴³
181. Yüzi suyuna halk oldı dü-‘ālem
Egerçi zāt-ı pākı t̄in ü mādur
182. Mu’ahhar eyledi bu kevne teşrif
Muqaddem bā’iş-i her dü-serādur
183. Nübüvvet hātemi zahrında mahtūm
Ki hatmü’l-mürselin u enbiyādur
184. Vücūdı der-‘adem iken cihānuñ
Vücūd-ı pākini halk itdi Kādir
185. Ne zī-rūh var idi ne ‘arş ü kürsī
Ki ol nūr u mansūr-ı ibtidādur
186. Olunca *Küntu kenz* esrārı zāhir
Ki evvel mazharı ol Müctebādur
187. Hıṭābına muhāṭab idi Hāḫkuñ
Nedīm ü nāzenin-i Kibriyā'dur
188. Velī nūrı tecellī manzarıdur
Mūkahhal çeşm¹⁴⁴ manzūr-ı likādur
189. Vücūdı ism-i a‘zam mazharıdur
Ki nūrı maṭla‘-ı şems-i d̄uhādur
190. ‘İnāyet meşrıkı nūr-ı hidāyet
Fezā’il faḫırlı sāhib-edādur
191. Mu‘azzam şānı cümle enbiyādan
Mufahham zāt-ı mes‘ūdı ‘ulādur
192. Mü’ebbed ekmele ü ef̄d aldür ol mäh
Mü’ebbed ecmele ü aḫsen-fezādur
193. Kıtupdur cümle maḫlūḳāta ḫāla

7 b

¹⁴³ Yazmada “levlāki levlāki” olarak geçmektedir.

¹⁴⁴ Yazmada “Çeşm” sözcüğünde bulunan “چشم” harfinin noktaları konmamış ve kelime müstensihin dalgınlığıyla “cisim” şeklinde yazılmıştır.

- Rızāsında olanlar murtażādur
194. Rızāsı üzre rāzı oldı Mevlā
O sultāna rızā-yı Hıağ revādur
195. Mükerrerem muhterem her dü-cihānda
Der-i devlet me'ābı mültecādur
196. Muḫahhar ravzasınuñ āsitānı
Sürüş nüh sipihre büse cādur
197. Emīn-i vaḫyolan Nāmūs-ı ekber
Hümāyūn dergehinde çehre-sādur
198. Kudümında o şāh-ı mürselīnūñ
Nice cān-ı muḫaddesler fedādur
199. Medīne şehri nūrından münevver
Ki ḫāk-i pāki 'ayn-ı kimyādur
200. Rīmālıdur ḫışāsı la'ü güher
Miyāhı 'āleme 'aynu'l-beḫādur
201. Gelürler her sene ḫuccāc-ı ümmet
Şefā'at-cū olurlar e'ş-şalādur
202. Olur fersüde-rü hep ḫaste diller
Mübārek dergehi dārü'ş-şifādur
203. Olan iksīr-i ḫākinde cebīn-şā¹⁴⁵
Olur bir 'ayn-ı zer kim bī-bahādur
204. O sāḫib-mu'cize kān-ı şefā'at
Mürüvvet ma'deni baḫr-ı seḫādur
205. Dü laḫt itdi işāret ile māhı
Kef-i destinde zikreden ḫışādur
206. Yürütdi naḫli hem söyletdi efşāḫ
Benānı teşne-gāna 'ayn-ı mādur
207. Zemīne sāyesi düşmezdi aşla
O Şāhuñ zıllası ebr u semādur
- 8 a 208. Melāz u melce'idür¹⁴⁶ mücrimīnūñ

¹⁴⁵ Metinde bu sözcük "cebīn-şā" olarak geçmektedir.

- Ki düşmüşler o bāba ittikā'dur
209. Reh-i gümgeştegān zulmetde kıalsa
Mededres yine ol bedr-i dūcādur
210. Günehden kör olan çeşm-i 'alīle
Ġubār-ı ħāk-ı rāhı tütüyādur
211. 'Uşāt-ı ümmetidür rüz-ı maḥşer
Müşeffi' ol Ḥabīb-i kibriyādur
212. Dü-kevnün faḥrı ol maḥbüb-ı Mevlā
Ki sāhib-minber u tāk u livādur
213. O zü'l-mi'rāc mihr-i 'ālemīnün¹⁴⁷
Güzer-gāhında eflāk ħāk-i pādur
214. Şeb-i İsrā'da¹⁴⁸ 'arş ü kürsī geçdi
Karārgāhı mekānsız bir fezādur
215. O der-gehden melā'ik bī-ḥaberler
Muḥarrebler bile anda 'amādur
216. Olınca *ḳābı ḳavseyni ev ednā*
Ki mīm-i Aḥmed ol demde cūdādur
217. Zuhūr idüp o dem nūr-ı tecellī
Ḥicābı ref' idüp ol Rabb-ı Ḳādir
218. Görüp bī-keyf u kem Ḥakkı Ḥabībi
Anuñçün her dü-kevne pādişādur
219. Hezārān güfte sem' itdi Ḥudā'dan
Nice esrār-ı maḥfī oldı şadır
220. Mu'ādini ḥaḳīḳatdür o güftār
Ne ḥarfı var ne şavtı bī-nidādur
221. Ḥudā iḥsān idüp cümle merāmın
Ki maḥbūbın ricāsı hep revādur
222. Olup 'āmed şodı milḥ-i başarda
Bu müşkil-kārı sehliden Ḥudā'dur

¹⁴⁶ Metinde bu sözcük "melcā'idür" olarak geçmektedir.

¹⁴⁷ Yazmada bu sözcük "'āmilinün" olarak yazılmıştır.

¹⁴⁸ Yazmada "Şeb-i İsrā" sehven "Şeb ü İsrā" olarak yazılmıştır.

8 b

223. Nice biñ senelik rehdür o menzil
Ki zî-ğudret cenâb-ı Kibriyâ'dur
224. Bu kâra bu beşer tākāt getürmez
Ki ancak Hāzret-i Allāh Qādir
225. Bu izzet olmamışdur bir resüle
Ki Hāq maḥbūbunuñ qādiri 'ulādur
226. İmām-ı evvel oldur tā ezelden
Nebiy u mürseline muqtedādur
227. Dü kevnüñ maḥlabı maqsūdı ancak
Ḥabīb-i Hāqḳ Muḥammed Muḫtafā'dur
228. Ḥudā va's-şāfīdur ol nūr-ı 'aynūñ
Anıñçün çeşm-i kevneyn rüşenādur
229. Virüp Hāqḳ ba'zı 'abde nazma ruḫşat
Ki maḥbūbını meth için 'aḫādur
230. Olur ilhām-ı Rabbānī kulūbe
Ki her mülhim olan şı'r-āşinādur
231. Nu'ütü dürrüni tanzīm idenler
Ki pākize-gū meth-i şu'arādur
232. Olurlar Gülşen-i na'tuñ hezārı
Ki ol sulḫānuñ evsāfuñ serādur
233. Ne mümkündür ki Maḥbūb-ı İlahī
Ki vaşf ola O memdūh-ı Ḥudā'dur¹⁴⁹
234. Cebīn-i 'abd olur mı medḫe qādir
Qulun vaşfı Ḥabīb'e nā-sezādur
235. Ne ḫaddüm var Ḥabīb-i Hāqḳı vaşfa
Heman dergāhına bir itminādur
236. Muradum bir 'übüdiyyetdür ancak
Ki 'abdūñ sa'yi Mevlā'dan rızadur
237. Zebānuñ ḫāme-veş qat'eyle ğayrı

¹⁴⁹ Bu cümle yazmada "Memdūh u Ḥudādur" olarak geçmektedir.

9 a

- Bu gūstahāne vāz'ın nā-revādur
238. Feḳūl olma sūkūt eyle edīb ol
Edebden ḥāric olsa söz ḥatādur
239. Suḥanverlik senūñ ḥaddūñ deḡildür
Kelāmuñ cümle bī-ma'nā edādur
240. Süḥan memdūḥ¹⁵⁰ olur ma'nā olursa
Ki ma'nidār olan güfte 'ulādur
241. 'Amel ile olur hem güfte maḡbūl
Netice bī-'amel söz hep hevādur
242. Ḳusūr u cürmūñ 'arz it dergesine
Ki ol kān-ı kerem şāḥib-i 'atādur
243. İder 'özriñ ḳabūl ol Ekremü'n-nās
Heman a'lāsı 'özü-i ibtilādur
244. Saña ol bāba ḳurba çāre ey dil
Kitāb u sūnnetine iḳtidādur
245. Ola her rüz u şeb bī-ḥad şalātı
Şabāḥ-ı ḥaşre dek şubḥ u mesādur
246. Taḥiyyāt u şalāt ile selāmn
Viren dil nūrı ile pūr-ziyādur
- BER VAŞF-I ÇĀR-YĀRE BĀ-ŞAFĀDUR
247. Ebu Bekr ü 'Ömer 'Oşmān ü Ḥaydar
Resūlūñ çār-yārı ḥulefādur
248. 'Adil taḥtında oldılar ḥalife
Şerī'atde 'imād-ı erba'adur
249. Emīr-i mü'minīn Şiddīḳ-ı ekber
Ḥalife evvel¹⁵¹ ol pīr-i ḥudādur
250. Serīr-i 'adle şānī oldı Fāruḳ
'Adālet şāḥibi merd-i Ḥudādur
251. Olup 'Oşmān-ı zi'n-nūreyn şāliş

¹⁵⁰ Kelimede geçen "ḥ" harfi sehven "ḥ" olarak yazılmıştır.

¹⁵¹ Anlam gereği "ḥalife-i evvel" olması gereken bu kelime vezin gereği terkipsiz yazılmıştır.

9 b

- Debîr-i vahy-ı Haq şâhib-ı hayâdur
252. ‘Adâlet tahtına rabi’ halife
O şîr-i Haq ‘Aliy-yi Murtażâdur
253. Esâsıdur çihârı kâşr-ı dînüñ
Ki rûkn-i çârmuñ tākına pâdur
254. Metânet virdiler dîn-i mübîne
Ki dinde oldı çârı da bahâdır
255. Hüsâm-ı dîn ile fetğ oldı ‘âlem
Çihârı da şeh-i kişver-güşâdur
256. ‘Adâletle virüp revnağ cihâna
Cihândan hâride zulmet zedâdur
257. Hezâr câr olup gülzâr-ı şer‘a
Nihâl ü şer‘-i gülde nağme-zâdur
258. Ola râzı çihârından da Mevlâ
Ki ‘izz ü kadri cârından ‘ulâdur
259. Nücüm-âsâ şâhâbi-i kirâmı
Târîk-i hağda hep ehl-i hüdâdur
260. Kibâr-ı efđal-i ümmetdür anlar
Ki sâ’ir ümmetâna reh-nümâdur
261. Selâmlar ola bi’l-cümle şahâbe
Ki ümmet anlaruñla intihâ’dur
- VAŞF-I ŞEHİDÂN-I HASENEYNDÜR
262. Hasan ile Hüseyin ol iki mağdüm
Kibâr-ı zübde’-i âl-i ‘abâdur
263. Ne mağdümeyn-i ‘âlî-şândur anlar
Ki sıbtayn-i Resûl-i ictibâdur
264. Qarîrû’l-‘ayndür Zehrâ Betül’üñ
Ve nür-ı çeşm-i şâh-ı Murtażâ’dur
265. Ol iki şâh-ı şübbân-ı behiştî
Ki mağbübeyn-i Mağbüb-ı Hudâ’dur

10 a

266. O durreyn gūş-vāre oldı ‘arşa
Felekler şu‘lesinden lem‘a-zādur
267. İmāmeyn ü Hümāmeyn ü şehīdeyn
Hüdā rāhına iki pīşvādur
268. İki şeh-zāde‘i dürr-i behiştün
Biri sebzīn biri gülgün kıbādur
269. Biri gülzār-ı dīnün ‘andelībi
Birisi tūṭī-i bāğ-ı Hüdādur
270. Sipihr-i sitemün biri mehidür
Elem çarḫında birisi zükādur
271. Biri dil-ḫastedür seng-i elemden
Biri tīr-i sitenden kılbı zādur
272. İkisi de belānuñ şābirīni
Ki bī-ğam şākirīn-i bī-bükādur
273. İkisi de rızā-yı Hāḫḫ‘a teslīm
Kazādan her ne oldı ise şādır
274. İkisinden ola rāzı Allāh
Vār ümmetden olan dā‘im du‘ādur
275. Biri mesmūmen ‘azm itdi cināna
Biri şāh-ı şehīd-i Kerbelā‘dur
276. Ola giryān bu mātem için ümmet
Bu dehr-i bī-vefā mātem-serādur
277. Görüp vāfir mesā‘ib çeşm-i dünyā
Bu güne görmemişdür bir bahādur
278. Bu mazlūmīne zulum itdi eşirrā
‘Aceb gaddār ü zālīm eşkiyādur
279. Ne bī raḫm u siyeh-dil kıavm olur kim
Nice teşne ki āba cān fedādur
280. Bir içim suya ‘ıṭşān cān virirdi
Ki ol vādīde çāre nehr-i mādur
281. Olup ol zālīmün eṭrāfı cūy

10 b

- Giderdi āb için nice bahādur
282. O zālimler iderdi tūr-i bārān
Suya varmağa olmazlardı kıādir
283. İderlerdi şehādet şerbetin nūş
Ki ol dem ‘azm-i Firdevs ‘ulādur
284. İçer cennetde anlar āb-ı Kevşer
Ne isterlerse Mevlā’dan ‘atādur
285. Bulur ferdā o zālimler cezāsın
Ki zīrā zālimin haşmı Hudādur
286. Huzūrında turur mazlūm u zālīm
Ki ol dīvān-ı Haq rüz-ı cezādur
287. Kazā-yı ‘arşa-i maşşerde karar
Hudā’nuñ ‘adl u dādı bī-haṭādur
288. İder her zālīme kahr u ‘azābı
Ki ol Qahhār u ‘Ādil kibriyādur
289. Zebāniler sürerler dūzaḫ içre
Cehennem zālīme me’vā vü cādūr
290. Çi hem ğayyāda ef’ilerle hem-dem
Ola yā Rab o zālimler sezādur
291. Ol iki nūr-ı ‘aynūñ intikāmın
Alıvir Müntakīm’sin Rabb-i Kıādir
292. Saḫar içre şedid eyle ‘azabın
‘Azāba müstaḫaḫ ol zālīmādur
293. Temāşā eylesünler ehl-i maşşer
Bu da’vālar mu‘azzam mācerādur
294. O maḫdūmin-i ‘ālī-şāne her bār
Bükālar ide her kim pārsādur
295. Ola dā’im selām-ı bī-nihāye
Ve nā-maḫdūd olan dā’im şenādur

BEYĀN-I ḤĀL-İ DÜNYĀ-YI FENĀDUR

296. Cihān bir pür cefā bir köhne ‘ālem
Ki seyri dā’imā bād u hevādur
297. Nihānī seyrider mātem olur sūr
Yanında sūr ile mātem sevādur
298. Olur hem māteme hem sūr-ı hāndān
‘Aceb ālūde-meşreb bī-vefādur
299. Ne bākī var zarar görmez birinden
Ki nef’ ü zarar ne olursa sañadur
300. O bir seyr içindür kim tā ezelden
Gelüp gidenlere bir merhabādur
301. Müsāvīdür aña hep halk-ı ‘ālem
Ne mīr ü ne şeh bāy ü gedādur
302. İder hem şaḥşa bir kez āşinālık
Kimi biḡāne kimi āşinādur
303. Olur bī-pend olan ḳalbe muḳārīn
Naşīḫat pür olan dilden cūdādur
304. Kim olmazsa naşīḫat ile ‘āmil
Olur ḡālib aña ḫālī hebādur
305. Ḥalāş olmaz o ḡayzı nicesinden
Ki zīr-i desti derbend-i belādur
306. Cihāna raḡbet itmez merd-i ‘āḳıl
Ki zīrā ‘ārif-i pend-i Ḥudā’dur
307. Esīr-i bendesi olmaz cihānuñ
Cihāna pādişāh olsa sezādur
308. Kelām-ı Ḥakkı her kim ḡüş iderse
Maḳām-ı emn aña ḳaşr-ı ‘ulādur
- BU NUŞḤ U PEND DİLE RĀH-I NECĀDUR
309. Dilā ışḡā idersen ḫaḳḳ kelāmı
Heman ḡüş ol baña pendüm sañadur
310. Eger te’şīr iderse saña pendüm
Derūnuñ pāk ü ṫāhir rüşenādur

11 b

311. Virür albe z̄iyā nūr-ı naıat
Ki t̄ire dillere pend incilādur
312. Dil-i m̄ü'mindedür sırr-ı ma'ānī
Ki bar-ı dilde d̄ür-i āh-vārdur
313. Tecellī mazharıdur alb-i m̄ü'min
Gönül zirā nazar-gāh-ı Hūdā'dur
314. Gönül sen olma mir'āt-ı Sikender
Ki ol āyīne-i 'ālem-nümādur
315. Derūnuñ māsivādan eyle tah̄ir
Muahhar beyt-i dil 'ar-ı 'ulādur
316. Hevā-yı nefse tābi' olma ey dil
Seni pā-māl iden nefis ü hevādur
317. Ser-i nefse ayak ba z̄ir-i pā ıl
Ki heft ser̄ir zehr-nāk-ı ejdehādur
318. Seni tesmīm ider ğālib olursa
Sen evvel ol serin at'ına ādir
319. Anı at' itmez illā seyf-i āti'
Ki ismi ism-i Celāl kibriyādur
320. Es̄ir-i nefis-i emmāre olursañ
Ki dil vesvās ile pür mā-sivādur
321. H̄ilāfın utmaz iseñ nefis-i ūmuñ
Seni d̄ünyā-perest eyler belādur
322. Zebūn it cū'ile zabt̄ eyle nefsi
Saña mutāc ü rām olsun afādur
323. Murādın virme ol kelb-i aūruñ
Ki d̄ivd̄ü[r̄ür] olur zarrı sañadur
324. Olur ābük nefis her err-i 'amelde
Ki ayr¹⁵² olsa 'amel süst vādiyādur
325. Nefis her dem olur eytāna tābi'

¹⁵² Bu kelimedede bulunan "-" harfi sehven "-" olarak yazılmıtır.

- ‘Urūqda seyrider mel‘ün belâdur
326. Dile îgvâ virürler döndürürler
Ki qalbiñ inqılâbı dâ‘imâdur
327. Döner tâbi‘ olur dil fi‘l-i nefse
Ki vesvâsdan ne şerr olursa şâdır
328. Dönüp dil nefse olmaz ise tâbi‘
Olur ‘aql o maħalde hükme qâdir
329. ‘Akıldur zabıiden iblîs-i nefsi
Ki ‘aqluñ emri câr-ı pâdişâdur
330. ‘Aqıl gâlib olur kâmil olursa
Ki zirâ ‘aql-ı kâmil bî-hevâdur
331. Eger qalb ‘aqla tâbi‘ olsa her dem
Ki nefsüñ hükmi ibtâl ü hebâdur
332. *Bilen nefsi bulur Mevlâyı* ancak
Ki nefsüñ bilmeyen Hâk‘dan cüdâdur
333. *Olur mı bir bilenle bilmeyen hiç*¹⁵³
Bu sırrı fehmiden merd-i Hudâ‘dur
334. Bilüp nefsüñ o sırdan hişşe-yâb ol
Teveccüh eyle Hâk‘a ol bahâdur
335. Vücûduñ ihtiyârıñ ile terk it
Ki varlık dâide-i qalb-i gîşâdur
336. Olur ma‘düm-ı hestiye vâşıl
Verâsı yoqluğunı maħz-ı beqâdur
337. Açılsun ‘alem-i ma‘nâda çeşmüñ
Reh-i Hâk‘da dilüñ ‘âynî-güşâdur
338. Görüp ‘ayne‘l-yaqîn ‘ilme‘l-yaqîn bil
Saña haqqa‘l-yaqîn ref‘-i gîşâdur
339. Dilünden işneyniyet ref‘ olursa
‘Uluvv-i mertebüñ tã-ber-semâdur

¹⁵³ Zümer suresi 39/ 9

340. Olursañ dāhil-i insān-ı kāmīl
Karāruñ nezd-i dergāh-ı Hudā' dur

341. Alur menzil tarīk-ı Haq'da ādem
Ki o mertebesi ğāyet 'ulādur

342. Değil misin sen ādem gūşiş eyle
Reh-i Mevlāda menzili'ş-şafādur

343. Bil ādem kadrini fehmeyle sen de
Ki nefse bende olmağ nā-sezādur

344. Kalur esfelde nefsūñ bende-gānı
Ser-encāmında aḥvāli ḥādur

345. Netīce nefse mağlūb olma ey dil
Ki nefsūñ bendesi āḫir hebādur

BEYĀN-I MEKR-İ KEVN-İ BĪ-BEḶĀDUR

346. Gōñül lutfeyle pendümle 'amel kııl
Naşīḫat aḫz iden dil bī-sevādur

347. Muḫabbet eyleme dūnyāya merd ol
'Acūz-ı dehri şanma mehliqādur

348. Görinür zāhiri zībā vü ra'nā
Fe'emme bāḫını zişt ü şuhādur

349. Olup maşşātası iblīs ü telbīs
'Arūs-āsā munaḫkaş rü-nümādur

350. Kıızıl kan içredür dā'im dūrüsti
Anı zannetme kim rengin ḥınādur

12 b

351. Nigāh itme gōñül naqş u nigāre
Nigāruñ rengi ḫfl-ı dil-nigādur

352. Şabī-veş naqşuñ olma daḫı fersi
O bir mār-ı munaḫkaş semm ḫlādur

353. Anuñ āb üzredür naqş-ı nigārı
Ki añı da hemān maḫv ü hevādur

354. Ne cūnbüşler ider ol pīr-i köhne
Ki cūb-ı sıḫri destinde 'aşādur

355. İder evvel nazarda mekr ü âlî
Nazar kıılma göñül ‘ayn-ı hañâdur
356. Saña ‘arz eyler evvel zîb u ferin
Şağın meftûnı olma bî-vefâdur
357. Şafâ vü zevkına olma firîfte
Kî zevki der-‘ağab cevri ü cefâdur
358. Hezâr üftâdesi var derd-mendân
Sen âgâh ol ki derdi bî-devâdur
359. İder ‘uşşâkını sermest ü mecnûn
Esîr ü bend ü zincîr ü belâdur
360. Nice ferzânlar mekr ile medhûş
Yatur hâk-ı mezelletde hebâdur
361. Kimi de dâm u tezvîri müheyyâ
Giriftâr olansa vâ-veyletâdur
362. Tarañhüm eylemez bir merde aşlâ
Kimi şayd eylese kârı nevâdur¹⁵⁴
363. Görinür ibtidâ dostluk yüzinden
Döner düşmenlik eyler bir çalâdur¹⁵⁵
364. Devr bir fitnedür ta‘bir olunmaz
Gehî düşmen gehî dost bî-vefâdur
365. Olur herkesle hem-mezheb bu cādū
Kimi şâlihî kimi çâlihî-melâdur
366. Senüñle rû-be-rû olmaz nihânî
Hezârân şîve eyler dil-rübâdur
367. İder her mübtelâsı dâd ü feryâd
Kî bu çaddâr elinden der-‘inâdur

13 a

¹⁵⁴ Bu beyitın karşısında kırmızı mürekkeple “düşmanuñ” kelimesi mevcuttur. Bu kelimeyle dünya güzelliklerinin insana adeta düşman kesildiğini ve insana asla merhamet etmediği ifade edilmek istenmiştir. Kelimenin yazıldığı mürekkebe ve kalemin farklı olduğu nüşünüldüğünde müstensih tarafından yazıldığını tahmin ediyoruz.

¹⁵⁵ Bu beyitın karşısında yine kırmızı mürekkeble “çalâ” kelimesinin anlamı olan “buğz u ‘adâvet” yazısı bulunmaktadır. Bu ifade yine müstensih tarafından söz konusu beyiti açıklamak için kullanılmış ve bu dünyanın, insana düşmanlık beslediğini ifade etmeye çalışmıştır.

368. Nice merd vādī-i hayretde hayrān
Nicesi baħr-ı zacretde āşinādur
369. Kimi ser-geştedür deşt-i melāmet
Kimi gümgeşte vü rütbe vü cādur
370. Kimi şarħrā-yı hicrān içre giryān
Kimi ħasret-keş-i zīb ü fenādur
371. Kimisi gūşe-i miħnetde mağmūm
Kimi de künc-i zilletde künādur¹⁵⁶
372. Ħazer kııl mekr elinden gönül sen
Ki bu mekkāre böyle bir belādur
373. Netice dostu düşmene bu dünyā
Hemān a'lāsı dūrdan merħabādur
374. Dediler ħalb-i dünyā oldı ednā
Anuñçün nezd-i 'ārifde kefadur¹⁵⁷
375. Edānīdür iden ednāya rağbet
Esālīfdür ki aşlı bī-niķādur¹⁵⁸
376. Muħabbet eylemez dünyāya 'ārif
Ki dünyānuñ muħibbi ağbiyādur
377. Leb-i dünyāda eylerler tekāpū
Ki āħir ħā'ib u ħāsir hebādur
378. Hevāsına düşüp tābi' olanlar
Ki hep dünyā-perest ehl-i hevādur
379. Baķar mı zīb u gūne merd-i 'āķıl
Bilür dünyāda zīnetden cūdādur
380. Bu dünyā zīnetinden dūr olanlar
Reh-i Mevlā'da merdān-ı Ħudā'dur
381. Zen-i dünyāyı taṭlıķ eyleyen merd

¹⁵⁶ Yazmada beytin karşısında kırmızı kalemle künā kelimesinin anlamı olan “ ħatılık” sözcüğü yazılmıştır.

¹⁵⁷ Bu beytin karşısında da kırmızı kalemle kefā kelimesinin anlamı olan “Haķır u bī-rağbet” sözcüğü yazılmıştır.

¹⁵⁸ Yine aynı şekilde bu beytin karşısında da kırmızı kalemle bī-niķā kelimesinin anlamı olan “pāk değül” sözcüğü yazılmıştır.

13 b

- Olur ‘âlemde ol merd-i bahâdur
DİL-İ HOD-BİNE BU PEND HAĞ EDÂDUR
382. Gönül geçsen de kevnün zînetinden
Ki bildük bu döner dünyâ fenâdur
383. Ba‘id ol zib ü fer ‘izzetinden
Hayâl-i zılla beñzer bi-beğâdur
384. Gedâ-veş faqrile fajreyle ey dil
Hağîkatde şeh-i ‘âlem gedâdur
385. Tekebbürlenme nâsa hâk-i pâ ol
Tevâzu‘ eyle kim aşluñ ‘afâdur¹⁵⁹
386. Vücûduñ ‘unşuru¹⁶⁰ ma‘lûmuñ olsun
Ki hâk u âb u nâr u bād kibâdur¹⁶¹
387. Tenün dem balğam ü sevdâ vü şafırâ
Ki buğardan mürekkeb itdi Qadir
388. Ne yollardan çıqup geldiñ bu güne
Ki aşl u mebde’ün bir çatre mâdur
389. Tamâm nüh mâh deh rû bañn-ı ümde¹⁶²
Saña şüret viren bâr-ı Hudâ’dur
390. Tevellüd eyledükte mâderünden
Ebiñden müjde-gâniler fedâdur
391. Nazar kıldıñ fenâ dünyâya ol dem
Virün giryân-künân vâfir-fenâdur
392. Du sâl mehd içre bastın pây u desti
Ki şîr-i mâderün dem dem gîdâdur
393. Her an gehvâre cün-bân idi ümmün
Ki her şeb tâ seher çeşmi güşâdur
394. Dönüp pervâne-veş şem‘-i ruhuñda

¹⁵⁹ Yazmada beytin karşısında kırmızı kalemle ‘afâ kelimesinin anlamı olan “toprak” sözcüğü yazılmıştır

¹⁶⁰ Yazmada bu kelime müstensihin hatasıyla “ع” yerine “ا” ile yazılmıştır.

¹⁶¹ Yine bu beytin karşısında kırmızı kalemle Anasır-ı Erbaa yazılmıştır.

¹⁶² Şair,beytin altında kırmızı kalemle insanın anne karnında kaldığı gün sayısı olan dokuz ay on gün rakamlarını yazmıştır.

- Devrini hep senüñle rüşenâdur
395. İdüp perverde ter şîr ü şekerle
Saña şirinlik eyler mübtelâdur
396. Gözünden şakımur maħbûbısuñ sen
Ne cevrüñ vār ise aña şafâdur
397. Çeker her dem nice cevr ü cefâñı
Dimez bir kez baña bu ne cefâdur
398. Meh ü mihre seni göstermez aşla
Şeb [ü] rûz hizmetinde ħāk-i pâdur
399. Gülersen sen güler ağlarsañ ağlar
Dilinde tâb-ı mihrüñ şu‘le-zâdur
400. Bir ‘illet ‘arız olsa saña ol dem
Nice nâlişle kârı āh u vâdur
401. Ne zaħmetler çeker ümm tıfl iken sen
Ki senüñ ħidmetüñden bî-ibâdur
402. Peder ü mâderinüñ ħadrini bil
Muħâlif olma ‘afv olmaz ħaťâdur
403. Tufüliyyetden âzâde olınca
Senüñ ħâdimlerüñ ümm ü ebâdur
404. Mũtî‘ ol vâlîdeñ emrine dâ‘im
Du‘âsın al o redd olmaz du‘âdur
405. Ri‘âyet kııl ħuħûk-ı vâlîdeyne
Mu‘ammerlik o ħaħķını edâdur
- DİLİ TE’DİB-İ PEND-İ Bİ-RİYÂDUR
406. Fenâ oldıħda maġrūr oldıñ ey dil
Cihâne ġurre olma bî-beħâdur
407. Nedür ħaddüñ ne vaħ‘añ var cihânda
Ne dirseñ meskenüm bir zîħ-ı câdur
408. Mu‘azzam hâneler bünyâd idersin
Dimezsın bu serâ āħir fenâdur
409. Nice âbâd idersin bu ħarâbı

- Ki bî-te'sîs olan fânî binâdur
410. Binâ-yı haq iken kendü vücûdñ
Harâb itmek 'aceb bî-iştihâdur
411. Ne vaqtñ var niçün zahmet çekersün
Bu andañ 'ömrine kaçduñ ezâdur
412. Nice oldı cihâne şıgmayanlar
Ki zîr-i hâkde bi'l-cümle hebâdur
413. Bu 'âlemde degüldür kimse bâkî
Ki âhîr menzili zîr-i sefâdur
414. Gidenlerden niçün almazsın 'ibret
Ki senüñ de yirüñ tahte's-şerâdur
415. Ne fi'l u kârñña ğurre olursun
Ki cümle hâşılıñ cürm ü haţâdur
416. 'Aceb bir haşyet-i Haq yok mu sende
Hacil olmaz mısın nâzır Hudâ'dur
417. Ne yüzledür ki haqda sen durursun
Tenüñ 'üryân ü çeşmüñ bî-ğıţâdur
418. Nihâl-i 'ömrüñ itdi şeyb der-âğuş
Dıraht-ı kâmetüñ ğayrı dütâdur
419. Kıyâs itme bu kevn-i müft-i mesken
Ki 'ömrüñ naqdı süknaña kirâdur
420. Alursa mâye-i 'ömrüñ elüñden
Seni iħrâc ider ğarmuñ beķâdur
421. Eger mülküñ olaydı dâr-ı dünyâda
Olur mıydı seni iħrâca ķâdir
422. Bu fânî hânenüñ yokdur beķâsı
Beķâ dârı 'aceb bâkî binâdur
423. Devâmı yok fenâda zevķ olur mı
Beķânuñ zevķı ammâ dâ'imâdur
424. Cefâsına deger mi zevķ-ı dehrüñ
Ki 'uķbânuñ şafâsı bî-cefâdur

15 a

425. Kuşūr-ı gülşen-i cennetde dā'im
Tenessüm eyleyen bād-ı şabādur
426. Güli şolmaz hezārı ebkem olmaz
Dem-ā-dem nağme-pervāz u serādur
427. Ter ü taze bahārı durur dā'im
Ne berdi var ne harrı hoş-hevādur
428. Bu 'ālem bāğmuñ her rūzigārı
Ki zehr-āmiz eser bād-ı fenādur
429. Güli pejmürde vü lāl 'andelibi
Bahārı da hāzān olur hebādur
430. Rabī' ü şayfı tegreg ile bārān
Ve şeş mähı yağ ü berf ü şitādur¹⁶³
431. Bürüdetden giyüb boyına kat kat
Ki hem āteş kenārı saña cādur
432. Gidüb sermā çıkınca sen şitādan
Gelür germā hārāret kalbe dādur
433. Çekersin her nefes almakda 'usret
Ki cismüñde faķat sāde kabādur
434. Temüz harrı ğark-ı 'araķdurur hem
Yedüñde merveha bād-ı hevādur
435. Netice 'ālemüñ şayf u şitāsı
Bu minvāl üzre devri dā'imādur
436. Huzūr u rāhatı cevr ü eziyet
Şafāsı pür elem zevķı cefādur
437. Siphre nisbet eyler kārını halk
Felekde bihude bir iştikādur
438. Bu çerhuñ gerdişi 'aksi diyenler
Ki bī-edeb vü bī-şerm ü hayādur

¹⁶³ Yazmadar muhtemelen müstensih veya herhengi bir okuyucu tarafından "şeş" kelimesinin altına "altı"; "mih" kelimesinin altına "buz"; "berf" kelimesinin altına ise kırmızı kalemle "kar" sözcükleri yazılmıştır.

DİLE TA‘LİM-İ RÂH-I KİBRİYÂDUR

439. Hudâ'dan bil gönül hayrı ü şerri
Bu ‘âlem berzah-ı havf ü recâdur
440. Rızâsı üzre ol dâ'im Hudâ'nuñ
Rızâ-yı Haqq'a teslim evliyâdur
441. Veli Haqq'a dahl itme dahil ol
Ki merd-i Haqq'a ‘âlem hak-pâdur
442. Dilün râst eyle fikrün olmasun keç
Mükettem sırr veliye rü-nümâdur
443. Olur cümle zamir-i kalbe âgâh
Velî nür-ı Hudâ'dan pür-ziyâdur
444. Derünü Haqq ile pürdür velinün
Ki dâ'im bahr-ı rahmetde şenâdur
445. Hemân bir müşidinden kıl inâbet
Ki müşid rehber-i rah-ı Hudâ'dur
446. Mürîd ol şeyhe teslim it vücudun
İdüb hizmet dime şubh u mesâdur
447. Ola müjgânların çarub ü rende
Gözün sahalık eylerse revâdur
448. Ne hizmet emriderse yüz çevirme
Mürîde hizmeti şeyhun şafâdur
449. Olur rahmet o hizmet zahmet olmaz
Şerefür qadr-i rütbeñ irtifâdur
450. Libâsun eyle delç-ı fakra tebdil
Ki süfî lebsi bir köhne ‘abâdur
451. Ola hem şüretünle şüretün bir
Ki şüret uğrısı olmağ hañâdur
452. Tomağ u tâc u hırka hikmeti var
Ki bânın zâhire uymağ sezâdur
453. Teveccüh eyle şeyhe rabt-ı kalb it
Teveccüh şeyhe nefy-i mâ-sivâdur

15 b

454. Ğubār-ı hāk-i pāyuñ çeşm-i kuhl it
Remed var ise ‘aynuñda şifādur
455. Rızāsı üzre teslīm ol ki zīrā
Rızā-yı şeyh hemān Hāk’dan rızādur
456. Saña şeyh bir nazār eylese kāfī
Nazār mürşidden ‘ayn-ı kimyādur
457. Nefes al mürşid-i kāmilden ey dil
Ki ol şāhib-nefes merd-i Hūdā’dur
458. Seni vāşıl ider dergāh-ı Hāk’a
Tārīk-ı müstaķimde reh-nümādur
459. Vücūduñ mess iken hālīs zer eyler
Dilūñden ğill u ğışş dūr u cūdādur
460. Sīvādan cümle pāk eyler derūnuñ
Ki hem āyīne-i qalbe cilādur
461. Dilūñden ref’olur hem işneyniyet
Enāniyyetde ma’dūm u hebādur
462. Olur hep zikr ü fikrūñ dā’imā Hāk
Tārīk-ı Hāk’da cānuñ da fedādur
463. Olursın āşīnā-yı sırr-ı tevḥīd
Açar Hū sem’-i qalbūñ Hāk nidādur
464. Şadā-yı Hū derūnuñ pīr idince
Dilūñ çeşmīde bāz u rū-şenādur
465. Saña yüz gösterür ‘aşk-ı hākīkat
Mişal-i ‘ālem-i ma’nā-güşādur
466. Olur pūr-nūr-ı tevḥīd ile qalbūñ
Ki nefsūñ merd ider rūḥa ğidādur
467. Şakūñ ‘aşk-ı mecāzuñ berzahından
Ki ol bir āfet-i şīrīn-belādur
468. Mecāz oldı reh-i sūfīde reh-zen
Ne reh-zen qātı’-ı rāh-ı hūdādur

469. Ȧarīkatden alıķor Őufiyānı
Mecāzī ‘aŐķ ‘aceb mūŐkil hevādur
470. Ȧazer kıl fitnedür hūb-ı zamāne
Ki her üftādesine bī-vefādur
471. Siyeh dil Őāhid-i bāzār-ı nā-pāk
Ki hep āŐıfte pür cevr ü cefādur
472. Velī mecrūhadur anlar nemek-rīz
Őifā dūŐmen Őabīb-i bī devādur
473. Gönül virme seni pür zaķm iderler
Mecāzī ‘aŐķa dūŐme ķalbi zādur
474. Ne mūmkün dūŐmemek ‘aŐķ-ı mecāza
Reh-i Őūfiye lā-būd muķtezādur
475. Bilür amma ‘ilācın Őeyķ-i kāmīl
ȦalāŐ eyler seni merd-i ħudādur
476. Seni Őavma‘ada ķor erba‘īne
Riyāzetle mecāz dilden cūdādur
477. Ȧekersün erba‘īnde dıarb-ı tevħīd
Bu ‘ālem ęeŐmüne ğayrı fenādur
478. Saña virmez ęihil rüz hāb u rāķat
Ki her Őeb tā Őeķer ķalbūn zıyādur
479. Dilünden dūr olur ‘aŐķ-ı mecāzī
Ki Őeyķ-i kāmīlūn ķadri ‘ulādur
480. Eger nāķıs ise Őeyķūn kemālī
Ȧalāsa olmaz ol Őūfiyi ķādir
481. Mecāz-ı ‘aŐķ ile rüsvā olursın
Ki berzaķda ķalup ħālūn hebādur
482. Zamānuñ ħālī ma‘lūm fitne ‘ālem
Ki Őeyķūn mürŐidi kemyāb u nādir
483. Őabīr ol ğayrı ‘uzlet vaķtı geldi
Ki rāķat isteyen der-inzivādur
484. Gönül sen kunc-i ‘uzletde emīn ol

16 b

Cihānuñ fitnessi miḡnet-fezādur

485. Saña maḡlas bu āşūb u dehiriden
Edeb delḡı içinde iḡtifādur

BEYĀN-I RŪḡ-I PĀK-I MUŞṬAFĀDUR

486. Yine ḡuş eyle pendüm ey dil-i zār
Ki bu naḡlim saña şun'-ı ḡudādur

487. Ne kāra beste iseñ şükrüni bil
Ki ol fi'lüñ senüñ ḡaḡ'dan 'aṡādur

488. Bu 'ālemde tehī olmaz bir ādem
Ki her şaḡşa ma'āşı bir du'ādur

489. Ezelde cümle'-i ervāḡ-ı insān
Mu'ayyen oldılar der-kār-ı hādur

490. Virildi ser-be-ser medd-i belāda
Ki iḡsān eyleyen olupādişādur

491. ḡabībüñ rüḡumı evvel idüp ḡaḡ
Ki bir ḡand ile vaz' itdi o Ḳādir

492. İdüp ol nūr kıyāmen ḡakk'ı tehlil
Ki yüz biñ yıl o misbāḡda tüvādur

493. Nazar emretti ḡaḡḡ ervāḡa cümle
Ki ol nūr-ı muşavver kim ra'nādur

494. Neki vār oldı ḡaḡḡ emriyle ervāḡ
O nūrı görmeyenler bī-hedādur

495. O zāt-ı pāküñ endāmın görenler
Ki bu 'ālemde anlar ihtidādur

496. ḡabībüñ her bir 'uzv-ı pāküñ ol vaḡt
Görenler hep o fi'le i'tivādur

497. Gören re's-i şerifüñ buldı 'izzet
Sa'ādetle enāma pādişādur

498. Mübārek cübbesi nūrın görenler
'Ādālet sāḡibi mühr-i kimyādur

499. Münevver sīnesin seyrān idenler

17 a

Buḥūr-ı ‘ilme ğavs u āşinādur

500. Bu minvāl üzre her bir ‘uzva bir kār
Muḳadder kıldı Hāk halk mübtelādur
501. Şaḳın bu fi‘li ben itdüm dime señ
İden hem indiren bār-ı Hudā’dur
502. Bu ‘abd-i ‘ācizüñ ne ḳudreti var
Ki bî-izn-i Hudā kâra ne ḳadır
503. Mufaşşaldur esfâr-ı siyehde
Ki bu icmāldür ol ḳikmet-nümādur
504. O bahruñ ḳatresinden¹⁶⁴ ḳatredür bu
Ki tefhîm içün ancaḳ bir îmadür
505. Olup iş bu maḳalde zikri enseb
Bu miḳdâr iḳtibās ile izādur
506. Muḳadderdür ezelden kârı ‘abdüñ
Ki zî-ḳudret Cenāb-ı Kibriyā’dur

MÛLÛK-İ ‘ĀLEME PEND-İ ‘ULĀDUR

507. Şeh-i ‘ālem iseñ Hākḳ’a muḳî‘ ol
Seni Husrev iden ol Pādişādur
508. İḳā‘at eyle hem şer‘-i mübîne
Ki Hākım ḳükm-i şer‘i iḳtifādur
509. Şer‘den ḳāric-i emrūñ itme cārī
Ki şer‘ üzre olan ḳükmüñ revādur
510. Şer‘ bir seyf-i meslūldür yedüñde
O tiĝ ḳāḩı‘-ı cürm ü ḳaḩādur
511. Şerī‘at ḳat‘ iderse bir seri ger
O bürhān ile emr-i Kibriyā’dur
512. Şer‘ ḳabl-i metīndür aḳzidersen
Selāmet üzre encāmın necādur
513. Ğazabla itme nā-şer‘-i ḳükümet

17 b

¹⁶⁴ Beyitte geçen ilk “ḳaḩre” sözcüğünde bulunan “ط-ط” harfinin çizgisi sehven çizilmemiş ve “ق-ق” harfinin noktaları da konmamıştır.

- Muhâlif olsa şer‘a nâ-sezâdur
514. Hâlîm ol pîşe eyle rüfk u lütfu
Ki hüsni-halk-ı leyin hem dil-rübâdur¹⁶⁵
515. Taḥavvür eyleme ‘unf itme nâsa
Ki rû-gerdân iden halkı tefâdur
516. Hâzer kııl bir vücûdı itme zâyî‘
Ki ferdâ aña ol rûz-ı cezâdur
517. Serîr-i salṭanatda olma ‘izze
Bu bir ‘arıyyet-i taḥt-ı fenâdur
518. Fenâya eylemez ‘âkil tefâhur
Ki bu bir ḥānegāh-ı bî-vefâdur
519. Kōnup göçmekdedür şāh u gedāsı
Bu ‘ālem bî-şebāt kārban-serâdur
520. Nice şāhān dimişler idi mülküm
Birine oldı mı mülk hep hebâdur
521. Braḫmazdı eger mülk olsa ceddüñ
Ki ecdād u ‘izāmuñ der-beḫâdur
522. Tefekkür eyle ḥāl-i rüstāḫîzi
Ki şāhān u gedā ferdā sevâdur
523. Tekebbürlenme aşla bir gedāya
Gedā ‘uḫbāda maḫbûl-i Ḥudā’dur
524. Telaṭṭuf eyle hem ḥātır-nevâz ol
Tevâzu‘la şehûñ ḫadri ‘ulâdur
525. Ola sâyende âsûde ḫalâyık
Ki şeh ‘ālemde zıll-ı Kibriyâ’dır
526. Şaḫın ğasb eyleme emvâl-i nâsı
Ki ğāsib şāhuñ encāmı ‘atâdur
527. ‘Adâletle olur bir zer ḫazîne
Boş eyle zulm ü ta‘addî belâdur
- 18 a 528. Olur her bir zeri bir aşfer ejder

¹⁶⁵ Bu beyitteki hem sözcüğü bize göre fazladır.

- Ki mahşerde hücumı hep sañadur
529. ‘İbādu’l-lāha ‘adl ü dād iderseñ
Ki hüsrevlik enāma i‘tizādur
530. Eger her dem keremle ‘adl iderseñ
Serīr-i қаşr-ı cennet saña cādur
531. Zulümden ictināb eyle hāzer kııl
Ger¹⁶⁶ hāsmı zālīmüñ ancaқ Hūdā’dur
532. Eger bir kerre āh iylerse mazlüm
Anuñ her bir āhı pek tīr-i қazādur¹⁶⁷
533. Du‘ā-yı perver ol kenzüñ varanlar
Zulm gördükde firār eyler hāmādur?
534. Hafif eyle tekālūfün mu‘īn ol
‘İyālūñ ser-a-ser ehl-i қurādur
535. Emīnūñ şādıқ olsun kııl teccessüs
Harāb iden қırānı emnādur
536. Emānāt ki naşīb ile ricālūñ
Ki nā-ehl olsa mülküñ inhiyādur
537. Ri‘āyet eyle erbāb-ı suyūfa
Ki şāhuñ lāzımı cünd-i nevādur
538. Zuhūr itdükde haşmuñ yüz çevirmez
‘Adūna her biri şīr-i veğādur
539. Yoluñda cān u başlar oynadurlar
Seniñçün serleri dā’im fedādur
540. Yüzi ağı siyehdür hüsrevānuñ
Ki her hüsrev sipihle pādışādur
541. Der-i cūdñ ola dā’im küşāde
Mülküñ bişesi cüd ü şehādur
542. Du‘āya mazhar ol ihsānlar eyle
Қıvām-ı salţanat hayr-ı du‘ādur

¹⁶⁶ Bu sözcük yazmada “eger” yazılmış olsa da; vezin ve anlam gereği “ger” olmasını daha uygun gördük.

¹⁶⁷ Beyitte geçen “pek” kelimesi kanımızca fazladır.

18 b

543. Mesākīn ü ğarībi kııl tefahhıuş
Sü'āl etmezleri var şulehādur
544. Faķır ü bīkese luţf u kerem kııl
Keremle şehlerüñ bābı ğüşādur
545. Umūr-ı mülke şeh vākıf gerekdür
Keç ü rāstīlik muķtezādur
546. Hazer kııl zābıţān-ı 'āskerīden
Ki anlara emīn olmak haţādur
547. Fiten dikenı maħfī ??
Fesādānlardan olur olsa şādır
548. Fesād itmege isterler bahāne
Mevācible olursun zabta ķādır
549. Hābīr ol hem vekīl-i devletüñden
Ki nef' ü zarrı māder vükelādur
550. Müfettiş ol vekīlün itme ğaflet
Ki ğāfil pādşahuñ aħvāli hebādur¹⁶⁸
551. Nıżāmü'l-mülke lāzımdur şadāķat
Vekīlün şādıķı rāħat-fezādur
552. Olur şıdķ ile āsüde memālik
Ki āsib u fiten mülkden¹⁶⁹ cüdādur
553. Gehī tebdīl çıķup seyr eyle şehrüñ
Hāberdār olmasun halk ol bahādur
554. Maħall-i mecma'-ı nāsa ķarīb ol
Derün-ı halka ğirme nā-sezādur
555. Ne söylerlerse ışğā eyle zīrā
Lisān el-ħaķķ aħķām-ı Hudā'dur
556. Mücerreb ol netīce eyle taħşīl
Ki ğayr u şer u nef' u zarr sañādur

¹⁶⁸ Bu mısradā vezin hatalıdır.

¹⁶⁹ Beyitte ğeçen "mülkde" sözcüğü, yazmada "mülküñde" olarak yazılmış ancak öyle bir kullanım vezne ve anlama ters düşmektedir.

19 a

557. Emîn ise eger mîr ü vezîrûñ
Emîn ol ğayrı mülküñ bî-ĥaĥâdur
‘ADĀLET-GŪNE PEND-İ VŪZERĀDUR
558. Eger destŭr iseñ ħıl istiĥâmet
Ki fi‘lŭñ mülket-i ŧâhı kilâdur
559. Vekîl-i muĥlaĥısım pâdiŧâsuñ
Ki ĥayr u ŧerri senden istinâdur
560. Sü’âline cevâbuñ ŧadıĥ olsun
Dürŭĝ-âmîz olursa nâ-revâdur
561. Kelâm-ı kizbi bilmez pâdiŧâhlar
Kulŭbı ŧâf u sâde rŭŧenâdur
562. Mŭlk bir pâk-ĝadîr-i sâfa beñzer
Ki âbı zŭlm u devri vŭzerâdur
563. Ne yŭzden ĥafr ola câri olur mâ’
Ki nef’ ü zarı ol âba sevâdur
564. Zŭlŭm ĥusrev olur zâlim vezîri
Ne ‘arz itse olur ŧeh ĥaĥı ŧâdır
565. Eger mefhŭmı ‘arzuñ zŭlm olursa
Ki zŭlmı ŧehler olmaz farĥa ħâdir
566. Nice râzı olur ŧeh bilse zŭlmi
‘îbâdu‘l-lâha ol zıll-ı ĥudâdur
567. Vezîrler ola ŧâha ĥayra sâ‘î
Ki devlet ĥayr-hâhî vŭkelâdur
568. Ĥŭkŭmet cŭmle destŭruñ olınca
ŧadâĥat itmemek ĝâyet ĥaĥâdur
569. Umŭruñ ŧeh ider destŭra tefvîz
‘îbâd-ı Ĥaĥĥ’a ‘adlitmek sezâdur
570. ŧadîĥ ol ‘adl ü dâd ile enâma
Ki ĥŭkmŭñ ĥaĥĥ-ı ‘adl ŭzre revâdur
571. Zer ü sîm ile pŭr it genc-i ŧâhı

19 b

- Ki sen gencür-ı şehsün ey bahadır
572. Kula evvel-be-evvel vir 'ulüfe
Mevâcib vaqti a'lâsı edâdur
573. Güzer eyler ise ger bir mevâcib
Güzeşte virmesi eşkal du'âdur
574. Mevâcibden kopar fetret sipehden
Ki her fırka müheyyâ pür merâdur
575. Şağın cevri eyleme erbâb-ı Seyfe
Ki anlar birbirine der-kağâdur
576. Cenâh-ı salânat cünd-i sipihden
Şikeste-bâl olan devlet hebâdur
577. Bu şadruñ hasmı vâfirdür hazer kııl
Saña lâyıq olan hüsn [ü] vefâdur
578. Nedür ma'lûmñ olsun çarh-ı devlet
Ki efser âfâtın ol¹⁷⁰ taqlîle kâdir
579. Beher meh defter-i manzûruñ olsun
Ki defter-dârlar defter-nümâdur
580. Ri'âyet eyle mirî kâtibâna
Kalem erbâbı hep lutfâ sezâdur
581. Biri ancak olur kırk yılda âmil
Ki genc-i şâhı hâfız hulefâdur
582. Kıyâs itme zer ü sim-i hazîne
Hazîne kâtibân-ı eşdikâdur
583. Kılı kırk yarmaya da mâhir ancak
Rağam 'ilminde kâmil ustâdur
584. Mağallinden iderler derkenârî
Ki defter kırdlarıdur bî-ğatâdur
585. Rağamda göz [ü] çeşmin hârciderler
Kalem hârcı ise bir nân behâdur
586. Ne olursa kalemîyye kalemde

¹⁷⁰ Beyitte "ol" kelimesinin fazla olğı kanaatindeyiz.

- Ki rûz-merre tevzî' u 'a'âdur
587. Sûlûş küttâb olur şûlşânı h'âce
Cehl-i küttâba şûlşi ne vefâdur
588. Üçün birine kâni'lerdür anlar
Kânâ'at sâhası cā-yı şafâdur
589. Hâzîne defteriñ tahtır idenler
Ne lutfâ mazhar olursa sezâdur
590. Ne miqdâr ise irâd-ı hâzîne
Ki her re'sine ol cem'a kâdir
591. Havaşş u cizye vü 'öşr ü 'avârız
Ve emvâl-i muqânnen 'âdetâdur
592. Gide vaqti hulûli içre cāmi'
Muqaddem gitmesi nâsa cefâdur
593. Re'âyâdan alur zâd u zahtâ'ir
Ki ber-teklîf-i kâdr halkâ ezâdur
594. İdüp vaqtinde tevcih-i menâşıb
Ne kânûn ise al rüşvet ha'âdur
595. Ricâl-i devlete aldurma rüşvet
Harâb iden bu halkı irtişâdur
596. Ve külli halkı ider taşra sirâyet
Ki tahtır-i bilâd eyler belâdur
597. Nizâmu'l-mülk içindür şadr-ı 'âlî
Anuñçün mesned ü kâdri 'ulâdur
598. İ'ânet eyle ef'âline nâsuñ
Recâ vü iltimâsına vı'âdur
599. Derûnuñda ğaraz vârise ref'it
Ki hâkim bî-ğaraz olmaq revâdur
600. Murâd ittüĝiñi icrâ iderseñ
Bu şadruñ desti nâsa ihtivâdur
601. Te'ennî üzre ol hükümünde dâ'im
Ki emrûñ 'âleme tîr-i kâzâdur

602. Enāma ‘adl ile lutf u kerem kı̇l
Ki nāsı ‘abd iden birr ü ‘aṭādur
603. Umūr-ı salṭanat maḥmūrlym bil
Ve āgāh ol bu mesned bed-liḳādur
- ḲUDĀTA PEND MEŞĀ’İR ḤAḲ EDĀDUR**
604. Eger kāḍı iseñ icrā-yı şer‘ it
Ki ta‘cıl itme ḥükmünde ḥaṭādur
605. İdüp da‘vāyı tadrīc ile ıṣḡā
Kelām-ı müdde‘īye intifādur
606. Kitāb-ı şer‘a taṭbīḳ eyle ḥükmüñ
Ki ḥaḳ ḳanḡı ṭaraf ise ḳazādur
607. Dil-āzurdeyi fehmeyle sözinden
Zaḥımdaruñ veli söz āşınādur
608. Nazar kı̇l cünbüşine müdde‘inüñ
Ki şerīr olanı ol farḳa ḳādir
609. Bilinmez bātını nīk ü eger bed
Şer‘içün zāhire ḥükmi revādur
610. Ḥüküm vaḳtinde kı̇l ḥakka teveccüh
Keç ü rāsti faḳaṭ a‘lem Ḥudā’dur
611. O dem ḳalbün nice mülhem olursa
Ki ol vech üzre ḥükm itmek sezādur
612. Şaḳm itme ṭama‘la ḥaḳkı bātıl
Ṭama‘ rāḥma gitme ṭarmesādur
613. ‘Adül itme şerī‘atden ki zīrā
Kitāb-ı Ḥaḳḳ saña ferdā güvādur
614. Olursın Ḥaḳ ḥuzūruñda siyeh-rū
Ki maḥşerde siyeh-rūluk ḥasādur¹⁷¹
615. Resül-i ekremün seccādesinde
Ki şer‘-i Ḥaḳḳ’ı ḥaḳ üzre ḳazādur

¹⁷¹ “ḥasāret” sözcüḡü vezin gereḡi “ḥasā” olarak kısaltılmıştır.

21 a

616. ‘Amel eyle şerī‘at mūcibince
Ki adrūn ‘ind-i Mevlā’da ‘ulādur
617. Buyurdı Hāzret-i Sultān-ı kevneyn
Verese enbiyāye ‘ulemā dur¹⁷²
618. Hemān fıkh-ı şerīfe hıżmet eyle
Ki ‘ilmūn ile ‘āmil ol şafādur
619. Efendi mes’ele ma‘lūmuñ olsun
Ser‘ hātır-gōñül bilmez bahādur
620. Zerāfet hīle vū hud‘a götürmez
Ki ‘inde gedā vū şeh sevādur
621. Tefekkür kıl hısb-ı müsteħīzi
Hudā ādı olan rūz-ı cezādur
622. Seni ādı şerī‘ ile çekerse
Ki ol mīzānda sengin ü neādur
623. Eger lutfı ile eylerse hükmi
Selefünle çeker ol Rabb-ı ādir
624. Çeker ha üzre ha mīzānı ferdā
Efendi Hāzret-i Ha zī-‘aādur
625. Hemān sen ād iyāna olma dāhil
Ki ma‘lūm anlaruñ hāli hebādur
626. Fenā dūnyāya meyl itme ‘affı ol
Ki hep dūnyā-perestler cūhelādur
627. Hūcec hārcı ne ise kıl anā‘at
Ziyāde ādıya cūrm ü hāādur
628. Virür halk rüşveti hā d en ziyāde
Hāzer kıl rüşvet alma ol hebādur
629. Hāzer şad-el-hāzer ād ī’-i rāşī
Ki her kim olsa hāşmı Muştafā’dur
630. Şefī‘ olmaz Hābīb-i Hāzret-i Ha

¹⁷² Burada Hz. Peygamber ~~efendimizin~~ “Alimler enbiyāların vārisleridir” anlamlı Hadīs-i Şerīfinden iktibās yapılmıştır.

Ki rāşiler şefā'atden cūdādur

631. Şaķın ķussām-ı eytām olma zinhār
Ki rüşvetden daķı bed ne belādur
632. Yetīmūñ malıma hiç el uzatma
Ki destūñ ķat' iden ķahr-ı Ğudā'dur
633. Olursañ ger zārūrī 'ıffet ile
Ferā' iz üzre taķsīmūñ sezādur
634. Tama'dan ictināb eyle ba'īd ol
Ķarīb olma ki tehī Kibriyā'dur
635. 'Aceb müşkil tarīķdür ħükm-i şer'ī
Şu'übet üzre rāh-ı zerbıyādur¹⁷³

BU PEND TULLĀB-I 'İLME DİL-ZİYĀDUR

636. Eger tālīb iseñ 'ilm-i şerīfe
Ki şayd eyle 'ilim vahşī¹⁷⁴ ħümādur
637. Muķaddem bil nedür şayduñ tarīķı
Dilūñ efķār-ı fāsidden ħavādur
638. Mu'allimden telemmüz eyledükde
Hep 'aķl ü fikri ķalbe ictinādur¹⁷⁵
639. Tekāsül eyleme meşğül-i ders ol
Ki derse vaķtı şuğlūñ nā-şitādur¹⁷⁶
640. *Mine'l-mehd ile'l-laħd ol talebde*¹⁷⁷
Ki fen ħazer 'ilme sa'y itmek ħalādur
- 21 b
641. 'İlim baħrine ğavş ile çıķardur
Ki bir lü'lü'-i ezher bī-beħādur

¹⁷³ Yazmada "zerbiya" sözcüğünün karşısına kelimenin anlamı olan " belā vü zaħmet" sözcükleri yazılmıştır. Başka diğer beyitlerde de rastlanan bu durum muhtemelen daha sonra metni okuyan müstensih veya okuyucu tarafından yazılmıştır.

¹⁷⁴ Yine " vahşī " kelimesinin karşısına kelimenin anlamı olarak " hālî olmak" sözcükleri yazılmıştır.

¹⁷⁵ Yine " ictinā " kelimesinin karşısına kelimenin anlamı olarak " bir yere cem itmek" sözcükleri yazılmıştır.

¹⁷⁶ Yine " nā-şitā " kelimesinin karşısına kelimenin anlamı olarak " aç karnına" sözcükleri yazılmıştır.

¹⁷⁷ Bu mısırda Hz. peygamber efendimizin, insanın beşikten mezara kadar eğitim ve öğretim ile meşgul olması gerektiğini bildiren Hadis-i Şeriften iktibas yapılmıştır.

642. FÜRÜZENDEN ZİYADAR OLA KALBÜN
SEMÂ'-ı DİLDE ENVER BİR ZEKÂDUR
643. *İlim bir kenz-i lâ-yefnâdür* el-ḥak
Kİ PEK ŞARF EYLESEN DE İNİVÂDUR
644. EGER LİLLÂH OLURSA 'İLME SA'YÜN
MERÂMUŦ HÂZRET-İ HÂK'DAN 'AṬÂDUR
645. EGER 'İLMÜN İLE 'ÂMİL OLURSAŦ¹⁷⁸
SERİR-İ 'İZZ Ü RİF'AT SAŦA CÂDUR
646. 'İlim 'alîdür eyler ḳadrün 'alî
İki 'âlemde şânın da 'ulâdur

BU PEND ŞAḤḤÂFA NUŞḤ-I ZÎ-BEHÂDUR

647. EGER ŞAḤḤÂF İSEŦ BİL SİFERİ OL
KİTÜB ESMÂSı BİLMEGEN HEVÂDUR
648. ŞAḤİN ŞAḤḤÂF-ı CÂHİL OLMA ZİRÂ
*Ḥimârun yehmilü esfâruḥâ*¹⁷⁹ DÜR
649. ṬAMA'KÂR OLMA ṬÂLIB-'İLME RAḤM İT
Kİ ŞAḤḤÂF ZÜLL Ü HİRŞA MÜBTELÂDUR
650. MUḤADDEM 'İLME ŞARF İT NAḤD-İ Fİ'LÜN
Kİ 'İLMÜN ÜMMİ ŞARF NAḤV EBÂDUR
651. NEDÜR MAḤŞAD 'İLİMDEN İBTİDÂ BİL
UŞÛL-İ 'İLME ḤÂLÜN İNKİZÂDUR
652. ŞALÂTIN CÜMLE ERKÂN U ŞURÛTIN
Kİ FARZ Ü VÂCİB Ü SÜNNET İḲÂDUR
653. TEHECCİ ḤARFLERİN HIFZ EYLE EVVEL
Kİ 'İLMÜN AŞLı UḤRÛF-ı HECCÂDUR
654. BİL 'İLMÜN MAḤRECİN YIRMI SEKİZ ḤARF¹⁸⁰
ELİF EVVELKİ ḤARF-İ ŞÂNİ BÂDUR
655. BU BÂDAN ZÂHİR OLDU SİRR-ı MA'Nİ

¹⁷⁸ Burada Hz. Ali'nin "Amelsiz ilim yüktür." Sözüne telmih vardır.

¹⁷⁹ Cuma: 62/5

¹⁸⁰ Yirmi sekiz ifadesi asıl metinde "yigirmi sekiz" olarak yazılmıştır, ancak bu ifade vezne uymamaktadır.

22 a

Ki sır-ı bādaki bir noqtadadır

656. Ki noқта қатredür ‘ilm-i ledünden
Ne қатре ким yem-i bī-қа’r u cādur
657. Yāhūd bir menba‘-ı mā’-i hikemdür
Veyā ser-çeşme-i ‘aynū’l-bekādur
658. Bu noқта қуṭb-ı ‘ālem merkezidür
Ki devvārı enām u bir nisādur?
659. Cihān bu noқtadan oldı süveydā
Ki bu bir noқта’-i sır-ı Hūdā’dur
660. Ne hikmetdür ki bu yirmisekiz ḥarf
Cemī‘-i guft ü güyā āşınādur
661. Bu ḥarfler maḥrec oldı her kelāma
Ne hikmet kudret ıssı pādīşādur
662. Gel imdi sa‘y ü gūşış eyle ‘ilme
Cehl-i şahḥāfa ‘ayb ü nā-sezādur
663. Ne fenden oldıḡuñ bil her kütübüñ
Ki metn-i şerḥi ol temyīze kādir
664. Kelāmu’l-lāh alırsuñ ‘izzet ile
Kütüp fevķıma vaz’ eyle ‘ulādur
665. Hem evrāk-ı perīşānuñda maḥrec
Varāk vardur ki güftār-ı Hūdā’dur
666. Hāzer kıl zīr-i pā itme ki zīrā
Saña ırāş ider nekbet ḥaṭādur
667. Dürüg itme şaķın bey’ ü şırada
Ki sermāyen ḥarām eyler hebādur

BU PEND KÜTTĀBA ELZEM HAḶ EDĀDUR

668. Eger kātib isen imlāya sa‘y it
Ki sermāye debīre imlādur
669. Raķamda rāst olup taḥarrīyi bil
Şadīķ ol keç raķam kātib liķādur

670. Kitābetde kalem-veş müstaķīm ol
Keç olsa hāme haţtı üstüvādur
671. Haţtı şīrīn olur kāmīl debīrūñ
Ki nākış olsa zişt [ü] nā-revādur
672. Kitābet eylese olmaz kıra'at
Ki mektübında imlāsı fenādur
673. Becā-yı zā yazar zālī lafızda
Yazar sīn ile 'oşmānı ki şā'dur
674. Sü'al itmez olur cehline tābi'
Ki ol kātīb ki cāhil bī-hayādur
675. Nedür haţtı resmi bilmez görmemiş hiç
Ki 'indī hod-be-hod keç ü dehādur?
676. Okıyup yazmamış rāst olmadan hem
Ki ümmī-keç nevis-i bī-inşādur
677. Heman *El-haţtu mā yukra' kitābeh*
Diyüp meşķ itmemiş bī-ustādur
678. Dinildi kā'ināt için bu güfte
Ki küllün kātībün cāhil edādur
679. Kalem feryād idüp ağılar mürekkeb
Ki ol cāhil debīrden āh-vādur
680. Debīr 'ilm-i raķamda ola māhir
Ne erķām eyler ise bī-haţādur
681. Hīsāb eyler naķūd-ı bī-hīsābı
Hīsābın virmege zıfırında ķādir
682. Edīb ü rāst münşī sādıķı'l-ķavl
Olur ol kātīb-i 'ārīf bahādur
683. Şadāķat tāc u zerdür kātībāna
Debīr-i şādıķuñ ķadri 'ulādur
684. Nigāh itmez o pür dinār-ı gence
Ki ol bī-keç nazar rāstī-nümādur

23 a

685. Tama' bilmez haṭā itmez raḡamda
Ḥazīne kātibi olsa sezādur
686. Debīr-i ḥusrev olsun böyle kātib
Bulunmaz mişli aḡlāmında nādīr
687. Otuz iki kalemdür ehl-i dīvān
Ki cümle kā'inātı ıştıfādur
688. Olur yekden ziyāden pīr ü bertā
Ḥalīfe piri şāgirdi fetādur
689. Kimi defter-nüvis kimisi aḡkām
Ki defterdār deri ba'ziye cādur
690. Seḡer ki ḥ'āce-gāniyle gelürler
Ki rüz-merre ol kim 'ādetādur
691. Kimi irād-nüvisdür kimi maşraf
Ki irād u maşārif dā'imādur
692. Bilā-fermān biri bir noḡta koymaz
Kalem vaz' eylemezler aşdikādur
693. Biri birisine merbūṭ u mazbūṭ
Degildür bir düvel bu zabṭa ḡādir
694. Mülük-ı dehre ḡālibdür bu devlet
Ki zīrā mazhar-ı luṭf-ı Ḥudā'dur
695. Şehān-ı taḡt-nişinüñ cedd-i pāki
Ki 'Osmān Ḥān Ğāzi ibtidādur
696. Serīr-i salṭanat ḡurşīdi ḡālā
Ki Sulṭān Ahmed-i şālīş ḡüyādur
697. Ḥalīm ü 'ārif ü dānā vü 'ādil
Enāma merḡametlü pādīşādur
698. 'Ādāletle nizām virdi cihāna
Ki dergāhında ḡusrevler de'ādur
699. Ḳapusı ḡulları gelmez ḡisāba
Ki ḡırḡ biñ ḡula zābiṭ bir aḡadur
700. Ḳıyās eyle ḡulından 'izz ü şānm

- ‘Āzīm-baht-1 hümāyūnı ‘ulādur
- 23 b
701. Maşūn olsun Hudā hıfzında dā’im
‘Ādūsın kahr iden ol Kibriyā’dur
702. Devām-1 devletūn efzūn ide Hāk
Ki zīr-i sāyesi halka şafādur
703. Nızmü’l-mülki bir şāhib ‘adālet
‘Ali Paşā-yı ‘ādil zī-hayādur
704. Edīb-i pāk Selīmü’t-tab‘ edāsı
Ki her kārında dā’im rāst-rādur
705. Müdebbir rā’i ahsen fikri şā’ib
Ki ‘akl ü dānişi dār-1 Hudā’dur
706. Umūr-1 dīn ü devlet hıdmetinde
Ki bī-ārām u kārı bī-riyādur
707. Hülüş-1 şıdk ile hızmette kâ’im
Ne zevk ü ne şafā şubh u mesādur
708. Ne zīb-i zīnete mā’il ne bezle
Ki şālīh kālbi pāk-i bī-sevādur
709. Hudā havfı dili perhīze sā’i
Ve ef’ālī hasen şāhib-takādūr¹⁸¹
710. Hıdīv’ūn mihr ü tuğrāsı yedinde
Ki ‘alem bendesi olsa sezādur
711. Bu devlet bī-terāzu idi evvel
Kurup mīzān-ı ‘aklı ol behādur
712. Ağır maşrafları çekdi çevirdi
Ki manzūr-ı hısāb emnādur¹⁸²
713. Mehakk-i fikre urdı kim ‘ayārı
Ki fark itdi çıkardı kim fenādur
714. Şehūn gencīnesine oldı gencūr

¹⁸¹ Beyitte geçen “takā” kelimesi “takvā” kelimesinden bozulma olup müellifin daha önceki beyitlerde geçen kelimelerde olduğu gibi burada da vezine uydurmak için kelimelerde küçük değişiklikler yaptığını görmekteyiz.

¹⁸² Bu mısırda vezin aksamaktadır.

- Hazîne şimdi pür iklîmâdur
715. Alup kejuñ tılsımı ejder-āsâ
Ki dîvdür qarîb olmaz cüdâdur¹⁸³
716. Yine dülâb-ı devlet buldı şüyım
Ki mîzâb ‘adilden cârî mâdur
717. Bu şu üzre döner âheste dâ’im
Serî‘ dönmez bu sengîn âsiyâdur
718. Nıẓâmın buldı tedbîr ile devlet
Cihân âsüde oldı bî-cefâdur
719. Bu dîn ü devlete şadq ile hîdmet
İden düstürüñ encâmı necâdur
720. Umûrında olur Mevlâ mu‘îni
Merâm u maḥlabı bâbı güşâdur
721. Ola hıfz-ı Hudâ’da dîn ü devlet
Ve hükâmın maşûn ide o Qâdir
722. Hâkîr bu devletüñ perverdesiyüm
Devâm-ı devlete kârum şenâdur
723. Debîrî zümresinden bendesiyüm
Ki dîvân-ı hümâyûn baña câdur
724. Şadâkatle şehîrüm ism ü resm
Ṭavîle başı zât-ı Muştafâdur
725. Bu ta‘rîfden benüm ancaq merâmum
Ki nâzır olan ihvândan du‘âdur
726. Degüldür nefsumi medhitme kaşdum
Baña bir sü’-i zan itmek haḥâdur
727. Maḥall-i pendidür bu kâtibânuñ
Debîrândan haqîr de bir gedâdur
728. Mu‘în olmaq gerek kâtibe kâtib
Ki hem ğayretlerin çekmek sezâdur

¹⁸³ Bu mısırâda da vezin aksamaktadır.

24 b

729. Anuñçün böyle tafşil üzre yazdum
Ki hâme dest-i kâtibde ‘aşâdur
730. Netîce kâtibâ tut şıdkı muhkem¹⁸⁴
Ki şıdkun hayr ü nef’î hep sañadur
731. Qâlem tâbi‘ olup dest-i debîre
Yed-i kâtib olur tañrîre qâdir
732. Eger nefsüne gâlib ise ‘aqluñ
Ne terqîm eyleseñ râst u revâdur
733. Ve ger ‘aqluña gâlib ise nefsüñ
Ne tesvîd eyleseñ bir hañadur¹⁸⁵
734. Lisânuñ fikre fikrûñ qalbe tâbi‘
Ve qalbûñ ‘aqla ‘aqluñ pâdişâdur
735. Dile ‘aql emrider dil fikre söyler
Olur fikrûñ lisânda hükmi şâdir
736. Zebândan her ne söz tã[li‘] olursa
Ki tañrîrûñ qalemle ol edâdur
737. Bu pendî güş-ı hüşa eyle mengüş
Ki nefse olmasın tâbi‘ belâdur
738. Şağın arâyîşe meyl itme zinhar
Ki devlet-mende taqlîdüñ hevâdur
739. Ricâl-i devlete olma muqallid
Hañâ itmek hañuñda muqtezâdur
740. Nazar qıl hâline bâlâya bakma
Ki bañt da ol Hâk’dan ‘ağadur
741. Mu‘în[üñ] ne ise Hâq cānibinden
Anuñla zindegāni hoş şafâdur
742. Hañuñ kesbine kâni‘ olasın sen
Qanā‘at merde genc-i bî-fenâdur

¹⁸⁴ Metinde “tut” kelimesi “tuta” olarak yazılmış, bu da vezin aksamasına sebebiyet vermekle birlikte kanımızca bu kelime “tut” olmalıdır.

¹⁸⁵ Mısırâda hece eksikliğinden dolayı vezin aksamaktadır.

743. Debîr ol bu benim pendümle ‘âmil
Ki pend ile ‘amel rahât¹⁸⁶-fezâdur

744. Kime te’şîr olursa bu naşîhat
Re’îs-i kâtibân olsa sezâdur

BU VAŞF-I KILK Ü HATT HAKK’A SEZÂDUR

745. Eger haţât iseñ bil kâdr-i kilki
Ki hâme mebd-e’-i şun’-ı Hudâ’dur

746. Çalem halk oldu mañlûkâtdan evvel
Mekânı zirve-i ‘arş-ı ‘ulâdur

747. Yed-i kudretle tañrîr itdi levha
İlâ yevme’l-kıyâm nolursa¹⁸⁷ şâdır

748. Buyurdu ve’l-kalem Furkân’da Mevlâ
Ve ketebnâ lehu¹⁸⁸ didi o Çâdir

749. Çalem mañzar olup ‘ilm-i ledünne
Medânı nûr-ı sırr-ı Kibriyâ’dur

750. Hezâridur çalem gülzâr-ı ğaybuñ
Ki sırr u vañdet-i Çakk’ı serâdur

751. Şarîr-i bâb-ı cennetdür şadâsı
Zebânı tercümân-ı zâr-hâdur

752. Belâğat gülşeninde bülbül-âsâ
Hezârân nağme-senc şîrîn şadâdur

753. Sebz tûñsidür bâğ-ı behiştüñ
Ki afşah ğüftesi çalbe şafâdur

25 a

754. Leâlî’-i kelâma oldu ‘ummân
Çalem başı da dürr-i şâh-vâdur

755. Kilid-i ma’rifetdür kilik-i hoş-dem
Tılsım-ı genc-i ma’nâyı ğüşâdur

756. Hüner mîzâbıdır ehline hâme
Ki cârî ney-şeker-veş şehd-mâdur

¹⁸⁶ Bu kelimedede bulunan “h-ç” harfi sehven “h-ç” olarak yazılmıştır.

¹⁸⁷ Mısrâda geçen “ne olursa” sözcükleri vezin gereği “nolursa” şeklinde okunmuştur.

¹⁸⁸ A’raf, 7/145

757.   Çalem miftāh-ı erzāk oldı keвне
          Ki hān-ı ‘āleme ni‘met resādur
758.   Çalem iġnā ider halk-ı cihānı
          Ki zī-cūd ü civāmerd¹⁸⁹ ü çüdādur
759.   Çalemdür fetħiden hısn-ı merāmı
          Ki bī-buħl u saħī şāħib-‘atādur
760.   Çalemnden zāhir oldı cümle eşyā
          Çalem gencine-i sırr-ı Hudā’dur
761.   Çalem virdi nızāmı bu cihāna
          Ki hayr ü şerr çalemnden oldı şādır
762.   İder bir dostı düşman düşmanı dost
          Ki iki yüzli seyf-i rü-şenādur
763.   Çalem ta’līm ider halka lisānı
          Ki elsine-i nāsa āşinādur
764.   Çalem eyler mücellā tīre çalbi
          Velī meşrūh ider rüşen-fezādur
765.   İki dil ile söyler bir kelāmı
          Benān üzre ‘aceb cünbiş-nümādur
766.   Faşīh söyler zebānı çat’ olınca
          Sözi pākize şīrīn hoş-edādur
767.   Serin çat’ eyleseñ söyler lisānı
          Olur her nīk ü bed güftāre çādır
768.   İder her ‘uqde-i ser-beste-i çall
          Cemī’-i sırra maħrem sır-güşādur
769.   Çalem taħrīr ider kırçāsa çatçı
          Ne terçīm eylese kilke sevādur
770.   Çatā tesvīd ider dest-i şaķīde
          Yed-i şāliħde ammā bī-çatādur

25 b

¹⁸⁹ Müellif “civān-merd” sözcüğünü de daha önceki kullanımlarında olduğu gibi vezne uydurmuş ve “civāmerd” olarak kaleme almıştır.

771.   Çalemden aldı ferr ü zîneti hağ
Cihâna virse revnâğ hağ sezâdur
772.   Hağ ile Rüşen oldı çeşm-i ‘âlem
‘Uyûn-ı nâs hağıyla rüşenâdur
773.   Hağ ile bildi ‘âlem nef’ u darrı
Ki hağır u şerri nîk u bed şehâdur
774.   Hağ ile fark olındı hağ u bâtıı
Ki hem hağ rehber-i râh-ı Hudâ’dur
775.   Hağ açdı yolların hep şer’-i dînüñ
Tarîğ-ı hağğada hağ reh-nümâdur
776.   Okımdı hağ ile Furğân-ı a’zam
Bilindi hükmi Çur’ânüñ nicedür¹⁹⁰
777.   Çulüb-ı nâsa hağ virdi firüzı
Ki her dil bildi hağ zulmet-zâdur
778.   Cihânı gün gibi hağ kııldı Rüşen
Ki ‘âlem nür-ı hağla pür-ziyâdur
779.   Hudâ ihsân idüp hağtı ‘ibâda
Ne ‘âlî luğf ü ihsân ü ‘ağâdur
780.   Eger hağ olmasa müşkil olurdı
Bilinemezdi şavâb ger hağâdur
781.   Hağ oldı cümleden Memdüh-ı ‘âlem
Ki hağı vaşfiden Hağrı’l-verâdur
782.   *Ekrimü evlâdeküm bil-kitâbeh*
Ki emriden Resül-i kibriyâdur
783.   Lisân-ı hazret-i şîr-i Hudâ’dan
Olup *el-hağtu nışfu’l-‘ilm* şâdır
784.   Ehemdür ‘ilm-i hağ cümle umürdan
Ki hağğa sa’yidenler zî-zekâdur
785.   Şınâ’atda şerîf hağ oldı zîrâ
Ki hağğat hağtı mağbül ü revâdur

¹⁹⁰ Yazmada “حکم” sözcüğünde bulunması gereken “ی” sesi konmamıştır.

786. Cihānda haṭṭı taḥrīr iden evvel
Ki ol İdrīs nebi kim ibtidādur
787. Yazılmış şoñra yirmi gūne hāme
Yazan her kes ḥakīm ü ḥükemādur
788. Yazup her biri bir şüretde ḥarfi
Yine yigirmi sekiz ḥarf hecādur¹⁹¹
789. Ḥurūfı ketm için remz eylemişler
Ki her bir ‘ilm ḡayrı kim cefādur
790. Görüp bīgāne nā-ehl ol kitābı
Ki istiḥrācına olmaya ḳādir
791. Nice kāmīl vücūd gelmiş bu kevine
Ki her birisi feninde māhir[dür]¹⁹²
792. ‘Aceb ṭarḥ itmiş üstādān-ı devrān
Hünermend dinmekde anlar sezādur
793. Ma‘ārif ehli maḳbūl imiş evvel
Olurmuş iḥtirā‘āt sezādur
794. Ḥaṭı yazmışlar on iki ḳalemde
Ki resmi birbirinden cūdādur
795. Ne zībā-ḥüb eşerler eylemişler
Ki şöhret-yābı bu şeş hāme-hādur
796. Şülüş Nesḥ Riḳā‘ Celī Ḳırma Ṭa‘līḳ
Bu şeş haṭṭı yazanlar şimdi nādur
797. Ne ‘ālī ma‘rifetdür ḥaṭ-ı şīrīn
Ki ḥüb-āsā nazarda dil-rübādur
798. Virür resm ü ḳāvā‘id ḥaṭṭa şüret
Ki ḥaṭ bī-resm olursa bed-liḳādur
799. Ne ḳadar ḥüb olursa ḥüsn-i ḥaṭuñ
Ma‘āşuñ ol ḳadar eḥass recādur
800. Eger Nesḥī ise ḥaṭuñ raḳam ḳıl

¹⁹¹ Daha önce metnimize yirmi olarak aldığımız “yigirmi” kelimesini şimdi ise vezne uyduğu için aynen metnimize dahil ediyoruz.

¹⁹² Yazmada “mahirdür” kelimesinin –dür eki yazılmamıştır.

26 b

- Nebiy-yi haqq Nesih ile revādur
801. Sa‘ādetdür kelām-ı Haqq’a hıdmet
Ki ‘izz ü şānı bālāter ‘ulādur
802. Mahāret ile taḥrīr eyle dā’im
Saña ferdā şefi‘ ü rehnümādur
803. Kelām-ı ‘izzete ‘izzetler eyle
Seni mağfür ider Haq zī-‘aṭādur
804. İder çeşmüñ münevver nūr-ı Qur’ān
Derün-ı qalbiñe enver ziyādur
805. İder iğnāsımı ḥaṭuñ bahāsı
Ki ḥüsn-i ḥaṭla muşḥaf bī-bahādur
806. Teḳayyüd kııl tamāmen eyle taḥrīr
Oqındıqça saña ḥāşıl du‘ādur
807. Yazup Bismi’llāhı ḥüsn-i ḥaṭtile¹⁹³
Ki luṭf-ı Haq’la cennet saña cādur
808. Şaḳım ḥüsn-i ḥaṭuña olma mağrūr¹⁹⁴
O nefsuñ ḥükmi bir ḥaṭṭ-ı ḥaṭādur
809. Ḥaṭ-ı mürettebün ‘ālī ol āgāh
Ki ḥüsn-i ḥaṭla ḳadrün ‘ulādur
810. Olur ehl-i ma‘ārif ‘izze ekser
Ki beyne’-n-nās mezmüm [u] lefādur
811. Olur mı ma‘rifetle ‘izze ‘ārif
Ki şāhib-ma‘rifet ehl-i ḥayādur¹⁹⁵
812. Kemāl ü ma‘rifet oldı tevāzu‘
Tevāzu‘ kııl saña nık ü ğarrādur
813. Tevāzu‘dan ṭulū‘ eyler muḥabbet
Ki Maḥbüb’l-ḳulüb ol ey bahādur
814. Eger Ṭa’līḳ-nüvis iseñ raḳam it

¹⁹³ Bu kelime de bulunan “ḥ-ح” harfi sehven “ḥ-خ” olarak yazılmıştır.

¹⁹⁴ Yazmada “خطك” sözcüğünde “ḥ”dan sonra “ی” yazılmıştır.

¹⁹⁵ Yazmada “ḥayā” kelimesi “ḥayā” olarak yazılmıştır bu duruma benzer birçok örnekte bulunmektedir. Bu da müstensih dikkatsiz olduğunu göstermektedir.

27 a

- Hadīs ü fıkh ü tefsİR neVAdur
815. Du‘ā eyler saña qārī olanlar
Bu haıuñ tā-be-maııŒer bī-fenAdur
816. Olur hem kesb-i destüñ pāk ma‘āŒuñ
‘İbAdetdür kitābet hoŒ edAdur¹⁹⁶
817. Ne dilde qaldı ne elde ma‘ārif
Kemāl ehli abıqda hāk-pAdur
818. ‘İmād u Œeyh u mİRüñ kıt‘asına
Kim eyler i‘tibārı kem bahAdur
819. Bilür mi ma‘rifet qAdri cāhil
Zamāne Œimdi cehle mübtelAdur
820. Ma‘ārif ‘arz olunsa kimse baımaz
Cehl bir perde-i esvede belAdur
821. ‘Aceb dÜnyā-perest olmuŒ zamāne
Ki cem‘-i māl içün cānlar fedAdur
822. Her echel qaŒr-ı bālāda mu‘azzez
Ki her ehl-i kemāle süflİ cAdur
823. Kimisi kÜŒe-i külhanda maıgmüm
Kimi muııtAc-ı yek kıt-ı iŒAdur
824. BaŒiretle nazar kı l hāl-i ‘aŒra
Ki pālar ser ü serler zİR-i pAdur
825. Baıup aııvālüne āzürde olma
Ser olmaz pā olursa tez hebAdur
826. Kıyās itme Œābit qAdemler¹⁹⁷
Ki ol na‘rİde pālar cühelAdur
827. Œaıın sen her fenden olma hālİ
Cehilden ma‘rifet nİK u ‘ulAdur
828. Dil-i cāhil siyehdür ğull u ğıŒŒdan
Ma‘ārif ehlinüñ qalbi neıAdur

¹⁹⁶ 26 b'nin hat ile ilgili son beŒ beyitlik yeri boŒ bırakılmıŒtır.

¹⁹⁷ Bu mısradaki kelime eksikliği dolayısıyla vezin aksaklığı bulunmaktadır.

- 27 b
829. Eşer bâkî kalur ehl-i kemâlden
Ki câhilden eşer qalmaz belâdur
830. Olur ‘âlemde kim nâm yâd olunmaz
Tehî dest bî-‘amel câhil fenâdur
831. Hünlerle yâd olur ehl-i ma‘ârif
Hüner-mend mazhar-ı hayr d u‘âdur
832. Enâm içre kalur bir yâdigârı
Ferâmüş olmaz ol bâkî beqâdur
833. Bu pend ile olur ‘akıllar ‘âmil
Ki câhiller naşîhatden cüdâdur
- BU PEND HER EHL-İ NAZMA PÂK EDÂDUR
834. Eger şâ‘ir iseñ pākize-gū ol
Ki şî‘riñ pākî da‘im dil-küşâdur
835. Şî‘irden behre-yâb olmaz her âdem
Şî‘ir mevhibe-i luţf-ı Hüdâ’dur
836. Diyen *inne mine’ş-şî‘ri le-ḥikmeh*
Ki ol fabr-i dü-‘âlem Muştafâ’dur
837. Fazîletde ‘ilimdür şî‘r-i nîkū
Ki zî-dîvân ‘Alîyy-i Murtażâ’dur
838. Meşâyîḥ oldılar nazm ehli ekşer
Ki kuţb-ı Mevlevî şî‘r [ü] inşâdur
839. Otuz biñ Meşnevi beyt-i şerîfi
Ki her bir beyti biñ ma‘nâya câdur
840. Ma‘ânîsi ḥaḳîḳat mağz-ı Qur‘ân
Ki Ḥaḳḳ’a cümle lafz-ı ḥaḳ edâdur
841. Ḥikâyât-ı müferriḥ pendî müş‘ir
Naşîhat pür-taşavvuf ‘aşḳ-fezâdur
842. Kürāsîde okır ḥâlâ meşâyîḥ
Ki dervîşân semâ‘ eyler şafâdur
843. Ve toḳsan biñ ğazel dîvân-ı ‘aşḳı
Ki Şemsdür maḳlası şemse fedâdur

844. Cemî'-i beyti pāk ü 'āşıkāne
Ki 'uşşâk-ı Hüdâ'ya reh-nümâdur
845. İdüp Sa'dî de *Bostān u Gülistān*
Ki hālā 'andelībānı fedâdur¹⁹⁸
846. Diyüp hoş *Mantku' t-tayr* yed-i 'Aţţār
İdüp murğānı güyā ol bahâdur¹⁹⁹
847. Muḥammed Yazıcı-zāde ol 'āşık
Muḥammediyye şāhibi fetâdur²⁰⁰
848. Taşavvufda nice şî'r ü kşāyid
Ki merdān-ı Hüdâ'dan oldı şādır
849. Kimi manzūm resā'il kimi dīvān
Ki tertīb etdiler hep pend-hâdur
850. Suḥanverlik sezâdur 'ārifāna²⁰¹
Kelām-ı Hâkḫı mazhar evliyâdur
851. Cevāhir ma'denid[ür] ḫalb-i şāfi²⁰²
Ki her güftār[ı] dürr-i şāhvâdur
852. Suḥan esrārıma mālīkdür 'ārif
Velî gencine-i sırr-ı Hüdâ'dur²⁰³
853. Suḥan bir huşbedür kim minberi 'arş
Suḥanver ol maḫāma irtikâdur²⁰⁴
854. Suḥandür baḫr-ı zehḫār-ı ma'ārif
Suḥan bir deşt-i pehnā der-fezâdur
855. Suḥandan zāhir oldı sırr-ı ma'nā

¹⁹⁸ Yazmada geçen “عندليباني فدادر - 'andelībānı fedâdur” ibaresi kanımızca “'andelībān-ı Hüdâ'dur” olmalıdır. Ancak biz metne sadık kalmayı uygun gördüğümüzden yazmada geçen şekliyle metne almayı daha uygun gördük.

¹⁹⁹ Müellifin bu beyitlerinden söz konusu bu eserleri okuduğu gerçeği çıkartılabilir.

²⁰⁰ Müellifin Sa'dî'nin Bostan u Gülistān'dan, Feridüddin Attār'ın Mantiku't-tayr'ından ve Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sinden haberdar olması, onun ilmi ve edebi bilgisini ortaya koyması açısından önemli bir husustur.

²⁰¹ Beyitteki “suḥanver” kelimesinde iki ن harfi bulunmaktadır. Aynı durum 849. beyitte de bulunmaktadır.

²⁰² Beyitteki “ma'denidür” kelimesinin “r” ünsüzü yazmada muhtemelen müstensihin dalgınlığıyla yazılmamıştır.

²⁰³ Beyitte “Hüdâ” kelimesinde ح harfinin noktası birçok benzer kelimedede olduğu gibi konulmamıştır.

²⁰⁴ Bkz.31. aparat.

- Ki pākize suḥan ma‘nā-güṣādur
856. Suḥan lü‘lü‘ine oldı şādef dil
Ki dürr-i şāhv[ār] nazma sezādur²⁰⁵
857. Suḥandur şā‘irūn zīb-i şī‘ārı
Suḥan pirāye-i her du-serādur
858. Suḥan aḥsen gerekdür nazm u şī‘re
Ki bed-güftār olan şā‘ir hebādur²⁰⁶
859. Suḥanver güftesi ger pāk olursa²⁰⁷
O nās ‘inde maḳbūl ü revādur
860. Olur ma‘lūm sözinden zāt-ı nāzım
Ki zātı süflī midür yā ‘ulādur
861. Lisānı pāk olur memdūh-ı ‘ālem
Veli ḳat‘olsun ol kim jāj-ḥādur
862. İder pākize şī‘ri hicv vü tezyīf
Cibillī mel‘anet ḳalbinde şādır
863. Suḥan sermāyedür şāḥib-dilāna
Suḥan pirāye-i her du-serādur
864. Olur ol bed-suḥan zışt-i siyeh-rū
Ki dā‘im şan‘atı hezl ü becādur
865. Şaḳın sen hicve mā‘il olma zīrā
Ki heccāvuñ dili tīr-zeng verādur
- 28 b
866. Femi kendīdedür ḥalḳ nefret eyler
Ki ol bir bī-serv vü şāmān şehādur²⁰⁸
867. Laḳīf u pāk ola elfāz-ı şī‘rūñ
Kelāmuñ aḥseni ḳalbe şafādur²⁰⁹
868. Eger ḳādir iseñ medḥ-i Resūl it

²⁰⁵ Yazmada beyitin ikinci mısraında “şāhvār” kelimesi eksik yazılmıştır.

²⁰⁶ Bu mısraında geçen “güftār” asıl metinde “güftārı” olarak geçmektedir, bu durum vezini aksattığı için düzeltmeyi uygun gördük.

²⁰⁷ Mısraında geçen “Suḥanver” kelimesi daha önceki beyitlerde olduğu gibi سخرتور olarak yazılmıştır. Bkz.31 ve 34. aparat.

²⁰⁸ Beyitteki vezin aksaklığı “serv” kelimesinin açık hece olarak okunması halinde giderilebilir.

²⁰⁹ Beyitte geçen “Aḥsen” kelimesi yazmasa “ḥüsni” olarak yazılmış bu ise vezne uymamaktadır.

- Saňa ferdā Őefi‘ ol müctebādur
869. Nice ehl-i suħan geldi bu kevne
Ki her biri bu fende ustādur
870. Kimi tertīb-i divān itdi kimi
Nice manzūm hikāyāt-nevādur
871. Kodı her birisi bir yādigāruñ
Ki bildiler bu dünyā bī-beķādur
872. İder nāzır olanlar nāmların yād
Ki bir fātiħa yā [ħud] bir du‘ādur
873. Taķayyūd eyle sen de bir eŐer ķıl
Cihān bāķī degül āħir fenādur
874. Derūnuñ pāk ola dā‘im dilūñden
Ki pākize ma‘ānī ola Őādır
875. Eger mazmūn ola nazmuñda m a‘nā
Dil-i Őā‘irde ol vehbī-edādur
876. Serīķa itme ħāyīde kelāmı
Ki Őā‘ir güftesi dād-ı Ĥudā’dur
877. Zebānuñ dūr ola her bed-suħanden
Ki ħüsniyyāta sā‘ī ol Őafādur
878. Ba‘īd ol bed-suħanle yāve-gūdan
Ki anlar luťf-ı Mevlā’dan cūdādur
879. Olur her yāve-gū bednām-ı ‘ālem
Ķıyāmetde siyeh-rū bed-liķādur
880. Çeker dünyā vü ‘uķbāda zaħmet
Lisānı kendü başına belādur
881. ‘Ayıbdur ħüşında bed-zebānlıķ
Meger nefsine tābi‘ pūr hevādur
882. Ĥıred-mend merd olur mı nefse tābi‘
Ki nefsūñ kārı bed-cürm ü ħaťādur
883. Olursa nefse mağlūb ‘aķl-ı Őā‘ir
Anuñ her güftesi hezl ü bezādur

884. Dil-i pāk raġbet itmez bed-kelāma
Ki bu söz alb-i nā-pāka sezādur

885. Netīce šā'irānuñ nazm-ı pāki
Oundıça dile raat-fezādur

BU PEND H'ĀNENDE-GĀNA RĀST EDĀDUR

886. Eger h'ānende iseñ bil uşulı
Ki āġāza uşuliyle revādur

887. Muaddem eyle nuk u d'arba gūşış
Uşulı cümle meş it ol bahādır

888. ıar dā'ire tūt cümle uşulı
Makāmātdan uşulāt ibtidādur

889. Uşul-pend ol elüñ āġzına olsun
Ki dest ber-dā'ire velvele-hādur

890. Hıab idüp defi rüyıña tūtma
Yüzün h'ānende örtmez rü-güşādur

891. Maāma perdesiyle eyle āġāz
Olursañ perde-birün bed-şadādur

892. Olur āheng ile āġāze-şirīn
Ki bī-āheng nevā nāsa ezādur

893. Maāmı birbirinden eyle tefrī
Ki fark iden maāmı perde-hādur

894. Uşulāt ile pend oldı maāmāt
Ki zencir ile enber bend-hādur

895. Şaıl tūtma hafif tūt devr uşulün²¹⁰
Uşul-i şūfiyān evfer şafādur

896. Rüyüñ fāhte semā'-ı zārb-ı feti
Dürüst zāb it uşul-i pend hevādur

897. Görüp edvārı ustadan evvel
Olursın mūsıı zābına ādir

²¹⁰ Bu beyitte de müstensihin dalgınlıġından olacak خفيف kelimesinde h'nın noktasını koymamıştır. Buna benzer örneklere oka rastlanmaktadır.

29 b

898. Ğulām ü ħ[∨]ācenüñ meşķ ile kārın
Ki anlar mūsikīden ustādur
899. Ne hoşdur naķarātı naķş u kārūñ
Ki dem dere dere yalלהādur
900. Çıķar hep ħ[∨]āce kārı müşkilātın
Ne pīç-ā-pīç mu‘akkad beste-hādur
901. Nice ħ[∨]ānende geldi bu cihāna
Ki her birisi ‘aşrında bahādır
902. Şafā²¹¹ bahşında ħüsn-i şavta mālīk
Ki ‘ilm-i mūsikīde mişli nādīr
903. İdüp her biri naķş ü kār-beste
Egerçi hep müferriĥ kār-hādur
904. Olur mı ħ[∨]ācenüñ kārına tanzīr
Ki her kārı muşanna‘ naĝme-hādur
905. Nefes sermāyedür ħ[∨]ānendegāna
Ki ħüb şavtuñ semā‘ı dil-rübādur
906. Mü‘eşşirdür dile şīrīn şadālar
Ki şītuñ aĥseni rūĥa ĝıdādur
907. Uşul bend hoş-nefes ħānende iseñ
Seni ĝüş eylemek şāhid-sezādur
908. Eger sāz ile hem-dem-sāz olursañ
Terennüm peyrev-i sāz ol şafādur
909. Şadā sāzile seyr-āhenk olursa
Ĝumüm u hemmi dāfi‘ dil-ĝüşādur
910. Eger üstād isen sāzende-gānı
Mülükı bezm olur ħürrem-fezādur
911. Ğulām-āsā ola ħ[∨]ānende-gānı
Ki ol bezm-i Ĥüseyn Bayķara’dur²¹²
912. Ney ü ŧanbūr u mūsikār u ķānun

²¹¹ Yazmada “şafā” sözcüğü “ف” yerine “ق” harfiyle yazılmıştır.

²¹² Burada müellif eğlenceli meclisleriyle ünlü olan Ĥüseyn Bayķara dönemine imrenmekte olduĝu görülmektedir.

- Nefir u 'ūd u çeng boş sâz-hâdur
913. Çanı sâzende üstâd-ı mâhir
Ne çengî var ne 'avvâdı ki nâdir
914. Bu 'aşruñ muṭrib u sâzende-gânı
Ki nâ-ķâbil olup hep bed-liķâdur
915. Kimisi Ermenî kimi Yahûdi
Kimisi Rûm u Kıbṭî bî-naķâdur
916. Sülûk itmez bu bed ef'âle Müslim
Ki bi'l-cümle ḥarâm u pür ḥaṭâdur
917. Cemî'-i sâzlar oldı münkirâtdan
Naķî merdân semâ'ından cüdâdur
918. İder 'âşık ḥaķîķat üzre ısgâ
Bulur 'âşkı ṭeraķķî ğam zedâdur
919. Olur ḥ'ânendegân ülfete ekşer
Ki bed-meşreb olur hem bî-ḥayâdur
920. Gider her sūra muṭrıblarla faşla
Ki dâ'im 'ırzı pâ-mâl ü hebâdur
921. Olurlar mürtekib her münkirâta
Cemî'-i muṭrıbân ehl-i şaķâdur
922. Şaķın sen böyle bed-ḥânende olma
Ki bezm-i ḥâsa gel faşla sezâdur
923. Hem itme faşlı nezd-i ihmikända
Faşıldan bî-ḥaberler ağbiyâdur
924. Oķı şarkı Kıyabaşı vü Türkî
Ki anlar bildüği sâde ğmâdur
925. Bilür mi eblehân hiç kâr ü naķşı
Ki yevel lâ yelelli ne hevâdur
926. Ne ağreb ḥikmet-i Ḥaķ'dur makâmât
Ki cidden birer şît ola şâdır

30 b

927. Felekler gerdişinden gūş iden merd²¹³
Ki şeyḥ-i müsiḳār ‘āşık bahādır
928. Alup zabı itdigı on iki burcdan
Maḳām işna ‘aşar işbu şadādur²¹⁴
929. Hicāz ‘Uşşāk Hüseynī Rāst Şafā-bahş
Rehāvī Büselik Büzürg Nevādur
930. ‘İrāk Zirgüle Zir-efgend ü Kūçek²¹⁵
Ki bu işna ‘aşar şit ibtidādur
931. Esāmī vaz‘idüp ol şeyḥ-i kāmīl
Ki edvār bendine hem oldı ḳādır
932. Çıḳardı ḳırk sekiz terkīb makāmdan
Ve dört şu‘be yidi āvāze-hādur
933. Nice bend itmiş edvārında ma‘lūm
Ki on iki maḳām ümm ü ebādur
934. ‘Aceb kāmīl vücūd imiş ol ‘ārif
Ki bir şāf ‘āşık-ı Hāḳ āşinādur
935. Bu kār-ı meşkile ol mazhar olmuş
Ki ihsān-ı Cenāb-ı Kibriyā’dur
936. Semā‘ itmiş burūcdan hoş şadāyı
Anı gūş itdiren ‘aşık-ı Hudā’dur
937. İder her müşkili ‘aşık ḥall u āsān
Her kār maḥāll-i ‘aşka zecādur
- BU PEND ‘ĀŞIK-I DERD-ĀŞİNĀDUR
938. Eger ‘āşık iseñ mahv-ı vücūd it
Ki ‘āşkuñ yoḳluḡı maḥz-ı beḳādur
939. Dil-i ‘āşıkda aşla sen ben olmaz
Ki ‘aşḳdan nice bir men ü mādur
940. Her ‘āşık nā’il olmaz zevḳ-ı ‘aşka

²¹³ Beyitteki “girdiş” kelimesi yazmada müstensih tarafından “gerdüş” olarak yazılmıştır.

²¹⁴ Beyitte şair on iki makamdan bahsetmesine karşın, aşağıdaki beyitlerde on üç makamın ismini zikretmektedir.

²¹⁵ Yazmada “İrāk” ile “Zirgüle” kelimeleri arasında “u” sesi bulunmakta bu da vezni aksatmaktadır.

- Ki albi şafa ‘aşk zevk u şafadır
941. omaz ‘aşk ġayrı derdi dilde aşla
Veliki kendi derdi bi-devadır
942. Alur albden cemī‘-i varlığı ‘aşk
Ki dil tahir olunca ‘aşk sezadır
943. şaın zannitme ‘aşkı derd ü mişnet
Ki dā‘im albe ‘aşk ‘ayn-ı şifadır
944. Temekkün eylemez ‘aşk her gönülden²¹⁶
Sınık dil ‘aşka bir şırça-seradır
945. İder ‘aşk ‘āřıı ibriş-i ġāliř
Ki ‘aşk iksir ü cevher kimyadır
946. şadefde dürri ‘aşk perverde eyler
Cevahir kanda ‘aşkdan rü-nümadır
947. Necāda ‘aşk virür cüş u ġurüşı
Ve enhāruında seyl-i dā‘imadır
948. ‘Anāřır imtizacı ‘aşkla itdi
Ve ‘aşk ār-faşla her dem ġoř hevadır
949. Nıřāmı on sekiz biñ ‘ālemün aşk
Ve her ‘ālemde ‘aşk hem pādiřadır
950. İmādıdır bu arġ-ı bi-sütünüñ
Ki gerdān aşk ile nüh semadır
951. Mihr-i ‘aşkla ulü‘ eyler her rüz
Ve her şeb mehde ‘aşkdan şu‘le-zadır
952. Cihān mir‘ātına āyinedür ‘aşk
Ki eşmi ‘ālemün ‘aşk ile rā‘dur
953. Muaddem aşk o yandırdı²¹⁷ erāđın
Ki ‘ālem şu‘lesinden pür zıyadır
954. İdince şem‘i iād āteř-i ‘aşk
Ki ol suġte per-i pervāne-hadır

²¹⁶ Mısrada geen “her” sözcüğünden sonra yazmada “bir” sözcüğü yazılmış, bu ise vezne uymayan bir fazlalıktır.

²¹⁷ Burada geen “o yandırdı” ibaresi, “uyandırdı” şeklinde de okunabilir.

31 b

955. Perinden şem'î devrân eyledükde
Vücûdî hark ider mi âh u vâdur
956. Sen 'aşka yanmağı pervânenen gör
Ki bir âh eylemez cânı fedâdur
957. İder gülşende hândân goncayı 'aşk
Hezârân aşk ile nağme-serâdur
958. Güler gülzârda güller bülbül ağlar
Ezelden 'andelib aşk-âşinâdur
959. Güle karşı ider feryâd u nâliş
Cefâ-yı hârdan kârı bükâdur
960. 'Aceb hoş neş'e-dâr olur mül-i 'aşk
Ki ednâ cur'ası nef-yi sivâdur
961. Bilür keyfiyetin nüş iden 'âşık
Ki kalbi neşvesinden pür ziyâdur
962. Mül-i 'aşkuñ iden bir kıatresin nüş
Ayılmaz haşre dek mest-i beğâdur ²¹⁸
963. İder mürde-dili zinde dil-âver
Mey-i 'aşkla olur merd-i bahadır
964. İder hüşyârı mest hem mesti hüşyâr
Ki 'aşkuñ badesi 'ibret-nümâdur
965. Çeşide itmeyen dil bilmez anı
Har lâ yefhem ol şahş-ı dü-pâdur
966. Ne bilsün kâdr-i 'aşkı belh ü ahmak ²¹⁹
Ki zevk-ı 'aşka anlar nâ-sezâdur
967. Taħammül eylemezler cevri-i 'aşka
Ki ta'neylerler 'aşk derd u 'anâdur
968. Bulur üftâde-gânı zevk-i 'aşkı
Ki merd-i 'arife râhat-fezâdur
969. Tehî kalmaz bu 'aşkuñ tekiye-gâhı
Gelen 'uşşâka 'aşkdan merħabâdur

²¹⁸ Metinde geçen "haşre" kelimesi yazmada "h-ç" sesiyle gösterilmiştir.

²¹⁹ Mısradaki "ebleh" sözcüğü vezin gereği "belh" olarak yazılmıştır.

32 a

970. Nice ‘āşık girüp meydān-ı ‘aşka
Ki pir-i ‘aşkdan el alışı nādir
971. Tıtuşur nice ger ‘aşkile pençe
Olur süst ü şikest hāli hebādur
972. Virür ‘aşk kıvıncını destine bir kez
Çeküp tuncın kılmıdatmaz ne kādır
973. Biri çekmez kemān-ı ‘aşkı muhkem
Çekilmez yā hadīdden katı yādur
974. Ne gūşış itdi ‘aşık pehlivānlar
Ki bir kez çekmedi hiçbir bahādır
975. Kemān-ı sahtını kendi çeker ‘aşk
Kemān-keşlikde kāmīl üstādur
976. Okın gizler özin gizler kemende
Nişān gözler görünmez bir şadādur
977. Ne tır-endāz olur şaşın şaşırılmaz
Ki bir sehmi hezārān dil-güşādur
978. Geçer dilden dile bir dilde kalmaz
Kalur bir pāresi kim bī-devādur
979. Hevāsından yanar dil kaçnus-āsā
Hevā-yı ‘aşk ‘aceb muhriķ hevādur
980. Vücūd-ı ‘āşıkı hākister eyler
Ki ‘āşık bir harāb olmuş binādur
981. Nice şabreylesün yā kalb-i ‘āşık
Hevā-yı sehmi bir tır-i kaçādur
982. Bir āteş-pāredür peykān-ı tīri
Ki dūzah nārını iķāda kādır
983. Vücūdı ‘aşk yıkar yaķar tamamen²²⁰
Ki yoğ eyler fenā ender fenādur
984. Olur mi‘mārı şoñra ol vücūduñ

²²⁰ Yazmada “yaķar” sözcüğü de “yıķar” olarak yazılmış, ancak biz müstensih hatası olarak “yıķar olarak yazıldığı kanaatindeyiz.

Ki bir ta'mir ider kim der-bekadur

985. Kıyās itme sen 'āşık 'aşkı āsān
Egerçi evveli şirīn cefādur
986. Virür hayret tulū' itdükde kalbe
Havass-ı hasseye dehşet-nümādur
987. Veli mülk eyledükde kendüye 'aşk
İder bī-h'āb u rāhat pür nidādur
988. Alur ğayrı elüнден ihtiyāruñ
Dile 'arız olur 'akluñ hebādur
989. Olursun çār u nā-çār 'aşka teslīm
Ki nā-çāruñ işi şükr-i Hudā'dur
990. Taḥammül eyler isen cevri-āşka
Olur 'aşk yāverüñ müşkül-küşādur
991. İder āḫir seni ma'sūka vāsıl
Ki vuşlat 'āşka nītī fenādur
992. 'Aceb devlet olur 'aşk-ı ḥaḳīkat
Ki her dil lānesi olmaz Hümādur
993. Dilünde ger ḥaḳīkat ise 'aşkuñ
Ki encāmında her ḥālūñ şafādur
994. Şaḳın 'aşk-ı mecāza olma bende
Mecāzī 'aşka herkes mübtelādur
995. Dili tīre ider 'aşk-ı mecāzī
Ki ḳalbūñ şem'ī bī-fer intifādur
996. Ḥaḳīkat 'aşkı taḫşīle sa'yit
Mecāza düşme merde nā-sezādur
997. Mecāzīden olur dirler ḥaḳīkat
Ḥaḳīkatdür bu söz rengin edādur
998. Nihān it imdi sır-ı 'aşkı dilde
Şaḳın bīġāneye keşfi ḥaḫādur
999. Sen 'aşkuñ niye fermān-beri ol
Esir-i 'aşk olañ dil pādīşādur

1000. İder ‘aşk ‘āşıkı sultān-ı ‘ālem
Ki rāh-ı ‘aşkda her kim hāk-i pādur

BU PEND VĀ‘İZLERE HAK GÜFTE-HĀDUR

1001. Eger vā‘iz iseñ naql-i Hadīs it
‘Uyüb-ı nāsı daḥlitme ḥaḫādur

1002. Çıküp kürsīye her ezīne va‘za
Ki evvel Hālīk’a ḥamd ü ṣenādur

1003. Müheyyā meclis-i va‘zuñ muḥarrir
Ki ol va‘ziyeler kim ‘ādetādur

1004. Birin taqrīr idersün sāmi‘īne
Ḥitāmında ḫalıblı bir du‘ādur

1005. İdüp rahmetle ṣāḫīb-ḫayrı da yād
Du‘āyı ḫayra vākıf da sezādur

1006. Bu vechile naṣīḫat kııl zarīf ol
Ta‘azzüb eyleme nāsa ezādur²²¹

1007. Eger deḫḫāl iseñ kim eyle ıṣfā
Ki senden ḫalk-ı ‘ālem bī-recādur

1008. Gerekdür vā‘ize sermāye üç şey’
Utanmaz yüz tükenmez söz bükādur

1009. Gözi aḡlar dili söyler ne söyler
Ki bilmezse o vā‘iz bī-ḫayādur

1010. İder mi gūṣ anı ḫalk-ı zamāne
Ki ol vā‘izki daḫle mübtelādur²²²

1011. Deḫal cā‘iz degıldür nāsa aṣla
Ki ādābıyla va‘zitmek revādur

1012. Şaḫın düzaḫla vırme ḫalka ḫaṣyet
Gehī vir müjde-yi cennet ṣafādur

33 a

1013. Şıratı yād idüp ḫorḫutma ḫalkı
Ki yoḫdur ḫorḫuluk bī-ittikādur

²²¹ Yazmada “Ta‘azzüb” sözcüğünde bulunan “ذ” harfi müstensihin hatasıyla “ط” olarak yazılmıştır.

²²² Yazmada “mübtelā” kelimesini ب ve ت seslerinin noktaları konmamıştır.

1014. Çeküp mîzânide tartılma nâsa
Ağır düş düş ol terâzî Hudâ'dur
1015. Muvahhiddür Hudâsın cümle 'abdi
Olur mîzân-ı haqda vezne kâdir
1016. Gene ber-keffe pür ber-keffe tevhid
Ki tevhid keffesi ağmaz 'ulâdur
1017. Görüp bir fi'l-i münkir itme tahkîr
Ki bâb-ı tevbe meftûh u güşâdur
1018. Muhammed ümmetine virme teşvîş
Şefî'i ol Muhammed Muştâfâdur
1019. O Mağbûbuñ recâsı redd olur mı
Niyâzı cümle maqbûl u revâdur
1020. Bu ümmet ümmet-i merhûmedür kim
Zünübün 'afvider Haq zu'l-'atâdur
1021. Hudâ'nuñ mağfîret deryâsı bî-hadd
Ki rahmet bahrı hod bî-intihâdur
1022. 'İbâdına o Ğaffârü'z-zünûbuñ
Ki fazl u luḡfı bî-ğâye itâdur
1023. Hemân sen va'zıñı râst eyle takrîr
Seni güş iden ekşer cühelâdur
1024. Ola cümle kelâmuñ sâde rüşen
Muşanna' güfte va'za nâ-sezâdur
1025. Sözüñ ger ıstılâh üzre olursa
Biri fehmeylemez va'zuñ hevâdur
1026. 'Amel kıl ibtidâ pendüñ ile sen
Ki sonra nâs ola aḡzına kâdir
1027. 'Amel ile mü'eşşirdür naşîḡat
Ki va'z-ı bî-'amel cümle hebâdur
1028. 'Amel ile olur maqbûl du'âlar
Enâmüñ maḡlabı senden du'âdur

1029. Senüñ halk destini taqbil iderler
Ki ancak bir du‘āñ için recādur
1030. Olursañ vā‘izā pendümle ‘āmil
Du‘āñ dergāh-ı Mevlā’da revādur
- BU PEND ŞEYHĀNA ELYAĞ HAĞ EDĀDUR
1031. Tarīk-ı Hağda şeyh isen birāder
Ki şeyhe kūşe-i vahdet sezādur
1032. Olur ez cān u dil Hağkı muvaḥḥid
Ki zevk u şevk[i] hep zikr-i Ĥudā’dur
1033. Şebi kâ’im olur hem rûzi sâ’im
Ve halk-ı ecnebîden ihtiyādur
1034. İdüp bir nān-ı huşk ile kanā’at
Tevekkül-ḥānesinde inzivādur
1035. Ĥudā dergāhına eyler niyāzı
Cihānuñ şehirlerinden bî-recādur
1036. Zamāne şeyhlik ḥāli bilinmez
Ki şüret uğrısı şeyhler belādur
1037. ‘Aşā ber-dest serinde tāt u şemle
Ki şeyh eyninde hırka vü ridādur
1038. Mukaḥḥal çeşmi misvākı belinde
Yedinde sübḥa-i paşad hevādur
1039. Ne zikri var ne fikri cāhil ebter
Ne ‘ābiddür ne zāhid bî-şenādur
1040. İder dünyā için bir şeyhe taqlid
Velîy-yi hağğa kārı i’tidādur
1041. Gezer ol der-be-der ebvāb-ı nāsı
Ki her güftārı kizb ü iftirādur
1042. Geçer her meclise vardıkda şadra
Ma‘ārif başı ider cümle hağādur
1043. Kerāmetle çıkar ‘arş-ı berīne
‘Avāmu’n-nāsı cerr için i’tādur

34 a

1044. Nice rü'yâyı sahte naklider hem
Hudâ'dan haşyet itmez bî-hayâdur²²³

1045. İder üç dört hanı kendüye şüfî
O şeyh-i bâtıla har hâk-i pādur

1046. Ne hayr eyler bu şüretde olan şeyh
Derūmı ğull u ğıış pür bî-tağādur

1047. Tarīkat şeyhlerin tekdır iderler
Ne ğam ol şeyhe kim merd-i Hudâ'dur

BU PENDÜM ŞÜFİYANA BÎ-RİYADUR

1048. Eger şüfî iseñ Mevlâ'yı zikret
Ki şüfî kalbi Hağ'la insirādur

1049. Mücellādur dil-i mir'at-ı şüfî
Muşaffâ pāk u tāhir pür-ziyādur

1050. Derūmı hubb-ı Mevlâ ile mālî
Ki her dem tāb-ı 'aşğ ile civādur

1051. İder nefsine cū'ile eziyyet
Zarūret üzre dā'im ihtivādur

1052. Riyāzāt ile kārı zühd ü tağvā
Ve tā'atı Hudâ'ya bî-riyādur

1053. Eger dervîş iseñ hâk ol enāma
Ki dervîş cevri-nāsı intikādur

1054. Nemed melbūsıdur hem pisteri post
Ve mefrüşı fağat bir buriyādur

1055. İder keşretde vahdet kalb-i pāki
Nihānī fi'li tehlil ü şenādur

1056. Lisānı zikr-i Hağ'da fikr-i Hağ'da
Ve 'ağlı Hağ'da kalbī bî-sivādur

1057. Bu sīretde olan dervîş-i dil-rîş
Hudâ'dan ğayrıya bî-ilticādur

²²³ Beyitte geçen haşyet kelimesindeki “h-ç” harfinin noktası daha önce geçen birçok örnek gibi yine konmamıştır. Ayrıca bî-hayâdur kelimesindeki “h-ç” sesi ise “h-ç” olarak yazılmıştır.

34 b

1058. Eger abdāl iseñ seyrit cihānı
Seyāhat eyle bu ‘ālem rehādur
1059. Bir āhū postunu pāk eyle berdüş
Evim tenüre palheng ü ‘aşādur
1060. Seründe bir külāh-i āfitābe
Lisānuñdan Hudā devlet ola şādır²²⁴
1061. İdüp seng-i Hacı Bektāşı mengüş
Ve esrārını güş it ol bahādur
1062. Ğubār ekleyler abdallardan olma
Ki benge mübtelā ehl-i hevādur
1063. Hayāl-i beng ider esrārı ifşā
Işık bengī olursa sır güşādur
1064. Kurā vü medni seyr it eyle seyrān
Hemān seyyāh-ı ‘ālem ol şafādur
1065. Ğazelh’ānlıkla halkdan eyle pārsā
Saña lāzım olan küt-ı ‘ışādur
1066. Pür it keşkölünü helvālar ile
Ki helva vakitte ba’de’l-‘ışādur
1067. Işık her şeb olur bir cāra mihmān
Ki her cā bir ışıkla rü-şenādur
1068. Gider çekmez ışık abdāl olan cān
Anıñcün gülşen ü gülhan kefādur²²⁵
1069. Her abdāl-şekl olanlar bī-ğam olmaz
Ki zīrā ekşeri pür mā-sivādur
1070. Dil-i abdāl sivādan pāk olursa
Aña dāğ üstü bağ olsa sezādur
1071. Bu ‘ālemde kimüñ yok bir haşīri
Ki ol āzāde-ser merd-i Hudā’dur

²²⁴ Bu beyitte vezin aksamaktadır.

²²⁵ Yazmada “kefādur” sözcüğünün karşısına kelimenin anlamına yakın olan “berāber” sözcüğü yazılmıştır.

BU PEND HĀZİK EṬİBBĀYA ŞAFĀDUR

35 a

1072. Ṭabīb iseñ nabz-gir ol ‘alīle
Ki ṭab‘-ı hasteye şihhat-resādur
1073. Kelām-ı telh virür haşyet marīza
Ki her güftarı şīrīn hoş devādur
1074. Ṭabābetde ferāset şartdur evvel
Eṭibbā gerçi hep ṭıbb-āşinādur
1075. Ferāstle ider emrāzı teşhīş
Ki ol hāzık ṭabīb-i zī-zekādur
1076. Ṭabīb iden zekāvetdür ṭabībi
Ṭabīb-i aḥmaquñ kārı hevādur
1077. Hāzākat ‘ilimle gelmez ṭabībe
‘Amelde kāmīl ise üstādur
1078. Hezārān tecrūbe eylerse evvel
Anuñ soñra müdāvāsı devādur
1079. Hudā ḥalk itmedi bir bī-devā dā’
Ki her derde devā virdi o Qādir
1080. Qodı dā’ u devā beyninde perde
Eşer itmez devā’-ı dā’ gıṭādur
1081. Ne sa‘at ref‘ iderse bir dā’ ı Hāq
Hemān derde devā ol dem şifādur
1082. Dilünde vār ise şıdık u hulūsuñ
Viren dermānı derde bil Hudā’dur
1083. Ṭabīb āletdür[ür] ancak ‘alīle
Ṭabībden bilme dermānı ḥaṭādur
1084. Şaña ‘arız olursa ger bir ‘illet
‘İlāc ol ‘illete [bir] iḳtızādur
1085. Müselmān bir ṭabībi eyle da‘vet
Ṭabīb-i mü’minuñ rāst u revādur
1086. Ṭabībān-ı Yahūd u Rūm u Efrenc
‘İlācı mü’minine nā-sezādur

35 b

1087. İderler her müdāvāda ihānet
Ki pendin cümle zarra mübtelādur
1088. Lisān-ı tıbbı hoş a'lā bulurlar
Degiller 'illeti teşhīse kādır
1089. Kimisi Şokrat olur kimi Bokrat
Kimi hikmetde Ebu 'Ali Sinādur
1090. 'Alīle lāf ile şıhhat virürler
'Atebdür cümle sözleri hevādur
1091. Qavī bildükleri bir faşd u şerbet
Ki müşhil şerbeti saqm u niyādur
1092. Virüp müşhil döker huqne ider qaşd
Qalur haste 'amelden der-'inādur
1093. Recā eyler tabībe hastedür kim
Harāret āteşi qalbümde cādur
1094. Cevāb-ı nā şavābı da tabībūñ
Ki derārī şuyı harr intikādur
1095. Becā-yı mā virür şāfī cevābı
Çeker pür hünere hem qaşdı ihādur²²⁶
1096. Tehī çıkmaz gelüp gitdükçe zīrā
Tabībe hastenūñ malı fedādur
1097. Ne isterse alur eczā bahāsn
Ma'ācin ü hubūbı bī-şifādur
1098. Döker bī-iqtizā hem ihtikānı
'Alīledür saña huqne şafādur
1099. Alur her huqne başına bir altun
Ki bī-eczā tavuq dühn ile mādur
1100. Baqar qarüreye rengini bilmez
Ki şafra balğam olmaz farqa kādır

²²⁶ Yazmada "hünere" sözcüğünden sonra "hem" sözcüğü yazılmış, ancak bu sözcük vezin ve anlamı aksatmaktadır.

1101. ‘Alile vir niçün perhîzi büzürg
Bu qarüre ‘aceb beter fenâdur
1102. Saña sevdâyı gâlib gösterir bu
İki üç hıçne gâyet muhteżâdur
1103. Bu minvâl üzredür ‘aşruñ tabîbi
Tama’kâr u le’im u bî-hayâdur
1104. Tabîb-i Müslim olmaz böyle gaddâr
Ki tîmâr u ‘ilâcı rast-devâdur
1105. Tabîbâ munşif ol rahmit ‘alile
Tamâ’ mü’min tabîbe nâ-revâdur
1106. İlahî itme muhtâc etîbbâyâ
‘İbâduñ dâ’ma luftuñ devâdur

BU PEND KAHHÂLE KUHL-İ İNCİLÂDUR

36 a

1107. Eger kahhâl iseñ emrâz-ı ‘ayne
Remed ‘illetin ol teşhîşe kâdir
1108. Esâmî’-i remed ‘illetlerin bil
Garb qarha seyl-i cesâ-hâdur
1109. Cerb şemâk ceher dârba şa’ir penc
Silâk turfe şa’r gışa biyâdur
1110. Dağı çeşmüñ nice ‘illetleri var
Aña kahhâl-ı kâmil âşinâdur
1111. ‘ilâcın bilmeyen kahhâl-ı câhil
‘İlâc itmek göze ‘ayn-ı haţâdur
1112. ‘İlâcile bulur şıhhat göz ammâ
‘İlacuñ keşreti âhîr ezâdur
1113. Remed ‘illetlerinden nice merdüñ
‘Uyûnı keç ‘ilâclardan ‘amâdur
1114. Re’im ü rükûz-ı a’zâ vücüduñ
Ki nûr-ı çeşm ile insân ‘ulâdur
1115. Yedi tabakadur ‘aynûñ zurûfı
Ki hıfz-ı nûr-ı ‘ayne perde-hâdur

36 b

1116. Meşîme [vü] ğaliye mültahîme
Vü salbiyye kıarniyyeye ezâdur
1117. Şebîke ‘ankabütiye esâmî
Ki Calinus hekimden oldı şadır²²⁷
1118. Ruḡubetden olup halk yedisi de
Ki Hallâk-ı Başır ol Kibriyâdur
1119. Remed ‘ayne işâbet itdüğü dem
Ki faşd u tenkıibe itmek sezâdur
1120. İde faşşâd o dem-i kıfâlden faşd
Ve perhîz üzre olmağ muḡtezâdur
1121. Sürüp göz üstine ensîb-i Şâfi
Ki kıangı ‘illete göz mübtelâdur
1122. Zer-i hâlışdan eyle meyl-i kuḡlı
Ki za‘f-ı başra zer-i rüşenâdur
1123. Şağm meḡhül olan ekhâli çekme
Ki her esved ğübâr şanma hâlâdur
1124. Mücerreb kuḡlı tekhîl eyle dâ‘im
Ol işmid kuḡlı eyle tütüyâdur
1125. Çekerken kuḡlı Faḡrû‘l-murseline²²⁸
Şalât vir nür-ı ‘ayne incilâdur
1126. Şağm her ölçümi zannitme kaḡḡâl
Gider başdan gözün nurı cüdâdur
1127. Hâğ ihsân itdi bir başa iki göz
Giderse birisi biri ra‘âdur
1128. Gidüp ikisi de görmez olursa
Hemân ma‘ḡülü ol başı şarâdur
1129. Perestu-zâdeler keḡḡâllerden
Hâzer kııl düşmenân-ı dîde-hâdur

²²⁷ (Kalinus) Yun. İlk devirlerde yaşamış olan bir Yunan Filozofunun adı.

²²⁸ Beyitte “faḡr” kelimesinde bulunan “ḡ-ç” harfinin noktası diğerk birçok örnekte olduğı gibi konmamıştır.

1130. Celâdlar²²⁹ sürmeyi gözün görünce
Kara gözleri âğ eyler belâdur
1131. Elinde âleti bir âheni mil
Ki göz ihrâcına tîr-i kazâdur
1132. Kara şu çıkarır mil ile gözden
Akar gūyâ iki göz ‘ayn-ı mâdur
1133. İderler şağ gözi şol göze muhtâc
Ki dirler bir başa bir göz kefadur
1134. Ba‘îd ol gözlerin düşmenlerinden
Ki görür göze anlar haşmadur
1135. Sivâ perdelerin sil gözlerinden
Dilûn tâhir olur çeşmün güşâdur
1136. Olur mı merd olan muhtâc-ı kaḥḥâl
Ki merde zikr-i Ḥaḳ kuḥl-i cilâdur
1137. Ḥudâ itmez seni kaḥḥâle muhtâc
Ki ism-i pâki nûrından ‘aḫâdur
1138. Muvahḥid ol dilûn pâk it sivâdan
Remed ‘illetleri senden cüdâdur
- BU PEND CERRĀḤA ḤOŞ ĀLET-NŪMĀDUR
- 37 a
1139. Eger cerrāḥ isen cerḥ it cürūḥı
Bisâtuñ tîz u pâk olmak sezâdur
1140. Cemî‘-i âletüñ keskîn ü tîz it
Ki âlât ile cerrāḥ ustâdur
1141. Meşeldür öksüz âlet ele işler
Ki bî-âlet ‘amel ola hevâdur
1142. Çıkar mı dest ile bir gönli rindân
Ki âlet ile ihrâcı zecâdur
1143. Ḥacâmet faşd u key bî-âlet olmaz
‘Amel alât ile pâk u nakâdur
1144. Şikeste ‘uzvı âletle şararsın

²²⁹ “Cellâdlar” sözcüğü vezin gereği “celâdlar” olarak yazılmıştır.

- Ki hod olmuş ‘izāmı bî-ḥaṭādur
1145. Çıkar âletle tenden üsrüb u tîr
Ve remmel olsa âletle güşādur
1146. Olur âlet ile teşrîḥ u mā mil
Ve âlet ile ḥoş bend yara hādur
1147. Oñulmaz yara merhemlerle bitmez²³⁰
Ki zîrā cevfinüñ laḥmı palādur
1148. Fitol işlet çıkar püsîde laḥmın
Ki pāk olduḡda merhem sür şifādur
1149. Diş ihrâcında ol ġāyet sebük dest
Baṭî olma ki zî-sinne ezādur
1150. Şaḡmın şāġ diş çıkarma yoḡla evvel
Ki sinnüñ şāġı lü’lü’den ‘ulādur
1151. Çıkara diş yerinde ġayrı bitmez
Çürüġi şāġı ol temyize ḡadır
1152. Olur cerrāḥların ‘aḡlı gözünde
Ki ekşer ebleḥ aḡmaḡ aġbiyādur²³¹
1153. Ğabî cerrāḥa diş gösterme zinhār
Görünce cümle esnānuñ hebādur
1154. Çeker püsîde diyü şāġına hem
Çekerken hem şikest eyler belādur
1155. Ḳalır bîḥî virür her demde zaḡmet
Ne zaḡmet belki derdi dā’imādur
- 37 b
1156. Ne key acdur ne faşd u ne ḥacāmet
Şınuḡ ‘uzvun da şardurma ḥaṭādur
1157. İdince faşdı ḡan aḡmaz ṭamardan
Ki zîrā neşteri regden cüdādur

²³⁰ Mısrada geöen “bitmez” sözcüġü “bütmez” olarak da okunabilmektedir. büt-: sona ermek. **BkzBkz.** Burhan Paçacıoġlu, *VII.-XVI Yüzyıllar Arasında Türköenin Sözcük Daġarcıġı*, Bizim Büro Yay., Ankara 2006, s.118

²³¹ Yazmadaki bu beyitte “ebleḥ” ile “aḡmaḡ” kelimeleri arasında “j” sesi konmuş, ancak bu durum vezin ve kâfiyeye uymamaktadır.

1158. Hacımet eyleyüp bir key açarsa
Birinüñ mevzi'in bilmez ne cādur
1159. Şikest uzvı şararsa bitrür egri
Ve her a'māli keç kārı hevādur
1160. Ferāset şāhibi cerrāhūñ ammā
Ki cümle 'ameli rāst ü revādur
1161. Olur cerrāh olan bī-rahm u hūnī
Ki her dem kār doker fi'li 'inādur
1162. İder rüyuñ sefid cerrāhūñ ālet
Olur āletle kārında behādur
1163. Cemī'-i kār olur āletle tekml
Ve her şan'atda ālet ibtidādur
1164. Şanāyi' oldı hep ālāta muhtāc
Ki bī-ālet olan şun'-ı Hudā'dur
1165. İder her ne dilerse kudretiyle
Olur ketm-i 'ademden şun'a kadir
1166. İdüp dāreyni şeş rüz içre peydā
Ki kār u nūn 'dan oldı cümle şādur
1167. Viren 'abdine isti'dādı haşdur
Ki cerrāh u tabīb u hukemādur
1168. Dile 'aşk yarasını kıldı ihsān
Hezār pāre olursa dil revādur
1169. İder biñ pāre kalbi yāre-i 'aşk
Yine her pāresinden 'aşk-nümādur
1170. Ne cerrāh ister ol yāre ne merhem
Ki dil 'aşk yāresinden bī-cefādur
1171. Hudā 'aşkıyla yara eyle kalbūñ
Ki şerha şerha olsun dil şafādur
1172. Gider dil yaralarla nezd-i yāra
Dil-i bī-yara yāruñdan cūdādur
1173. Dile yāre eger yārdan gelürse
Ki yārasına yār yarar revādur

1174. Şarup yâresini hoş-bend ider yâr
Ve ğayrı yâre dil ‘âlî-serâdur
1175. Dilünde ger yoğ ise yâre-i yâr
Dilün taḥkîk-i yâr-ı mâ-sivâdur
1176. Sivâyı kalbüne yâr itme zinhâr
Sivânuñ yâresi bitmez şehâdur
1177. Oñulmaz yâresi ašlâ sivânuñ
Ki zîrâ merhemi semm-i hevâdur
1178. Hevâdan azdurursa yâre-i dil
Ki bî-dermân olur kalbün hebâdur
1179. Şaḡın cerrâḥa muḥtâc itme kalbün²³²
Sivâdan taḥliye kıl ol bahâdur
- BU PEND EHL-İ NÜCŪMA NŪKTE-HĀDUR
1180. Müneccim isen evvel kevkebün bil
Ki necmün ḳandedür cāyı ne câdur
1181. Müneccim yıldızı düşkündür ekşer
Ki fi’li naḥse mensüb zerbiyâdur²³³
1182. Ser-i kezzâb müneccimbaşıdur kim
Dürüĝı ezber oḳır bir ḥaṭâdur
1183. Beli kezzâblardur küllî müneccim
Zarûrî cümle kizbe mübtelâdur
1184. Ne ḳâdirdür müneccim nef’ ü zarra
Olur mı ḥayr u şer söz ile şâdır
1185. Muşîbet sözle virür nâsa ḥaşyet
Enâmı kizb ile kârı iṭâdur
1186. Yalan yire ḥaber [viren] semâdan²³⁴
Ki kâzib rû-siyeh hem bed-liḳâdur

²³² Beyitte “muḥtâc” kelimesindeki “ح” harfi “خ” olarak yazılmıştır.

²³³ Yazmada bu beyitin karşısına “zerbiyâ” sözcüğünün kelime anlamı olan “belâ vü zahmet” ifadesi yazılmıştır.

²³⁴ Beyitte “viren” kelimesi bulunmamaktadır, ancak vezne ve anlama uygun olduğunu düşünerek boşluğu doldurmaya çalıştık.

38 b

1187. Şeniden ki bûd m̄anend-i d̄iden
Ne gördi ol ne işitdi hevâdur
1188. Münecimlik ‘abeş lāf ile olmaz
Ki eflāk u burūc ‘ilmi ‘ulâdur
1189. Nücūm ‘ilm̄ini gör üstâddan evvel
Oķı z̄ic-i Uluĝ Beg ol bahâdır
1190. Raşad gözle çıkar nevrūza taķvīm
Ĥisâbda ol dürüst erķâma ķâdir
1191. Raķam taķvimi istiĥrâcını bil
Ve aĥkâm itme taĥrîr nâ-revâdur
1192. Virürsen ĥalķa aĥkâm ile teşvîş
Ki çıķmaz ĥükmi bî-ma‘nâ edâdur
1193. Tamâm oldı raşad müstaĥrici yok
Ki istiĥrâca ķâdir merdi nâdur
1194. Karada gemi halatı onarma
Sûhen ĥaffafınuñ kârı hevâdur
1195. Kevâkib sa‘dı vü naĥsı bilürsen²³⁵
Saña şad âferin ü merĥabâdur
1196. Felekler gerdiş ile sür‘at üzre
Ser-â-pa devr-i encüm dâ‘imâdur
1197. Bürūc-ı seb‘a-i seyyâre ma‘dūd
Nücūm-ı sâ‘ir ammâ bî-adâdur
1198. Zuhūr iden meh-i işnâ ‘aşerde
Burūcuñ cünbişinden iķtîzâdur
1199. Münecim seyrider ĥarĥide²³⁶ nemci
Ne istiĥrâc iderse imtirâdur
1200. Nüh eflâklar gerdân olsa bilmez
Ne taĥrîr itse beyhüde bezâdur

²³⁵ Yazmada “naĥsı” ve “bilürsen” kelimeleri arasında “ger” sözcüĝü bulunmaktadır, ancak biz bu sözcük vezne uymayan fazla bir sözcük olduĝu kanaatindeyiz.

²³⁶ Harita kelimesi vezin gereĝi bu şekilde yazılmış olmalıdır.

- 39 a
1201. Ğıyāba hükmiderse bir müneccim
Kelāmı cümle kizb ü iftirādur
1202. Ğarīb olma o kezzāba ba‘id ol
Ki ol mensūhdur kārı ha[ṭā]dur²³⁷
1203. Olur bā‘iṣ dūrūġı iḥtilāle
Hemān ol ṣaḥṣ-ı cānibden celādur
1204. Haṭādur ġayba hükmitmek hazer kııl
Ki ġaybuñ a‘lemi ancak Hudā’dur
- BU PEND AŞĤĀB-I REMLE HAĞ EDĀDUR
1205. Eger remmāl iseñ bī-farğa reml it
Ne istiḥrāc iderseñ bī-haṭādur
1206. On altı ḥāne pend itmişdür üstād
Ki her ḥāne nice aḥkāma cādur
1207. Nuḡaṭ taḥtındadır aḥkā-m-ı sırrı
Ki ṭarḥ-ı noḡṭadan hükmi ġüşādur
1208. Remilden nuḡṭa yoġ iken cihānda
Peyamber Dāniyal’dan oldı ṣādır
1209. Haṭā itmez remil hükümünde kāmil
Dürüst müsteḥric ü kāmil-nevādur
1210. Bilür nādur haḡīḡat üzre reml
Reml bir nāzenīn ‘ilm-i ülādur
1211. İderken reml señ cem‘eyle fikrūñ
Şaḡın ḥabṭ eyleme remlūñ haṭādur
1212. Ḥisāb-ı noḡṭanuñ rāst eyle ṭarḥuñ
Biri sehv olsa olmaz hükmi ḡādır
1213. Çıḡar sā’il zāmīrin noḡṭalardan
Gelürse ḡabz-ı dāḡil ḥoş şafādur
1214. Zāmīri sā’ilūñ engīz çıḡarsa
Ki hükmi miḡnet ü hemm ü cefādur
1215. Ṭarīḡ u nuşretü’l-ḡaric gelürse

²³⁷ Yazmada “haṭādur” kelimesinde “ط” harfleri muhtemelen unutulmuştur.

39 b

- O niyyet şāhibi ğamdan cüdādur
1216. Feraḥ gelürse ol ma‘şūka ḥāne
Ki ḥükmi ‘āşıka vuşlat-resādur
1217. Eger laḥyān zuhūr iderse a‘lā
Murādātı ḥuşūline ĩmādur
1218. Bu şüretde on altı ḥāne ḥükmi
Ne taḥrīr oldı ise intikādur
1219. Şaḥın her şaḥşa remlüñ itme izḥār
Ki pinḥān eylemek remli revādur
1220. Seni āzurde-i ḥātır iderler
Zamīri keç olanlar süfehādur
1221. Cibillī keç olan ta‘līme gelmez
Ki derd-i serdür olmaz bī-sezādur
1222. Kim eyler ise senden remle niyyet
Ne olur ise remlüñ ḥükmi şadır
1223. Reşid u müsta‘id ehli olursa
Diriğ itme o ta‘līme sezādur
1224. Şaḥın ketm itme ḥayr u şerri söyle
Ki sa‘il ḥayr u şerre āşınādur
1225. Sü‘āle şıḥḥāt üzre vir cevābı
Cevābuñ şıḥḥati a‘lem Ḥudā’dur
- BU PEND CEFFĀRE CİFİRDEN ‘ULĀDUR
1226. Eger ceffār iseñ bil sırr-ı ḥarfi
Ki cifrūñ sırrı ḥarfinde ḥafādur
1227. Ḥavādiş muḥbirdür fi‘li cifrūñ
Şaḥīḥ müstaḥrici kemyāb u nādır
1228. Kemālūñ vār ise ‘ilm-i cifirde
Olursun ḥükümün istiḥrāca ḳādır
1229. Getürür ‘amele hep ‘ilm-i ḥarfi
‘Amel cümle ḥurūfdan oldı şadır
1230. Muḳaddem ‘ilm-i cifri iden izḥār

Der-i 'ilm-i 'Aliy-yi Murtzā'dur

- 40 a
1231. Hāqīkat üzre kim cifri bilürse
Aña ceffār dimek el-ḥaḳ sezādur
1232. 'Aceb müşkil 'ilimdür cifr-i ğaybī
Ḥaber viren müceffirdür bahādur
1233. Bilürseñ sırr-ı cifri itme ifşā
Ki zīrā keşf-i sırr itmek ḥaṭādur
1234. Şaḳın keç ṭab'a ta'līm itme cifri
Ḥaṭasın rāst ider hep gencmādur?
1235. Ğabī vü cāhile gösterme zinhār
Ki fehmitmezler anlar bī-rehādur
1236. İderler sırr-ı cifri 'āleme fāş
Ki cifrūñ sırrı ketm olmaḳ revādur
1237. Bilenler 'ilm-i cifri ketm iderler
Ve ketmi bilmeyenler cühelādur
1238. Cifir bir 'ilm-i mektūmdur şaḥīḥin
Bilen kimdür bilinmez iḥtifādur²³⁸
1239. Netice künh-i cifri kimse bilmez
Ki cifrūñ a'lemidür Rabb-i Ḳādir
- BU PEND VEFFĀKA VEFĶ-I Bİ-ḤAṬĀDUR
1240. Eger veffāḳ iseñ rāst eyle vefḳı
Naḳş-ı vefḳuñ şaḳın baḥsı sañādur
1241. Şurūṭından biri nāḳış olursa
Ki ol vefḳ naḥsa mensüb derbiyādur
1242. Tamām şartı ile vaz'olsa bir vefḳ
Mücevher tāc-ı şāhīye sezādur
1243. Bu 'ilm-i vefḳı da vaz'iden evvel
Velāyet kānı şāh-ı evliyādur
1244. Sır ender sırdan oldı ibtidāsı

²³⁸ Yazmada "iḥtifā" kelimesinde "ḥ-ğ" harfinin noktası konmamıştır.

- Hezārāndur hezāra intihādur
1245. Hāvāşşında hilāfı olmaz ammā
Ki vaz'ında hilāf olsa hümādur
1246. Kevākib hükümüni evvel dürüst bil
Ki huddāmınuñ ismin rāst eyle dur
1247. Hurūf-ı ābı hāki bādı nārı
Ki mensübātuñ ol ta'yīne kādır
1248. Buḥūrātı ve mizān u hisābı
Dürüst olmazsa ol vefķuñ hebādur
1249. Daķıķa fevt olursa sā'atinden
O vefķı harķ-ı bī'n-nār it belādur
1250. Raķam it harfler a'dādını cem' it
Biri keşr olsa ol vefķ nā-revādur
1251. Şahih tefriķ ü taz'yif eyle cem'in
Şaķın habṭ u ḥaṭā itme fenādur
1252. 'Aceb müşkil 'ameldür vaz'ı vefķuñ
Ki vefķāka o tevfiķ-i Hūdā' dur
1253. Vefķ sa'y u taķayyüd ile olmaz
Olur ammā havāşşından cüdādur
1254. Muvāfiķ vefķa kāmildür muvaffiķ
Ki merd-i kāmile Hāķ'dan 'aṭādur
- BU PEND-İ KĀFİYE 'AYN-I KİMYĀDUR
1255. Eger kimyā-ger iseñ ey ḥıred-mend
Bu lu'bet hūş-mende nā-sezādur
1256. Nice kimyā-ger itdi şīşe-bāzlık
Ki minālarda eczāsı hebādur
1257. İdüp tarşış ü tenkīs ü mükelles
Yine ecsādı berrānī hevādur
1258. Hem istiktār idüp āb-gīnelerde
Ki gūnā-gūn müzehher nice mādur

41 a

1259. İdüp emlâh ile ahcârı da zevb
Ne hâşıl yine rûh-ı tütüyâdur
1260. Ne kulluk itdiler ‘ağd için ‘abde
Ki firâr-‘ağd olur mı bî-vefâdur
1261. Birisi kâdir olmaz ‘abdi ‘ağde
Ve zîbağ ‘ukbda gelmez ünşâdur.²³⁹
1262. İderler tîn-i hikmetle binâsın
Yine eczâsı nârda inhibâdur
1263. Olup kimyânun aşlı dühn-i aqreb
Ki cüz-i a‘zamı iqlimâdur
1264. Çıkar mı bî-izin kibrît-i ahmer
Olur mı kimse iħrâcına kâdir
1265. Kime olur müyesser iş bu devlet
Ki bu ‘uqâb degül murğ u hümâdur
1266. Bu kâr-ı müşkülün fetħi muqaddem
Ĥakîm-i feylesofdan oldı şâdir
1267. Gel imdi çekmesün beyhüde zahmet
‘Abes harc eyleyen nağdin gedâdur
1268. Ümîd-i zerle süzân itme mâluñ
Ki ġayba hâzırı virmek ġağâdur
1269. Kükürt ü zâc u tenkâr ile olmaz
Ne güheriyle zırnığ u nişâdur
1270. Ne münfiğ ister ol ne qar‘a zîbağ
Nefis ister ki ol merd-i Ĥudâ’dur
1271. Hevâ kârıyla hâşıl olmaz iksîr
Ki kimyâ-gerân ehl-i hevâdur
1272. Muşanna‘ ıştılâhât ile olmaz
Bu fen âlüde meşrebden cüdâdur
1273. İşin altun iden ehl-i nefisdür
Ki bî-eczâ olur iksîre kâdir

²³⁹ Bu mısradâ vezin aksamaktadır.

41 b

1274. İder mi messi zer nefsine bende
İder altunı bakır pür sivâdur
1275. Olur t̄alib kıızıl altuna dâ'im
Çıkar bir kıızılı kim bî-boyadur
1276. Ne rengden rengen uğrar ger bileydi
Ki görse ne mülevven reng-hâdur
1277. O hırşından görür mi kendü rengin
Gözi kıızmış kıızarmış bî-hayâdur
1278. Dönüp bir ardına önüne bakmaz
Ne bakşun 'âr u nâmûsı hebâdur
1279. Kapanmışdur muzîk bir zîr zemîne
Ki bir menfes yeri yok bî-hevâdur
1280. Kararmışdur yüzi kömür tozundan
Müzehher şevbi münşi bî-naķâdur
1281. Vücûdı gömgök olmuşdur buhârdan
Ki [her]²⁴⁰ dem karşı tırdığı neţâdur
1282. Zücâc içinde hark itdigi eczâ
Ki semmü'l-fâr u sülmen zehr-hâdur
1283. Karîbi oldığı aĥcârdan ancak
Zehebi muraķķaş u muğniyâdur
1284. Şebîh olmağla kimyâya iki seng
Kıyâs eyler ki bunlar kimyâdur
1285. Olur ikşîre ol dem vâşılinden
Ki deyr oldı itsem altun şafâdur
1286. Sürürından ider rakş u semâ'ı
Ki destâr u külâhı ber-hevâdur
1287. Cihâna pâdişâh olur ki ol dem
Aña ol zîr zemîn gâhî serâdur
1288. Çeker tecrîbeye görür ki olmaz
Beyân-ı hâl²⁴¹ olur 'aklı hebâdur

²⁴⁰ Yazmada "her" sözcüğü yazılmamış, ancak vezin ve anlamda bulunan boşluğu doldurması açısından metne eklenmesi uygun görülmüştür.

1289. Olur kahrından ol dem tab‘ı haste
Ne haste mevtin ister cān fedādur
1290. Bir iki gün yatur mest ü hayrān
Yine qalmaz ‘amelden dā’imādur
1291. Havāş? cān o yüzdür lu‘b-i kimyā
Ki hakke vü cerebden bed-belādur
1292. Beden hakkesinüñ mümkün ‘ilācı
Bu dilde bir cerebdür bī-devādur
1293. Ne sülmen merhemi yarar ne kâfūr
Ki tenşüye sürer bir mâcerādur
1294. Bu bir yağlı qaradur ğayrı çıkmaz
Ve bahre düşse batmaz rüsvādur
1295. Qalır kullāb-ı zen nāmı cihānda
Ki halk²⁴² beyninde bī-rağbet fenādur
1296. İder ‘ömr-i ğirān qadrini zāyi‘
Ki varan harq ider vā-ħasretādur
1297. Külāh-ı faqr olur püş püte ābir
Anı zann itme ālāt-ı ğınādur
1298. Semender olsa da nār içre olmaz
Ki emvālın yaqar kārı ħasādur
- 42 a 1299. Ferāğat eyle şems olmaz qamerden
Bu sevdā-yı ‘abeş bir renc‘anādur
1300. Ne cevherdür ol esrārı bilünmez
Ki sırr-ı mübhem-i ‘ayn-ı ħaḩādur
1301. Tıllsm-ı kenzünün miftāhı ma‘düm
Ki ol kuflı kim olur fetħe qādir
1302. Bu bir müşkil mu‘ammādur ki fetħi
Anun destindedür kim evliyādur
1303. Velāyet cevheridür ‘ilm-i kāfuñ

²⁴¹ Yazmada “Beyān” sözcüğünün öncesinde “bir” sözcüğü bulunmakta ancak bu sözcük vezne uygunluk göstermemektedir.

²⁴² Yazmada “halk” sözcüğündeki “h-ğ” harfinin noktası konmamıştır.

Ki hâki zer iden merd-i Hudâ'dur

1304. Velî-yi Hâk olur ikşîre mâlik
Ğubâr-ı hâk-i pâ bî-kimyâdur
1305. Kibâr-ı nâsdan ba'zısı mahfî
Ne gûşîşler iderler der-cefâdur
1306. Yağub vārân qalur âbir tehî-dest
Ki tahşîli faqat derd ü ezâdur
1307. Qalur eli kiri yüzi qarası
Ki şâbün ile çıkmaz bir qaradur
1308. Mu'allim bu 'Ali Sinâ-yı kâmil
Müellif zü-fünün bir üstâdur
1309. İdüp şırf kudretin olmadı vâşıl
Ki zîrâ 'aqla şıgmaz bir ma'nâdur
1310. Bu fenne yazdı bir fâhîr risâle
Mufarrağ boş kitâb-ı simyâdur
1311. 'Asîr keşfi mükettem remzi muğlağ
Mu'aqqad lafz u harfi bî-îmâdur
1312. Ne mallar şarf iderler ol kitâba
Ki fâriğ olmayanlar ağbiyâdur
1313. Olur nâs içre altun adı baqır
Ki her kim lu'b-i kâfa mübtelâdur

BU PEND ŞARRÂF-I DEHRE NAQD-EDÂDUR

42 b

1314. Eger şarrâf iseñ şarf eyle naqdüñ
Seni mağşüş iden ıqlimâdur
1315. Dilüñ ğışşın çıkar şâhib-'iyâr ol
Ki qalbün kem'iyârı bî-cilâdur
1316. Zer ü sîme şaqın sen bende olma
Ki 'abd-i sîm ü zer Hâk'dan cüdâdur
1317. Seni dünyâ Hudâ'dan ğâfil eyler
Şaqın âbir ser-encâmuñ hasâdur

1318. ‘Abes şarf itme ‘ömrün ‘avdet itmez
Alınmaz sîm ü zerle bî-bahâdur
1319. Bilür şarrâf-ı dānā naqd-ı ‘ömrün
Tehî şarf eylemez bî-mā-sivâdur
1320. Ne kıymetdār olur qadrin bilür hem
Hevāya maşraf itmez bî-hevâdur
1321. Muḥabbet itme dünyāya şaḳm sen
Ḥarîş olma ser-i küll-i ḥaṭâdur
1322. Olur üstüye bā’iş ḥubb-i dünyā
Ki dil-beste olma fitne-zâdur
1323. Çıkar eşğāl-i dünyāyı dilüñden
Ki merde şuḡl-i dünyā nā-sezâdur
1324. ‘Amel kıl fırsatüñ vār iken elde
Çıkar fırsat elüñden bî-beḳâdur
1325. Giden ‘avd eylemez ğayrı bu dehre
Güzer-ğāhında bil ḥaber²⁴³ fenâdur
1326. İder pervāz birgün murğ-ı rûḥuñ
Ki şāhin-i eceldür bî-ḳafâdur??
1327. ‘Adem rāhına bî-rehber gidilmez
Nuḳûduñ dehr olmaz bî-vefâdur
1328. Elüñle virdigüñ gider senüñle
Ki pîşüñde sebük devre güşâdur
1329. Erenler naqde kılmışdur du‘âyı
Du‘ā naqd ile maḳbül ü revâdur
1330. Saḫî ol naqdını bezl eyle peşîn
Seḫâvet derd-i uḫrāya devâdur
1331. Ne şarrâfı ḳalır dehrüñ ne şarfı
Olur hep munşarif bu cā ḥalâdur

43 a

BU PEND TÜCCĀRA HOŞ HİMMET NECĀDUR

²⁴³ Yazmada “ḥaber” kelimesinde geçen “ḥ-ç” harfinin noktası konmamıştır.

1332. Eger sevdāger iseñ rast-gū ol
Ki bāzer-gān-ı kezzāb kım bahādur
1333. Ticāret kı l reh-i rāstdan ticāret
Helāl oldı dürüĝ itmek haḫādur
1334. Eger yek dirheminde kızb olursa
Aşıl māluñ harām ider belādur
1335. Metā'ın bey' iderken kı l şadaqat
Ve ol māl-ı tayyib ile şerādur
1336. Tāma'kār olma kāni' ol kalīle
Ki bī-insāfuñ emvāli hebādur
1337. Ma'āş için olur kesb-i ticāret
Kifāyetden ziyāde nā-sezādur
1338. Metā'a virme sen hep 'aql ü fikrūñ
Hazer kı l 'ākıbet māluñ ḫasādur
1339. Metā'un naqşını hakk it dilūñden
Mūnaqqaş ola kalb iblise cādur
1340. Göñül virme metā'a raĝbet itme
Seni bī-raĝbet eyler māsivādur
1341. Bu maḫzende kalur cümle metā'uñ
Biri ğitmez senüñle ey bahādır
1342. Bahādırlıķ²⁴⁴ idüp geç bu metā'dan
Sebük-revlik līki bu bende pādur
1343. Sebük-bār olmaĝa sa'y eyle her bār
Sebük olmaĝa 'anber zī-bahādur
1344. Ḥarīdārına bey' eyle metā'uñ
Hemān sermāyesine vir şafādur
1345. Metā'-ı bī-fenāya müşterī ol
Bu dünyānuñ metā'ı hep fenādur
1346. Metā'-ı dehri neyler merd-i 'ārif
Ki merdlik her metā'ı ez-derādur

43 b

²⁴⁴ Yazmada "bahādırlıķ" kelimesinin "ķ" sesi "ك" ile yazılmıştır.

1347. Sivādan albūni athīre sa'y it
Ki āhir dile dīv girmez cūdādur

1348. 'Adem ılīmīdūr āir 'azīmet
O rāh-ı ber-aardan kim rehādur

1349. Metā'uñ yodur ol dehre revācı
'Amel kesb it ol bāzār-ı beādur

1350. Bu bāzār-ı fenānuñ kışb ü kārı
Berā-yı maşlahat bey' ü şirādur

BU PEND EYTĀM VAŞİYYİSİNE NECĀDUR

1351. Vaşīyy iseñ eger māl-ı yetīme
Yetīm māluñ ele alma aādur

1352. Yetīmüñ elini al alma mālın
Ki mālından ba'īd olma sezādur

1353. Didi *Lā terabu* Furanda Mevlā
arīb olma şaım emr-i udā'dur

1354. Yetīme ıl nevāzişle ri'āyet
Ki mazūn albini şād it şafādur

1355. Eger gıryān iderseñ bir yetīmi
O dem lerzān olan 'arş-ı 'ulādur

1356. Kim eylerse yetīme rahm ü şefat
Ki Mevlā'dan aña rahmet 'aādur

1357. Yetīmüñ ātırın tayībe sa'y it
İden āzürde rahmetden cūdādur

1358. Umūrın şer'a tabī eyle merd ol
Ki şer' üzre 'amel itmek revādur

1359. Eger tıfl ise a'māl eyle nadın
Şabiyy zirā degüldür kāra ādir

1360. Sefih olma yetīm malın çürütme
Şaım bir abbe ekl itme belādur

1361. Seni berbād ider māl-ı yetīmüñ
Saña ol abbe ferdā ejdehadur

1362. Taleb eyler yetim mahşerde senden
Ki ağah ol gün yevm-i edadur
1363. Hudā kâdı olur rüz-ı cezâda
Ki haqqı haq iden ol Kibriyâ'dur
- UMÜR-I TEVLİYET PEND-İ 'ULÂDUR
1364. Mütevellî iseñ vaqfa eger sen
İzâ'at itme evkâfın haşadur
1365. Rızâ-yı Haq içündür cümle evkâf
İdenler rihlet itdi dâr bekadur
1366. Emânet itdiler bâr-ı Hudâ'ya
Vaqıflar nâzırı bâr-ı Hudâ'dur
1367. İdüp vaqfına herkes mütevellî
Kim eylerse hıyânet²⁴⁵ der-beladur
1368. Emîn ol eyle vaqfu'l-lâha hizmet
Şadâkat itmek evkâfa sezadur
1369. Umürün âbere kılma sipariş
Ki ol müsrif ise zarı sañadur
1370. Vaqıfdan saña ta'yîndür vazîfe
Ki sen ol hizmet itmeklige kadir
1371. Ne vaz' itdiyse vâkıf kıl kanâ'at
Kanâ'at 'ârife râhat-fezadur
1372. Mu'ayyenden ziyâde dahl iderseñ
Hemân nâr-ı cahîmi iştiradur
1373. Tama'dan ictinâb eyle hazer kıl
Ferâmüş itme haşri ol bahadur
1374. Seni ahz itmesün mahşerde vâkıf
O divân-ı huşûr-ı Kibriyâ'dur
1375. Bulumaz çâre ol günde halâşa
Şağın dûzah saña me'va vü cadur

44 b

²⁴⁵ Yazmada "hıyânet" sözcüğündeki "h-ç" harfinin noktası konmamıştır.

1376. Eger tevelliyetün cāmi' ise
Hudā beytine h̄idmet hoş şafādur
1377. H̄ulūş²⁴⁶ u şıdk ile h̄idmet iderseñ
Ki senden zarr u şer cümle cüdādur
1378. Şıyānet eyle itlāf itme vaqfın
Ki māluñ gibi h̄ıfz itmek revādur
1379. İ'ānet eyle hep h̄uddām-ı vaqfa
Vazīfe-h̄'ār olanlar fuqarādur
1380. Beher meh olanda vir vazā'if
Şağın kaç' itme h̄uddāma cefādur
1381. Tamāmen vir h̄azer kıl bed-du'ādan
Saña lāzım olan hayır du'ādur
1382. Ri'āyet eyle hem kitāb-ı vaqfa
Olur ketebe nef' ü zarra kādır
1383. Derūmı cāmi'ün dā'im ola pāk
Ki ma'bed secde-gāmı hep naqādur
1384. H̄aşır köhnesini ref' eyle tecdīd
Ve mihrābına kālıpça sezādur
1385. Hisābuñda eger fārız qalursa
Ki zamm it vaqfına nef'i sañadur
1386. Zamanuñda sen eyle vaqfı ihyā
Saña H̄ağ rahmet eyler zī-'ağādur
- H̄AĞİĞ ÜZERE PEND-İ HUṬABĀDUR**
1387. H̄aṭīb iseñ ne 'ālīdür maqāmuñ
Ki her ān yine minber saña cādur
1388. Peyğamber merkezidür rütbeñi bil
Ki şāhib-ḥutbe Maḥbūb-ı Hudā'dur
1389. Edeb üzre okı itme tegannī
Kırā'atda ḥaṭā olmaya şadır
1390. Şurūṭ-ı ḥutbeye eyle ri'āyet

²⁴⁶ Yazmada "h̄ulūş" sözcüğündeki "h̄-ğ" harfinin noktası konmamıştır.

45 a

Hiṭābet mesnedi ġāyet ‘ulādur

1391. Dürüst hıfz eyle āyāt ü hadīsi
Ki i‘rābında ḥabī²⁴⁷ itmek ḥaṭādur
1392. Müfīd ü muhtaşardur şarṭ-ı ḥutbe
Ve sünnet üzre maḳbūl u revādur
1393. Maḳāmātuñ ṭavīl itme ḳaşīr it
Ki ḥuṭbe şayṭı şarṭı iġtilādur
1394. Olur keşret cemā‘at rüz-ı cum‘a
Ki ekşer cem‘ olan pīr-i dü-tādur
1395. Teġannī ile taṭvīl olsa ḥutbe
‘Alīl ü pīr olan nāsa ezādur
1396. İder naḳz-ı vuzū pīr ü za‘īfi
Ḥaṭībūñ alduġı her bir du‘ādur
- E’İMME ZÜMRESİNE PEND-HĀDUR
1397. İmām iseñ ri‘āyet ḳıl şurūṭa
Teġann‘itme ḳirā‘atte ḥaṭādur
1398. Neẓāfetdür şurūṭuñ²⁴⁸ ibtidāsı
Sivādan ḳalbī de pāk u naḳādur
1399. İmām itmez ise nefy-i ḥāvātır
Kerāhiyyeti lā-būd muḳtezādur
1400. İmāmuñ ola tekbīrātı cehrī
Cemā‘at gūş-zed itmek sezādur
1401. Teennī ḳıl sücūd ile rukū‘da
Ve erkān-ı şalātı ol bahādır
1402. Furūz u vācibāt u sünende
Ki ta‘dīl üzre ol icrāya ḳādır
1403. Ḥuşū‘ ile ḥuzū‘ eyle namāzda
Ki divān-ı Cenāb-ı Kibriyā’dur

²⁴⁷ Yazmada “ḥabī” sözcüġündeki “ḥ-ح” harfinin noktası konmamıştır.

²⁴⁸ Yazmada “şurūṭ” sözcüġündeki “ط” sesi “ح” olarak yazılmıştır.

45 b

1404. Ne müşkildür imām olmaḡ enāma
İmāmet rütbesi ammā ‘ulādur
1405. Olur tecvīd ile Qur’ānı ḡāfız
Şalāḡ u zühd ile kārı taḡādur
1406. Ḥarām eşyādan eyler cümle perhīz
Ve zemm ü nemm lisānuñdan cüdādur
1407. İmām olursa bu ā‘māle ḡādır
Ḥaḡīḡat üzre şafda muḡtedādur
1408. Ḥudā’nuñ lutfuna mazhar olursa
Ki ol deryā-yı raḡmetde şenādur
1409. İmām olsan da ef‘ālūñ ḡasen it
Muḡallid olma encāmuñ hebādur
1410. Şalātı pencgehde hep vaşaḡ ḡıl
Ki hep ḡayre ‘l-umūr evşaḡuhādur
1411. Ne sür‘at [ü] ne ḡāyet de baḡı ḡıl
Ki ma‘ḡūlı vaşaḡ üzre edādur
1412. Pesünde iḡtidā iden ricālūñ
Kimi ‘illetli pür zu‘afahādur²⁴⁹
1413. Ḥıllar iseñ ḡavīl beş vakt namāzı
Saña tābı‘ olan nāsa cefādur
1414. Cemā‘at ḡat‘ olurlar cāmi‘ūñden
İmāmuñ şöhreti ise melādur
1415. Nice sen muḡtedā-yı nās olursın
Ki senden nefret eyler ḡalk cüdādur
1416. Şaḡīl olup enāma olma sen bār
Ki ḡaml-i muḡtedi saña du‘ādur
- MÜ‘EZZİNLER BU PEND İLE ‘ULĀDUR
1417. Mü‘ezzin iseñ ‘ālī eyle şīḡuñ
Ki Dāvūdī nefes aḡsen şadādur

²⁴⁹ Zu‘afahā sözcüğüne vezin gereḡi hem Arapça hem de Farsça çoḡul eki getirilmesi ilginç bir kullanım olarak dikkatleri çekmektedir.

46 a

1418. Emîriniz Bilâl-i Hâbeşî'dür
Müezzîn zümresine pişvâdur
1419. Olup Sulţân-ı Kevneyn'e müezzîn
Ezânı viren evvel ol fetâdur
1420. Nezâfet üzre ol dâ'im müheyâ
Ki fi'lûn Vahdet-i Hâkkı nidâdur
1421. Kâdem basma menâra bî-tahâret²⁵⁰
Tahâretsüz şu'ud itmek haţâdur
1422. Virüp her pencgehde pâk ezânı
Ki her vaqt kıldıġuñ hamd-i Hudâ'dur
1423. Leyâlîde idüp tehlîl ü temcîd
Ki nîm-şebde münâcâtuñ revâdur
1424. Uzatma kâmeti câmi'de ammâ
Şadânuñ ahsen ancaġ i'tidâdur
1425. Maġâm ile idüp tekbîre âġâz
Ki tekbirât-ı Hâġ ekber edâdur
1426. İderken taşliye kılma teġannî
Şalât u taşliyede nâ-sezâdur
1427. Çeküp tesbîhüñ ümmînüñ tavîl it
Du'âlar müstecâb iden Hudâ'dur
1428. Edeb üzre mecid ol hîdmetünde
Müezzîn hîdmeti şî't u şadâdur
- ĠAZÂT-I MÜSLİMÎNE PEND-HÂDUR
1429. Eger ġâzî iseñ tîġuñı tîz²⁵¹ it
'Adû-yı dîn ile kârüñ ġazâdur
1430. Ġazâ farz oldı cümle mü'minîne
Sa'âdet müşrikîn ile vegâdur
1431. Muheyâ eyle hep âlât u zırhuñ²⁵²

²⁵⁰ Bu mısradâ geçen "menâra" sözcüġü yazmada "minâreye" olarak yazılmış ancak bu kullanım vezine uymamaktadır.

²⁵¹ Yazmada "tîz" sözcüġü "tez" olarak yazılmıştır.

46 b

- Siper u tîr kemân u tiğ qanâdur
1432. Sür esbûn kâfire kıır dilîr ol
Ki bir Rüstemlik eyle ol bahâdur
1433. Şıgın Mevlâ'ya gir meydân-ı rezme
Tevekkül ol hafîzûn Kibriyâ'dur
1434. İdüp şemşîrûn 'üryan kelleler kes
Cebân olma saña yâver Hudâ'dur
1435. Şakın fer eyleme şâbit kadem ol
Ki düşmenden firâr itmek haţâdur
1436. Eger haşmuñ firâr eylerse senden
Ki haşma²⁵³ ğâlib olmağ hoş şafâdur
1437. Mücidd ol fî-sebîl'-i-llâh cihâda
Bahâdır merd ğazâya ictirâdur
1438. Naşib olursa rezm içre şehâdet
Zihî devlet ki cennet saña câdur
1439. Olursuñ bülbül-i gül-zâr-ı cennet
Ki luţf-ı Haqq'a mazhar şuhedâdur
- BU PEND ERBÂB-I SEYFE HAQQ-EDÂDUR
1440. Za'im iseñ eger sen ey dilâver
Ki maşşûl-i za'âmet hoş rehâdur
1441. Re'âyâna eger yâver olursañ
Ki 'öşrûñ vech-i eshel ihtivâdur
1442. Tecâvüz itme 'öşründen ziyâde
Helâl 'öşri harâm itmek haţâdur
1443. Eziyyet eyleme ehl-i kurâya
Ki cevri eyleseñ zarrı sañadur
1444. Re'âyâdan şakın bir habbe alma
Ki yek habbe saña küh-ı cezâdur
1445. Kazâ-yı maşşere varduğda ferdâ

²⁵² Yazmada "zirh" sözcüğünde bulunan "4" sesi "ح" olarak yazılmıştır.

²⁵³ Yazmada "خصم" sözcüklerinde bulunan "ح-خ" harfinin noktası konmamıştır.

- Kim olur anda biñ habbeye kıadır
1446. Re‘āyā habbesini senden ister
İder ihkāk-ı hak kıādı Hudā’dur
1447. Kıılıc erbābıdur ehl-i za‘āmet
Ki küffāra kıılıclar zü‘amādur
1448. Musallah gel sefer olduıda remze
Ki zann itme saña maşşül hevādur
1449. Kıılıc tımār sipāhisi olanlar
Seferlerde hep anlardur bahādır
1450. Sufür-ı ser-zemīnün hāfızānı
Sipehdür kārları her dem vegādur
1451. Sefer huddāmıdur kıalmaz seferden
Gelürler cümle emr-i pādışādur
1452. Ulu’l-emre itā‘at itmeyenler
Kıılıcdan geçmeke anlar sezādur
- AHĀLĪ-Yİ KURĀYA PEND-HĀDUR
1453. Zirā‘at ise kārūn itme te’hīr
Ki tuhmı arza vaqtıyle remādur
1454. Muheyā eyle zar‘uñ ğaflet itme
Ki ğāfil bā‘iṣ-i kıaht u ğalādur
1455. Bu dünyā mezra‘-ı uhrādur ancaı
Senūn bu geşt ü kārūn hep hevādur
1456. Alup ğaflet seni ‘akluñ hevāda
Ki ferdā bī-‘amel hālūn hebādur
1457. Muşallī ol şalāta kāsıl olma
Şakm bir vaıkt terk itme haıādur
1458. Kıazāya kıalmasuñ bir vaıkt namāzuñ
Tekāsül itme encāmuñ hasādur
1459. Olur mühmel şalāta rü-siyehi
Anuñçün çekdüğü dā’im cefādur
1460. Vuzū’ [u] ğusle rağbet eylemezler

47 b

- Ki ekşer bî-ṭahāret pā-haḳādur
1461. Nedür fark eylemezler ḥaḳḳ u bāṭıl
Ki dıḥḳānī kelāmı hep necādur
1462. Zükür ile ünāş muḫtaliṭ hem
Edebden bî-ḥaber ehl-i ḳurādur
1463. Ne zaḥmetler çekerler zābıṭāndan
Ki her deh üzre bir şıḫne belādur
- BU PEND ‘AṬṬĀRA ‘ANBERDEN ‘ULĀDUR
1464. Eger ‘aṭṭār iseñ neşr eyle ‘ıṭrūñ
Ki ṭıbūñ ‘ālemi ancaḳ zekādur
1465. Sen ‘ūd-i ‘ışḳı yaḳ dil micmerinde
Meşām-ı rūḫına bŷy-ı şafādur
1466. Derŷn-ı ḳalbŷñ eyle ḥoş mu‘aṭṭar
Daḫı a‘lāsı cismŷñ iktiyādur
1467. İdŷp hem ‘anber-i tevḫīdi suzān
Ki tā ‘arşa duḫānı irtikādur
1468. Fenā bŷyın meşāmuñdan ba‘id it
Ḥaḳīḳat ṭıbını şemm it beḳādur
1469. Dili taḫḫir ider bŷy-ı ḥaḳīḳat
Ḳalur ḳalbŷñde bāḳī bī-fenādur
1470. Dilŷñ pāk it ḫalāş ol hevādan
Dŷkān-ı ‘ıṭrŷñ ol yaḡmaya ḳādir
1471. ‘ıṭır-pāş ol enāma ṭabla ṭabla
Bu dehrŷñ ‘ıṭır-ı bŷyı bī-vefādur
1472. İden ‘aṭṭār dŷkānın cümle yaḡma
Ki ol pākize bir merd-i Ḥudā’dur
- Mŷ’ellifdŷr taşavvufda ol ‘arīf
Ki te’lifātı cümle pend-hādur
1473. Naşīḫatle cihāmı ḳıldı mālī
Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḳ’dan ‘aṭādur

48 a

1474. Nazar kılduñsa te'lifâtına sen
Bilürseñ qadr ü şanı ne 'ulâdur
1475. Naşâyihle 'amel kııl sen de merd ol
Hidâyet râhına bir²⁵⁴ reh-nümâdur
1476. Cihânda sen de ol 'At[â[r]-1 şânî
Bu 'ıriyyât-1 'âlem bi-beqâdur
- BU PEND HER ŞAN'AT EHLİNE ŞAFÂDUR
1477. Eger bir san'at ehliyseñ nazîf ol
Saña halk diyeler pāk üstâdur
1478. Ma'âsuñ san'atında pîşever ol
Ki üstâd işi pāk olsa revâdur
1479. Metâ'-1 qalpa kimse rağbet itmez
Şaқın qalp işleme kâruñ hevâdur
1480. Şanâyî'den ne şan'at ise kâruñ
Şadâqatle 'amel itmek sezâdur
1481. Cihânda cümle 'abde kâr u şan'at
Kefâf-1 nefis için bir nân bahâdur
1482. 'İbâdet kııl bahâne itme kârı
Ki 'abdüñ cümle rezzâkı Hudâ'dur
1483. Cemî'-i kâruñ a'lâsı birâder
Cemâ'at ile beş vaқtı edâdur
1484. Netîce her ne kâra hâdim iseñ
Şadâqatle diyânet ser-rehâdur
- BU PENDİN NAZMINA BÂ'İŞ EDÂDUR
1485. Dilâ bişnev yine bir pend-i diger
Ki nûş-1 cân eyle[ye]sin sezâdur
1486. Naşâyih tâlîbi vâr ise gelsün
Ki cümle nâsa 'aşq olsun şalâdur
1487. Bu pendüm güş idüp aız eyleyen merd

²⁵⁴ Yazmada "bir" sözcüğünün yerinde "yandur" sözcüğü bulunmaktadır, ancak sözkonusu sözcük vezne ve anlama uymamaktadır.

- Refâhiyyetde olsun ol bahâdır
1488. Olur âsûde-âşûb-ı cihândan
Ki dâ'im 'âfiyetdedür şafâdur
1489. Sürüp dehşet suhânde esb-i fikrüm
Olup yek kâfiyeden seyre kâdir
1490. Olur esb-i küheyl serdür tavîle
Şıtabl-ı şehde de'b ü 'âdetâdur
1491. Küheyl ibn-i küheylem ki Suheylem
Şadâsı gûş-ı âfâka resâdur
1492. Tarîd itdüm bu meydân-ı suhânde
Baña karşı gelüp pend oldı şâdır
1493. Kapup çevgân-ı tab'um gûy-ı pendî
Ki ol topdan çıkardum pend-hâdur
1494. Nuşîh gevherlerin pûşîde kıldum
Ki her biri 'acâyib zî-bahâdur
1495. Kanı cevher-şinâsı var mı dehrüñ
İde taqdîr-i kıymet bir bahâdur
1496. Naşîhat gevheri kâdrin bilenler
Hired-mend ü zarîf ü 'urefâdur
1497. Ğabî vü ahmaqânı bu cihânüñ
Ne bilsün kâdr-i pendî cühelâdur
1498. Bilür mi pîlever hiç kâdr-i dürri
Yanında gevher ü boncuq sevâdur
1499. Hevâ-yı nefsine tâbi' olanlar
Naşîhat gûş ider mi pür hevâdur
1500. Naşîhatle olur tehzîb ü ahlâk
Ki kalbi hâlîş eyler pend 'ulâdur
1501. Gel ey dil pendüme sen ol muhâtab
Ki işgâ eyle ol aḫzıma kâdir
1502. Yazup levhuñda tanķîş eyle pendüm
Ki senge ḫakk olan bî-fenâdur

BEYÂN-I MİDĤAT-I PEND-İ ‘ULÂDUR²⁵⁵

49 a

1503. Hem eshel vâsıl olur her merâma
Dehirde merd-i Memdûh-ı verâdur
1504. Olur hem ‘ömr-i sermedle mu‘ammer
Ki pendle ‘âmil ol merd-i rehâdur
1505. Nuşuħla ger melik ‘âmil olursa
Melik olsa aña lala revâdur
1506. Olur mâlik ser-a-ser mülk-i dehre
Aña Dârü’s-selâm şarĥ u serâdur
1507. Gelür herkes der-i Dârü’s-selâma
Mülük-ı ‘âlem ol derde re‘âdur
1508. Hevâmm u mâr u mürda hem olur müdâm²⁵⁶
Ki rû-mâla gelür ol der ‘ulâdur
1509. Der-i dâverdür ol der dörd derdür
O derde derde dâru vâ devâdur
1510. Olur maħrem o dâver ‘adl ü dâda
Ki her kâr u umürda sa‘d-râdur
1511. O dâverle olur ‘âlem de ma‘mür
Ki her dem mihr ü meh devr-i semâdur
1512. Naşîħatdür cihânuñ âb-ı rüyı
Naşîħat ‘aleme neşv ü nemâdur
1513. Naşîħatle döner bu köhne ‘âlem
Naşîħat merkez-i kûtb-ı rehâdur
- DİL-İ ZÂRA VÜ NÂSA PEND-HÂDUR
1514. Dilâ gel hevese nuşuħla ‘amel kıl
Ki pendüñ evveli ĥamd-i Ĥudâ’dur
1515. İdüp tehliil ü istiğfâra tevbe

²⁵⁵ Yazmada bu bölümün ilk beş beyiti tamen silinmiş olması dolayısıyla okunamamıştır.

²⁵⁶ Bu mısradaki vezin ve anlam aksamaktadır.

49 b

- Lisānuñdan ola her demde şadır
1516. Zebūn it nefsi²⁵⁷ sen tevḥīd-i Ḥaḳla
Sivādan cevfuñ ol taḥḥire ḳādir
1517. Şalāta ḳā'im ol vaḳtünden evvel
Ki mescid mü'mine cā-yı şafādur
1518. Cemā'atle edā eyle şalātuñ
Ki bir vaḳti şaḳım terki ḥaḳādur
1519. Eger ğafletle sehven terk olursa
Güzeşte vaḳte ne çāre ḳazādur
1520. Bilā 'özüñ eger bir vaḳt ola terk
Hemān ol kendü nefsiñ rence ḳādir
1521. O dem zebḥ ile bī-miskīn nefsiñ
Sen itme kendüñi ḳātil fenādur
1522. Şalāt için 'özü-mesmü' olunmaz
Ne yüzden olsa 'özüñ nā-revādur
1523. Namāz vaḳtinde her ne kārda isen
Hemān terk eyleyüp ḳılmak revādur
1524. Sü'al olur saña evvel namazdan
Cevābuñ ḥāzır eyle ol bahādur
1525. Şalāt u şavm zekāt u ḥacc u tehlīl
Bu penci farz-ı 'ayn iden Ḥudā'dur
1526. Zekāt u ḥacca lāzımdur zer u sīm
Ki ba'zı 'abdine Ḥaḳ'dan 'aḳādur
1527. Ne māla mālik iseñ vir zekātın
Ki vermezsen namāzın bī-edādur
1528. Ḥisāb eyle zekātın her sene vir
Zekātı virmeyen kes bī-zekādur
1529. Zer u sīmi olur dūzaḥda elvāḥ
Başarlar çeşmine ḥaḳḳa cezādur
1530. O kim bilmez zer u sīmi ḥisābın

²⁵⁷ Yazmada "nefsi" sözcüğü "nefsini" olarak yazılmış, bu ise vezne uymamaktadır.

- Ki māl keşretinden intişādur
- 50 a
1531. Olur rüz-ı şümārün ol faqrı
Ki maḥşerde o muḥtāc u gedādur
1532. Muḥabbet eyleme emvāl ü cāna
Muḥibb-i cāh olanlar der-‘inādur
1533. Zer ü sīm ile pür itme derünüñ
Dilün āfet-resi ḥubb-ı ḥanādur ??
1534. Direm ü rāyuñ aşlā itme te’ḥīr
Saña elzem olan Ümmü’l-ḳurā’dur
1535. Tarīḳ-ı ḥacca sa’y it rü-be-rāh ol
Ki beyt-i Ḥaḳḳ’a yüz sürmek şafādur
1536. Şaḳın bir vechile ‘özü itme zinhār²⁵⁸
Ki dīn-i mü’mine gāyet ḥaḫādur
1537. Eger gütmezden evvel fevt olursañ
Yahūdi ol yā Naşrānī ḥasādur
1538. Resül-i Ḥaḳ kelāmıdur bu güftār
Ki ol serdār-ı şaff-ı enbiyādur
1539. Du-‘ālemde neşāt isterseñ ey dil
Bu a‘māl-i ḥasen rāh-ı necādur
1540. Tevāzu‘ meskenet ḥulḳ u muḥabbet
Ve raḥm u şefḳat u lutf u ‘aḫādur
1541. Tevekkül şabr u şükr ü boş ḳanā‘at
Müruvvet ḥüsn-i zann cūd u seḫādur
1542. Şadāḳat ‘ilm ü ḥilm ü rıḳḳat -i ḳalb
Ḥaḫā’ vü cürmüne maḥfi bükādur
1543. Ḳıyām u hem şıyām u şıḫḫat ‘uzlet
Ve iḫlāş ile tevḫīd-i Ḥudā’dur
1544. Muḫahhardur sivā-yı zıkr-i Mevlā
Şeyāḫīn zākir-i Ḥaḳ’dan cūdādur
1545. Du-kevnüñ āfitābı ḥaḳ Resülüñ

²⁵⁸ Yazmada “zinhār” sözcüründe bulunan “ج” sesi yazılmamıştır.

- Şal'atın şıdık ile ol zikre kâdir
1546. İdüp kendüñe 'âdet bu şan'atı
Ki her mâluñ du-'âlemde şafâdur
1547. Münacâtuñ olur maqbül-i dergâh
Ki 'izz ü qadr ü şānuñ da 'ulâdur
1548. Hudâ'dan havf u haşyet eyle dâ'im
Ki Hâk'dan bî-hirās olmak haţâdur
1549. Dilüñ hiç bîm-i Hâk'dan itme hālî
Hudâ havfı olan kalb incilâdur
1550. Derüñüñ pāk ider kalbüñ münevver
Ki mir'at-ı dilüñde Hâk-nümâdur
1551. Cenâb-ı Hâkka hep esrâr-ı mahfî
Hüveydâdur vü bu'd u qurb sevâdur
1552. Muhtîdür 'ilmi bi'l-cimle kulûba
Ki sırr-ı kalbi hep azhar re'âdur
1553. Şağın şirk-i hafiden kalbüñi sen
Ki 'Allâmü'l-ğuyûbdur Rabb-i Kâdir
1554. Hudâ'dan²⁵⁹ korkmayandan kork ba'id ol
Ki ol şahş-ı dü-pâ hardan fenâdur
1555. Anı hep halk u 'âlem korkıdurlar
Ana haşyet viren ol Kibriyâ'dur
1556. Olur mülhid Hudâ'dan korkmayanlar
Ki qahr-ı Hâkka'a mazhar eşkiyâdur
1557. Hisâb u haşri inkâr iderler
Ki ferdâ münkirin ehl-i hasâdur
1558. Kıl ol kesden Hudâ'ya isti'âze
Ki mülhid ise iblîsden belâdur
1559. Oğur ol küfri ezber fi'li münker
Ve emr-i Hâkka'ı ahz itmez sehâdur
1560. Kim olur ise bî-pervâ Hudâ'dan

²⁵⁹ Kelimede geçen "h-ç" sesi "h-ح" olarak yazılmıştır.

- Ki Hakk'ın rahmetinden ol cüdâdur
1561. Gönül havf eyle Hakk'dan kııl itâ'at
Kula lâıık olan havf u recâdur
1562. Mecidd ol zühd ü taıvâ vü şalâha
Ki 'abdüñ kârı tã'at-i Hudâ'dur
1563. Nihân kııl tã'atüñ gösterme nâsa
Ki maıbüñ-i 'ibâdet bî-riyâdur
1564. Hemân sa'y it gönül bir nîk-i nâmı
Bu dünyâ halka dâr-ı ibtilâdur
1565. Şaın bed-nâm ile yâd olma zîrâ
O şâbün ile çıkmaz bir lekâdur
1566. Tahâret üzre ol dâ'im müheyyâ
Virür Hakk rızkına vüs'at şafâdur
1567. Tilâvet eyle Qur'an-ı 'azîmi
Gene emrâzına bür'üş-şifâdur
1568. Tefekkür eyle ma'nâ-yı şerîfin
Ki emr ü nehyin ol aıızına kâdir
1569. Mücevvid ol vü icrâ-yı hurûf it
Qur'an 'ilmini bilmegüñ sezâdur
1570. Te'enni ile tâlî ol öyle sen
Ki ta'zîm kııl kelâm-ı Kibriyâ'dur
1571. Eyle mir'at-ı kalbin şâf u rüşen
Ve rûnuñ nûrı ile pür ziyâdur
1572. Sa'âdetdür Hudâ ile tekellüm
İder kâri'-i Qur'an kim 'ulâdur
1573. Cenâb-ı Hazret-i Hakk'ın kelâmı
'İbâd-ı mü'minîne muıtedâdur
1574. Okı 'ilm-i şerîfi kalma câhil
Ki câhiller bahâyîmle sevâdur
1575. Faııh ü 'âlim ol 'ilm-i Hağ işe
Ki mü'min câhil olmaı nâ-revâdur

1576. Hādīs ü fikh ile revnağ olursan
‘İlim zībi muḥaddiṣ fuḫahādur
1577. Olur ‘ārif olan ‘ilimiyle ‘āmil
Ki dāreynde anuñ ḫadri mihādur
1578. ‘Aḫıldur murğ-ı ‘ilmüñ perr ü bāli
Ki bī-‘aḫla ṣikeste-per ü nādur
1579. Ḳalur nāḫıṣ kemāle vāṣıl olmaz
Ki ‘ilmiyle ‘amel ḫılmaz hebādur
1580. O bī-per bir dıraḫt-ı ṣaḫtedür kim
Olur düzaḫ anı ibḫāda ḫādir
1581. Teḫaddüm itme ‘ālim üzre zinhār
Ki ol fāzıl ise senden ḫaḫādur
1582. Dürüd it ṣıdḫ ile her dem Resül’e
Ne derde mübtelā iseñ devādur
1583. Ṣalavātı idüp sad her seḫer-geh
Ki senden cürm ü ‘iṣyānuñ cüdādur
1584. Zebānuñdan ba‘īd itme ṣal‘ātı
Cilādur ḫalbūne tīre zevādur
1585. Du‘ānuñ evvelinde āḫirinde
Ṣal‘ātı ṣıdḫ ile virmek sezādur
1586. Ṣal‘āt ile olur maḫbül du‘ālar
Ki senüñ maḫlabuñ Ḥaḫ’dan ‘aḫādur
1587. Münācātuñda yād it pādiṣāhı
Ki rü-yı arzda ol zıll-ı Ḥudādur
1588. Eger bir sa‘at eylerse ‘adālet
Ki yetmiş yıl ‘ibādetden revādur
1589. ‘İbādu’l-lāha dā’im ‘adl iderse
Ḥuzūr-ı Ḥaḫ’da ‘ādil pādiṣādur
1590. Ṣeh-i ‘ālemdür ol ḫayr du‘ā ḫıl
Ṣaḫın bir bed du‘ā ḫılma ḫaḫādur
1591. Merām-ı ehl-i ḫacāta mu‘īn ol

Senüñ de hâcetin bâbı güşâdur

1592. Faķır ü bî-kese kıl bîr ü ihsân
‘Uyübuñ setrine berk-i güşâdur
1593. Kerem püşidesidür cümle ‘aybuñ
Ki hep bî-‘ayb olanlar küremâdur
1594. Keremle sermed oldı merd ü dānā
Ki dā’im pîşesi cūd ü seħâdur
1595. Olur şāhib-kerem maķbül-i ‘ālem
Ser-ā-ser şadr-ı vālā āña cādur
1596. Kerem kıl müsteħikkîne kerīm ol
Ki medāruñ derünı rüşenâdur
1597. Saħî ol eyle muħtācîni ignā
Saħî merdüñ mu‘îni Kibriyā’dur
1598. Saħîye Haķķ virür ‘ālî merātib
Ki ‘izz ü şānı beyna’n-nās ‘ulâdur
1599. Girer evvel behište hep [saħîler]
Der-i cennātı fātih esħiyâdur
1600. Reh-i Mevlā’da infāk eyle vāruñ
Ki münfiķ mü’mine cennet sezâdur
1601. Cevād-ı Haķ’dadur dā’im civān-merd
Refiķi hem Resül-i Müctebā’dur
1602. Seħâvetdür şi‘ārı merd-i Haķķ’uñ
Seħâ merd-i Ğudā’ya zer ķabâdur
1603. Saħî ol merde dirler ki cihānda
Ki cümle vārını bezl ü kırâdur
1604. Dilerseñ Haķķ ide ‘ömrüñ ziyāde
Taşadduķ eyle sîm-redd-i belâdur
1605. Şaķın sen sâ’ili red itme maħrüm
Anuñ cerri faķaķ bir nān bahâdur
1606. Gelürse bābına şükr eyle Haķķ’a
Ki ol sâ’il saña luţf-ı Ğudā’dur

52 a

1607. Virüp bir nân bahâsın kıılma maḥzûn
Tehî ‘avd itmesün cürmi sañadur
1608. Zemâne sâ’ilinüñ keşreti var
Ki bî-sermâye bir kâr-ı hevâdur
1609. ‘Aceb mübrem sü’âli ba’z-ı şaḥşuñ
Vücûdı şâğ u salim hem fetâdur
1610. Bilinmez müsteḥaḳ nâ-müsteḥaḳ kim²⁶⁰
Mülebbes tendürst hep bî-ḥayâdur
1611. Eger a’mâ vü pîr ü a’rec olsa
Ki ol nâ-çâr degül bir kâra ḳâdir
1612. Pey-ender-pey gelüp ibrâm iderler
Şaḳm böyle dimeḳ ğâyet ḥaṭâdur
1613. Saña lâzım degül ḥâlini bilmek
Tesellî-yi ḥavâṭır ḥoş-şafâdur
1614. İder miydi o cerr olmasa muḥtâc
Ki derd-mend faḳîr ü bî-nevâdur
1615. Döker mi âb-ı rüyın olmasa aç
Ġarîb ü bî-kesüñ ḥâli hebâdur
1616. O bî-ḳudret iledür tîre nâ-çâr
Zarûridür sü’âli kim gedâdur
1617. Eger Mevlâ seni ḳılsâydı sâ’il
Ki ḥâlün nice olur ey bahâdır
1618. Ḥudâ’nuñ luṭfını bil şükrünü ḳıl
Ki ol sâ’il de âbd-i Kibriyâ’dur
1619. Cenâb-ı Ḥaḳ seni ḳılmıṣ tûvânger
Ki muḥtâcîne²⁶¹ vir nef’i sañadur
- 52 b 1620. Bugün sen her ne eylerseñ taşadduḳ
Yarın ol saña yâverdür beḳâdur

²⁶⁰ Yazmada “müsteḥaḳ” ve “nâ-müsteḥaḳ” kelimeleri arasında “و” sesi bulunmakta, ancak bu vezni bozmaktadır.

²⁶¹ Yazmada “muḥtâcîne” kelimesinde bulunan “ح” sesi “ج” olarak yazılmıştır.

1621. Şafâyı hâtır eyle vir elüñle
Ġanî merde taşadduĠ dil-güşâdur
1622. Nihânî kııl taşadduĠ itme izhâr
Ki zîrâ şadaĠa maĠfî-revâdur
1623. Rızâ-yı ĠaĠ için her ne virürseñ
Ki bir i'tâña ĠaĠ'dan on 'aţâdur
1624. TaşadduĠ itmenüñ bilseñ sevâbın
Olurduñ vârnıı i'tâya Ġâdir
1625. ŞaĠın faĠr itmek için virme mâlın
Ki ĠalĠ disün saña şâĠib-seĠâdur
1626. Efendi ne saĠî zât-ı şerîfdür
Ki dâ'im kârı miskîne itâdur
1627. Saña küllî zarar dur medhi ĠalĠuñ
Seninçün böyle söz olursa şâdır
1628. Lisânı zehr-i Ġâtildür enâmuñ
ŞaĠın ĠalĠ diline düşme fenâdur
1629. Bu niyetle Ġabül olmaz 'atîyye
Ġazer kııl bu 'azîm cürm ü Ġaţâdur
1630. Hemân maĠfî taşadduĠ kııl faĠîre
Du'â-yı Ġayrın al sen ol bahâdur
1631. Ġarîbüñ Ġâtırın taţyîbe sa'y it
Du'âsı var ki şaĠla [hem] revâdur
1632. Dil-i virânı âbâd eyle dâ'im
Ki mü'min merde bu Ġaşlet sezâdur
1633. Eger Ġâdir iseñ sîr-âbla cü'ı
Ve hem 'ıţşâmı ol sîr-âba Ġâdir
1634. Siyeh-kâr olma buĠl²⁶² ü Ġisset itme
BaĠîllik Ġalbi teng ü bî-Ġinâdur
1635. Ġasîs ile şaĠın hem-şoĠbet olma
Saña te'sîr ider Ġissi belâdur

²⁶² Yazmada geĠen "buĠl" kelimesinin "Ġ-Ġ" sesi "Ġ-Ġ"olarak yazılmıştır.

53 a

1636. Ribā-h'ār olma virme ribhe mālūñ
Helālī hep hārām iden ribādūr
1637. Hārīş olma hārīşān oldı mahrūm
Ki hırş aşhābı cümle bī-nevādūr
1638. Çıkar tutma dilūñde hırş-ı vārın
Ki bed-haşlet tama'dan oldı şādır
1639. Tama' zillet kanā'at oldı 'izzet
Piyāz u nāna kānī' dil 'ulādūr
1640. Olur murğ-ı Hümā şāhib-kanā'at
Anuñcün lānesi cev-v-i semādūr
1641. Zamāna mürtekib bir kabza-berre
Bu 'aşruñ fi'li cümle irtişādūr
1642. Hediye-nām komışlar irtişāya
Ki rāşī mürteşī Hāq'dan cüdādūr
1643. Cihān zīnetlerin herkes talebde
Muhibb-i zīb ehl-i hevādūr²⁶³
1644. Bu dünyā cīfesinūñ tālībātı
Kilāb-āsā hırıldıyla necādūr
1645. Ehibbābından aḫz ü kabūl it
Ki gūş-ı cāna mengüş sezādūr
1646. Naşīhat yār-ı şādıkdan olursa
Sen anı hırz-ı cān ile saḫladūr
1647. Qalīl iken olur dermān-ı derdūñ
Keşir olduḫda ḡayrı bī-devādūr
1648. Şirār-ı nār olur āb ile teskīn
Kebir olur ise bī-infiādūr
1649. Elem çekme 'itāb-ı dositāne
Ki medḫ-i düşmenāndan ol revādūr
1650. Enāma kendūñi gösterme pür-zīb

²⁶³ Beyitın ikinci mısırānda vezin eksik durumdadır.

53 b

- Şakm ‘āyin görünür [bir] kazādur
1651. Hārīr itme libāsuñ zenne-āsā
Ki lübsi cennetüñ senden cüdādur
1652. Çıkar arāyiş-i dünyāyı dilden
Ki zīb-i ‘ālemüñ aḥir fenādur
1653. Şakm şöhterden oldı şöhet āfet
Ki şöhtret-yābuñ encāmı cefādur
1654. Çekersen ‘ākibet cevri ü eziyyet
Seni mādemi ki ḥalk engüşt-nümādur
1655. Müsāvī eyle sen irād u ḥarcuñ
Ki muḥtāc olma nā-merde belādur
1656. Çiziden taşra çıkma ḡayra baḡma
Gözet dā’ireñi ḡayrı hevādur
1657. Tecāvüz itme ḥaddüñden ziyāde
Ki ḥaddin bilmeyenler süfehādur
1658. Kibārāne ider dā’im ziyāfet
Ki kırık aḡçe ile sufra-güşādur
1659. Ne bir ma’rifeti ne san’atı var
Ne yevmi biñ direm bir kārā qādir
1660. Söze gelse olur mīr-i direm-dār
Ki yek nuḡresi yok ḡālī hebādur
1661. Olur böyle sefih nā-merde muḥtāc²⁶⁴
Ki aḡir der-be-der esfel gedādur
1662. Nedür bu ‘ālemüñ var mı devāmı
Olur böyle geḡinmek ḡoş şafādur
1663. Ba‘id ol shevāt lezzetlerinden
Ki tecrid ehli ol şıḡḡat-fezādur
1664. Cihānuñ talḡıma sabr it beḡāda
Sañā şabruñ elezz-i şehd şifādur
1665. Bu dehrüñ mırır oldı ḡulv-i ‘uḡbā

²⁶⁴ Mısrāda geḡen “muḥtāc” kelimesindeki “ḡ” sesi yazmada “ç” olarak yazılmıştır.

- Ki şîrîn lezzeti mırr-ı beğâdur
1666. Reh-i cennet meşakket üzre mebnî
Caḥîme lezzet ü şehvet binâdur
1667. Bu ‘âlemde idenler zevk u ‘âlem
Beğâ ‘alemlerinden hep cüdâdur
1668. Haḳîkat ‘âleminde zevk-yâb ol
Ki ol bir neş’edür kim bî-fenâdur
1669. Bu kevnüñ keyflerine olma bende
Ki cümle nâsa keyf-i bî-vefâdur
1670. Şaḳın bir keyf ile olma mükeyyif
Ki zîrâ her mükeyyif küll dâ’dur
1671. ‘Araḳ afyon ü berş ü beng [ü] bâde
Ki bu penci dile derd ü ‘anâdur
1672. Ta‘arruḳ itme ḫarḳ eyler derüñ
Çeker büryân ider muḫriḳ vebâdur
1673. ‘Araḳdur bâş ḫarâm-zâde hazer kııl
Olur şeh-r-i vücûduñ ḫarḳa ḳâdir
1674. Anı elli direm kim nüş iderse
Olur ol dem kıızılı yüzde şâdır
1675. Çıḳar ânide bâşına necâdı
Döner alur ayakdan ser hebâdur
1676. Eger afyon ise keyfüñ ḳalîl it
Hüzâl îrâş ider çoğı fenâdur
1677. Alur fikr ü şu‘ür ü ferr ü tâbuñ
Perîşân eyler ‘aḳluñ hep cüdâdur
1678. Siyeh ḫayrda? fetâdur ḫab‘ı nâsım
Ki birçoḳ başlı tünd ḫüli ḫayâdur
1679. Ser-i ḫaşḫâşa sîm-tâc idi ol
Ki maḡzı içre pinhân şîr ü mâdur
1680. Serinden bād döküp evrâḳını hep

- Başda bisteri tabh²⁶⁵ iden zekādur
1681. Tırāş eyle çıkınca serden ol şîr
Siyeh-i kelle şîr-i veğādur
1682. Ne miqdār habbede olursa kūçek
Ser-i arslān olur fevrî bahādur
1683. Şağın helva gibi ekl itme her dem
Ġidā vaqtı aşıyyi ve'l-gādādur
1684. Ġidānı itme mişl-i cevz-i bevvā
Ki fülül-veş olursa hoş Ġidādur
1685. Eger berş-i refî' ise keyfün
Qalursın her 'amelden bî-şafādur
1686. Geçer h'āb içre vaqt-i nāzeninün
Olursın ser-be-zānū kıadd- dütādur
1687. Egerçe neşvesinde var letāfet
Velikin bā'ış-i za'f-ı kıavādur
1688. İder kendüye bende mübtelāsın
Ki ol ma'cūna her kim mübtelādur
1689. Eger beng ise keyfün bî-ııredsin
Ġayālātı²⁶⁶ ile 'akluñ hebādur
1690. Seni geh şeh ider gāhî gedā ol
Ġayāl-i beng 'aceb 'ibret-nümādur
1691. Gehî murğ-āb ider gāhî seher-murğ
Ki pervāz itmek istersen belādur
1692. Ükül eyler seni mişl-i ħurde-gār
Ki cū'-ı kelb gibi eklün hevādur
1693. Seni eyler enāmuñ ĩne-ħānî
Olursın sen ādemi ekle kıādır
1694. Eger mey ise keyfün tevbe-kār ol
Ġarāmdur kıatresi cürm ü ħařādur

²⁶⁵ Kelimede bulunan "ħ-ç" sesi sehven "ħ-ç" olarak yazılmıştır.

²⁶⁶ Kelimede bulunan "ħ-ç" sesi sehven "ħ-ç" olarak yazılmıştır.

1695. Olup rez ü hamrı ümmü'l-ḥabā'is
Ki hem şerr ü fesādāta ebādur
1696. İder ser-mestini küfre ber-ā-ber
Ki şürbi mü'minine nā-sezādur
1697. Ḥumārı teşnesinden on ziyāde
Ki dūd-ı ser olur nāsa birāder
1698. Ferāgat eyle rāḥuñ rāḥatuñdan
Anı rāḥat kıyās itme 'anādur
1699. Olur āḫir mül istiḳāya 'abeş
O bir mühlik marazdur bī-devādur
1700. Sen istiḳfārı çek şıḫḫat dilerseñ
Senüñ bu derdine tevbe şifādur
1701. Ḥaḳıḳat bādesinden teşne-yāb ol
Anuñ mestānesi merd-i Ḥudā'dur
1702. Cihānuñ keyfine dil-beste olma
Ki bu 'ālem neşātı ḡam-fezādur
1703. Bu keyflerile hep ālūdedür nās
Birer mekr ile herkes der-cefādur
1704. Kimi bengi vü tiryāki kimi mest
Ki cümle neşve-dāridur ezādur
1705. Duḫān u ḳahvenüñse bendesi ḫalk
Ki merd ü zen esİR ü mübtelādur
1706. Ne bid'atdür ki bu āḫir zamānda
Zuhūr itdi ne isrāf ü hevādur
1707. 'Aceb bī-hūde ḫarc-ı zāyid oldı
Ki nāsuñ bī-ḫisāb mālı hebādur
1708. Cemī'-i ḫalka itmişdür sirāyet
Ki nūş itmez enāmda ḳaldı nādir
1709. Ne dervişān ü şüfi ḳaldı ne şeyḫ
Yedinde bir duḫān çübi 'aşādur
1710. Ne mİR ü zābıtān ü şıḫne ḳādir

55 a

- Ne ehl-i hırkāt ü bāy ü gedādur
1711. Milelden kalmadı bir millet içmez
Ki bī-ārām içerler dā'imādur
1712. Çıķup kähve dühān geçdi bahāsın
Alur naķd ile halk her ne bahādur
1713. Duhānuñ kıyyesi iki ğurūşa
Vü kähve beş ğurūşa dek şirādur
1714. Ne bī-inşāf olur sevdā-gerānı
Yeginlige olurlar bey'a kādır
1715. Olurlar bi'z-zarūrī mübtelālar
Duhān tiryākisi vārın fedādur
1716. Olur bī-āb u nān olmaz duhānsız
Müzeffer çüb feminden bī-cüdādur
1717. Elinde dā'imā fincān-ı kähve
Ve ağzından çubuk çıķmaz haķādur
1718. Bırakmaz h'āba da varsa duhānın
Dehānında kalur çüpı belādur
1719. Küli bāsdurmasından huşk olur ol
Ki ol lahm-ı kadīdden bī-nümādur
1720. Tütün bāligidür ğüyā tütünden
Ki rü-yı zerd ü esved bed-liķādur
1721. Düşer karşıma āteş lülesinden
Fırāşı cā-be-cā harķ²⁶⁷ ü hebādur
- 55 b
1722. Döker hākisterin yatduğı cāya
Yerin telvīş ider nā-pāk-ı cādur
1723. Mülevveş hep duhān zifriyle sevbi
Ki ol tiryākiler kim bī-naķādur
1724. Bu kesler oldılar hep daħle bā'ış
Bu şüretde olan daħle sezādur

²⁶⁷ Beyitte geçen "harķ" sözcüğü yazmada "harķa" olarak yazılmış, bu ise vezni aksatmakta olduğundan "harķ" sözcüğünü metne koymayı daha uygun gördük.

1725. Ne fūrce buldı k̄āđı rām eyler
Ki evvel anlar oldı daħle k̄ādir
1726. Kimūñ ƣalbi ħasedle pūr olursa
O ŧaħŧuñ kārı daħl u iftirādur
1727. Tūlū‘ eyler ħasedden daħl u ‘ğırbet
Ĥased-gān-ı fesādāt u ƣalādur
1728. Duħānı itdi k̄āfiler bahāne
Duħān iċin ne sōzler oldı ŧadır
1729. Ĥarām diyū duħānı daħl iderler
Ĥarāmı ekle oldılar bahādır
1730. Nihānī her fesāda mūrtekibler
Ki zāhir kārları zerċ u riyādur
1731. İderler beyhūde daħl ü ta‘arruz
Ki k̄āfiler aħmak u aġbiyādur
1732. Nedür daħlūñ ħaħāsın bilmez anlar
Ki cümle münkirīn ü cūhelādur
1733. ‘İnād iċin iderler hep ta‘aŧŧub
‘Anūd u hem edebsüz bī-ħayādur
1734. Ferāġat eylemezler ġüft ü ġūdan
Cemī‘-i sōzleri laġv ü bezādur
1735. Ne ġüftār ile ilzām olur anlar
Ne ħaċķı ġüŧ iderler ne nızādur
1736. Elif bilmez ƣara cāhildür ekŧer
Ki cāhil ƣalbi kizb ü zemme cādur
1737. Siyehdür dilleri kizb ile zemden
Olurlar cümle ŧerr ü zarra k̄ādir
1738. Biri ƣaçmaz yalan ŧāhidliginden
Ki hep ücret ile nā-ħaċ ġüvādur
- 56 a 1739. Mukaħħal ġözleri ƣaċŧırları²⁶⁸ mūr
Bir arŧun ŧaylasan destār-ħādur

²⁶⁸ Yazmada “ƣaċŧır” kelimesinde bulunan “ŧ” harfinin noktaları konmamıŧtır.

1740. Elinde sübha misvâkı başında
Ki zanneyler gören merd-i Hudâ'dur
1741. Dili pür şerr ü tezvîrât ü hîle
Ve hâl-i zâhiri gûyâ takâdur
1742. Me'âdât üzredürler şüfiyâna
Ki fi'li münkirînüñ bed iddi'âdur
1743. Muvahhidle setîr itmege dâ'im
Ne beyhüde 'abeş bedâ du'âdur
1744. Biri tehlîl-i cehrî güş iderse
Herîdür kârı dîv-âsâ cüdâdur
1745. Bu şüretde olan şehri degiller
Ki cümle taşradan gelme yavâdur
1746. Bolı Kaştamonı etrâkı ekşer
Ki şukâkı olanlar ol melâdur
1747. Çıkar köyden toközü bir eşekle
Haruñ büşti semersüz bi-ve'âdur
1748. Toköz Türküñ birinde bir direm yok
Ve şevbi cümle nîk büzgük 'abâdur
1749. Başında nîm külah târî açıqda
Belinde ip kuşak yâyı hafâdur
1750. Birisinde ne çakı ve ne sikkîn
Fağat destinde bir çübeyn 'aşâdur
1751. Sitânbül şehrini arzu iderler
Ve rehber cümleye bir pir kıocadur
1752. Sürü ile gelürler hep bu şehre
Büzürg ü küçük ü pîr fetâdur
1753. Kimi ırğâd olur kimisi hammâl
Kimi tabla-keşân sîb-hâdur
1754. Piyâz u huşk fûruht eyler kimisi
Ki her rüz tâ-be-mağrib dâ'imâdur
1755. Gezüp bâzâr u sükı bey' iderler

56 b

- Ki bir sun' bu resme kār-hādur
1756. Gıyüp gemici şalvarın kimisi
İder kıalyonda hıdmet nā-hudādur
1757. Olur zūr-āverī kimi levendi
Kimi re'ıs olur fülk añā cādur
1758. Olur emredlerin şehriñ kibārı
Ėulām-ı enderūna kim sezādur
1759. DuĖān kıahveci hıddāmı olurlar
Ki her ne hıdmet olsa bī-ebādur
1760. Ne yüzden olsa hıdmet yüz çevirmez
Ki cümle hıdmete enseb fetādur
1761. İder tā mültehī olunca hıdmet
Ki şoñra her birisi bir aĖādur
1762. Kimisin çapacı topcı iderler
Kimisi de sipāh u zu'amādur
1763. Kimi okur yazār olur mu'allim
Ki şıbyān mektebinde hıcehādur
1764. Mesācidde imām olur kimisi
Cevāmi'de kimi de huřabādur
1765. Kimi Ėasbī çıkār kürsüye va'za
Ki Ėalkā va'zı dağl u nā-revādur
1766. Bu minvāl üzre cümle yarışurlar
Sitanbül şehri beyt-i Ėurabādur
1767. Ne zībā şehri olur Kıoşantıniyye
Ki bir mişli cihān içinde nādır
1768. Mufarrağ hep muşanna'dur büyütı
Riyāzı cennet-āsā dil-güřādur
1769. Mu'allī cāları 'ālī cevāmi'
Derūnı pür 'ibādāt-ı Ėudā'dur
1770. MaĖallātında zeyn olmış mesācid
Vü Ėüb mevzi'lerinde tekyehādur

1771. Gice gündüz Hudā'yı zikr iderler
Ki tevḥīd-i Hudā şubḥ u mesādur
1772. Elez şehd ü şekerden hep miyānı
Ki ol kırk çeşme şuyı tuḥfehādur
1773. Beyāz südden hem sükkerden aşlā
Ki mürde-dillere 'ayne'l-beḳādur
1774. Hemīşe mu'tedil āb u hevāsı
Ve çār faşlı müsāvī hoş hevādur
1775. Olup sürında yirmi²⁶⁹ dört ḳapusı
Ve devri üçyüz altmış ḳulehādur
1776. Sarā-yı 'āmire pīşinde toplar
Ki her birisi ber-ejdehādur
1777. Ebā Eyyüb-i Ensārī civārı
Müḳābilinde şehri-Ġalaḫādur
1778. Ḳurā vü ḳaşabāt etrafı mālī
Ki ma'mūr u ābād u serādur
1779. Tuḫaf emti'asın cümle diyāruñ
Bu şehre naḳl iderler her bahādur
1780. Ne me'külātı vār ise cihānuñ
Aḳup gelmekde pey-der-pey şirādur
1781. Gelür baḫr-ı sefid ile siyehden
Ki ḳalyon farkına veşīḳahādur
1782. İder ḳuşun südünden ḡayrı mevcūd
Ki ḡün-ā-ḡün müferrah meyvehādur
1783. Bu şehri-ı a'zama maḫşūşdur ancak
Ki bu lutf-ı Hudā'-yı zü'l-'aḫādur
1784. Mülük-ı 'ālemüñ Ḳoşantiniyye
Ḳased itdükleri şehri-'ulādur
1785. Hudā hıfzı ide āfāt u ḳazādan
Ki Ḳāfız ol Cenāb-ı Kibriyā'dur

²⁶⁹ "yirmi" sözcüğü yazmada "yigirmi" olarak yazılmış ancak bu hâli vezni aksatmaktadır.

57 b

1786. Bu şehriñ halkı luḡ u haḡḡa mazhar
Ki ḡadriñ bilmeyenler aḡbiyādur
1787. Memālikden gelür bī-kes olanlar
Ki cümle nā-murāda bī-nevādur
1788. Olur māli mahāzin ile ḡanlar
Zaḡāir ḡıymeti erzān bahādur
1789. Tehi ḡalmaz bu şehir içre girenler
Olur ḡadriñce herkes kāra ḡādir
1790. İderler sīm ü zer peydā vü ḡāşıl
Düzer herkes şevbin kürk ḡabādur
1791. Olur mālik evāri vü ḡulāma
Olur her biri beyt ü serādur
1792. İderler hep teserrī' ü te'ehhül
Vü herkes ḡānesinde ketḡudādur
1793. Şehirliden birisi farḡ olunmaz
Ki ḡüyā ced-be-ced hep aḡbiyādur
1794. Bulur hemşehrisin ḡāfide herkes
Ki bi'l-cümle olur ḡāfi bahādır
1795. Nedür farḡ itmeden ḡak ile bāḡıl
Bu bāḡıllar olurlar daḡle ḡādir
1796. ḡased muzmer ise ger dillerinde
Nifāḡ u daḡlı lā-büd muḡteżādur
1797. Dil-i ḡāşī olur bā'ış şıḡāḡa
Raḡīḡu'l-ḡalb olursa dil riyādur
1798. ḡased yoḡdur dil-i mü'minde aşla
Ki mü'min daḡlı u zemme nā-sezādur
1799. Nifāḡ u daḡlı bilmez ḡalb-i mü'min
Münāfiḡ mü'min olmaz nā-revādur
1800. Cenāb-ı ḡaḡ bu ḡavmi ide ıslāḡ
Bu bed-ḡaşletle ḡalursa ḡasādur²⁷⁰

²⁷⁰ “ḡasāretdür” kelimesi vezin gereḡi “ḡasādur” olarak yazılmış olmalıdır.

1801. Eger bî-tevbe ‘azm-i rāh iderse
Ki rüstāhīzdür aḥvāli hebādur
1802. Eger daḥḥāl iseñ gel tevbekār ol
Ki daḥlūñ ‘āķibet żarrı sañadur
1803. Sen āgāh ol ḥaķīķatdūr bu güfem
Ki nīk ü bed saña mezād eczādur
1804. Naşihat aḥz idüp terk eyle daḥlı
Ḥabır ol saña bu pendüm ‘ulādur
1805. Sen iḥvāndan birine daḥl idince
Saña ol inkisār eyler fenādur
1806. Olursun münkesir-dil beddu‘ā sen
Ḥazer kıl beddu‘ā tır-i belādur
1807. Hedef olma şaķın tır-i belāya
O sehmi remy iden ķavs-ı ķazādur
1808. Bu tafşīlden naşīḥatdūr murādum
Ki ķalp şanma pend ‘ayn-i cilādur
1809. Naşāyīḥ fehm iden rencīde olmaz
Bilür daḥḥāl iķün ḥoş söz-hādur
1810. Alınmaz ḥaķ kelāma merd-i muz‘af
Bu cümle nuşḥa dā’ir güfte-hādur
1811. Ne ta’n u ne ğaraż vardur ne nükte
Ḥaķīķat üzre cümle ḥaķ edādur
1812. Kelām-ı ḥaķ talḥdur gerçi ammā
Ki hep emrāza külli mırr devādur
1813. Ne şīrīn güftedür el-ḥaķ mırr
Kelāmı pāk iden[ler] aşfiyādur
1814. Dil-i mürde keder virmez bu taḥķīķ
Keder-nāk olan ol ķalb-i belādur
1815. Bu pendüm eyledüm Ḥaķķ’a emānet
Ki te’şīrini ḥaķ iden Ḥudā’dur

1816. Göñül sensin beni söyletdiren hep
Ki benden böyle söz olmaz şadır
1817. Bu tahkîkler seni ıslâh içündür
Ve cümle serzenişler hep sañadur
1818. Şağın zann itme güftem rağb u nâsı
Ki 'aksi fehm idersen bir yanadur
1819. Dürüst fehm eyle hem tek ola fikrûñ
Ki bu cümle sözüm senden bañadur
1820. Saña itmezse te'şîr bu naşâyih
Benüm zahmetlerüm cümle hebâdur
1821. Seni pāk itmek içündür bu sa'yüm
Senüñle olurum ben de bahâdur
1822. Ferâgat eyle bu âlûdelikden
Bu cünbiş tâ-be-key sende beğâdur
1823. Bu çirk-âb-ı fenâdan dâmenüñ çek
Derün-ı cismün ol tağsile kâdir
1824. Nezâfet oldı îmândan nazîf ol
Ki mü'min sîreti pāk u nağâdur
1825. Gider bed fi'lüñi hüsni 'amel kııl
Ki ef'âl-i hasen merde senâdur
1826. Cemî'-i nâsı nîk bil kendüñi bed
Enâma hüsni zann itmek sezâdur
1827. Nifâk u faşl u gaybet itme halkı
Ki zenn-i nâsı kendüñ iştirâdur
1828. Saña tahmîl olur halkuñ zünübı
Hazer şadde'l-hazer ey dil belâdur
1829. Senüñ haml-i şakîl iken günâhuñ
Ki nâsuñ zenbi de saña ve'âdur
1830. Bu fi'li irtikâb ider mi 'âkııl
İden mecnûn olan ehl-i hevâdur
1831. Dilâ dağl itme sen nâsa hazer kııl

- ‘İbādu’l-lāha daħl itmek ħaḫādur
1832. Gelür başuña²⁷¹ her ne daħl iderseñ
Ki deħħāl ‘ākıbet rüsvāyihādur
1833. Geçürme ħ‘āb-ı ğaflet içre ‘ömrüñ
Ki bīdār ol geçer vaħtūñ fetādur
1834. Uyan bu ğaflet uykusından ey dil
Nedāmetdür soñu vā-ħasretādur
1835. Seħer-ħız²⁷² ol ħalil eyle menāmuñ
Ki ħ‘ābuñ keşreti ħalbe ħasādur
1836. Şaħıñ aşla seħergeh olma ħufte
Naşībūñ ħaḫ‘ ider nevm-i şafādur
1837. ‘Acül olma umūruñda şabūr ol
Ferec miftāħ-ı şabr-ı bā-şafādur
1838. Şabır la aḫlas oldı berr ü sebzīñ
Vü hem ħelvä-yı şırīñ ‘gavre-hādur
1839. Şabır şelcine seng-i şabr idersen
Saña ‘uħbāda ħoş şehd-i sefādur
1840. ‘İbād-ı şābirīne Ĥaħ Te‘āla
Yuħıbbu’ş-şābirīñ didi o Ĥādır
1841. Şekūr ol ħālūne şükreyle dā’im
Ki Ĥaħħ’a şükri ‘abdūñ dā’imādur
1842. Çeker ğāfil felekden ğüşmālı
Anuñçün ħālī dā’imā hebādur
1843. Ĥudā’ya şükr idüp şun ħ‘ān-ı destün
Ki dā’im şākirūñ ħ‘āmı ğüşādur
1844. Olur ħ‘ānuñ küşāde şükr iderseñ
Virür Ĥaħ süfrene vus‘at şafādur
1845. Keşir olma ħalil ekleyile zīrā
Külu ħalīlen te‘īşu tavīlen dūr

²⁷¹ Yazmada bu sözcük, “başuña” şeklinde yazılmıştır.

²⁷² “seher” sözcüğü yazmada “seher” olarak yazılmıştır.

1846. Ta‘āmuñ²⁷³ keşreti [zarārdur] ‘ömre
Marīz iden vücūdı imtilādur
1847. Huzūr²⁷⁴ u rāḥatı yoқdur ekülün
Şeba‘dan her nefes kārı cezādur
1848. Nefāyis eḥ‘ime ekl itme her geh
‘İbādāta kesel virür ḥaḫādur
1849. ‘İbādet kııl kesel şīr ü şekerden
Ki ‘abdūñ sükkeri zıkr-i Hudā’dur
1850. Ta‘āmın çerb ü şīrīn itmez ‘ābid
Faḫaḫ nān ile ekli şurbadur
1851. Şeb ü rüzda ḫa‘ām-ı vāḫid eyle
Gehi mīḫu vü gāhi lūbyādur??
1852. Ğaniyye mālı için itme ‘izzet
Şaḫm senden nite dīnūñ cūdādur
1853. Qarīb olma ba‘id ol aḡniyādan
Ğanīler ekşeriyā aḡbiyādur
1854. Ğanī fānīde devletden olur dūr
Faḫīre ‘izz ü devlet der-beḫādur
1855. Muşībetli olur mevti ḡaānīnūñ
Faḫīrūñ mevti rāstī sāfādur
1856. ‘Aceb bir fitnedür mālı bu kevnūñ
Muḫabbet eylemek ḡāyet ḫaḫādur
1857. Ol emīn fitne-dil meyl itme mālā
Cihānuñ mülk ü mālı fitne-zādur
- 59 b
1858. Ḥarāmından olursa mülk ü mālūñ
‘Azābın bir tefekkür kııl belādur
1859. Temel tutmaz bināya şarf iderseñ
Esāsından qarībā intihādur

²⁷³ Yazmada “ta‘ām” kelimesi sehven “tamām” olarak yazılmıştır.

²⁷⁴ Yazmada bu sözcükte geçen “ḫ-ç” sesi yine diğer benzer örneklerinde olduğu gibi “ḫ-ç” olarak yazılmıştır.

1860. Eger hayrāt iderseñ çekme zahmet
Harām māl ile hayr olmaz hevādur
1861. Ne virdiyse alur eşhābı mālın
Saña bākī kalan ancak cefādur
1862. Çekersin beyhüde derd ü meşakkat
Ki hayrātında hayr olmaz hebādur
1863. Helālinden kalil olursa mālūñ
Kiyāmetde hesābın da zecādur
1864. Olur bī-pāk cihānda bī-direm merd
Ki zīrā sīm ü zer merde nevādur
1865. Dü ‘ālem haşyetinden dūr olur hem
Aña deşt-i selāmet hoş serādur
1866. Cihānuñ devlet ü iqbāl ü cāhı
Ki pür h’āb u hayāl-i bī-vefādur
1867. Senüñdür tut ki kevnüñ mülk ü mālı
Süleymān serīrde saña cādur
1868. Serüñde cevheri tāt-ı keyānı
Vü cismüñde mükellel zer-kaḫādur
1869. Seni āḫir şoyup ‘üryān iderler
Ki ol tāt u kaḫā senden cüdādur
1870. Virürsen taḫta-i tābuta taḫtı
Ki cāyuñ ‘āḫibet taḫt-ı safādur
1871. Yıḫar bād-ı ecel ḫaşr-ı vüçüduñ
İder ḫākile yeksān ey bahādır
1872. Şaḫm emvāl ü cāha ḡurre olma
Ki cāh u māla ḡurre tez fenādur
1873. Nice maḡrūr olur ‘ākıl fenāya
Ki mülk ü cāh ü māl bī-beḫādur
1874. Beḫānuñ cāhına ḫālib olan merd
Fenānuñ cāhı ‘inde ifādur
1875. Eger sen devlet istersen beḫāda
Bu ḡüni ihtiyāruñla nebādur?

60 a

1876. Geçüp tül-i emelden çekme zahmet
Fenāya sa'y u gūşış nā-sezādur
1877. Bu derde mübtelādur her kühen yer
İder tül-i emel gūyā fetādur
1878. Muḥabbet eyler 'ömri ile māla
Olur hırşı ziyāde der-'inādur
1879. Zāruret üzredür aḫvāli dā'im
Gören zanneyler anı bir gedādur
1880. Kırır nān u piyazdur ğıdāsı
Vü şevbi köhne mevķū'-gin ḳabādur
1881. Yımez içmez yidürmez hisset eyler
Ki imsāk üzre dā'im der-ezādur
1882. Ne ğirse destine pinhān ider hep
Ölince 'ömri āḫir der-cefādur
1883. Tehi-dest ider 'azm dār-ı beḳāya
Ḳalır dünyāda taḫşili hevādur
1884. Ḥarāmdan iddiḫār²⁷⁵ itdūği mālı
Ki hep tārāc u tālān u hebādur
1885. Çeker ferdā 'azābın rüsteḫizde
Bu derdüñ mübtelāsı bī-devādur
1886. Ne geçmez başıñ var bu cihānda
Seni ḫalk eyleyen Ḥaḳḳ zī-'aḫādur
1887. Muḳadder ḳıldı rızḳuñ tā ezelden
Senüñ rızḳuñ saña senden velādur
1888. Ne beyhüde çekersin derd ü miḫnet
Ki Ḥaḳḳ 'abdine erḫam pādişādur
1889. Umūruñ Ḥaḳḳ'a tefvīz eyle dā'im
Ki her bende Ḥudā'ya ilticādur
1890. Dilüñ ḫubb-ı sivādan ḳıl muḫahhar
Derünuñ māsivādur bī-cilādur

²⁷⁵ Yazmada "iddiḫār" sözcüğünde bulunan "ḫ-ç" sesi "ḫ-ç" olarak yazılmıştır.

60 b

1891. Teveccüh eyle dergāh-ı Hudā'ya
Tevekkül ol ki Hakk bābı güşādur
1892. Edīb ol bī-edeb olma dilā sen
Ki bī-edeb olan Hakk'dan cüdādur
1893. Olur merd-i mü'eddeb fi'li ahsen
Kabāyihden ba'id dār-ı 'avādur
1894. Kabāhat fehm olup bil hayr ü şerrüñ
Vü nef' ü zarrüñ ol temyize kadir
1895. Ola her fi'lün ahsen olma bed-kār
Ki bed-kārüñ ser-encāmı belādur
1896. Şağın kemlikden eylik eyle halka
Ki nīk ü bed ne iderseñ sañadur
1897. Tevāzu'la selāmı halka bezl it
Vü tefriğ itme bu bāy u gedādur
1898. Olursın mazhar-ı gufrān-ı Mevlā
Seni mağfūr ider kadrüñ 'ulādur
1899. İdüp şıdık ile sen bir hayra niyyet
'Amelden niyetüñ a'lā revādur
1900. Delālet eyle ihvānuñ da hayra
Ki hayrā dāl olan hayra sezādur
1901. Ba'id ol şerr 'amelden hayra sa'y it
Ki fi'li hayr olan şerden cüdādur
1902. Hamül ol rahme erzānī olursın
Hamülüñ 'özri maqbül-i Hudā'dur
1903. Şağın gerden-keş olma nāsa zinhar
Ki gerden-keş seri bir gerd-i nādur
1904. Enāma hod-fürüş olma hazer kııl
Özün medh eyleyenler cühelādur
1905. 'Azāzil kendüyi medh itdügiyçün
Ki la'ne müstağak oldı hasādur
1906. Sen ādemsin tevāzu' eyle hāk ol

61 a

- Ki serkeşlik türāba nā-sezādur
1907. Zemīne dāne düşdükde beşer ol
Ki serkeş olduğı dem zīr-i pādur
1908. Nice gerden-keşān serkeş cihānda
Serinden geçdiler bir geştehādur
1909. Serv ser çekdügiyçün geçdi serden
Ne serkeş serleri tenden cüdādur
1910. Hālīm ol hūsn-i hulq göster enāma
Ki maḥbūbu'l-ḳulūb ol ey bahadır
1911. Virür dīnūne ḳuvvet hūsn-i hulḳuñ
Dilūñ mir'atına hem incilādur
1912. Dil-i leyin olur Memdūh-ı 'ālem
Ki ol mezmūm olan ḳalbi ḳasādur
1913. Mizāha mā'il olma zī-vaḳār ol
'Abeş lağv ü laṭifehā sevādur
1914. Vaḳār u 'ırzuña virür naḳīşā
Ki hem nāmus u 'āruñ da hebādur
1915. Olur hem kesret-i lağv fuḥşa bā'is
Vü sırruñ keşf ider ol bed edādur
1916. Ebedden ḥāric itme bir laṭife
Laṭif olsa laṭife dil-güşādur
1917. Şaḳın meclis-be-meclis mazḥak olma
Ki ḥalḳa bezle-bāz olan lağādur
1918. Kelāmuñ fuḥş u lağv olursa ferdā
Saña veyl caḥīm me'vā vü cādur
1919. Tebessümden ziyāde eyleme zuḥk
Ki ḳalbi mürde iden ḳahḳahadır
1920. Olur mı dār-ı miḥnet cā-yı ḥande
Bu gırye-ḥānede ḥande ḥaṭādur
1921. Keşir eyle bükāñı ḥandeñi kim
Günāhuñ maḥv iden āb-ı bükādur

61 b

1922. Gelüp āyetde *Ve'l-yebkü keşīran*
Ki 'abde girye dā'imā revādur
1923. Necāt ister iseñ ey dil hoş ol
Ki şamt üzre olan dil der-necādur
1924. Qalīl hürmi keşīr cürmi lisānuñ
Kelām-ı nā-sezāya āsiyādur
1925. Serüñ āsāyiş ü rencürı dıldür
Olur başı esen hıfzına qadır
1926. Zebānın hıfz ider dā'im hıred-mend
Anuñçün dā'imā kārı şafādur
1927. Dürüş-t-gü münkesir eyler kulübı
Suhan şırın olursa dil-rübādur
1928. Galīzu'l-qalb olur menfuri nāsuñ
Selimü't-tab'a 'ālem āşinādur
1929. Şağın güş itme güft ü gü-yı halkı
Ki ekşer sözleri kizb u lehādur
1930. Kelām-ı şıdqa rağbet eylemezler
Zemāne hoş dürüğa mübtelādur
1931. Sözüñ rāst ise istişkal iderler
Ki rāst güftardan kazīb cüdādur
1932. Eger şadık iseñ dür ol kizbden
Selāmet saña nāsdan iktifādur
1933. Ğarīb oldı 'aceb ahvāl-i 'ālem
Ki cümle herc ü merc ü iltivādur
1934. Cevāsīsü'l-'uyüb olmışdur ihvān
Ki 'aybuñ setr iden ihvān da nādir
1935. Senüñ fi'lüñ nihānī zemm iderler
Ki zāhirde muhibb-i aşdıqādur
1936. Dem-i şadīde hoş yāruñ olurlar
Elem vaqtinde hep senden cüdādur

62 a

1937. Saña ger ‘arız olsa bir muşibet
Ki hep mesrūr olup dirlər serādur
1938. Biri maḥzūn olup ğamḥ‘aruñ olmaz
Eyü gün dostı kem günde nevādur
1939. Ğamuñla ğam-keş olsa yār-ı şādık
Ki ol yār-ı şefiķuñ bī-beḥādur
1940. O yāruñ ḳadrini bil ‘izzet eyle
Hezār i‘zāz u ikrāma revādur
1941. Olur her yaraña merhem o yāruñ
Ki ḳalbūñ zaḥm ü derdine devādur
1942. Saña yār olmayan yārı bil aġyār
Neye yarar o yār-ı bī-vefādur
1943. Şarılmaz ol yaraya merhem olmaz
Ne merhem zehr-i mār-āsā belādur
1944. Seni yārdan atar ol düşmen-āsā
Olur zaḥm üstesine zaḥma ḳādir
1945. O yāre birdür olmaz semme tiryāk
Hemān a‘lāsı ol yārdan cüdādur
1946. ‘Aḳāribdür ḥazer ḳıl aḳrabādan²⁷⁶
Saña yār u dā’uñ aḳrabādur
1947. Eger bedlik iderler ise ḥiṣūñ
Ki senden anlara lāyık ‘ırādur
1948. İdüp ḥiṣānuñı taṭyib-i ḥātır
Ki zīrā ḳaṭ‘-i raḥm itmek ḥaṭādur
1949. Ba‘id ol ehl-i şerrün şerlerinden
Ḳarib olma şaḳm cā-yı bidādur
1950. Muḳaddem şüret-i Ḥaḳ’dan görünür
Ki soñra kārı hep mekr ü ve‘ādur
1951. Muḥibb olur saña zāhirde ammā
Nihānī ḥiṣesi şerr ü ḳalādur

²⁷⁶ Yazmada “ḥazer” kelimesinin “ḥ-ç” sesi diġer benzeri örneklere olduġu gibi “ḥ” olarak yazılmıştır.

62 b

1952. Gelüp pîşinde eylerler tabaşbuş
Ki riş-i hanelikler hâkiyâdur
1953. Seni medyûn idüp aḥz itdirürler
Kimisi müdde^{cî} kimi güvâdur²⁷⁷
1954. Hazer²⁷⁸ kııl şerlerinden ictinâb it
Ki eşrâr-ı zamâne bir belâdur
1955. Kelâm-ı kizbi işğâ itme zinhar
Kizbden hem ba‘îd olmaḳ sezâdur
1956. Murâd eylerse ki bir fitne kâzib
Bir iḳlimi olur taḥrîbe ḳâdir
1957. Hârâm idildi kizb idende cümle
Ki mü‘minden nice kizb ola şâdır
1958. Dürüg ger maşlahat-âmîz olursa
Ki ol râst fitne-engîzden revâdur
1959. Güher-ver râst-suḥan hıfz eyle dilde
Ne gevher belki dürr-i şâh-vâdur
1960. Olur *ḥayru’l-keḷâm mâ ḳall u dall*
Keşîr olur ise şerr âşinâdur
1961. Sözüñ taḳlîle sa‘y it râst-gü ol
Ki güftâr-ı ‘abeş ḳasvet-fezâdur
1962. Dili keç güfte eyler jeng ü tîre
Müdellet râst-suḥan ḳalbe cilâdur
1963. Ne süflîdür ‘abes bî-ma‘nâ güftâr
Ki ma‘nîdâr olan güfte ‘ülâdur
1964. Teemmül eyle her söz söyledükçe
Ki bî-vaḳt söyleme žarrı sañâdur
1965. Ne söylerseñ sözüñ ma‘nâsını bil
Suḥanda olmasa ma‘nâ hevâdur
1966. Süküt itme suḥan vaktinde söyle

²⁷⁷ Müstensih “güvâdur” sözcüğünün karşısında bu kelimenin anlamı olan “şâhid” kelimesi yazmıştır.

²⁷⁸ Yazmada yine “hazer” kelimesinin “ḥ-ç” sesi “ḥ-ç” olarak yazılmıştır.

- Ki ta'cîl üzre söz habî²⁷⁹ u hañadur
1967. Virür bî-vaqt olan söz 'aqla tarî
Vü söz vaqtinde hāmūş ağbiyādur
1968. Sözi fikr ü te'ennî ile söyle
Ki bî-fikr olsa güfte nā-revādur
1969. Şağın mükşir olup söz virme halka
Kelāmuñ keşreti nāsa ezādur
1970. Sözüñ talh olmasun 'azbü'l-lisān ol
Muhātab saña ihvān-ı şafādur
1971. Dırāz itme şağın halka zebānuñ
Olur 'ālem lisān 'ağdine kādır
1972. Dil-āzār olma senden dūr olur nās
Ki tev'em kardeşin senden cüdādur
1973. Seni görse kaçır insān ü hayvān
Mazarruñdan firār iden cemādur
1974. Kulüb-ı nāsı sen āzürde kılma
Şağın dil inkisārından fenādur
1975. Hüner mi bir dili āzürde itmek
Hüner āzürdesinden irtizādur
1976. Gönül yap yıkma hātır-nevāz ol
Bilinmez mü' minüñ kalbi hafādur
- 63 a 1977. Halūk ol rü-yı dil göster enāma
Ki rü-yı dil ile halk āşinādur
1978. Turuş-rū olma nāsa hānde-rū ol
Güler yüz ister 'ālem bî-recādur
1979. Beşüş ol rü-yı nāsa olma tünd-hüy
Ki halk-āzār olan Hāk'dan cüdādur
1980. Huşūnet itme bed-hū olma nīk ol
Ki rıfķ u hüsn-i hulķ merde sezādur

²⁷⁹ Yazmada "habî" sözcüğünde bulunan "b-ع" harfinin noktası konmamıştır. Oysa "habî" sözcüğü, az da olsa anlama uysa da "habî" sözcüğü "hañā" sözcüğüyle kullanılan kalıplaşmış bir sözcük olması dolayısıyla kullanılması bizce daha uygundur.

1981. ‘Az̄b u fitende şabr it kılma hiddet
Heman kez̄m eyle ġayzuñ ol bahādur
1982. Hazer kıl kimseye buġz²⁸⁰ itme zinhār
Ki buġz itmek belāyı ibtiġādur
1983. Çıkar tıtma dilüñde kibr ü kīni
Mütekebbir behište nā-sezādur
1984. Hased itme saqın bir ferde aşla
Hasūduñ sūda-geri jer-biyādur
1985. Haseddür hep ekl iden hasenātı
Ki nice hīme āteşde hebādur
1986. Ba‘īd ol sū’-i zandan ictīnāb it
Ki Hūsn-i zann ‘ibādetle sevādur
1987. Dilüñ tathīre sa‘y it sū’-i hūlkdan
Bed-aḫlāk olma hep şerri sañadur
1988. İder a‘māl-i ḫayruñ cümle ifsād
Seni müfsid ider bed-ḫū belādur
1989. Nazar kılma ‘uyüb-ı nāsa aşla
Hüner nefsiñdeki ‘aybı rā’dur
1990. Başıretle niġeh kıl rāst-bīn ol
Dilüñ āyinesi ḫaḫḫı nümādur
1991. Niġeh-dār olma mir’at-ı cihāna
Anuñ nāzırları āḫır ‘amādur
1992. Bir ‘ibretle nazar kıl bu zamāna
Ki baḫ herkes ne derde mübtelādur
1993. Hīmār-āsāyı nefsinde²⁸¹
Ki hep zarr bende’-i nefis ü hevādur
- 63 b
1994. Cihānuñ şuġluna dil-besteler hep
Ki bir ezāda bī-ḫaydı nevādur
1995. Ḳarār it şuġl-i dūnyādan dilā sen

²⁸⁰ “buġz” kelimesinde geçen “ġ-ġ” harfinin noktası konmamıştır.

²⁸¹ Bu mısra eksik yazılmıştır.

- Şaķm eşgāle bend olmaķ haķādur
1996. Şuġulden dūr olup bī-ķayd olan dil
Cihān berzaķlarından hep cūdādur
1997. Eger sen bende' -i mevcūd olursan
Senūñ dā'im nigh-bānuñ Ĥudā'dur
1998. Tarīķ-ı cennete girmek dilersen
Saña merdān-ı Ĥaķ hep reh-nümādur
1999. Tefekkūr eyle ber-encām-ı kārūñ
Ki neşte fi'lūñ ol tefīşe ķādir
2000. Mūhasib ol nedūr ef'ālūñi bil
Ki senden nīk ü bed olduysa şādır
2001. Tekāsül itme ey dil gör ĥesābuñ
Bu fırsat saña zann itme beķādur
2002. Ba'īd ol merd iseñ sū' -i 'amelden
Ki bed a'māl olan ehl-i şeķā'dur
2003. Sülük itme ĥayl-i semīte aşla
Münāfīķ ĥaşletinden bir belādur
2004. Celis olma münāfīķla ĥazer ķıl
Saña te'sīr ider fi'li haķādur
2005. Şaķm vāşī vü ġāşī olma zinhār
Seni zāyi' iderler ĥaķ zıtādur
2006. Ĥased ü zemm ü ġıybet 'uch ü naĥvet
Bu bed-ef'āle tālīb eşķiyādur
2007. Eşid oldı zinādan ġıybet itmek
Ĥadīs-i Faķr-ı 'ālem Muştafā'dur
2008. Birin terk eylemek ġıybet-keļāmuñ
Ki biñ rek'at nefileden²⁸² revādur
2009. Zen-i nā-maĥrem ile itme ülfet
Ki faķr irāş iden fi'l-i zinādur

²⁸² Vezne uydurmak maksadıyla "nāfile" sözcüğü "nefile" olarak yazılmıştır.

64 a

2010. Olur zānī olan muhtāc-ı ‘ālem
Vü mālīk olduğı mālī hebādur
2011. Vücūd-ı pāki murdār ider hep
Vü fercāmı cüzām-ı bī-devādur
2012. Kimi mecrūh olur kimisi hākke
Kimi efrenci qarha mübtelādur
2013. İder hem fā‘ilin mensūh u çirkīn
Ki fi‘lūñ aqbađı Vü zişti biđādur
2014. Zinānuñ itme bir güftārın ıřğā
Ki merdūñ āfeti mekr-i nisādur
2015. Vefā vü mihr ü ‘ahd olmaz zamānda
Ki ‘aqlı nāqısuñ fi‘li hevādur
2016. Hazer kııl zenneden meshūrı olma
Anuñ kārı saña sıhr ü tıđādur
2017. Şaқın şehvetle būs itme gūlāmı
Ki biñ yıl ‘azābı nār-ı belādur
2018. Ba‘īd ol lu‘b-ı şaşrenc ile ferzden
Nıgeh-dāra bile cürm ü haşādur
2019. Mağall-i tōhmete varma habīr ol
Ki bārānı anuñ tır-i kaşādur
2020. ‘Abeş rüsvā-yı ‘ālem olma ey dil
Kağem başma ki ol tōhmetli cādur
2021. Olursuñ müttehem beyninde nāsuñ
Gıder beyhūde nāmusuñ hebādur
2022. Halīm ol itme bir zulm u te‘addī
Ki zīrā zālīmūñ haşmı²⁸³ Hudā’dur
2023. Şaқın mazlūmuñ²⁸⁴ alma bed-du‘asıñ
Hużūr-ı Haқ’da redd olmaz du‘ādur
2024. Eger mazlūm olan kāfir de olsa
Ki havf ile münacātı revādur

²⁸³ Yazmada “haşmı” sözcüğünde geçen “h-ع” harfinin noktası konmamıştır.

²⁸⁴ Yazmada “mazlūmuñ” sözcüğünde geçen “z-ظ” harfinin noktası konmamıştır.

64 b

2025. Hezār şadde'l-hezār şirk-i hafiden
Ki müşrik rahmet-i Hağ'dan cüdâdur
2026. Hudâ'ya rabt-ı kalb it bağma ğayra
Seni Hağ'dan ba'îd iden sivâdur
2027. Emânetde emîn ol bî-hiyânet
Ki hâyin hâ'if olmak muğtezâdur
2028. Ne 'ahd itdûn ise 'ahde vefâ kııl
Ki deynûndür anı merdlik ifâdur
2029. Şağın medyûna 'azm itme beğâyâ
Saña nâfi' olan deynûn vefâdur
2030. İder Hağ şâhibi mahşerde da'vâ
Ki ağâh ol o gün rûz-i cezâdur
2031. Koma üstünde sen bir hağğ-ı 'abdi
Ki ferdâ ister olmaz hağğ 'ulâdur
2032. Harâm eşyâya zinhâr itme ızrâr
Muzır zîrâ giriftâr-ı belâdur
2033. Eger bir şerr idersen itme ifşâ
Ki ol 'işyânûn 'afv olmaz hağâdur
2034. Güneh zağmı dilûn mecrûh iderse
Hemân sür tevbeyi hoş mümyâdur
2035. Çek istiğfârı da üstine bend it
Keser zembûn o tîğ-ı rûh-nümâdur
2036. Tarîğ-ı zulmet-i şeytâna gitme
Anıñ râhı cağîme intihâdur
2037. Dili igvâ-yı dîvden hıfza cân
Saña fikr-i Hudâ hısn-ı şerâdur
2038. Vücûduñ kal'asınıñ hâdimi ol
Ki iblîsdür olan kal'aya kâdir
2039. Naşîhat gevherin kııl gûşvâre
Ki gûş-ı hûşa dürr-i şâhvâdur

65 a

2040. Hıred-mend ol hıred-mend olma nā-dān
Ki nā-dān qalbi de nā-dān kefādur
2041. Lisān u qalbūñi pāk it hevādan
Dili mağşūş iden hep bed-hevādur
2042. Dil-i pakuñ zebāndur tercümānı
Ne söylerse olur rāst-güfte şādır
2043. Dile dilden gelür her ne gelürse
Ki dilden dil çeker her ne cefādur
2044. Olur qalb munqalib her hayr ü şerre
Vü nef' ü zarr u nîk ü bed-nümādur
2045. Hāmiyyet inqılāb üzre olur dil
Ki rahmānī olursa incilādur
2046. Şuvā-yı nefse dil ger qalb olursa
Ki şeytānī olur ol dil dücādur
2047. İder tezhîb-i ahlāk ol şafāyı
Ki qalb-i tîrenüñ hulqı şehādur
2048. Zebānı bed olur güftār-ı yāve
Vü her ne söylerse nāsa ezādur
2049. Dilā pend bāğma gir bāğ-bān ol
Ki pendüñ meyvesin ol ekle kādır
2050. Vücūduñ ravzasına dîññe baq
Ki 'üryān bir dıraht-ı müntehādur
2051. Bahārı zühd vü bergi 'ilm-i taqvā
'Amel hoş meyvesi zîbi hayādur
2052. Bu zînetlerle ilbās eyle dîññ
Ki bürehne-i bî-ziyādur²⁸⁵
2053. Dil-i mü'mindedür dîññ mekānı
Ki qalbi mü'minüñ imāna cādur
2054. Hudā zikri ider imān-ı 'ālî
Ki Haqq'ı zikr iden mü'min 'ulādur

²⁸⁵ Mısrada hece eksikliği bulunmaktadır.

65 b

2055. Dile şaykal virür tevḥīd-i Bārī
Muşaykal eyle mir'atun şafādur
2056. Muvahḥid ol göñül zikr eyle ḥaqqı
Ki ṭā'at-ı Hudā ḳalbe cilādur
2057. Derinde şadef ol ey dil-i pāk
Bu lü'lü'-i naşīḥat bī-bahādur
2058. Biraz ḥadsini taḥlīş ider pend
Naşīḥat 'āmili ehl-i necādur
2059. Hevāyī olma ıṣḡā eyle pendüm
Naşīḥat gūş-ı dil-i bī-hevādur
2060. Naşīḥat behre-yāb olmaz o dil kim
Hevādan gūş ger çeşmi 'amādur
2061. Olur mı ḥ'āb-ı ḡafletden o bīdār
Şabāḥ-ı ḥaşre dek fi'li kirādur
2062. Ḳalur tīre esīr-i nefis olan dil
Ki dā'im çekdüḡi hemm ü künādur²⁸⁶
2063. Hevā-yı nefsin anı eyler mu'azzib
Vü encāmında aḥvāli kefādur²⁸⁷
2064. Dilā pendüm ḳabūl it ḡarre olma
Ki ma'zūr 'āḳibet Ḥaḳ'dan cūdādur
2065. Tevāzu' şāḥibi ol ḳadrini bil
Ki ehl-i meskenet luṭfa serādur
2066. 'İbādu'l-lāhı taḥḳīr itme zinhār
Şaḳın cümle 'abīd-i Ḥaḳ sevādur
2067. Ri'ayet eyle ḥaqq-ı cāra dā'im
Ki ma'nā hem civāruñ aḳrabādur
2068. 'Abeş hem-sāyeñi rencīde itme
Ḥaber-dār ol 'azīm cürm ü ḥaṭādur

²⁸⁶ Yazmada "künādur" sözcüğünün der kenarında "zaḥmet" sözcüğü yazılmıştır.

²⁸⁷ "kefādur" sözcüğünün der kenarında "kefādur" sözcüğünün anlam karşılığı olan "miḥnet" sözcüğü yazılmıştır.

2069. Eger senden em̄in olmazsa c̄aruñ
Saña ferdā behišt bil nā-revādur
2070. Şağın bir mü' mini āzurde kıılma
Ki z̄irā 'āq̄ibet žarrı sañadur
2071. Düşer hafır itdügi bi' rine her gün
Çehi kıaddüñce kıaz çıkımağ zecādur²⁸⁸
2072. Eger bir merdüñ 'ırzuñ hetk idersen
Senüñ de ber-nār 'ırzın²⁸⁹ hebādur
2073. Eger bir kimse incinmezse senden
Seni incitmege kimse ne kādır
2074. Kerem ister iseñ h̄üb-rüdan iste
Ki Mağbübu'l-liğā şāhib seğādur
2075. Kerem h̄üb-rüdadur zışt-rüda olmaz
Ki üm̄id itme ol kim bed-liğādur
2076. Merām u mağlabuñ bilmek dilersin
'ilacı istiğāre vü du'ādur
2077. Şurūtıyla idüp şıdğ ile niyyet
Ki h̄'abuñda saña lā-büd dā'dur
2078. Tefe' 'ül itmek istersen murāduñ
Reml-i merdā münecim mer'avādur²⁹⁰
2079. Şağın bir fāla virme i'tikādüñ
Ĥağādur i'timād itmek Ĥağādur²⁹¹
2080. Eħibbāña şağın keşf itme rāzıñ
Zemāne dost saña bī-vefādur
2081. Nihāni sırrını ģalbüñde muğkem
Zebānuñ mağrem itme sır-güşādur

²⁸⁸ "zecādur" sözcüğünün der kenarında "zecādur" sözcüğünün anlam karşılığı olan "āsān" sözcüğü yazılmıştır.

²⁸⁹ Yazmada "ırzın" sözcüğünden sonra "bir" sözcüğü yazılmış ancak bu kelime vezin ve mânâyaya uymamaktadır.

²⁹⁰ "mer'avā" sözcüğünün der kenarında "mer'avā" sözcüğünün anlam karşılığı olan "fāl-ı bed" sözcüğü yazılmıştır.

²⁹¹ Yazmada "Ĥağādur" sözcüklerinde geçen "ğ-ğ" harfinin noktası konmamıştır.

2082. Kilid itme lisān-ı kufli-i k̄albe
Olur zīrā o k̄ufli fet̄ha k̄ādir
2083. Dehānuñ üstine mühr-i sükūt ur
Kı sırruñ olmasun bir harf şādır
2084. Femünden murğ-ı rāz eylerse pervāz
Şaķm ‘avd itme ol murğ-ı Hümā’ dur
2085. İdersin t̄ir-i ‘ömrüñ gibi zāyi’
Atılan oķ giriñ dönmez cüdādur
2086. Kemān-veş olma yaycı da senden
Kı yek hamyāze çek gayrı hevādur
2087. Bil ey dil yek nefsi-i ‘ömrüñ ğanīmet
Güzeşte ‘ömre ğam çekmek haķādur
2088. ‘İbādet eyle zinhār itme ğaflet
Elüñde fırsatıñ kim hālīyādur
2089. Bilüp hāl k̄adrini h̄usn-i ‘amel k̄ıl
Kı fırsat fevt olur hālūñ fenādur
2090. Nedür müstaķbeli bilmezsin ey dil
Kı ‘Allāme’l-ğuyūb ancak Ğudā’ dur
2091. Ne hāşıl eyledüñ māzī ‘ömrden
Kı beyhüde gezer itdi hebādur
2092. Telef itdüñ ‘abeş ‘ömr-i azīzüñ
Saña Ğaķ’ dan ‘ömr-i ekber ‘aķādur
2093. K̄abül eyle göñül bu haķ kelāmı
Kı aķz idüp ‘amel k̄ıl ol bahādur
2094. Hemīşe düşlerüñle hem-nişin ol
‘Adūlarla habīs olma belādur
2095. Emīn olma şaķm düşmenden ey dil
Kı düşmenden emīn olmaķ haķādur
2096. Meseldür şu uyur düşmen uyumaz
Kı aşlından ‘adū ‘aynı ğüşādur
2097. Mürüvvet k̄ıl ‘adū maķcūbuñ olsun

- Keremle düşmen üzre imtiâdur
2098. Bulursañ furşatuñ ‘afv eyle cürmüñ
Senüñ de cürmin ‘afv iden Hüdâ’dur
2099. Müdarâ düşmene dosta telaţţuf
‘Aceb âsâyiş-i her dü-serâdur
2100. ‘Atîk dost düşmen olmaz derler ammâ
Hâsüd olursa dost olmaz nevâdir
2101. Eger düşmen ‘atîk olursa müşkil
Ki dost olmaz ‘adû fi’li kâlâdur
2102. Seni ğâfil bulup ğâlib olursa
Olur düşmenligin uhrâya kâdir
2103. İyi gün dostıdur ‘âlem senüñle
Hemân bir kem günüñ görse cüdâdur
2104. Zamânıdur müdarât eyle nâsa
Bu remzi fehm iden şâhib-zekâdur
2105. Müdarâ re’s-i ‘aql oldı hem îmân
Müdarâ mü’ mine râhat-resâdur
2106. Cihân pür mekr ü âl ü şerr ü fitne
Ser-â-pâ kalb-i ‘âlem pür-nivâdur
2107. Kulübdan rahm ü şefkat ref’ olup hep
Ki pür-buĝz-ı ğaraz şerr ü veĝâdur
2108. Hâsed süzân olur mişkât-ı dilde
Kerem gördükçe nârı şu’le-zâdur
2109. Hâsed luţfıyla dilden zâ’il olmaz
Olur zaĝmi²⁹² zibâda bî-devâdur
2110. Ne nâmûs u edeb kaldı ne ‘izzet
Ki ‘âlem cümle bî-şerm ü hayâdur
2111. Enâmuñ ekşeri şerr ü bî-‘âr
Nizâ’ u ğadre hayfa mübtelâdur
- 67 a 2112. İdüp biri birinüñ mālını ğasb²⁹³

²⁹² Yazmada “zaĝmi” sözcüĝünde geçen “ĝ-ç” harfinin noktası konmamıştır.

- Dem-ā-dem şirret üzre iddi‘adur
2113. Der-i kaçı irtisādan geçilmez
Ki bāb-ı rüşveti petse-güşadur
2114. Hük-m-i bī-rüşvet olmaz oldı icrā
De‘āvī ekşeriyā irtisādur
2115. Faķih olan kabul eyler mi rüşvet
Ki rüşvet-h‘ār olanlar cühelādur
2116. Nice rüşvetle hük-m eyler o hākim
Ki rāşī mürteşī la‘ne sezādur
2117. Zamān āhır mi oldı yoħsa bilmem
Bu habīs gösteriş de nā-revādur
2118. Cihānda kalmadı bir cā-yı me‘men
Dil-i ‘ālemde emniyyet cüdādur
2119. Bu āşüb-ı cihāndan emne çäre
Ferāgat güşesinde inzivādur
2120. Gönül tābi‘ olup ‘aķla emīn ol
Ki ‘aķla pend olan dil der-necādur
2121. Kazādan nāzil olsa bir müşibet
Hudā’dan bil şaķın şekvā hāţādur
2122. Kazā-yı Hāķķ’a teslim ol sükūt it
Saňa şabr u taħammül muķtezādur
2123. Kazāyı redde kadir olmaz ādem
Kazāya sedd olan ancaķ rızādur
2124. ‘Aķibetde ‘uzuvlar eyler Allāh
Meşāb ider seni ol pādişādur
2125. Hābībünde muħarrer her ne ise
Gelür başına bir bir ne kazādur
2126. Ne yazdıysa kalem ğayrı bozulmaz
Ki ceffü’l-ķalem ol emr-i Hudā’dur

²⁹³ Yazmada “ġasb” sözcüğünde bulunan “ġ” harfinin noktası konmamıştır.

67 b

2127. Teşekkür eyler Haq' dan ne gelürse
Muqaddem eyleyen ol Kibriyā' dur
2128. Meşakkatle sırtına hāk-ı ādem
Vü miḥnetle muḥammer yer cefādur
2129. Nedür bu 'ālemüñ var mı şebātı
Cihān fāni olunca bī-şafādur
2130. Qarār-gāh olmadı bu dār-ı miḥnet
Müsāfirḥāne bir köhne serādur
2131. Tevellüd idenüñ mevti muqadder
Ki āḫir fevt olup 'azmi beqādur
2132. Gelür şīr-i ecel elbette bir gün
Olur mı pehlivānlar def'a qādir
2133. Şaḫm mevtāya sebb itme du'ā kııl
Ki mevtā cümle muḫtāc-ı du'ādur
2134. Nizā'ı terk idüp gitdi gidenler
Saña ḫayr ile yād itmek sezādur
2135. Nizā'-ı dehri sen de terk idersin
Ki ey bīçāre bu dünyā fenādur
2136. Ḥalāş olmak ne mümkündür ecelden
Bulur lā-büd seni merg bahādır
2137. Mehel virmez seni söyletmez aşla
Emān gūş eylemez bī-iddi'ādur
2138. Ecel geldi baş ağrısı bahāne
Olnca qabz ider rūḫuñ cüdādur
2139. Seni qavmüñ görüp bī-rūḫ o demde
Hemān feryād-künān vā-firqatādur
2140. Mezāra na'şuñ ol dem naql iderler
Mekānuñ teng ü tīre zīr-cādur
2141. Eger sende 'amel vār ise ey dil
Ki bī-pāk ol 'amel ḫoş reh-nümādur
2142. 'Amel tevsī' ider ol cāyı tengī

68 a

- Vü ref'-i tîre ider pür ziyâdur
2143. Dem-i âhîrde tehlîl ola şugluñ
Ki haqqı zikre meşğûl ol şafâdur
2144. Saña iblîs o dem olur musallağ
'Adûdur mü'mine mel'un belâdur
2145. Şağın vehm itme ol dîv-i la'inden
Lisânuñda hemân haq ola şadır
2146. İdüp Mevlâ'ya îmânuñ emânet
Ki ol dem havfı ref' it hep recâdur
2147. Saña mekr idemez ğayrı o mel'un
Ümidi kaç' ider senden cüdâdur
2148. Selâmet üzre kabründe emîn ol
Ki cümle vahşete imân vefâdur
2149. Şıgın sen Tañrı'ya oldur penâhuñ
Ki mü'min 'abdine bād-ı rehâdur
2150. Eb ü ümden saña müşfikdür Allâh
Ki Mevlâ-yı kerîm ü zü-'atâdur
2151. Rağîm ü Qâdir ü Rağmân u Ğaffâr
Vü Settâre'l-'uyüb bir pâdişâdur
2152. 'Abîd-i mü'mini mağfûr²⁹⁴ ider hep
Ki fazl u luğf ile Rabb-i Qâdir
2153. 'İbâdın cümle mahv iden zünübın
Biğâr-ı rahmetden kaçre-sâdır
2154. Hüşuşan Hazret-i Fahr-ı dü-'âlem
Şefi'-i ümmetân-ı enbiyâdur
2155. Muqaddem ümmetin eyler şefâ'at
Ki anlar 'aşiyân-ı pür haçâdur
2156. Şağın luğfına mağrûr olma ey dil
Saña lâzım olan havf u recâdur

²⁹⁴ Yazmada "mağfûr" sözcüğünde bulunan "r-j" sesi yazılmamıştır.

68 b

2157. Günāhın yād idüp kıan ağla her dem
Ki senden her ne cürm oldıysa şādır
2158. Peşīmān ol hezarān tevbeler kııl
Zünübūñ derdine tevbe devādur
2159. Şikest²⁹⁵ itsün başuñ güng-i nedāmet
Günah serden nedāmetle cüdādur
2160. Ola peyveste cerħa tır-i āhuñ
Ki ehl-i cürme lāzım āh u vādur
2161. Tezellül eyle rü-fersüde ħāk ol
Vücūduñ maħve sa'y it ol bahādur
2162. Dilā ma'lūmuñ oldıysa netīce
Ki bu pendüm daħi gūşa sezādur
2163. Bu nuşħı cān kıulağı ile gūş it
Ki zīrā aħzı²⁹⁶ gāyet muķtezādur
2164. Saña bed-i şuđ ā' ārıż olursa
Hemān ol demde bī-te'ħır işādur
2165. Vaşiyet eyle ol sā'at umūruñ
Şaķm ħavf eyleme nef'i sañadur
2166. Ecel gelmez vaşiyet eylemekle
Ki ħaşyet idecek merg ficādur
2167. Nedür çāre tamām oldıysa 'ömrūñ
Zebānuñda suħen olmazsa şādır
2168. Lisānuñ söyler iken kııl vaşiyet
Lisāna olsa maķbül ü revādur
2169. Düyūnuñ var ise evvel edā kııl
Ki medyūn gırme 'uķbāya ħaťādur
2170. Vaşī naşb ile mūmzī tefterūñ vir
Ki her kim kārđān-ı zī-taķādur
2171. Sülüş mālūñda ifrāz it faķīre
Vaşī tevzī' ide kim fuķarādur

²⁹⁵ Yazmada "şikest" sözcüğü "سكست-sikest" olarak yazılmıştır.

²⁹⁶ Bu kelime yazmada sadece "aħz" olarak yazılmıştır.

69 a

2172. Cemî‘-ı kâruñı pāk eyle ey dil
Ki ‘azmüñ bil huzûr-ı Kibriyâ’ dur
2173. Müheyyâ ol tarîk-ı müstaķîme
‘Adem ıqlîminüñ rāhı güşâdur
2174. Sen āgāh ol muķarrerdür ‘azîmet
Seferdür ‘ākîbet menzil beķâdur
2175. Bu ‘âlem devr-i dâ’imdür dem-â-dem
Gelen lâ-büd gider ķalmaz fenâdur
2176. Cihān gerdişdedür mişl-i degirmen
Serî‘an dāne hîn bir āsiyâdur
2177. Ne tãhündur ki fevķ u taht bî-neng
Ki çarhı da nihānî bî-şadâdur
2178. Çeker nevbetle tãhn eyler zemîne
Ki tãhñānîde nihān bî-ķaķâdur
2179. Daķîķa fevt ider mi gerdişinden
Ne hîkmet üzre bend olmış rehâdur
2180. Kõmaz bir dāne erzen rû-yı arzda
Ki kendüm ķorkarım nevbet bañadur
2181. Bırakmaz bir tohumluk yer yüzünde
Zemîn-i şûre āķîr bî-nemâdur
2182. Ne hermanlar şavurdu bād-ı mevtüñ
Ki hep düşürdigi hoş dānehâdur
2183. Nice gül-çehreler pejmürde itdi
Ne ocaķlar sevindirdi hebâdur
2184. Ne müstaķem binālar ķıldı vîrān
Esāsından devirdi bir hevâdur
2185. Hezārān memleketler itdi berbād
Ne serviler serîrinden cüdâdur
2186. Ki o şeh-i müsāvîdür yanında
Ki pîr ü tıfl ü bir nāhib-sivâdur

2187. Ne Rüstemler zeber-dest pehlivānlar
Ki karşı durmağa oldı mı kâdir
2188. Yalan dehri hep kırdı geçirdi
Ne bî-ḥad pehlivānlar zîr-i pādur
2189. Nice Zāl ü nerīmānlar başıldı
‘Aceb şāhib-kırāndur merg nihādur
2190. Kōmaz bir zinde zî-rūḥ bu fenāda
Ki destinde olan emr-i Ḥudā’ dur
2191. İder küllü nefsin mevte çeşīde
Ki naşş ile bu ḥükm-i Kibriyā’ dur
2192. Bu sır maḥfî degüldür ‘ārifine
Vü merd-i kāmile ḥod bî-ḥafādur
2193. Anıñçün ‘ārif oldı terk-i dünyā
Ki encāmını bildiler fetādur
2194. Biri iḳbāline itmedi raḡbet
Ki zîrā ḳalb-i iḳbāl lā-beḳādur
2195. Hep ‘uzlet iḥtiyār itmişdür ‘ārif
Olup dāmen keşīde inzivādur
2196. Dilā hem-şoḥbet ol ‘ārifle sen de
Ki ‘ārif şoḥbeti Ḥaḳ istinādur
2197. Enīs ol ‘ārifin-i ḥaḳ-şināsa
Enīsi olmayan Ḥaḳ’ dan cüdādur
2198. Seni insān ider insān-ı kāmil
Ki merd-i kāmilün ḳadri ‘ülādur
2199. Keremdür pīşesi merd-i Ḥudā’ duñ
Ḳarīb-i Ḥaḳ olanlar küremādur
2200. Niyāz-mend ol yüzün şür yerlerine
Ḥalāş ol ḳayd-ı dünyādan şafādur
2201. Reh-i Mevlā’ da senden rāst-ı evvel
Nigāhuñ tābuñı aḥvāl-i rādur
2202. Ḥaḳīḳat dīdesin bir kerre bāz it

- Ki çeşmün perdesin ol fıkha kâdir
2203. Bu dehre bir başiretle nazâr kııl
Ki her zevkı olan kârı cefâdur
2204. Şafâ vü zevka dâ'ir kâr-ı 'âlem
Haķîkatle bakılsa zir beyâdur
2205. Nigeh kııl kâlbine encâmna bak
Ki cümle ğam elem miñnet ezâdur
2206. Degül mi ğâyet 'âlem-i elem yâ
Neğam encâmı ğam olmaz mı şâdur
2207. Bâb-ı devlet bâb-ı miñnet degül mi²⁹⁷
Ki dînâr zâhirî nâr-ı belâdur
2208. Vü dirhem derhem oldu ğâyeti hem
Ki bî-dirhem olan ğamdan cüdâdur
2209. Olupdur mâl elem lezzet ü zillet
Vü hem kâlb-i ferah harf ğam-fezâdur
2210. Kerem mekr oldu bir kâlbî dahî merg
Ğınâ oldu 'inâ miñnet-resâdur
2211. Vü gülzâr ü hezâr âbirleri zâr
Gül-i ħandânı pejmürde hebâdur
2212. Ne bir rengîn güli var²⁹⁸ gülşeninde
Ne bir şürîde bülbül nağme-zâdur
2213. Dili pür-ĥün olup her ğoncanuñ da
Feminde bir zeri var kim bahâdur
- 70 a
2214. Açar ağzın güneş dînâr ü bergîn
Döker hep bād-ı sarsar sim hevâdur
2215. Ne var bâğında bir âzâde servi
Ne bir müsmir dıraĥtı müntehâdur
2216. Ne bostanında var bir âb-ı şâfî
Ki tuğyân eyledükçe tîre-mâdur

²⁹⁷ Bu mısırâda geçen "bâb" sözcükleri yazmada tam olarak okunaklı bir şekilde yazılmamıştır. Biz anlam ve vezne uygun olarak söz konusu bu sözcükleri kullanmayı uygun gördük.

²⁹⁸ Yazmada "var" sözcüğünde bulunan "ر" sesi yazılmamıştır.

2217. Ne var fevvâreli havzunda ‘âlem
Ne bir kaşrı müferraḥ dil-güşâdur
2218. Çerâ-gâhında var mı cā-yı ḥurrem
Ki ārām itmege âdem ne kâdir
2219. Meşakḳatle miḥen mâlî buyūnı
Sarâyımuñ fenâsı da fenâdur
2220. Ne var bazmende ber-cām-ı merâmı
Tehî ‘iş ü tarabdan bî-şafâdur
2221. Olur her ‘işret encâmıyla ‘usret
Ki ‘îşi nîş-i mâr u ejdehâdur
2222. Ser-â-ser mesti hüşyârı nâ-kâm
Ki bir kâr-veri var mı bahâdur
2223. Murâdı nâ-murâd olınca dehrüñ
Ṭaleb kıлмақ murâdı nâ-sezâdur
2224. Murâduñ ismi mevcûd cismi ma’dûm
Ki ma’dümü ṭaleb gâyet ḥaṭâdur
2225. Remâd oldı murâduñ ḳalbi zîrâ
Anıñçün ber-murâd olan hebâdur
2226. Bu fânî nâ-murâdımuñ murâdı
Beḳâda Ḥazret-i Ḥaḳ’dan ‘aṭâdur
2227. Göñül sen nâ-murâd bu fenâda
Ki ferdâ ber-murâd ol kim beḳâdur
2228. Şaḳın mesrûr u ḥandân olma ey dil
Ki ḥande âḫiri lâ-büd bükâdur
2229. Nice mesrûr olur fânîde ‘âḳil
Sürûr u sūr olan câdan cüdâdur
2230. Mü’eyyeddür sürûrı hep şürûra
Ḥuzûr-ı der-‘aḳab cevri ü ezâdur
2231. Ḥuzûruñ gâyeti zûr oldı fehm it
Teraḥdûr râḫatuñ ḳalbi cefâdur
2232. Ḥuzûr u râḫatuñ terk it cihânuñ

- Ki bir ‘ariyeti miḥnet-serādur
2233. Eger rāḥat viren sen sa’d idersen
Der-i dārū’s-selām saña gūşādur
2234. Gönül virme şaḫm büsen fenāya
Ki her dil-bestesı āḫir fenādur
2235. Ne şāhid mülk olur buna gedāya
Ki her cā-yı mülk bī-beḫādur
2236. Olup maḫrūn-ı ḫayātına memātı
Geline sā‘ati olmaḫda şādır
2237. Ecel peymānesin sūnmaḫda dā’im
Ki bilmez merg bu mīr ü pādīşādur
2238. Şunar mevt destine bir cām-ı mergi
Ki bir semm-i helāhil zehr-mādur
2239. Göz açdırmaz nefis aldırılmaz aşlā
Tevakḫuf eylemez bezm-i ḫazādur
2240. Nūş itdürür o demde ḫāmin saña
O sā‘at menzilūñ dār-ı beḫādur
2241. Gidersin ḫā’ib u ḫāsir beḫāya
Kefen berdüş yerūñ taḫt-ı sefādur
2242. Ḫalur dünyāda māl u yādīgāruñ
Ki cümle tār u mār u yaḡmadur
2243. Alur vārişlerūñ emvālını hep
Gider dūrzī senūñle bī-cūdādur
2244. ‘Azābın sen çekersin āhiretde
Netīce ḫāşılıñ vāveyletādur
2245. Gel ey dil kendūñi çek bir ḫesāba
Nedür kesbūñ sevāb²⁹⁹ u yā ḫaḫādur
2246. Dürüst ‘işyānuñı bil mu‘terif ol
Ki ḫā‘at bendin olma nā-sezādur
2247. Ḫalur esfelde ḫā‘ib-tin olanlar

²⁹⁹ Yazmada “şevāb” yazılması gereken sözcük “şavāb” olarak yazılmıştır.

71 a

- Ki cerr ü ma'rifet miskîn 'ulâdur
2248. Dilâ sen ğurre olma cürmüñe baĝ
Günâhuñ gör ne çirkin bed-liĝâdur
2249. Senüñ faħr idecek ne tã'atüñ vār
Nice tã'at 'ibādātuñ hevâdur
2250. Hãtâ bî-hadd ü zenbüñ ise bî-'add
Günah bârıyla başuñ inhinâdur
2251. Bu cennetle ĝalursun petse ey dil
Ki sende bî-'amel seng'in vi'âdur
2252. Ne zâd-ı rāhuñı ĝıldıñ müheyyâ
Ne olduñ nîk 'amel cem'ine ĝâdir
2253. Tehî-dest nice 'azm-ı rāh idersüñ
Tariĝ-ı âhîret dūr u ĝūsâdur³⁰⁰
2254. Giderseñ eli boş vü yüzi ĝara
Gözüñ aç baĝ ne bed-hālün fenâdur
2255. Seni hüs-n-i 'amel eyler sefid-rü
Vü a'mâl-i ĝasen zâd-ı beĝâdur
2256. Bu mezra'da ĝanı bir ĝešt ü kârüñ
Ki bî-maħşül olan ferdâ gedâdur
2257. Ne taħşîl eyledüñ tül-i emelden
Ki ol zaħmetlerüñ³⁰¹ cümle hevâdur
2258. Ne bir ĝayr-ı 'amel var sende ey dil
Cemî'-i ĝâşılıñ cürm ü ĝaĝâdur
2259. Seni cürmüñ ider şermende ferdâ
Huzür-ı Hãĝ'da zenbüñ bî-ĝaĝâdur
2260. Olur sırr u nihânî hep hüveydâ
Ki sırr u ketme olmaz kimse ĝâdir

³⁰⁰ Yazmada geĝen "ĝūsâdur" sözcüĝünün anlamı derkenarda "ba'ıd" olarak verilmiştir, ancak sözlükleri taradıĝımızda bu sözcüĝün yazılışı "ĝuşâ" deĝil "ĝuşvâ" olması gerekmektedir. Muhtemelen şâir vezne uydurmak için sözcüĝü bu şekilde kullanmayı uygun görmüştür.

³⁰¹ Yazmada "zaħmet" sözcüĝünde bulunan "ح" sesi "خ" olarak yazılmıştir.

2261. Bugün bir çāre gör bī-çāre olma
Yarın nā-çār olup hālūñ hebādur
2262. Kōma ferdāya kārūñ sen bugün gör
Yarınuñ işi vardır ey bahādır
2263. Vaqit nāzūkdür ihmāl itme ey dil
Tedārikli bulunmağ hoş şafādur
2264. Ferāmūş itme mevtūñ iftağ ‘aynuñ
Ki cellād-ı ecel pey der-ğazādur
2265. Hemān müstağfir ol kıl zenbe tevbe
Ki tā’ib zenbin ‘afv iden Hūdā’dur
2266. Sever Mevlā ‘ibād-ı tevbe-kārı
‘İbād-ı tā’ibinden irtizādur
2267. Olur dergāhda hālā tevbe mağbūl
Bi-ğamdı’l-lāhdürür tevbe güşādur
2268. İdüp girye-künān bī-ğāye tevbe
Zünübün zağmına tevbe şifādur
2269. Günāhuñ ‘add idüp kıl tevbe bir bir
Ki her bir zenbe biñ tevbe sezādur
2270. Gerekdür bir günāha biñ gün āhuñ
Günāhuñ berk ne bir gün āh u vādur
2271. Günāhma ‘aceb hālūñ diğer gün
Olur diğer güne her günde şādır
2272. Ne cürmūñ var ise ‘afvin recā kıl
Ki ‘amden sehven itdūñ hep hağādur
2273. Niyāz it ‘arż idüp ‘acz ü kuşuruñ
Münācātuñ kusūryla revādur
2274. Qabūl eyler du‘āñı Rabb-ı bīçūn
Ki mağrūm itmez ‘abdin zī-‘ağādur
2275. ‘İbād-ı mü’mine erğamdür Allāh
Ki Rağmānū’r-rağīm bir pādışādur
2276. Mübeddel eyleye şerrūñi hayra
Vü bed-a‘malūñ ağsen ide Qādir

2277. Gidersin nîk ‘ameller ile kabre
Ki berzah haşyeti senden cüdâdur
2278. Senüñ hüsn-i ‘ameldür hem-refîkuñ
Ki berzahda saña yâr u âşnâdur
2279. Enîsüñ hem-demüñdür merkadüñde
Senüñle tâ-be-mahşer hem-velâdur
2280. Saña kâfîdür ey dil bu naşîhat
‘Amel eylersen olursın bahâdır
2281. İdüp yabana pendüm hamdüli’l-lâh
Pest ğayrı naşîhat intihâdur
2282. Hudâ luţf itdi ol dem pendi gūyâ
Lisânumdan naşîhat oldı sâdır
2283. ‘İnâyet kıldı nuţkum buldı kudret
Ki bu bendesine bahş u ‘aţâdur
2284. Hezârân şükr ü hamd ol pâdişâha
Bu ‘abdin kıldı pendi nazma kâdir
2285. Hıţâmuñ nazmımuñ kıldı müyesser
[Hem] itmâmı da ihşân-ı Hudâ’dur
2286. Naşîhat bahrinüñ ğavvâşı oldum
Çıķardum dürr-i pendi zî-bahâdur
2287. Maħallen her biri lü’lü’-i ezher
Nice ezher ki dürr-i şâhvâdur
2288. Ola gūşîña ey dil gūşvâre
Ki mengūşa dürr ü ezher sezâdur
2289. Kulağında küpe olsun naşîhat
Ziyâsından derünuñ incilâdur
2290. Nuşh bâğımuñ oldum bâğbânı
Ki pend ezhârı gūn-a-gūn gūşâdur
2291. Hezârı nağme-zen tūţisi gūyâ
Ne gūyâ ser-be-ser nidâ-serâdur

72 b

2292. Nihāl-i gülleri pür gonca-i pend
Ki berg ü sebz ü pūşīde kabādur
2293. Hūl-i pendūñ güzīde goncasından
Ki cem‘ itdüm ne tuhfe gonca-hādur
2294. Ne zībā güllerūñ kıldum gūşāde
Ki bū-yı ‘ıtr-ı şāhīden ‘ulādur
2295. Açılsun şemm iden pejmürde diller
Kulüb-ı hasteye şihhet-resādur
2296. Dilā şemm eyle būyın sen muqaddem
Meşāmuñ bū açar rāhat-fezādur
2297. İder tāhir derūnuñ gull ü gāşdan
Vü vehmūñ nefy ider bu gamze-dādur
2298. Senūñçündür benüm hep cehd ü sa‘yüm
Sen evvel müntefi‘ ol ey bahādır³⁰²
2299. Seni kıldum muhātab pende evvel
Senūñ pendüme gūşuñ ibtidādur
2300. Saña taqrīr idüp işnā-yı³⁰³ pendde
Nice pākize temşīl ü nevādur
2301. Ne te’ vīlāt ile ziyā mişāller
Getürdüm her biri nā-yāb u nādur
2302. Saña tefhīm için nef‘ini pendūñ
Ki her bir pendi tekrāren edādur
2303. Biri itmezse te’ şīr biri ide
Vü bu cehdüm gönül senden bañadur
2304. Saña naql itdüm ey dil ben bu pendi
Ki ma‘lūmuñ ola pendüm sañadur
2305. Bu güftār-ı haqīqatdūr kabūl it
Tarīķ-ı Haķ’da haķ söz reh-nümādur

³⁰² Bu mısra “Sen ol müntefi‘ evvel ey bahādır” şeklinde de okunabilmektedir.

³⁰³ Bu mısra da geçen “işnā” sözcüğü “eşnā” olarak da okunabilmektedir. İşnā: Yukarı kaldırmak, yükseltmek, değerini yükseltme. Eşnā: Daha parlak, en parlak.

2306. --³⁰⁴
Ki gūşuñ ger degildür bî-hevâdur
2307. Eger ‘amil olursañ pendler ile
Serîr-i emn ü rāhat saña cādur
2309. İdersin her mekānda istirāhat
Saña küļhan³⁰⁵ bile Gülşen-serâdur
2310. Vücuduñ dūr olur cümle ‘ilelden
Vü her zaḥm ü elem senden cüdâdur
2311. Geçer şıḥhat ile rıķ‘atde ‘ömrüñ
Der-i ‘izzet saña dā‘im güşâdur
2312. Mükerrerrem muḥteremsin bu cihānda
Vü ḳadr ü rütbeñ ‘uḳbāda ‘ulâdur
2313. Olursın mazhar-ı lutf u ‘ināyet
Mu‘in yāverüñ her dem Ḥudā‘dur
2314. Şefi‘üñ ‘arşa‘-i maḥşerde ferdā
Ki ol kān-ı şefā‘at müctebâdur
2315. Nedür ey dil baña şāfi cevābuñ
Ki rāstı sende ol güftāra ḳâdir
- 73 a 2316. Lisān-ı ḥāl ile ḥālün beyān it
Dürüğüñ olmasun bir ḥarfi şadır
DİL-İ BÎ-TĀBDAN HOŞ GÜFTE-HĀDUR
2317. Didi ol dem baña dil ey bahâdır
‘Aceb pend-hā-yı pākize nevâdur
2318. Ḥaḳîḳat üzre Ḥaḳḳ‘a bu neşâyîḥ
Ser-ā-ser pür ma‘ānî ḥaḳ edâdur
2319. Naşîḥat güllerin ḳılduñ güşâde
Meşām-ı nāsa cūy-ı³⁰⁶ hoş şafâdur

³⁰⁴ Yazmada bu mısra silinmiş veya okunamamış değil, yazmada boş bırakılmıştır.

³⁰⁵ Yazmada “küļhan” sözcüğünde geçen “ḥ” harfinin noktası konmamıştır.

³⁰⁶ Beyitın anlamına göre bu sözcük “cūy” değil “būy” olmalıdır.

2320. Ola ‘ālemde nāmı Gülşen-i pend
Cihāna münteşir olsa sezādur
2321. Maşūn ide Ĥudā rīḥ-i ‘aķīmden
Küllü ḥandān iden bād-ı şabādur
2322. Saña ölmez oğuldur bu cihānda
Ki sen fānī o bākī bī-fenādur
2323. Küşāde gülleri pejmürde olmaz
Ter ü tāze müferraḥ dil-rübādur
2324. Dökülmez bir güli cennet güli-veş
Periştān olmaz evrākı beķādur
2325. Bu gülşende gülün envā‘ı mevcūd
Ki her ṭab‘a münāsib hoş-nümādur
2326. Gül-i zībā vü ra‘nāsı da bī-ḥār
Vü her bergi muḥarrer bend-hādur
2327. Olan bu Gülşen-i pendün hezārı
Hezārān nağme-senc olsa revādur
2328. Gelüp remmā ile dil bülbülānı
Ki her gül lāne üzre lāne-hādur
2329. Çıkar her āşiyāndan dilli bülbül
Hezārān şevķ ile hoş nağme-hādur
2330. Hezāristān oķır her ‘andelībi
Ki her bir dāsitānı dil-küşādur
2331. İder perverde pendle beççe-gānım
Zebānı her hezāruñ pür-nevādur
2332. Maķām-ı Rāstdan eylerlerse āğāz
Ki Ūşşāk perdesinde nağme-zādur
2333. Güle gülşende bülbüldür viren zīb
Ki güşı güllerün pür-nāle-hādur
2334. Ben gül āşiyānidur hezāruñ
Gül ile çeşmi bülbül rü-şenādur
2335. Ne şıķlıķlar geķer ḥār iķre bülbül
Dikene tā ezelden āşinādur

73 b

2336. Güle üftâdedür bülbül kâdîmî
Ki dâ'im hıdmetinden bî-cüdâdur
2337. Zârar gelmez güle bülbülden aşlâ
Güle zaḥmet viren bîgâne-hâdur
2338. Güli bigâne ḥâr eyler zaḥm-dâr
Ki ḥâr-ı ecnebi başa belâdur
2339. Olur gül kendi ḥârı ile maḥfûz
Ki zîrâ gül dikenden revnümâdur
2340. Diken gül ḡoncasın perverde eyler
Dikenden gül cüdâ olsa hebâdur
2341. Yatur kundaḡla ḡonca ḥâr içinde
Diken gehvâre-hâ'-ı³⁰⁷ ḡonca-hâdur
2342. Gözün açmaz dikensüz ḡonca güller
Ki çeşm-i ḡonca ḥâr ile güşâdur
2343. Gülistân-ı fenâda ḡonca bî-ḥâr
Açılmaz bir gül olmaz bî-şafâdur
2344. Güli ḥâr u hezârı beyhude zâr
Ki âḥir bülbül-i zârı fenâdur
2345. Bu gülzâr-ı ḡaḡîḡat güllerin sen
Ne zaḥmet ile olduḡ derce kâdir
2346. Riyâz-ı pendî devr itdün yek-â-yek
Ḳavırduḡ ol güli kim ictibâdur
2347. Güzîde Güleşen-i Pend'ün güli hep
Ki yolu her dile behcet-fezâdur
2348. Egerçi ḡâzırı devşirdün ammâ
Güzel cem'iyet itdün mişli nâdir
- 74 a 2349. Senün bu Güleşen-i Pend'ünde güller
Saḡa bahşâyış-i luḡf-ı Ḥudâ'dur
2350. Dili pendün ider 'ırfâna mâlik

³⁰⁷ Yazmada geçen "gehvâre-hâ'-ı ḡonca" terkibi "gehvâre-hâ'-yı ḡonca" olması gerekirken; terkiḡ "ع" ile deḡil de hemze ile yapılmıştır.

- Ne luṭfa mazhar olursa sezādur
2351. Olur rehber ṭarīḳ-ı Hāḳ' da pendūñ
Hidāyet yollarına reh-nümādur
2352. Bu pendūñ gūş idüp 'āmil olan ḳul
Derūmı nūr-ı Hāḳḳ ile ziyādur
2353. Nedīm olsa olur merdān-ı Hāḳḳ'a
Ki anlar Hāḳḳ derinde nūh mādur
2354. O bāba intisāb eylerse bir dil
Biḥār-ı raḥmet-i Hāḳ' da şenādur
2355. Senūñ ben cümle pendin aḫz iderdüm
Eger señ nefsūñ olsa zaḫṭa ḳādir
2356. Hevā-yı nefsūñ ise saña ḡālib
Zebūn iden beni nefis ü hevādur
2357. Hevādan mümkün olmaz aḫzı pendūñ
Derūnum pür hevā ile fenādur
2358. Hevāya munḳalib olur naşīḥat
Nefis maḡlūbunuñ ḥāli³⁰⁸ hebādur
2359. Olur nāşīḥ olan nefsine ḡālib
Dili pend ile pür bī-māsivādur
2360. Naşāyiḥden ne pend taḳrīr iderse
Olur ḳalbi o pendi aḫza ḳādir
2361. Baña cebr itme aḫz it diyü pendüm
Nice aḫz ideyüm nefsūñ nivādur
2362. Ne düşmendür baña fenālīḳ eyler
Ki div-āsā dūrūḡı da belādur
2363. Beni aşla ḳomaz ḥālīme bir dem
Ki dā'im itdūgi cevr ü ezādur
2364. Bañā düşmenlik eyler saña dostluḡ
Ḳıyās itme vü düşmenlik sañadur
2365. Hevā-dārı olursın nefsinūñ señ

³⁰⁸ Yazmada "ḥāli" sözcüğü "ḥālā" olarak yazılmıştır.

74 b

- Ki pendüm tüt diyü cebrüñ bañadur
2366. Eger nefsiñ saña dostluk iderse
Bu cümle pendüñ ol tütmağ sezādur
2367. Sen ol düşmenüñi dostuñı bil
Bu ‘üzlet içre aḥvālüñ hebādur
2368. Şikāyet eyle nefse bundan evvel
Vü soñra pendüñ ol teklife kādır
2369. Eger pendün kabül eylerse dostdur
Nükül eylerse pendüñden hevādur
2370. Ğıdāsın kat’ idüp ḥabs-i medīd it
Hemān çek kaydında ol bahādur
2371. Ḥalāş eyle beni nefsiñ elinden
Ki düşmenden ḥalāş olmağ şafādur
2372. Benüm bir müşkilüm var ḥalledersin
Baña bu pendi aḥz itmek zecādur
2373. Dürüst olsun sü’ālime cevābuñ
Bu pendüñ nağlı kimden oldı şādır
2374. Eger nağil sen iseñ evvel aḥz it
Muqaddem sen ‘amel kıılmağ revādur
2375. İder herkes bu pendi böyle taqrīr
Ki āsān nağlı ber-ḥāḫır revādur
2376. Hüner mi zannedersin nağl-i pendi
Degüldür yoğ hüner senden cüdādur
2377. Hünerüñ vār ise ol pendüñ ‘āmil
Ki yoḥsa bī-‘amel pendüñ hebādur
2378. ‘Amel itmezse nāşih pendi ile
Kim aḥz eyler anuñ pendi hevādur
2379. Eger ḥağğ ise güftārum ‘amel kııl
‘Amel ile olur nāşih bahādır
2380. Sen olma nice pendüñ ile ‘āmil
Mü’eşşir olmaz ol pendüm şafādur

2381. Baña düşmez saña virmek naşîhat
Efendisine kıldan pend haţadur
2382. Bu ‘abd-i bende itmişdür saña haqq
Ki ‘abdün hizmetinden bî-ibadur
2383. Ne hizmet emr edersen yüz çevirmem
‘İbāduñ kadri hizmetle ‘ulādur
2384. Naşîhat aþzını teklif iderseñ
Sen aþz eyle dağı soñra bañadur
2385. Beni nefsuñ elinden eyle āzād
İki Mevlā’ya hizmet nā-revādur
2386. Za‘if itdi beni hem nefs-i şūmuñ
Çekilmez hamli bir sengin ve‘adur
2387. Nice taħmîl idersiñ baña pendi
Ki sen ‘āmil degülsin ey bahādır
2388. Baña te’sîr ider mi bî-‘amel pend
‘Abeş cevr itme ‘abde nā-sezādur
- DİLE BU PEND ‘İTĀB-ĀMĪZ EDĀDUR
2389. Dilā luţf it nizā‘ itme be-cümle
Bu güftaruñ ne beyhüde hevādur
2390. Ne haddüñdür senüñ olmağ mu‘āriz
Baña bu sözleriñ cümle ezādur
2391. Benüm senden degüldi bu ümîdüm
Ki ben zannider idüm hoş vefādur
2392. Vefādār olmaduñ ey dil baña sen
Ki hep bigāne-ves şaşduñ cefādur
2393. Edebden hāric oldı tavr u tarzūñ
Ki bu vaz‘ı iden dil bî-ħayādur
2394. Şağın sen bî-edeb olma edib ol

75 b

- Edebsüz rahmet-i³⁰⁹ Hâk 'dan cüdâdur
2395. Edebsüzden yüzün şuyın şatun al
Ki dökme âb-rüyuñ bî-bahâdur
2396. Edeb mestür ider cümle 'uyübı
Edeb hem bâ'ış-i kurb-ı Huda'dur
2397. Edeb sermâyesidür ehl-i 'ırzuñ
Ki nâmusı vaqârı hem 'ulâdur
2398. Edebsüz dil ider pâ-mâl 'ırzın
Vü bî-rağbet olur 'arı hebâdur
2399. Mü'eddib ol şahîh olsun kelâmuñ
Edebsüzlük saña 'ayb u hañâdur
2400. Senüñ 'ırzuñ benüm 'ırzım degül mi
Saña her ne olursa hep bañâdur
2401. Bu cünbüşler ki vardur sende terk it
Seni ma'yüb iden bu güfte-hâdur
2402. Baña isnâd idersen kendi cürmin
Kelâmuñ cümle kizb u iftirâdur
2403. Senüñ bu vaz'-ı nâ-hemvâruñ ey dil
Vücut ifnâsına bâ'ış edâdur
2404. Bu kizb ü bî-edeblik var ki sende
Olursun mülkümi tañrîbe kâdir
2405. Baña sen kendüñi dost 'arz idersin
Ki dostluk böyle olmaz bu nevâdur
2406. Gönül korqmaq gerekdür ğayrı senden
Baña senden ba'id olmaq şafâdur
2407. Baña kâzib edebsüz dil gerekmez
Dürüğdür cümle güftâruñ bezâdur
2408. Fazâhatdur saña bu fi'l-i aqbağ
'Abeş aqvâl ü fi'âlüñ hevâdur
2409. Senüñdür ibtidâ cümle qabâhat

³⁰⁹ Yazmada "rahmet" sözcüğünde bulunan "h" sesi "h" olarak yazılmıştır.

76 a

- 76 a
2410. Taleb senden hevāya ibtidādur
Kıpılırsın görince havlı ol dem
Baña dersin ki maḥbūb dil-rübādur
2411. Edebūnle oturmazsın yerinde
Ki bir laḥza karar senden cūdādur
2412. Çıkup başdan hevāyī olduñ ey dil
Senūñ ben olmadum zabtına kādır
2413. Kavak yeli eser başuñda³¹⁰ da'im
Kıyās itme ki ol bād-ı şabādur
2414. Kabağ çatlar senūñ başuñda bir gün³¹¹
Açık başuñ kazā taşu kıyadur
2415. Yerūñde şı mı çıkar yohsa eşer
Ki arām u karāruñ bir hevādur
2416. Akarsın şı gibi her cānibe sen
Bulanık seyl-veş cā-be-cādur
2417. Turulmazsın turup bir an yerinde
Ki tuğyan eyleyen tavtīre mādur
2418. Olursın hem³¹² zīre hem belāya carī
'Aceb ebrū-veşsin ey bahādır
2419. Dü heftād nūh dehre gavş idersin
Ki heft baḥr içre kārūñ aşınādur
2420. Ne yādlerden atarsın kendūñi sen
Ki senden ne haḫālar oldı şadır
2421. Ne sengistān cibāli geşt idersin
Ne ḫandağlar geçersin pūr ḫaḫādur
2422. Saña ḫā'il olur mı ser-i Ye'cūc
Ki kūh-ı Kāf'a çıkmağ ḫod recādur
2423. Hevā vü heves ile ber-derūñ

³¹⁰ Yazmada geçen "başuñda" sözcüğü "başında" olarak yani nazal "ñ" konmadan yazılmıştır.

³¹¹ Bu beyit, bir sonraki varāğın başında aynen tekrar edilmiştir. Ancak biz çalışmamıza sadece bir beyiti almayı uygun gördük.

³¹² Burada geçen "hem" sözcüğü vezine uymamaktadır.

76 b

- Ki bu geşt ü güzāruñ dā'imādur
2424. Bilürsin sū-be-sū şahrā vü deřti
Façať arāmgēhüñ cev-v-i semādur
2425. Hevādan çek otur başuñ yerinde
Ki seyrangāhı bu kevnüñ fenādur
2426. Degirmen mi döner başında bilmen
Ki bu gerdiş hevāyī bir-rehādur
2427. Sen anıda gidersin şarķ u ğarba
Ki seyrüñ nüh semāvāt-ı 'ulādur
2428. Gezersin ol sekiz biñ 'ālemi sen³¹³
Ne gördüñ cümle 'ālem bī-vefādur
2429. Hemān fırlaķ gibi fır fır dönersin
'Aceb seni çeviren ķanĝı hevādur
2430. Olursın 'ākıbet bu kāra nādım
Nedem encāmı lābūd zerbiyādur
2431. Senüñ ipinle kuyuya inilmez
Ki küsteh olur ğablüñ belādur
2432. Benimle sen ne ķavl itsen dönersin
O çarĥ-āsāña ber-'aks āsiyādur
2433. Saña ķalb didiler olma sen ķalp
Ki ķullābuñ rehi zīķ u recādur
2434. Sen olduñ 'aķl ü fikr ü nefse hem-dem
Ķarındāşsın bize bir ğāne-cādur
2435. Ğavāss-ı ğamsenüñ sen zābiķisin
Ki dil zīrā vücūda ketĥudādur
2436. Hevā-yı nefse sen tābi' olursan
'Aķıl senden perīşān u hebādur
2437. Vücūdı cümle sen³¹⁴ ifsād idersin
Ki rāyuñ cümle 'uzva āşinādur

³¹³ Beyitte geçen "sen" sözcüğü "señ" olarak yazılmıştır.

³¹⁴ Beyitte "sen" sözcüğü "señ" olarak yazılmıştır.

77 a

2438. Eger sen şālîh olursañ vücūduñ
Ki ‘uzvı ba-şalāh üzre beķādur
2439. Vü ger fāsîd olup nā-pāk olursañ
Beden cümle fesāda mübtelādur
2440. Dil-i müfsîd ħarāb eyler vücūdı
Olur ifsāda bā‘îş bir belādur
2441. Kelāmum bî-ğarazdur cümle ey dil
Ki ışğa eyle ışğaya sezādur
2442. Naşîhat aĥzına var mı bir ‘özüñ
Ki pend aĥzına ‘özüñ nā-revādur
2443. Temārüz eyleme aĥz eyle pendüm
‘Amel kııl ‘āmil-i pend bî-ĥaĥādur
2444. Senüñ ‘illetlerüñ zā’ il ider pend
Ki emrāz-ı dile pendüm şifādur
2445. Dil-i gümrahı pend eyler güşāde
Ki gümgeşte dile rāh-ı necādur
2446. Seni berbād ider bu ĥ‘āb-ı ġaflet
Sen āğāh ol bu ġaflet saña dā’ dur
2447. Ķalursın derd-mend bî-pend olursın
Dil-i perverde pend şîĥat-resādur
2448. Ne berzāĥlar çeker bî-pend olan dil
Ķalur berzāĥla āĥır der-ezādur
2449. Tekāsül itme pendümle ‘amel kııl
Saña rāh-ı cezāda reh-nümādur
2450. Geçirme fırsatı ni‘met bil ey dil
Geçir³¹⁵ bu vaķt u fırsat bî-beķādur
2451. Eger fevt eyler ise fırsat bil
Ki āĥır deşt-i ĥayret saña cādur³¹⁶
2452. İki yerden ĥuşan ġayret ĥuşaġın

³¹⁵ Beyitte geçen “geçir” sözcüğü, “geçen” olarak değiştirilirse anlama daha uygun hale geleceği kanaatindeyiz.

³¹⁶ Metinde geçen “cādur” sözcüğü yazmada “çādur” olarak yazılmıştır.

Ki ğayret-keş olan dil bî-cefâdur

2453. Ğayūr ol sa'y ü gūşış kıl şalāha
Ki şālīh olsa bir dil pūr-ziyâdur
2454. Qalır esfelde bî-ġayret olan dil
Vü qadri pest olur bî-incilâdur
2455. 'Amel kıl pendlerümle mühmil olma
Naşîhat 'amili dil der-şafâdur
2456. Ne zuhr-ı âhîretde pend dilâna
Ki ahz iden dile kuvvet beqâdur
2457. İşi yetmişlerinden ol dilânüñ
Merâtib kat' iden diller 'ulâdur
2458. Olasın sen de luţf-ı Hakk'a mazhar
Dil-i pâkizeye yâver Hudâ'dur
2459. İde Hakk rütbeñi 'alî beqâda
Bu fanî rütbesinden geç fenâdur
2460. Cihân-ı bî-beqâya olma beste
Fenâ-bend olan ahiri hebâdur
2461. Gönül ahz eyle pendüm bakma ġarre
Elüñ atduġı taş ba'di cezâdur
2462. Söz anlarsın saña te'sîr ider pend
Ki sen bir haq-şinâssın ey bahâdur
2463. Bilürsün hayr ü şerri nef' ü zarrı
Olursun cümle icrâsına qâdir³¹⁷
2464. Niyâz-mendüm saña ey dil qabül it
Ki senden pendümüñ ahzı recâdur
- 77 b
2465. Baña yâr [u] vefâdârlıq idersin
Bu pendümle 'amel saña sezâdur
2466. Olursın gâh u geh pendümle 'amil

³¹⁷ Bu beyitte geçen "bilürsün" ve "olursun" sözcüklerinde bulunan -sün, -sun şahıs ekleri daha önceki bir çok beyitte -sın, -sin olarak yazılmıştır. (Örnek: 413.beyit: almazsın, 415.beyit: almaz mısın, 480.beyit:olursın, 611.beyit: olursın, 670.beyit: yazarsın, 734.beyit: olmazsın, 1409.beyit:olursın, 1679.beyit: qalursın, 1891.beyit: olursın...vb)

‘Amel pend ile ammā dā’imādur

2467. Naşîhat dersinüñ ta‘îli olmaz
Ki pend dersñānesi dā’im güşādur
2468. Naşîhatdür saña a‘lāsı kārūñ
Ki bir sermāyedür pend bî-fenādur
2469. Ser-i kalbün mücevher təcıdur pend
Ki dil pend cevherinden rüşenādur
2470. Naşîhat gevherin atma yabāna
Bulunmaz degme-kānda zî-bahādur
2471. Netîce ey dil-i şürîde fehm it
Haberdār ol bu hep Hâk güfte-hādur
2472. Saña ben biñ dereden şu getürdüm
Ki senden ğayret olsun diyü şadır
2473. Seni pend ağızına terġîb içündür
Ki sen zann itme kim kaçdum cefādur
2474. Şağın āzurde olma hâk kelāma
Kelām-ı hâk dil-i şāfa cilādur
2475. Sözüm hâkdur sözüm saña gelür talğ
Degüldür ser-be-ser şîrîn edādur
2476. Beni ilzāma vār ise cevābuñ
Hicāb itme ne söylerseñ revādur
2477. Süküt itdi dil oldı ğayrı mülzem
Hicābından söze olmadı kâdir
2478. Didi şerm iderek hâkdur kelāmuñ
Ki el arçası yerde ey bahādır
- NİZĀM-I PEND-İ MÜŞİR HÂK EDĀDUR
2479. Biḥamdüli’l-lāh dil ilzām oldı ğayrı
Kāluḫ zîr-i hicābda pür ḫayādur
2480. Dile ben ğālib oldum el-ḫamdüllāh³¹⁸

78 a

³¹⁸ Vezin gereği “el-ḫamdüli’l-lāh” cümlesi “el-ḫamdüllāh” olarak yazılmıştır. Ancak buna rağmen mısradaki “el-ḫamdüllāh” sözcüğünde kusur olarak görülen zihaf yapılmaktadır. “El-ḫamdüllāh”

Ki dilden bed-söz olmaz ğayrı şadır

2481. Ne zaħmet çekdüm iskāt eyleyince
Ki şāf oldı derūnı bī-sivādur
2482. Hevāya gitmedi sa'yi bilinmez
Ki 'aqla tābi' oldı bī-hevādur
2483. Beden iqlīmünūñ rūḥ oldı şāhır
'Aqlı destūrıdır dil ketḫudādu
2484. Dil 'aql ile eger yekden olursa
Ki nefsün emri ibtāl ü hevādur
2485. Olurlar çeşm ü gūş ü dest ü pāyuñ
Ki rūḥ bir tāhir ü 'ādil güyādur
2486. 'Adālet üzre eyler hep ḫukūmet
Ki zulm ü ğadrı bilmez zī-teḫādur
2487. İder ḫıfz u ḫırāset ḫısn-ı ḫaşīn
Ki 'aql ü ḫalbe dā'im reh-nümādur
2488. Dil ü 'aqlle viren rüşd istidādı
Cenāb-ı Ḥazret-i bār-ı Ḥudā'dur
2489. Benüm ne medḫalüm var 'aql ü dilde
Ki Ḥaḫ'dan luḫ u iḫsān u 'aḫādur
2490. Sipās-ı bī-ḫıyās ol Ḥaḫḫ'a dā'im
Ki hep 'abdine luḫfı dā'imādur
2491. Ḥudā'nuñ luḫfına şükr oldı vācib
Nice 'abd ola Ḥaḫ şükrine ḫādır
2492. Şükür her bir nefisde oldı vācib
Ki ḫangı ni'met-i şükrün edādur
2493. Ne mümkündür ola şükrün edāsı
ḫuşūr u 'aczinı bilmek revādur
2494. Eger nefse biñ şükr iderseñ
Ki sā'ir lafzın olmaz şükri şadır

sözcüğündeki "el-" takısı kaldırıldığı takdirde, beyit: "Dile ben ğālib oldum ḫamdüli'l-lāh" şekine gelir ki, sorun da giderilmiş olur kanaatindeyiz.

2495. Hülüşıyla hemān şükr eyle her dem
Ki şükr itdükçe kul Hāk'dan rızādur
2496. Rızā-yı Hāk'ı tahşil eyleyen kul
Hākīkat 'āleminde pādīşādur
2497. Benüm pendüm rızā-yı Hāk içündür
Ümidüm Hāzret-i Hāk'dan 'aṭādur
2498. İdüp Allāh bu pendī 'abd-i ahḳar
Ḳabül iden cenāb-ı Kibriyādur
2499. Naşīhat ḥasbeten li'l-lāh olunca
Mü'eşşerdür dil-i pāka şafādur
2500. Hākīkat üzre olmaz ise bir pend
Ki te'sir eylemez ḳalbe cefādur
2501. Bu tahḳīkat ü temşilāt ü tafşil
Hākāyık³¹⁹ üzre hep ḥaḳ pend-hādur
2502. Dili gerçi idüp pende muḥāṭab
Niye pend dilden oldu cümle şadır
2503. Dür-i ma'nā çıkardı baḫr-ı dildeñ³²⁰
Ki nā-süfte-i lü'lü'ü³²¹ nevādur
2504. Dür-i dürc-i dehende derc iderdüm
Zebān tanzīmine idince ḳādir
2505. Çekerdüm rişte-i nazma yek-a-yek
Ki her bir düre dür-i şehvādur
2506. Hafır şaḳb eyledüm lü'lü'-i nazmum
Ki biñ düre dü meşḳab nā-sezādur
2507. Dür-i yekdāne ger olsa dü sürāḫ
Aña kim raḡbet eyler nā-revādur

³¹⁹ Yazmada "ḥākāyık" sözcüğü "ḥākīḳ" olarak yazılmış, bu da veznin aksamasına sebebiyet vermektedir.

³²⁰ "Dildeñ" sözcüğü daha önceki tüm kullanımlarında (Örnek:114., 303., 475., 974., 1647., 2035., 2101., 2375 ve 2397. beyitlerde) "dilden" olarak yazılmış olmasına karşın burada sözcükte bulunan "n", nazal "ñ" olarak yazılmıştır.

³²¹ Metinde geçen "lü'lü'" sözcüğü yazmada daha önceki tüm kullanımlarında "لولو" şeklinde yazılmış olmasına karşın (Örnek:638., 852., 1145., 2049 ve 2279. beyitler.) bu beyitte söz konusu sözcük "لؤلؤ" şeklinde yazılmıştır.

79 a

2508. İdüp hep bîkr ü fikründen tevellüd
Ki Maḥbûbü'l-kulüb bir dil-rübâdur
2509. Düri pendî idüp veznile manzûm
Ki mevzûn serv-ḳadd bir ḥûb fetâdur
2510. Olup şaf şaf tamâm oldı nıẓâmın
Tuḥfe bir nuşḥa oldı mişli nâdur
2511. Didi dil tām-ı pâkin Gülşen-i Pend
Gülende bülbül-i dil nağme-zâdur
2512. Hezārân diller altun âşiyâne
Güli pendün hezâr ile güşâdur
2513. Naşîhatle olurlar diller âgâh
Ki bî-âgâh olan dil bî-ziyâdur
2514. Ḳomaz pend ḥ'âb-ı gâfletde ḳulûbı
Ki pend bîdârı diller rûşenâdur
2515. Derûnı tâhir eyler mâsivâdan
Hevâ-yı nefis bed-dilden cüdâdur
2516. Naşîhat behre-mend eyler enâmı
Ki bî-pend olsa bir kes bî-nevâdur
2517. Cihân evi ide hem 'âmilin pend
Ne zî-ḳuvvet olur şâni 'ulâdur
2518. İdenler ez-dil ü cân pendi ışgâ
Olur hem ḥüsn-i ḥulḳ ile bahâdur
2519. Naşîhat ile bilindi nîk ü bed hep
Vü ḥüsn ü ḳubḥı kevnün rû-nümâdur
2520. Şalâḥ üzre olur pend aḥz idenler
Ki 'âmilleri hep şuleḥâdur³²²
2521. Naşîhat kıymetin fehm itmez aḥmak
Bilenler ḳadr-i pendi 'uḳalâdur
2522. Hidâyet râhına rehber olur pend
Ṭarîḳ-ı Ḥaḳ naşîhatle güşâdur

³²² Bu mısırâda vezin aksamaktadır.

2523. Nice pend gūş iderler bu zemāne
Simā'ı 'āmilūñ pür mā-sivādur
2524. Cihānuñ ekşeri der-ḥ'āb-ı ğaflet
Ki bīdārı 'aceb nā-yāb u nādur
2525. İder vā'izleri dā'im naşīḥat
Enāma pend bī-ḥad dā'imādur
2526. Tefāsīr ü ḥadīş ü fiḫh u dīni
Ki taḫrīr eyleyenler fużalādur
2527. Ḥikāyāt-ı selefde naḫli derler
Ki cümle pend-i müş'ir güfte-hādur
2528. Ne ḥil'atler biçer güftāre vā'iz
Ki zengīn her biri fāhir ḫabādur
2529. Virür hoş ıştılahāt ile ma'nā
Ki şīrīn güfte ḫalbe incilādur
2530. Sözi taḫlīb ider ma'nā bürülmez
Yine ma'nā-yı aşlısin güşādur
2531. Terāzu bile söyler her kelāmı
Sūḫan-sencīdelikte ustādur
2532. Sūḫan pervāz ider lafzı muġāyir
Yine ma'nā yerinden bī-cūdādur
2533. İder elfāzı her ḫalıba ifrāġ
Sūḫan nev-cāme ile dil-rübādur
2534. Mükerrer güfte naḫl itmez sūḫan-ver
İder perverde sükker-veş bahādur
2535. Gūn-ā-gūn olur ḫelvā şekerden
Yine ḫand lezzeti yeksān sevādur
2536. Şekerden gerçi lezzet birdür ammā
Ki reng-āmiz ne şīrīn ḫulv-hādur
2537. Mülebbes ḫalsa güftārı sūḫan-gū
Libās-ı āḫir ile hoş-nümādur

2538. Netice qalmanı s3ylenmedik s3z
Ki bi'l-cümle lisāndan oldu şadır
2539. Beñzer bir güfte yoqdur nā-şinide
Mükerrer s3z ise nāsa ezādur
2540. Ben ‘aybım bilmedüm küstāhlıq³²³
Ki s3ylenmiş sözi tekrār edādur
2541. Fuzālāne suḥan-perverlik itdüm
Fuzūluñ güftesi ḥod pür-ḥaṭādur
2542. Ma‘ānīsinde ḥabṭım ise vāfir
Ki ekşer lafzı ma‘nādan cüdādur
2543. Yazup destümde ḥāme güftemi hep
Ki bir s3z olmadım temyīze qādir
2544. Qalem itmez ḥaṭā vār ise bende
Ḥaṭāmı ‘afv idenler ‘urafādur
2545. Quşūr u ‘özüni bir bende bilse
‘Uyübı cümle maqḥbül ü revādur
2546. Alan uşlı gerek sözin virenden
Suḥan fehm eyleyenler üdebādur
2547. Keç olsa güfte rāst eyler mü’eddib
Vü rāstı bī-edeb hep keç re’ādur
2548. Suḥan efşah mıdur yoḥsa degül mi
Anı temyīz idenler fuşahādur
2549. Belāgat vār mı güftārında yoq mı
Aña ‘ārif olanlar büleḡādur
2550. Cihānda bī-ḥaṭā bir bende olmaz
Ki ‘abdūñ cümle fi‘li hep ḥaṭādur
2551. Ḥaṭā ile mürekkeb ḥāk-ı ādem
Beşer lā-büd ḥaṭāsı muḡtezādur
2552. Ḥaṭādan olmadı bir kimse sālīm
Ḥaṭāya cümle ‘ālem mübtelādur

³²³ Bu kelimedede bulunan “ḥ-ع” harfi sehven “ḥ-ح” olarak yazılmıştır.

2553. İder herkes kuşûriyla hatâyı
Ki olmaz bî-kuşûr bir kes bahâdır
2554. Eger kim dirse bî-‘ayb u kuşûrum
Ol ‘aybın bilmez ile bî-dehâdur
2555. Kâlır yârsız ‘aybsız isteyen yâr
Ki bî-yâr adem ‘âlemden cüdâdur
2556. Kuşûr u ‘aybına kim mu‘terifdür
Anuñ setr iden ‘aybuñ küremâdur
2557. Benüm bu nazm-ı pend-i dil-pesendüm
Kuşûriyla sirişte güfte-hâdur
2558. Görüp dehl ider beyhüde dahlı
Ne dahl eyler ise nef‘i bañadur
2559. Naşâyihdür benüm bu cümle nazmum
Haqîkat üzre cümle pend-hâdur
2560. Rızâ-yı Haq içündür bu naşîhat
Kelâm-ı Haqq’ı mazhar haq edâdur
2561. Degüldür bî-hüde şî‘r ü kaşâyid
Râh-ı râstdan bu pend-i ıstıfâdur
2562. Bu yolda şan‘at-ı şî‘ri de şıgmaz
Nuşh şan‘at kabül itmez ‘ulâdur
2563. Kelâmı keç tarîk-ı Haq’da geçmez
Ki râstî güfte maqbül ü revâdur
2564. Olur şî‘r ü kaşîde kizbi müş‘ir
‘Abeş beyhüde güftâr-ı hevâdur
2565. Şî‘irde râst kelâmuñ hüsni çıkmaz
Gazel lâ-büd dürüğü muktezâdur
2566. Nice³²⁴ tanzîr olur şî‘re naşîhat
Şî‘ir pür kizb ü pend aşdıqâdur³²⁵

³²⁴ “Nice” sözcüğü yazmada “netice” olarak yazılmıştır.

³²⁵ Müstesih bu beyitin karşısındaki boş derkenarda “aşdıqâdur” sözcüğünün anlama uymamasının sebebini açıklamaya çalışmaktadır ve bunu : “Yazdığım nüshada şadıkdur diyü vâkı’dür fakat kâfiye olmadımdan aşdı[kâdur diyü yazılmışdur]” şeklinde açıklamıştır.

2567. Benüm rāstdur kelāmum kizbi bilmem
Ki kâzib rāh-ı Mevlā’ dan cüdādur
2568. Baña lāzım degil taḥsīni nāsuñ
Benüm maḥlūb u maḥşūdum du‘ādur
2569. Sözüm cümle naşīḥatd[ür] enāma
Ne taḥrīr itdüm ise bī-riyādur
2570. Naşīḥat mübtedi keç-tab‘ içündür.
Ki gūş-ı hūşma fehmi zecādur
2571. Anuñçün eyledüm bu pendı vāzıḥ
Ki ümmī dil ola fehmine ḳādir
2572. Ḥaḳīr bu bende mülhem oldum³²⁶
Bir üslūb üzre ilhām oldı şādir
2573. Baña daḥl iden itsün bir naẓīre
Suḥan meydān-ı vāsi‘ bir ḳazādur
2574. ‘Aceb vāfir zebān tāze şā‘ir
Kimi pür ü kimi tāze fenādur
2575. Nice şī‘r ü ḳaşāyid nazm iderler
Ki bir maẓmūn-ı maşna‘ güfte-hādur
2576. Kiminūñ şī‘ri pākize muşanna‘
Kimi serīḳa mā‘il ḳandehādur
2577. Kimi hezzāl ü müstehzī meḥādım
Ki cümle güftesi hecv ü ḥaḫādur
2578. Kimisinūñ kelāmı lağv vü nā-ḫoş
Dili pāki mükedder bed-şahādur
2579. Nedür ma‘nāsı eyā böyle nazmuñ
Ne ḫüsni var ki maẓmūnı nidādur
2580. Nice ‘ārif olur ya böyle şā‘ir
Ki bed-maẓmūnlara kendi fedādur
- 81 a
2581. Olur mı yāve-gū ehl-i ma‘ārif
Ki her güftār-ı şī‘ri bed-edādur

³²⁶ Bu mısra da vezin aksamakla birlikte “mülhem” sözcüğü, muhtemelen müstensih hatasıyla sehven “mülhem” olarak yazılmıştır.

2582. Dili āyīnesinde ne görürse
Zebānından olur ol güfte şādır
2583. Ne jeng-āver olur dil bed suḫandan
O dil mir'atın olmaz zav'a ḳādir
2584. Dil-i pākūñ olur güftārī da pāk
Ki hem āyinesi pāk incilādur
2585. Şi'ir de pāk olursa ger muzāmīn
Ki ḫūb-āsā o şi'ir dil-rübādur
2586. Olur na't u ḳaşīde nazmı maḳbūl
Lisān-ı pāke bed-söz nā-sezādur
2587. Tenezzül itmez 'ārif bed-kelāma
Sözi pākize söyler dil-güşādur
2588. Sözüüm yok 'ārifin-i zī-kemāle
Ki anlardan kelām-ı bed cüdādur
2589. Süḫan-ver 'ārifin-i ehl-i 'ilmūñ
Kelāmı cümle mümtāze 'ulādur
2590. İder mi merd-i 'ārif daḫl ü ta'rīz
Ki zīra kendüye 'ayb u ḫaḫādur
2591. İder şāḫib-kemāl ma'yübı mestūr
Ki daḫl itmez dimez bu nār-vādur
2592. Netīce Gülşen-i Pend'üme ḫālā
Nazīre iden ihvān-ı şalādur
- ḤUDĀ'YA 'ARZ U ḤĀCĀT U DU'ĀDUR
2593. İlähi zāt-ı pākūñ ḫürmetiyçün
'İbādūñ içre ḳıl 'abdūñ bahādır
2594. İki 'ālemde 'ālī eyle ḳadrüm
Ki luḫfuñ mazḫarı ḳullar 'ulādur
2595. Zelil itme beni nev'üm içinde
'Aziz eyle ḳuluñ ey Rabb-ı Ḳādir
2596. Beni maḫsūdu'l-aḳrān eyle dā'im

- Ki mümtāz-ı cihān olmak şafādur
2597. Hüner göster ‘uyūbum hep enāma
Baña herkes disün bu bî-ḥaṭādur
2598. Ḥalāş eyle dili zaḥm-ı cehilden
Ki ‘ilmūn merhemi ḳalbe şifādur
2599. Dile gencīne-i ḡaybdan ḡinā vir
Ki ḥırş-vāz ile ḳalbüm ‘anādur
2600. ‘Alīmā bendegī ḳıl nefse ‘ārif
Ki nefsin bilmeyen senden cüdādur
2601. Ḥabīr eyle bu ‘abdūn ma‘rifetden
Kemāl-i ma‘rifet ‘abde sezādur
2602. Ḥaḳīḳat ḡülşeninūn ḳıl hezārı
Hezārān ismiñi bülbül serādur
2603. Mey-i ‘aşḳuñla medhūş eyle dā‘im
Ki hüşyār olan ehl-i necādur
2604. Derūnumda aşla ḳoma küdüret
Dile tevḥīd-i zātuñ incilādur
2605. Münevver eyle zikrūn ile ḳalbüm
Seni zikr eyleyen dil pür ziyādur
2606. Saña lāyık olan ḳullardan eyle
Ki dergāhuñda anlar kim revādur
2607. Cesāret eyledüm pendi nazma
‘Uyūbum³²⁷ setrine luṭfuñ ḡaṭādur
2608. Ḥaṭā-baḥşın da Settāre‘l-‘uyūbsun³²⁸
Ḥaṭā vü ‘aybımı setrūn recādur
2609. Bu ḡülşen-Pend‘ümi³²⁹ gösterme yā Rab
O keḡ bünyāna kim hem jāḳḥādur
2610. Derūnı ḡull ü ḡuşş bir ḳalbi tīre

³²⁷ Yazmada “‘uyūbum” sözcüğünde bulunan “-y” sesi “-p” olarak yazılmıştır.

³²⁸ Bu mısra “Ḥaṭā-baḥşın da Settāre‘l-‘uyūb‘usun” şeklinde olması gerekirken vezin gereği “‘uyūbusun” sözcüğü “‘uyūbsun” olarak yazılmıştır.

³²⁹ Vezin gereği “ḡülşen-i pend” tamlaması “ḡülşen-Pend” olarak yazılmıştır.

82 a

- Nice pend aḫz ider bād-ı semādur
2611. Olup izni aşamm ü ‘aynı a‘ver
Heves rāhında qalmış pür hevādur
2612. Suḫende terzede hezzāl ü bed-gū
Ki her güftārı tezyīf ü hicādur
2613. Zebānı mār-ı bed her güftesi semm
Femi pür zehr gūyā ejdehādur
2614. İder rencide nāsı bed suḫanla
Ki herkesi nefret eyler bed-liqādur
2615. Firār eyler dilinden ḫalk u ‘ālem
Bahāyım bile ferr eyler cūdādur
2616. Ḥicāb itmez ider üstāda bühtān
Ki ṭab‘ı pür ihānet bī-ḫayādur
2617. Olur mı böyle bed-ḫūya mu‘ammer
Ki zıllı nāsa kizb ü iftirādur
2618. Qulüb inkisārından o şahsuñ
Şikestdür destı vü kārı rehādur
2619. Müsāvīdür gönül hedmiyle Ka‘be
Ki qalbi mü‘minüñ beyt-i Ḥudā’dur
2620. Dil-i mü‘min degül mi ‘arş-ı rahmet
Gönül yıqmaq ‘azīm cürm ü ḫaṭādur
2621. Nice dil münkesir kıldıysa ḫayfā
Ki ol bed-gūyunuñ encāmı ḫasādur³³⁰
2622. İlahā böyle şahşa kııl ‘ināyet
Ki sensin qalbleri taqlibe qādir
2623. Dilinde bedligi ref‘ eyle nık it
Vü bir bed söz dilinde itme şādır
2624. Mübeddel eyle ḫüsn-i ḫāle ḫalūñ
Ki her kim sū-i ḫāle mübtelādur
2625. Qabül eyle münācāt ü du‘āmı

³³⁰ Beyitteki “ḫasāret” sözcüğü vezin gereği “ḫasa” olarak kısaltılmıştır.

82 b

Cenāb-ı ‘izzetünden irticādur

MERĀĦİM ĦAŽRET-İ ĦAĦ’DAN RECĀDUR

2626. Ħudāvendā Kerīmā kārśāza
Bu ‘abd-i derdmendüñ bī-devādur
2627. Marīz itdi beni nefis-i ‘alilüm
Cemī‘-i ‘illete fazluñ şifādur
2628. Ħakīm-i ğāfirü’z-zenb ħāzretüñdür
Gine emrāzınuñ def‘ine kādır
2629. Sen Erĥamsin Raĥīmā raĥmetinden
‘İbāda merĥamet senden sezādur
2630. Ğarīķ-ı baĥr-ı ‘işıyāndur bu ‘abdüñ
Biĥār-ı raĥmetüñ³³¹ bī-intihādur
2631. Raĥīmā kııl bu miskīne teraĥĥum
Ki bir düşmiş ğarīb u bī-nevādur
2632. Tarīķ-ı müstaķīminden ba‘īdüm
Reh-i gümgēşteyüm rāĥım dücādur
2633. Zünüb içre ‘aceb bī-çāre kıaldum
Netīce-i ĥāşılıım cürm ü ĥaťādur
2634. Ħacīl³³² itme günāĥım kesretinden
Ki zembüm rüyıma kıat kıat ğışıādur
2635. Bu şerm ile geçirdüm perdesine
Ki āĥır meskenüm taĥte’ş-şerādur
2636. Kıabül itmez beni arz bu günāĥla
Vü heft düzaĥ bile benden cüdādur
2637. Sen Ekremsin Kerīmā ekreminden
Günāĥkārā ne dergāhuñ ğüşādur
2638. Sürüp dergāĥına rüy-ı siyehüm
‘İnāyet kııl baña ĥālüm hebādur

³³¹ Yazmada “raĥmetün” sözcüğünün baş harfi ola “r” sesi yazılmamıştır.

³³² Yazmada “ĥacil” sözcüğü “ĥacil” olarak yazılmıştır.

2639. Yüzim āğ eyle ferdā yüzim açık
Siyeh-rū eyleme ey Rabb-ı Kādir
2640. Kerīmūn bābına geldüm kerem kııl
Ki ben ğayrı kapu bilmem hāfādur
2641. Faķırüm bābuñā geldükde sāl
Tehī ‘avd itme ol kim zī-sahādur
2642. Sü’ālüm mağfiretdü[r] rahmetüñden
Bu ‘abdüñ maṭlabı mücrim gedādur
2643. Hābībūn ism-i pāki hürmetine
Ki müznib ‘abdine rahmet sezādur
2644. Sehīm-i Hazret-i şāh-ı dü-kevine
Ki bir ism-i şerīfi Muştafādur
2645. Ola tā haşre dek bī-hād taḥiyye
Ki devr-i mihrüme tā ber-semādur
- NU‘ŪT-I PĀDİŞĀH-I ENBİYĀDUR
2646. Hābībā Şāfi‘ā Maḥbüb-ı Mevlā
Şefā‘at şānuña Haķķ’a sezādur
2647. Hābīb-i nāzenīn-i Kibriyā’sun
Cenāb-ı hazretüñ nūr-ı Hudā’dur
2648. Niyāzuñ dergeh-i ‘izzetde maķbül
Kerīm’den ne recā kılsan recādur
2649. Cihāna rahmet itdi zāt-ı pāküñ
Cemī‘-i ‘āleme fazluñ resādur
2650. Senüñle faḥr iderler her dü-‘ālem
Ki envāruñla kevneyn rüşenādur
2651. Ziyā virdi cihāna nūruñ evvel
Zihī kevn toğmadan ‘ālem ziyādur
2652. Senüñ ey nūr-ı Haķ ednā vü zerreñ
Biri mäh u biri şems-i dıuḥādur
2653. Mükerrerrem oldı nūruñ ile Ādem
Ki secde emri şoñra oldı şadır

2654. Zuhūr-ı kenz-i mahfîye vücûduñ³³³
Ki bâ'ış oldığı tâ ibtidâdur
2655. Beşer evşâfına kâdir olur mı
Ki meddâhuñ Cenâb-ı Kibriyâ'dur
2656. İdüp Hâk ismine ismüñ muķârın
Ki bir kez zıkr iden [nârdan] cüdâdur
2657. Kalem yazduķda ismüñ tâc-ı 'arşâ
Şeref buldı ser-i 'arşuñ mehâdur
2658. Dü-kevine pâdişâh itdi seni Hâk
Serîrûñ pâyesi 'arşdan 'ulâdur
2659. Melâ'ik ser-be-ser cünd ü sipâhuñ
Ki çetr-i hümâyûnuñ semâdur
2660. Derûñ dervâzesinde rûz-ı merre
'Aşâ-yı zer ile şâhib zekâdur
2661. Dü 'âlem bende'-i hîdmet-güzârûñ
Ki emrine muṭî[']ler lâladur
2662. Seni eflâk gözinden şakınır dil
Ki yek menba' farķuñ üzre bir hevâdur³³⁴
2663. Zemîne düşmedi zıll-ı vücûduñ
Olur mı sâye nûrda pür ziyâdur
2664. İdüp mu'cizeler devr-i kâmerde
Dü-nîm itdûñ mehi ey nûr-ı kâmer
2665. Kuḫl-ı pâyûña geldi oldı rû-mâl
Kef-i pâküñde zıkr iden ḫasâdur
2666. Cemel maṭbûḫ iken geldi lisâna
Didi ekl itme laḫm semm ṭılâdur
2667. Gül-i ḫandân-ı gülzâr-ı cihânuñ
'Urûķ-ı mehcebîninden güşâdur
2668. Cemâlûñ görmek için mihr [i]le meh

³³³ Burada "Ben gizli bir hazinaydım bilinmek istedim" Kutsi hadisine telmih söz konusudur.

³³⁴ Bu mısırâda vezin aksamaktadır.

- Gelüp her rüz [u] şebde hâk-i pādūr
2669. Saña müştâk olanlar ey der-i pāk
Ki hep ehl-i zemîn [ü] āsumāndur
2670. Nola oldıysa ‘aşruñ nūr-ı āhır
Ki қа‘r-ı yemmede dürr-i şāhvādūr
2671. Ekābir şonra eyler bezme teşrīf
Ki bu āyīn ü de‘b ü ‘ādetādūr
2672. Nübüvvet-nāmesin hatm itdi Mevlā
Vü imzā eyledi ismüñ o Qādīr
2673. Nigīn-i hātemiyyet ile memhūr
Ki nūr-ı zahruñ üzre oldı şādır
2674. Cenāb-ı Hāq idüp ismüñ müderris
Muḥammed dise kim ğamdan rehādūr
2675. ‘Aqībinde şalātuñ olsa zākīr
Ki müşkil-kār aña sehl ü zecādūr
2676. Şafī ḥazretleri yād itdi nāmuñ
Ki ol vaqt kıldığı tevbe revādūr
2677. Sefine levhine terķīm idüp cehd
Anuñcün fülki tūfāndan necādūr
2678. Hāzır buldı ḥayāt-ı cāvidānī
Ki nāmuñ zıkr iden dā‘im beqādūr
2679. Olup feryād u res itmekle ilbās
Cenābından şefā‘at mültecādūr
2680. Tekellüm eyledi mehdinde ‘İsā
O dem nuṭkunda nāmuñ ibtidādūr
2681. İdüp Dāvud āheni elinde mum
Dil-i pākūñde nāmuñ dā‘imādūr
2682. Aña iḥsān idüp Hāq ḥüsn-i şavtı
Sürüd-ı medḥüñ için ḥoş şadādūr
2683. Eger ol gülşen-i bezmüñ göreydi
Ki şavkıñdan hezār na‘tuñ serādūr

2684. Görüp vaşfuñ Zebürda olup ‘aşık
O dem ‘aşkuñ pâkinde cādur
2685. Olup mühr-i Süleymānīde nāmuñ
Ki maḥlūḳāta ḥükmi oldı şādır
2686. Getürdiyse Süleymān taḥtını bār
Saña cennet Burāḡuñ virdi Ḳādir
2687. Dil-i Ḥūtda ‘urūc itdiyse Yunus
Senüñ mi‘rācuñ ol cā-yı ‘ulādur
2688. Cinānda ḥulle düzen oldı İdrīs
Müheyyāda nice biñ sāl-hādur
2689. İdüp Ḥaḳ nārı İbrāhīme gülzār
Ki cedd-i pākūne luḫ u ‘aḫādur
2690. Mübārek çehresinde nūr-ı zātuñ
Ki ol nūruñ görenler inṫifādur
2691. Çıḳup altından āb ol güşen içre
Güli bülbülleri na‘tun serādur
2692. Yed-i Beyzāsı Musā Ḥazretinüñ
Ki nūrından o yer pertev-nümādur
2693. Didi Musā’ya Mevlā *Len terāni*
Saña ‘arz-ı cemāl itdi o Ḳādir
2694. İsmā‘īl pāyına çıḳdıysa Zemzem
Senüñ işbi‘lerüñ mecrā-yı mādur
2695. İdüp edvā hezārān teşne-gānı
Ḳalem parmaḳlarından oldı şādır
2696. Olur dı İsmā‘īl yolında ḳurbān
O dem Ḥaḳ gönderüp kişi?? fedādur
2697. Cefāya ‘aşḳıla şabr itdi Eyyüb
Dil-i pākūnde ‘aşkuñ pür şafādur
2698. Degüldür Yūsuf için ḥüzn-i Yaḳūb
Ki ‘aşkuñ ḥasretinden der-bükādur
2699. Serīr-i Mıṣr-ı mülk idiyse Yūsuf
Saña ‘arş-ı berīn taḫt-ı serādur

85 a

2700. Melihü'l-vech ise Yüsuf peyâmbere
Cemâlün emlaḥa'n-nür-ı ziyâdur
2701. Şu'ayb nür-ı cemâlün görmek için
Cihâna olmadı bakmağa kâdir
2702. Zekerıyyâ dü-nîm itdi vücûduñ
Ki bildi merhem-i 'aşkuñ devâdur
2703. Cemî'-i enbiyâ 'âşıqlarıñdur
Ki şer'ine tufeyl ü iktidâdur
2704. Hudâ maḥbûbısın kim olmaz 'âşık
Reh-i 'aşkuñda 'âlem ḥâk-yâdur
2705. Bu kevn 'aşkuñla bünyâd oldı evvel
Ki 'aşkuñ 'âleminden ibtidâdur
2706. Fenâ bulmaz saña 'âşık olanlar
Dü-'âlem ḥalkı 'aşkuñla beḳâdur
2707. Cihâna³³⁵ ḥazretün Ḥaḳ itdi da'vet
Ki Cebra'il şeb içre oldı şâdir
2708. Hezâr ta'zîm ü tebcil ile Cibril
Olup Ḥaḳ emrini teblîğa kâdir
2709. Kemer ü ḥulle vü tâc ü berâtı
Getürdi Cebra'il emr-i Hudâ'dur
2710. Süvâr olduñ sa'âdetle Burâḳ'a
Ki Mikâ'il 'urûca reh-nümâdur
2711. Geçüp piş-i Burâḳ'a biñ melâ'ik
Hem olup ğâşiye-dârüñ ol bahâdır
2712. Rikâb-ı kâmyâbında melâ'ik
Ki evvel menzilün bir nüh semâdur
2713. Felekler gördi nür-ı şem'-i zâtuñ
Ki ol şevkile devri dâ'imâdur
2714. O şeb ḳubbeler erdi murâda
Ki râhuñda ser-a-ser ḥaḳyâdur

³³⁵ Yazmada "cihâna" kelimesi "جنا" şeklinde kaleme alınmıştır.

2715. Olup mi'râc-ı cismâniye mazhar
Vücûd-ı pākūñ ile irtifâdur
2716. Biri bir pāye ki çıkmaz rüsûlden
Ki mi'râc-ı hümâyūnuñ 'ulâdur
2717. Kâdem başduñ şeb-i isrâda Hakk'a
O bir vâdiye kim maḥlûk 'amâdur
2718. Ne varmış var ne görmüş var muḥaddem
Faḥaṭ teşrif-i zâtuñ ibtidâdur
2719. Du'â-yı müstecâb-âsâ erişdüñ
Varup tâ ḳâb-ı ḳavseyne necâdur
2720. Mekânuñ lâ-mekân itdün o demde
Ki diyâr ḳalmadı ancaḳ Hudâ'dur
2721. İdüp bî-ḥarf ü şavt bî-ḥad tekellüm
Merâm ü ḥâcetüñ³³⁶ cümle revâdur
2722. Hudâ ḳıldı şefâ'at emrūñ itâ
Zihî iḥsân u iltâf u 'aḫâdur
2723. Şefâ'at ey Habîb-i Hakk şefâ'at
Ki müznib ümmetânuñ pür ḫaḫâdur
2724. Şefî'a'l-müznibînsin rüz-ı maḫşer
Faḫîrūñ de şefâ'at mültecâdur
2725. Terahḫum ḳıl daḫîlüm ḫâzretüñe³³⁷
Daḫîlüñ hül-i maḫşerden rehâdur
2726. Muḫaḫḳar bir ğarîbüm ümmetüñden
Ġaribūñ dâ'ına luḫfuñ devâdur
2727. 'Alîl-i ma'siyyet bir derd-mendüm
Şefâ'at derd-mendâna şifâdur
- 85 b
2728. Nazardan düşme bir kör yetimim
Yetîme nazar-ı şefḳat sezâdur

³³⁶ Kelime sehven "ḫ-ç" yerine "ḫ-ç" olarak yazılmıştır.

³³⁷ Kelime sehven "ḫ-ç" yerine "ḫ-ç" olarak yazılmıştır.

2729. Nigāh-ı luṭfına mazhar olursam
Baña ḥavf-ı kıyāmet ḥūnyādur
2730. Penāh-ı ümmetānsın rüstaḥīzde
Cenāb-ı ḥazretüñ şāhib livādur
2731. Livāü'l-ḥamdüñ ol gün sāyesinde
Olanlar enbiyā' ü evliyādur
2732. Seniñ sāyende cümle hoş geçerler
Ki zırā rā'yetüñ cāyı şafādur
2733. O günde cümle ḥalk bī-sāyedürler
Ki zıll şāhibisin Maḥbüb-ı Kādir
2734. Olursın sāye-vār-ı ümmet ol gün
Ki maḥşer ḥarrı ateşden kabādur
2735. Yaḳar ol günde gün hep ehl-i kevnı
'Uşāt-ı ümmete vā-veyletādur
2736. Olam sāyeñde āsüde faḳīrüñ
Sezā-yı merḥamet 'üryan gedādur
2737. Benüm ol 'āciz ü nā-çar ü bī-kes
Ki aḥvāl-i perişānum hebādur
2738. Hevā-yı nefle pür māsivāyum
Cemī'-i kār u a'mālüm hevādur
2739. Zünūbum keşretinden rü-siyahum
Gine ḥamd[ulı'l-lāh] ḳaddüm dütādur
2740. Edā-yı sünnetde [hem] bī-ḳuşūrum
Ki taḳşīrātumı 'afvüñ recādur
2741. Bu cürmile 'aceb ḥacletde ḳaldum
Beni şermende iden bu ḥātādur
2742. Yüzi ḳara eli boş bir faḳīrüm
Degilüm bir yeşil yapraḳa ḳādir
2743. Getürdüm ḥazretüñe ancak imān
Ki şer'üñe muḳī'üm ḥaḳ gedādur
2744. Ben itmem luṭf-ı Ḥaḳ'dan ḳaṭ'-ı ümīd

86 a

- Şefi'üm çünki sen şāhib seḫādur
2745. Şefā'at kānı bir şāhib-keremsin
Kerīmūñ pişesi luḫ u 'aḫādur
2746. Şefiü'z-zünüb-ı ümmetsin şefi'ā
Şüfi' sulḫānuma dār-ı Ḥudā'dur³³⁸
2747. Günahkārāna lāzımdur şefā'at
Ki bī-zenbe ne ḫācet bī-recādur
2748. Niyāz-mendān olan ehl-i kebā'ir
Ki ferdā ḫāzretüñden irticādur
2749. Olur maḫşerde dāmen-gīrūñ ümmet
Nice feryād u zār u āḫ u vādur
2750. Şefā'at eyle ey maḫbüb-ı Mevlā
Diyü giryān-künān şit ü şadādur
2751. Nebiler dir ol gün *nefsi nefsi*
Cenābuñ *ümmeḫi vā ümmeḫi* dūr
2752. Şefā'at-cū olur hep ehl-i maḫşer
Ki cümle ümmetān ü enbiyādur
2753. Meded-res ol gün ancak ḫāzretüñdür
Degüldür kimse bir imdāda ḫādir
2754. Meded ḫıl el-emān ey Şāḫ-ı kevneyn
Meded senden olur ol günde şādır
2755. Elin al düşmişüñ ḫaldur meded ḫıl
Meded düşkine ol gün zer 'aḫādur
2756. O bir gündür ki bī-şeb elli biñ yıl
Ki dīvān-ı Cenāb-ı Kibriyā'dur
2757. Görür bi'l-cümle maḫlūḫın ḫisābın
Ki 'adl ü fazlı ile Ḥāḫ ḫāzādur
2758. Ḫurulmuş rāst mīzān ü şırāḫı
Ki vezn olan 'ubūr ile rehādur

³³⁸ Kelime sehven “ḫ-ḫ” yerine “ḫ-ḫ” olarak yazılmıştır.

86 b

2759. O günde zîşefâ'atdür cenâbuñ
Hudâ'dan cümle mañlûbuñ revâdur
2760. Mürüvvet merhamet şefkat şefâ'at
Ki zât-ı pâkine Hâk'dan 'atâdur
2761. Müsellemsin cemî'-i müslimînden
Hudâ mañbûbısın şânuñ 'ulâdur
2762. Cenâb-ı hazretüñ her ne dilerse
Olur ol vechile Hâk emri şâdır
2763. Hükûmetsin şehüñdür emr-i Hâkla
Der-i cennet de iznüñle güşâdur
2764. Eger destüñ olmazsa behişte
Kim olur bir ayak başmağa kâdır
2765. Derüñdür Seyyidâ melce'i melcâ'
Ki muztarr kalmışa câ-yı necâdur
2766. Gedâlar Hüsrev oldı dergehüñde
Ki ednâ hâdimüñ mihr-i giyâdur
2767. Mülûkı onsekiz biñ 'âlemüñsüñ
Der-i devlet medâruñda gedâdur
2768. Kapuñ huddamı³³⁹ imlâsı Hudâ'nuñ
Vü derbânuñ derüñ yek Hudâ'dur
2769. Fedâ olsun serüm hâk-ı derüñde
Ahzım? yolına cânum fedâdur
2770. Bir ednâ bende'-i nâçiz-i hâküm
Ki cismüm zerreden kemter fedâdur
2771. Dü-kevnüñ âfitâbıdur vücüduñ
Ki zerre midhatüñ şerha ne kâdır
2772. Nice tavşif ider deryâyı katre
Ki zâtuñ bañr-âver-i kibriyâdur
2773. Cenâb-ı Hâk seni ögmüş yaratmış
Vü evşâfuñ olup naşş ile şâdır

³³⁹ Yazmada "huddamı" sözcüğünde bulunan "h" harfinin noktası konmamıştır.

87 a

2774. Vücūd-ı pakūni Hâk vaşf idince
Çuluñ sen şāha vaşfı ne revādur
2775. Ne haddümdür benüm meddāhuñ olmağ
Ki medhüm hazretüñe ne sezādur
2776. Faķirüm ‘arzuḥāl itdüm merāmum
Faķire dergeh-i luṭfuñ güşādur
2777. Kerim ihsāna ister bir bahāne
Ki luṭf eyler dimez luṭfi ḥaṭādur
2778. Kerem görse gedā irşür³⁴⁰ ricāsı
Recā eyler faķirüñ bir gedādur
2779. Bahāne eyledüm ḥālümü ‘arza
Ne haddüm var olam vaşfıña ḳādir
2780. Nice küstāblığa ḳıdum cesāret
Ki haddümden ziyāde güfte-hādur
2781. İdüp luṭfiña mağrūra cesāret
Lisānumdan ḥaṭālar oldı şādır
2782. Ḥaṭā vü cürm olur her fi’li ‘abdüñ
Ki Mevlā³⁴¹ ḳul ḥaṭāsın cep cüdādur
2783. Ḥaṭālar itdükçe i’tirāfım
Ḥaṭāsın mu’terif ‘uzva sezādur
2784. Ḥaṭā vü cürümü setr ide luṭfuñ
Ki mücrim cürmine³⁴² luṭfuñ ḡaṭādur
2785. N bākum var kebā’ir ise cürmüm
Efendüm zü-şefā’at zī-‘aṭādur
2786. Şalātuñ eyledüm vird-i zebānum
Ki sâ’ir fi’l ü güftārum ḥaṭādur
2787. Tehî-destüm şalātuñdur hediyyem
Ki anuñ tuḥfesi³⁴³ şāhid-şenādur

³⁴⁰ Metinde geçen “irşür” kelimesinin aslı “erişür” olmalıdır. Fakat şair vezne uydurmak için sözcüğü bu şekilde yazmayı uygun görmüştür.

³⁴¹ Yazmada daha önceki geçen “Mevlā” kelimesi “مولā” şeklinde yazılmasına rağmen (Bkz: 118.,141.,195.,213.,1026.,2638.,2685. vb. beyitler.) bu beyitte “مولی” şeklinde yazılmıştır.

³⁴² Kelimede bulunan “ج” harfinin noktası sehven konmamıştır.

³⁴³ Kelimede bulunan “ح-ع” harfi sehven “ح-غ” olarak yazılmıştır.

2788. Revān-ı pākūñe bī-hadd taḥiyye
Vü devr-i bī-şümār olmaḵ revādur
2789. Miyāruñ ravza' -i pür-nürüñ üzre
Şalāt iden ser ü şān-ı Hudā' dur
2790. Kıyām-ı ḥaşre dek ümmetlerüñden
Taḥiyyāt u selāmmuñ dā'imādur
- ḤİTĀM-I GÜLŞEN-İ PEND-İ 'ULĀDUR
2791. Şafī sen Ḥaḵḵ'a bī-ḥad şükr ü ḥamd it
Saña bu nev-zemīn Ḥaḵ'dan 'aḫādur
2792. Oḵunsın dā'imā nazm-ı bedī'üñ
Ḥaḵīḵat pendı müş'ir ḥaḵ edādur
2793. Mü'eşşerdür suḫan Ḥaḵ olsa ḵalbe
Ki te'şir itdügi dil rüşenādur
2794. İder Ḥaḵ güfte-künd-i ḫab'ı küşāde
Kelām-ı şadıḵāne dil-güşādur
2795. Suḫan pırāyesi oldı şadāḵat
Ki 'iffet olsa ḫuyda dil-rübādur
2796. Şadāḵat revnaḵıdır 'ārifinüñ
Müzeyyendür ḵulübı şıdḵa cādur
2797. Dür-i pend dercidür her ḵalb-i 'ārif
Olur derc itdügi aḫzına³⁴⁴ ḵādir
2798. Şadef olursa dürr-i pende bir dil
Ki jeng ü tıre olmaz incilādur
2799. İder pend-i ḥaḵīḵat ḵalbi rüşen
Ḥaḵīḵat her dil-i şāfa ziyādur
2800. Ḷabül iden taḵīdür ḥaḵ kelāmı
Ki ḥaḵ güftāre rāzı inḵiyāddur
2801. Naşīḫat dürr ider hem cümle nazmum
Ki her bir pendı dürr-i şāhvādur

³⁴⁴ Kelime sehven “ḫ-غ” yerine “ḫ-ح” olarak yazılmıştır.

2802. Güşâ lafzı vâzıh-ı bi-taşannu‘
Selis ü sâde-lehçe bî-cefâdur
2803. Başiretle nazar kııl hişşe-mend ol
Naşihat ‘âmili ehl-i şafâdur
2804. Benüm haddüm degüldi pendi ta‘rîf
Naşâyih vâ‘iz ü şeyhe sezâdur
2805. Nece nâşih gelüp gitdi bu kevnê
Ki ‘imli ile ‘âmil nuşahâdur
2806. Naşihat cem‘ idüp esfâr-ı bî-hadd
Ki her biri cevâhîrle sevâdur
2807. Eşer vaz‘ eylemişler bu cihâna
Eşer ‘alemde bâkî bî-fenâdur
2808. Hâkîrâ dil kütübi gözden geçirdüm
Ki zîrâ pend-i dil çeşme cilâdur
2809. Görüp gayz-künân derdüm cihânda
Olaydum bende pend cem‘ine kâdir
2810. Münacât eyledüm dergâh-ı Hâkîk‘a
Cenâb-ı Hâzret-i Hâkî zî-‘atâdur
2811. İdüp bu pende nâzım bendesin Hâkî
Dile kabzı olunca böyle şâdır
2812. Nice ilhâm olındı ise kalbe
Ki mülhem oldıgum üzre edâdur
2813. Baña yek nazm idüp lü‘lü‘-i pendi
Ki tertîb üzre dürr-i pend-hâdur
2814. İdüp Hâkî pendi hep nazm içre tecmî‘
Bu bir mecmû‘a-i hâkî güfte-hâdur
2815. Sene biñ yüz yigirmi idi târih
Ki bu nazma şürû‘um ibtidâdur
2816. Mübârek mâh-ı şavmuñ guresinde
Ki bed’ itdükde sehl iden Hüdâ’dur

88 b

2817. Olup rüze ile tab‘um küşāde
Degüldüm ben kelāmı nazma kıādir
2818. Suḥan gencīnesin fetḥ itdi Bārī
Zebānumdan bu elfāz oldı şādır
2819. İdüp hep rüz u şeb sa‘y ü taqayyüd
Ki ol eyyāmda dil bī-māsivādur
2820. Hevā-yı pend daḥı nefy itdi dilden
Biḥamdu‘l-lah³⁴⁵ ki kıalbüm bī-hevādur
2821. Şebi kıā‘im olurdum rüzı sa‘im
Ki şuglüm ketb-i pend-hā-yı nādir
2822. Meh-i Zī‘l-ḥicce‘de el-ḥamdüli‘l-lāh
Ki bu nazmum tamām u inkızādur
2823. Murādum bir eşerdür bu cihānda
Kııyās itmeñ ki kıaşdum iğtinādur
2824. Ola bir eşerüm dār-ı fenāda
Ki aḥir menzilüm dār-ı bekıādur
2825. Eşer bākī kıalır ölmez oğuldur
Olur bā‘ış du‘āya bī-fenādur
2826. Veled-i uḥrevīdür bu ḥakīre
Ki şabī-yi purem olma kıdan ‘ulādur
2827. Ḥayırıla yād olunma kıdur ümīdüm
Ki ḥayır-ḥ‘āh olanlardan recādur
2828. Bu Gülşen-i Pend‘üme nāzır olan zāt
Ğam u endüh-ı ‘ālemden cüdādur
2829. Kıırā‘at eyleyüp ‘āmil olanlar
Dili nūr-ı naşıḥatle ziyādur
2830. Eger güş eyleyüp kim aḥz iderse
Derümü şāf olur bī-māsivādur
2831. Kim olsa Gülşen-i Pend‘üme rāğib
Ki ol ‘ālemdə merğüb u revādur

³⁴⁵ Kelime “biḥmaduli‘l-lāh” olması gerekirken şair, kelimeyi vezne uydurmak için “biḥamdu‘l-lah” olarak yazmıştır.

2832. Naşîhat tâlibi her kim olursa
Olur maflübına nâ'il şafâdur
2833. Beyâz eylerse kim bu bende' -i pâki
Beyâzü'l-vech ide mahşerde Kâdir
2834. Alup kim bir nüshasın hıfz iderse
Hafîzı hafîz-ı her dü-serâdur
2835. Eger habtum³⁴⁶ taşîh³⁴⁷ eylerse bir zât
Ola şîhhatde ol merd-i bahâdır
2836. Eger kim 'aybumı mestür iderse
'Uyübın setr iden bâr-ı Hudâ'dur
2837. Küşûrum kim görüp dahl eylemezse
Ol 'ırk-ı pâk aşîl [ü] nîk-niyâdur
2838. Kimûn 'indinde maqbûl ise 'özüüm
Kîrâmü'n-nâsdan ol merd-i 'ulâdur
2839. Dise kim nâzımın mağfür ide Hâk
Anı mağfür iden ol pâdişâdur
2840. Hâşâsın 'afv ide Mevlâ dese kim
Hâşâsın bahş iden ol zî-'a'âdur
2841. Gide âhîr nefesde³⁴⁸
Diyenler mü'min-i ehl-i hebâdur
2842. Sü'âl-i Hâk ide âsân diyenüñ
Sü'âlin sehl iden ol Kibriyâ'dur
2843. Şefâ'at ide mahşerde Muhammed
Diyen merdün şefî'i Muştafa'dur³⁴⁹
2844. İde yâ Rab kulüb-ı nâsa te'sîr
Bu 'abdinden ne söz oldıysa şâdır
2845. İlâhî Gülşen-i Pendü'm cihânda
Ola maqbûl-i 'âlem hâk edâdur

89 a

³⁴⁶ Kelime sehven "h-ع" yerine "h-ج" olarak yazılmıştır.

³⁴⁷ Kelimenin aslı "taşîh" olup vezin gereği "taşîh" olarak yazılmış kanaatindeyiz.

³⁴⁸ Bu mısırânın geri kalan kısmı yazılmamıştır.

³⁴⁹ Şair burada kendi ismini tevriyeli olarak kullanmış olmalıdır.

2846. Oğındıkça ola meşhūr-ı āfāk
‘İbādından niyāzum bir du‘adur
2847. Hem ihsān ide bir Seb‘a’l-meşānī³⁵⁰
Ki fātīha du‘adan mā-‘adadur
2848. Haķīre vāşıl olduķda şevābı
Hudā ız‘āf ider za‘fı añadur
2849. Hülüşıyla du‘ā maķbūl olur hem
Kaḅul iden Kerīm ismi Hudādur
2850. Şafī bir şaf kuluñdur raḅmet eyle
‘İbādun Rāḅīm’i ey Rabb-ı Kaḅdir
2851. Bu pend-i bendeñi sen nāzım itdüñ
Dilümden emrūñ ile oldı şādır
2852. Ola raḅmetüñe bā‘iş bu nazmum
Haķīķat üzre pend-i İştifādur
- BU PEND FENN-İ TEVĀRĪHİ İMĀDUR
2853. Hītāmına nice tārīḅ-i zībā
Raķam itdüm ḅisābum bī-ḅaḅadur
2854. Olup bi’l-cümle yüz yigirmi tārīḅ
Ki tārīḅ³⁵¹ sene ile sevādur
2855. Düşüp ta‘miyeli tārīḅ-i cārī
Vü yüz on altı tārīḅ-i safādur
2856. Hīsāb itdüm tülü‘ itdükçe dilden
Ki cümle biñ kaleden oldı şādır
2857. ‘Aceb āsān getürdi luḅf-ı Bārī
Ki itmāmda ne rüz u mesādur
2858. Her ehl-i nazma bu olmaz müyesser
Bu ‘abde sehl iden luḅf-ı Hudā’dur
2859. Çekr bir tā[r]iḅe zaḅmet müverriḅ

³⁵⁰ İki defa nazil olan ve yedi āyetten ibaret bulunan Fātīha Suresi.

³⁵¹ Bu kelimedede bulunan “ḅ-ḅ” harfi sehven “ḅ-ḅ” olarak yazılmıştır.

- 89 b
- Olur ‘usretle biñ tārīhe kādīr
2860. Maḥalline münāsib lafzı düşmez
Düşerse tārīh-i ma’nā cüdādur
2861. Tevārīhūñ dūrüsti bir düşendür
Ki san‘at ile çıkmaz pür ezādur
2862. Üçi noķşān gelür yā çārı zā’id
Ki tā çār nağmeye eyler hebādur
2863. Ola yek-pāre hem ma’nā münāsib
O tārīh hūb olur medhe sezādur
2864. Bu cem‘i itmedi bir nāzım evvel
Ḥaķīre Ḥazret-i Ḥaķ’dan ‘aṭādur
2865. Sezādur iltifāta bu naşāyih
Tevārīhi daḥı³⁵² niķ pend-hādur
2866. Didüm ta‘rif içün on iki tārīh
Ki pend tārīhlerinden mā‘adādur
2867. Yüz otuz iki olur cümle tārīh
Ḥisāb u ‘add iden merd-i dehādur
2868. Ḥisābumda zuhūr iderse sehvüm
Meḥāsibden taşīhi³⁵³ irticādur
2869. Ḥaṭā vü sehveledür fi’li ‘abdūñ
Beni ta’yīb iden kişi³⁵⁴ ber-ḥaṭādur
2870. Bu nev-ṭarzı idüp ābd-i muḥaķķar
Ki ma‘zurum dilümden oldı şādır
2871. Tevārīhümde yoķ bir artuķ eksik³⁵⁵
Ne bir artuķ u ne eksik kifādur
2872. Bu bir vird oldı bu zikri varaķı
Ki birbirüñi bir tārīhe cādur

³⁵² Bu kelimedede de “ḥ-خ” harfi sehven “ḥ-ح” olarak yazılmıştır.

³⁵³ Kelimenin aslı “taşīh” olup vezin gereği “taşih” olarak yazılmıştır.

³⁵⁴ Kelimedede bulunan “ش” harfinin noktaları sehven konmamıştır.

³⁵⁵ Şâir,metinde bu beyitten itibaren tarih beyitlerini sıralamaya başlamış ve (1120-۱۱۲۰) sayısına denk gelen sözcükleri kırmızı mürekkeple yazıp altlarına da siyah mürekkeple (1120-۱۱۲۰) sayısını yazmıştır. Biz de söz konusu bu sözcükleri koyu puntolarla yazmayı uygun gördük.

2873. Gül-i şadberg-i kıtmerdi bu virdüm
İdüp sıbkat ki mîr-i gül-hâdur
2874. Kimi biñ päre bir mısrâ‘ı tarîh
Kimi biñ lafza tarîh-nevâdur
2875. Tamâm tarîh idüp lafzının ekşer
Kimi üç lafza biñ tarîh nâdur
2876. ‘Aceb ta‘miyeli itdüm ki câdan
Olur tarîh bilen hep fetħa kıadır
2877. Dil-i tarîhden ikrâz it hisâbuñ
Kıalur biñ yüz yigirmi ol revâdur
2878. Didüm pend hatmine yüz yirmi³⁵⁶ tarîh
Ki bi‘l-cümle müferraħ dil-güşâdur
2879. Çıkup bir ölmez oğul dehre pendüm
Eşerüm ola kıalur bi-fenâdur
2880. Hüdâ itdi ‘atâ pend oldu tertîb
‘İbâdına zihî Hıaķ zü-‘atâdur
2881. Dili pend ile kıldı tertîb Hıaķ
Ki kıalbi pâk iden pend-i Hüdâ’ dur
2882. İlâhî hıfz ide pendi ‘ibâduñ
Ki pendüm hıafızı olsun bahâdır
2883. Bu pendüñ gülşeninde gül-şeker hep
Mülemma‘ müşk ü ‘anber-bü tılâdur
2884. Kelâm-ı nazmı eltaf hep nağz-pend
Ki icmâl lafza keşret ğam-fezâdur
2885. Kıalıl ğüfte olur maķbül hediyye
Keşir ‘arîf dile derd ü ezâdur
2886. Sözin eblağ ki her ğüftarı efşah
Ki daħl itmek telîğ söze cefâdur

³⁵⁶ Kelime daha önce “yigirmi” olarak kullanılmasına karşın burada vezin gereği “yirmi” olarak kullanılmıştır.

2887. Vire bed-**h**üya³⁵⁷ hep **h**üsn-i **ṭ**ab'ı
Çıkar bed-**h**ulq **n**ik-**h**aşlet³⁵⁸ şafadur
2888. Diyār-ı **h**ār ider kesr pend-i dilden
Ki hem pend-i **h**aḳīkat lā-riyādur
2889. Sezādur gitse bu Gülşen behište
Ki taḥrīr berg-i güle pend-hādur
2890. Vü pend ber-tā-şüküfte gonca iken
Çıkan bu goncadan bŷy-ı vefādur
2891. Naşīhat gülşeni mālī gül-i **ṭ**yb
Gül-i **h**andānı dā'im bŷ-fezādur
2892. Güşāde gülleri pendüñ zuhŷrdan
Vü nev-gonca bulunmaz hep güşādur
2893. Bu gül-i pendden çıkardum 'ıṭr-ı şāhī
Bŷyā müşşle 'anberden 'ulādur
2894. Mu'aṭṭar ide bu dā'im dimāğūñ
Dil-i pāke dimāğa bŷ şafādur
2895. Bu zībā müntaḥab nuşḥ-ı münīri
'Amel iden dile nŷr [u] ziyādur
2896. Cihānuñ ḳalbine ḥurşīd olup pend
Ki bir gün toğmasa 'ālem dŷcādur
2897. Bu pend-i pāki maḥfŷz ide Allāh
Emānet eyledŷm ey Rabb-ı **Ḳ**ādir
2898. Ter ü tāze kelāmı berg-i güldŷr
Ki nağme ḳıl hezār-vesḡ gül revādur
2899. Cihāna nazm-ı pendı ḳılsan ītā
Ki 'ālem mŷntefi' ola sezādur
2900. Ola pend müşteriye hībe ey dil
Ki ihdā eyle nāsa zī-bāhādur
2901. Sen evvel **ṭ**ut naşīhat ile'l-ebed
Ki soñra ol bu **h**alḳa pende ḳādir

³⁵⁷ Bu kelimedede bulunan "ḥ-ح" harfi sehven "h-ح" olarak yazılmıştır.

³⁵⁸ Yine bu kelimedede de "ḥ-ح" harfi dalgınlıkla "h-ح" olarak yazılmıştır.

91 a

2902. Ki ider nākışı kāmīl naşīhat
Yetiştirür kemāle pişvādur
2903. Gedāyı kāmūrān ider naşīhat
Kim aḥz eylerse şāhib-yed recādur
2904. Naşīhatle olur merdüm ğanī kim
Nicā iġnā ‘ināsı bī-fenādur
2905. ‘Aceb hoş cübbe ‘üryān dile pend
Müferraḥ zībdür ne zer ḳabādur
2906. İder pend merd-i zamīrini münevver
Ki tazallüm olmaz ol dil rüşenādur
2907. Açar pend ḳalbini eyle ğabīnün
Heme bile ğabīye pend-hādur
2908. Naşīhatler ile merd ola ḥar-keş
Edeb ḥar-bendeyi ide bahādur
2909. Muṭahhardur veli küll-i naşīhat
Ki sa‘y ü dıḳḳatün nuşḥa sezādur
2910. Mürīd ol pendüne mürşīd ü şeyḥdür
Vü yek nuşḥı seni irşāda ḳādir
2911. İder pend aḥz iden tekml-i ‘arż
Naşīhat tutmayan bī-dil hebādur
2912. Ğamı çekmez naşīhat gūş-ı ber-dil
Nice ğam-ġīn olur pend ğamze-vādur
2913. Nuşḥ aşla ḳomaz ğamnākda hemmi
Ki ne ğam ḳor ki ne ğulli gūşādur
2914. Dilün hem zevḳ ider pend ḥürremüñdür
Ki ğuşsa ğamla hem senden cüdādur
2915. Olur pend ile dil maḥtüm sivādan
Vü dil ḥıffet bulur bī-mā-sivādur
2916. Ne ḥaste³⁵⁹ dilleri tīmār ider pend

³⁵⁹ Bu kelimedede bulunan “ḥ-ع” harfi sehven “ḥ-ج” olarak yazılmıştır.

91 b

- Ki her derde devā kevne şifādur
2917. Gider pend ile dilden cümle emrāz
Bu pend hāzıķ tabīb veyā devādur
2918. Dile mağlūb ola bī-pend olanlar
Vü gālib ola dile pende ķadır
2919. Naşihatle olur bil merd cebānlar
Hep ‘ālī-baḥş olurlar hem bahādur
2920. Cemī‘-i vā‘izūn şemşīridür pend
Tutarlar zer ‘ilāfda zī-bāhādur
2921. Naşihat ise bir merdüñ hisseti
Der-i kāmı anuñ her dem güşādur
2922. Diler naķş eyler ise dile pendi
Olur ol merd keremle mişl-nādur
2923. Dili itmez ḥurāşīde naşihat
Dilūñ pend şūḫīdur şüret-zevādur
2924. Temekkün eylemez gāfilde bir pend
Karār itmez mu‘arızda cüdādur
2925. [Ne]tīce ḥandān olur dağda gül pend
Vü dāğ-ı dilde pend virdi hebādur
2926. Hüner te’şīrde pendi ķalb-i nāsa
Dil ü ‘ālem ser-ā-ser pür hevādur
2927. Ola zāhriyye levḥ-i dilde pendüm
Ki bürhān ile taķrīze serādur
2928. Tevārīḥūñ nuşḥ ḥatminūñ itmām
İdüp olduñ Şafī taşnīfe ķadır
2929. Bahādırılık³⁶⁰ idüp ķadrūñce olduñ
Suḥan-sencīdelikte mişli nādur
2930. Cenāb-ı Ḥāzret-i Ḥaķ kıldı güyā
Suḥan-verlik³⁶¹ saña Ḥaķ’dan ‘aṭādur

³⁶⁰ Yazmada kelimenin sonunda bulunan “-ķ-”, sehven “-k-” olarak yazılmıştır.

³⁶¹ Bu sözcükte geçen “r” harfi sehven iki defa yazılmıştır.

2931. Lisānuñ hıfz ide Mevlā ḥaṭādan
Ki bir güftār-ı bed olmaya şādır
2932. Bir Gülşen-i Pend'üm ola tuḥfe kevne
Güli şolmaz müferraḥ dil-küşādur
2933. Gine 'özüme zā'il ola yā Rab
Bilür cürmin bu 'abdüñ pürḥaṭādur

RUBĀ'İYYĀT-I PEND-İ İŞTİFĀDUR

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilün Fa'
— — • / • — — • / • — — — / —

1

Naẓm itdi Şafī pendî rızāu'llāh
Virdi kereminden dile şīr va'llāh
Kim kâdir olur virse Mevlā kuvvet
Lā ḥavle velā kuvvete illā bi'llāh

2

Pend itdi gül pendesi divi bende
Dil virdi bu tertib-i nıẓām-ı pende
Maḳbül-i enām eyle ilāhî güftem
Güftārum ile kıılma beni şermende

3

Bu Gülşen-i Pend'üm güli ḥandān olsun
Bir künde olan pendî gümān olsun
Murğ-ı dile evrāḳı ..... olsun
Ta'līm ideni māluñ 'irfān olsun

92 a

4

Berg-i güli bu Gülşen-i Pend'ün büyā
Bülbüllerinün nağmesi pendî güyā
Ḥoş-bü gül-i cennet gibi verdi taze
Bu ṭıyby 'aceb var mı cihānda cüyā

5

Bu Gülşen-i Pend'ün güli 'anber-būdur
Ḳalbi ḳalem-i zerle muḥarrer hūdur
Her bir varaḳı menba'-ı āb-ı ḥāmeñ
Dil-teşneyi seyr eyle gül-ābı cūdur

6

Gel Gülşen-i Pend'ün gülini şemm eyle

Endüh-ı dilüñ zā'ıldür derhem eyle
Büy-ı gül-i pend ile şāmuñ pāk it
Çalbünde olan zaḥmuña merhem eyle

7
Bu Gülşen-i Pend'ün güli her dem tāze
Biñ demde hezārānı çıkar şehnāze
Evrāk-ı güli katmerdi rengin ma'nā
Dil bülbüli itmekde hezār āgāze

8
Kim Gülşen-i pendüm ile oldı 'āmil
Ol zātuñ ola 'aql-ı ma'ādı kāmil
Mir'at-ı dili şāf ider āyine mişāl
Hem sırr-ı Hāḳḳ'a bağla rüyı ḥāmil

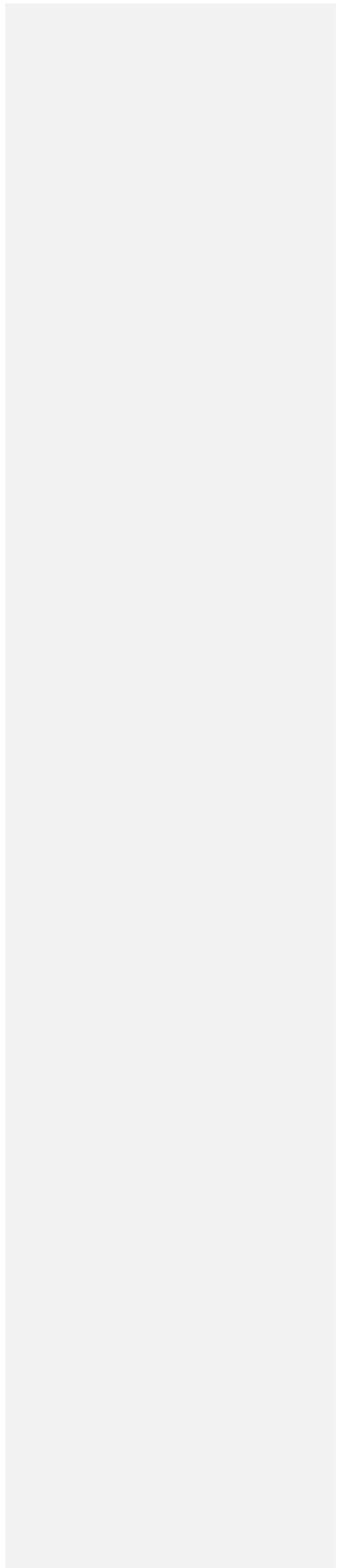
92 b

9
Ol tıyb-ı gül-i Gülşen-i Pend-i pāki
Mesrūr ider 'ıttı ile her ğam-nāki
Mess-i dili tedbīr ile altun eyler
Messi degül iksīr-i zer eyler ḥāki

10
Yā Rab oldı Gülşen-i Pend'üm merğüb
Rağbet bula 'ālemde mişāl-i maḥbüb
Setr eyle 'uyūbum kerem ü luṭfuñla
İtme dü-cihān içre bu 'abdın ma'yūb

TEMMET

Ceffe kalemü'l-faḳīr ü bi-yedihi raḳamü'l-ḥaḳīr 'an-terḳīmü'n-
nüshatü'l-ḥaṭīr Es-seyyid Hüseyin Hādī Reşādī
min şākirdān-ı mekteb-i rüşdiyye-i İslimye. Be-muḥāsebeci Ḥalīl
Efendi-zāde El-Tekfūrāğ li-seneti şemāne
ve şemānīn ve mi'eteyn ve elf
min hicreti (H.1288) men lehu'l-'izzü
ve's-se'ādetü
ve'ş-şeref

D. SÖZLÜK

A

abdâl: Derviş, ermiş, kalender. Kendini Allah'a adamış. Ona teslim olmuş, bu yolda çile çekmiş kimse.
abık: Sebepsiz olarak sahibi yanından kaçan köle.* Civa.
acüz: Çok yaşlı, kocamış.
a'ver: Tek gözlü. Bir gözü kör. Yek-çeşm.
adem: Yokluk, olmama, bulunmama. Fakirlik. Vücudun zıddı.
adū: Düşman, hasım.
afādūr: Yazmada beytin karşısında kırmızı kalemlerle 'afâ kelimesinin anlamı olan "toprak" sözcüğü yazılmıştır.
âferîde: Yaratılmış, mahluk.
âfi: Affeden, bağışlayan. Affedilmiş, bağışlanmış. Yalvaran.
afif: Temiz. Güzel. Nezih. İffetli ve namuslu olan. Haramdan sakınan. * Müstakim.
afyon: Haşhaş sütünün birikmesinden ibaret bir uyuşturucu madde.
ağbiyâ: Ahmaklar, gabiler.
agreb: En garib, çok tuha
âğuş: Kucak. Sığınılan yer.
âhen: Demir. * Mc: Sert. Zincir. Kılıç.
Ağmer: Kırmızı.
ağyed: Hz. Peygamberin (A.S.M.) Tevrat'taki bir ismidir.
ağbağ: En çirkin, en fena, en kötü, en yakışsız.
Âkîb: Kendisinden sonra peygamber gelmeyen Hz. Hâtem-ül Enbiyâ Peygamberimiz Resul-ü Ekrem (A.S.M.)
ağtâr-ı arzı: Her tara Yer kürenin dört bucağı. Toprağın her yeri.
ağvâl: Sözler, kaviller.
âl-i 'abâ: Hz. Peygamberin (A.S.M.) kendisi ile beraber, kızı Hz. Fâtma Validemiz, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den (R.A.) müteşekkil hey'et. "Hamse-i âl-i abâ" da denir. Hz. Peygamber'in (A.S.M.) giydiği abâsını mezkur sahabe-i güzün hazeratının üzerine örterek hususi dua ettiğinden bu isimle anılmaları meşhurdur.
anâ: Sıkıntı, zahmet, eziyet, zorluk.
'anber: Güzel koku. Adabalığı ve kaşalot denilen büyük balıkların barsaklarında teşekkül eden güzel kokulu madde.
a'mâ: Kör. Gözü görmeyen. Manevi körlük, cahillik, bilgisizlik.
âmiz: Karışık, karışmış. (Bileşik sözcük yapar.)
araç: Ter *Rakı
âriyet: Pâk, pislikten uzak.

arş u kürsî: Kürsü, taht, yüce makam. En yüksek gök. Allahın kudret ve saltanatının tecelli yeri.
arş-ı berîn: Arş-ı âlâ. Göğün en yüksek tabakası.
arūs: Süslenmiş gelin
āsā: Gibi, benzer
āsān : Kolay. Suhuletli. Yesir.
āsib: Musibet, belâ, âfet, felâket.* Çarpışma.
'asîr : Özsu. * Bir maddenin sıkılmış suyu. Suyu alınmak için sıkılmış şey.
āsîyâ: Su değirmeni.
āşûb: Karıştırıcı, karıştıran mânalarına gelir ve birleşik kelimeler yapılır.
āşûfte:Sevgiden kendinden geçen. Çıldırircasına seven. * İffetsiz kadın.
atâ: Verme. Bağışlama. Bahşış. Lütu İhsan.
ateb: çok çalışıp, sıkıntı çekme.
'avâmu'n-nâsı: Halktan ilmi irfanı kıt olan kimse.
'avâriz: Arızalar. Sonradan olan noksanlıklar.
*Girinti çıkıntı, noksanlık. *Mânialar. Engeller.
*Fevkalâde hallerde ve bilhassa harp sebebi ile geçici olarak alınan vergi.
avvâd: İki kide bir geri dönen , çok dönen.
ağhar: En zâhir. En açık. Besbelli. Bedihi olan, rüşen.
azl: Bir şeyi yerinden veya guruhundan veya işinden ayırmak. Birisini işinden veya makamından ayırmak.naşba
âzürde: Azar görmüş, incinmiş, gücenmiş. Kalbi kırılmış, üzülmüş.

B

bâde: şarap, içki. Kadeh.
bâlâter: Pek yüksek, daha yüksek.
bârân: Yağmur
başîr: Basiret sâhibi ve anlayışlı olan. Hakikatları anlayan.
bâşın: İç, dâhili. Gizli. İcyüz. Sır, esrar. Künh ve zâtı itibarı ile gizli.
bağî: Ağır hareketli. Ağır. Yavaştan.
bây ü gedâ: zengin ve fakir.
bâz : Doğan. Yırtıcı kuş. Av kuşu. Açık. Ayırma. Temyiz etme. İniş.
becâ: Yerinde. Yerine. Uygun. Münâsib.
beççe-gân: Çocuklar, yavrular.
bed-nâm : Kötü tanınmış, adı kötüye çıkmış olan.
belîğ: Belâgatli kimse. Meramını tamamen, noksanz ve güzel sözlerle anlatmağa muktedir olan.
beng: Bir bitki ve tohumu ki, afyon gibi uyuşturan, keyf verici olarak da kullanılan bir madde. Esrar.

berdüş: Omuzda, omuz üzerinde.
 berrân: Kesen, kesici, keskin.
 berş: Afyon şurubu, keten yaprağı ile yapılan bir nevi sarhoş edici macun.
 berzah: İki âlemin arası. Kabir. Dünya ile âhîret arası. Perde. Sıkıntılı yer. İki yer arasındaki geçit. Ölen insanların ruhları kıyamete kadar berzah âleminde bulunurlar. Berzah büyük ve mânevi bir âlemdir. Dindar olup cennetlik olanlar, berzah âleminde sevdikleri kimselerle ve iyi insanlarla görüşürler ve çok zevkli yaşarlar. Kıyamet kopunca Allah bütün ruhları haşır meydanında cesetleri ile diriltip toplayacaktır.
 Beşîr: Müjdeli haber veren. Müjde getiren. Güler yüzlü. Hub. Cemil. * Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (A.S.M.) bir vasfı.
 bevva: Hindistan cevizi.
 bey' : Satmak.
 beyne'n-nâs: İnsanlar arası.
 bezâ: Konuşmada açık saçıklık. *Hayasızlık, utanmazlık.
 bezle-bâz: Şakacı, lâtifeci.lağâ:
 bezm-i hâss: Hususi meclis.
 bî-çün: Emsalsiz, eşsiz, ortaksız, benzersiz.
 bî-ibâ: Tiksinmemek, iğrenmemek.
 bî-nikâ Yazmada kelimenin geçtiği beytin karşısında kırmızı kalemle bî-nikâ kelimesinin anlamı olan "pâk değül" sözcüğü yazılmıştır.
 bîr: Temizlik. * Gunahtan çekinmek. Takvâ. İn'âm ve ihsan etme. * Amel-i sâlih, iyi amel.
 bîşe: Orman, meşelik.
 bî-şümâr: Hesapsız, sayısız.
 bu'd: Uzaklık
 būriyâ: Hasır.
 Būselik: Bir musikî makamı.
 būnyâd : Temel, esas. Yapı, binâ.
 Būzürg: Bir musikî makamı.

C - Ç
 cānib: Yön, taraf
 cār: Çeken, sürükleyen. *Komşu. *Medet eden, yardımcı.
 cārî: Akan, akıcı. * Geçmekte olan.
 cebān: Korkak, ürkek.
 ceffār: Cifirci. Cifir yapan kimse.
 cehr: Görünmek, zâhir olmak. Açıkta ve yüksek sesle olan söylemek veya okumak.
 cehrî: Aleni ve yüksek sesle vâki olan şey.güş-
 Celî: Parlak, açık, âşikâr, meydanda. * Kur'an harfleri ile yazılan bir çeşit yazı.
 cevāsîsü'l-'uyüb: Gizli şeyleri araştıranlar.Gizlilikleri öğrenip bilenler.
 cibillî: Cibilliyet. Yaratılıştan olan. Asıl maya, huy, tabiat, tıynet.
 cilve-ger: Cilve ve naz eden. Cilveli. Tecelli eden.

cizye : Vergi. Haraç. Müslümanların fethettikleri yerlerde, müslüman olmayanlardan alınan ve devlet teminatı altında bulunmanın karşılığı olan vergi.
 cūb-ı sıhr: Sihirli çubuk
 cū' : Açlık.
 cūd: Cömertlik. Sahilik. Eli açık olmak. Muhtaçların vaziyetlerini, durumlarını bildirmeğe meydan vermeksizin lütuf ve ihsanda bulunma hâleti.
 cur'a: Tek yudum. Bir içimlik. Bir yudumluk.
 cūy : Nehir, akarsu, ırmak, dere, çay.
 cūn-bān: Kıvıldanan, kıvıldatan, sallanan, oynayan, oynatan, hareket eden.
 Cūnd: Er, asker. Ordu. Bir kimsenin yardımcıları. * Şehir.
 cūrm: Kabahat, kusur. Hatâ. İsyân. Günah. Kanun hilâfına hareket.
 çābūk: Çabuk, seri, aceleli, hızlı, tez, hafi çakşır: İnce kumaştan yapılan uzun bir çeşit şalvar.
 çalaç: Yerinde durmayan, çabuk, oynak. Dâima çalışan. Her bir hareketi çabuk olan.
 çarḥ: Felek, gök, sema. Ok yayı. Elbisede yaka. Devreden, dönen. Çakır doğan. Talih.
 çārub: Süpürge
 çerā: Niçin, niye böyle? Mer'a. Otlak.
 çerāğ: Işık. kandil. Lâmba. Mum. * Kutlu, mutlu. *Otlak. Mer'a. *Otlama. * Talebe.
 çeşide: Tadmış. Tadılmış olan.
 çetr: Gece. * Gölgelek, çadır, şemsiye.
 çevgān: Cirit oyunlarında atlıların birbirlerine attıkları değnek. * Baston, ucu eğri değnek.
 çihil rūz: Kırk gün
 çūb: Ağaç değnek, sopa. * Çöp.

D
 dād: Adâlet. Hak, doğruluk. * İnsa
 daḥl: Ayıp, töhmet.
 dām: Tuzak. ağ, hile.
 dānā: Bilgili, bilen, malûmatlı, âlim.pîşe
 Dāniş: Bilgi, ilim. Biliş.
 dāver: Cenab-ı Hakk'ın (C.C.) bir ismidir. *Âdil, insafı ve doğru olan hükümdar, vezir veya hâkim.
 de'b: Bir işde devam ve iltizamla emek çekip çalışmak. * Adet, usul, tarz, kaide.
 debîr: Müsteşar. Kâtib, yazıcı.
 de'āvî: Dâvalar, mes'eleler.
 dehen: Ağız.
 dervāze: Kapı. Şehir. Şehir kapısı, kale kapısı.
 devvār: Durmayıp dönen, devreden. Devredip gezen.
 dıraḥt: Ağaç. Şecer.
 dırāz: Uzun.
 dihkānî: gülünç.

dîk̄ : Darlık, sıkıntı. Gam. Kalbe sıkıntı veren.
dîlîr: Bahadır, cesur, cesaretli, yiğit, yürekli.
dîrem: Eskiden kullanılan bir ağırlık ölçüsü.
Şimdiki üç gram ağırlık. Okka denen eski
ağırlık ölçüsünün (1/400) kadarıdır.
dūd: Duman, sis. Tütün.
dūlāb: Dönen, dönücü
dūr: Uzak
dū: İki. 2
dūcā: Zulmet, karanlık.
dūhn: Ot, yemiş veya çiçekten çıkarılan yağ.
dūr-r-i ezher : Pek beyaz ve parlak inci.
dūrūḡ: Yalan, Doğru olmayan söz
dū-serā: İki dünya
dūtā: İki büklüm.
dūvel: Devletler
dūyūn: Borçlar.
dbkem: Dilsiz. Konuşamıyan.

E - F - G

ebleh: Ahmak. Bön. Budala.
ebter: Eksik, tamamlanmamış.
ebvāb: Kapılar
echel: Çok cāhil. Çok bilgisiz. En cāhil.
ecmel: Çok güzel, en yakışıklı. Daha güzel.
edvā: İletler, hastalıklar.
ef'î: Engerek yılanı. *Fena huylu, tabiatı kötü
olan adam.
efđal: Daha faziletli, daha lâyıık, daha iyi.
efşāh: Daha fasih. En fasih. Pek çok güzel ifade.
Ehass: Daha hususi, daha yakın, daha hālis.
Hususi. Ziyade hās.
ekl u şūrb: Yeme içme.
elvāh: Levhalar. Tablolar.
emîn: Kalbinde korku ve endişesi olmayıp
rahatta olan. Korkusuz. Kendisinden
enām: Halk. Bütün mahlukat.
enbāz: Ortak, şerik, eş.
encām: Son, nihayet, netice.
engüş-t-nümā: Parmakla gösterilen.
enhār: Nehirler
erba'a: Dört
erzānî: Ucuzluk.*Lâyıklık, liyakat, münasiblik,
muvafakat, uygunluk.
esālîf: Eskiden olanlar. Evvelce bulunmuş
olanlar.
esāmî: isimler.
esb: At, beygir, feres.
eşîrrā: Çok şerliler. Çok kötü insanlar. Çok şerli
mahlukatlar.
evsaṭ: Ortada olmak. Vasatta olan. Orta. Orta
hālli.
ezîne: Söz dinlemek. * İşitmek.
fasd: Kan alma, hacamet. * Damar kesmek.
Faşşād: Kan alıcı, kan alan. * Cerrah.
Ferāmūş: Unutma, hatırdan çıkarma.

ferdā: Yarın. Bugünden sonraki gün.
Arabça'da: Bir olarak. Tek olarak.
fersūde-rū: Eskimiş, yıpranmış yüz.
ferzān: İlim ve hikmet.
fesḥ: Bozmak. Hükümsüz bırakmak. Kaldırmak.
Zayıf olmak. Bilmemek. Cehil.
fetā: Genç. Delikanlı. * Cömert.
fevvāre: Fıskıye, su fışkırtan şey.bazmen:
ficā: Birdenbire, ansızın.
fülül: Karabiber.
ğadır: Gadreden, fenalık eden, zulmeden,
hıyanet eden.
ğadiyye: Tan ağarmasıyla güneş doğması arası,
sabahın erken saatleri.
ğadr:Hâinlik,vefâsızlık, merhametsizlik.
Muâmelede aldatmak.
gāhi: Arasıra, zaman zaman.
ğalîzu'l-ğalb: Kalp çirkinliği.
ğamḥ'ār: Gam ile yıkılmış.
ğaniyy: Zengin, kimseye muhtaç olmayan,
elindekinden fazla istemiyen.
ğarḳ: Batmak, suda boğulmak.
ğavvāş: Çok gayretli. Çalışkan. * Suyu dalan. *
İnci arayan dalgıç.
ğayb: Gizli olan. Görünmeyen. Belirsiz.
ğayyā:Cehennemden beşinci tabakasının-
daki çok korkunç bir kuyunun adı. İçine düşenin kolay
kolay kurtulamıyacağı korkunç yer.
gedā: Fakir. Kimsesiz. Dilenci.
gehî: Ara sıra. Bazen.
gehvāre: Beşik
gencine: Define, hazine. Gömülü hazine
gencūr: Hazine muhafızı, hazinedar.
gerdiş: Dönme, dönüş. Çevrilme, dolaşma.
gerdūn: Dünyā, felek. * Dönen, dönücü,
devreden, çevrilen.
germ: Sıcak. Kızgın. Çabuk öfkelenen.
geşt: Seyretme, dolaşma, gezme, tenezzüh. *
Geçme.
ğill u gışş: Aklın muhtelif fikirler üzerinde
kararsızlığı. Gönül darlığı. Kin ve hile. Hıyanet
ve adavet.
ğınā: Zenginlik. Yeterlik. Tok gözlülük. Bir
kimseye dostluğunda devamlı olmak. *Bıkma,
usanç. * Şarkı söylemek. Teganni etmek.
ğüre: Gaflet. Boş bir şeye aldanan. * Tevbeyi
sonraya bırakıp, aldanan. Övünen, gururlu.
Gāfil. İşe yaramaz.
ğışā: Örtü, perde. Zar. Deri. Kabuk. Üst tabaka.
Zar Mahfaza.
ğitā: Örtü. Örtünecek şey. Perde.
ğubār: Toprak, toz.
ğulām: Genç, delikanlı. Bıyığı henüz bitmemiş
genç. * Esir, hizmetçi, köle.
ğumūm : Tasalar, kederler, dertler, kaygılar,
hüzünler.

gün-â-gün: Günden güne.
güş: Kulak. İştirmek.
güşiş: Çabalama, uğraşma, çalışma.
güşvâr: Küpe, kadınların kulaklarına taktıkları mücevher.
güftâr: Sözler, lâkırdılar.
gülgün : Pembe, açık kırmızı. Gül renkli.
gülhan : Hamam ocağı. Hamamda su ısıtmak için ateş yakılan yer.
gümgeşte: Kaybolmuş, yitirilmiş.
güng: Dilsiz.
güstahâne: Arsız, edepsiz ve saygısızca.
güşâ: Açıcı, açan mânâsına gelir ve birleşik kelimeler yapılır.
güvâ : şahit, delil.
güvâ: şahit, delil.
güvâh: Şahit. Gören. Bilen. Tanıyan.
güzeşte: Geçen. Geçmiş. Geçmiş olan.

H

h'âb: Uyku, rüya
hâ'ib: Mahrum. Ümitsiz. Kederli. Me'yus.
hâ'if: Korkan. Korkmuş olan.
hâ'il: Perde. Mânia. İki şey arasını ayıran.
habl: İp. Urgan. Halat.
habs-i medid: Devamlı, çok uzun süren hapis.
hacâmet: Vücudun bir tarafından kan aldırma.
hâcet: İhtiyaç, lüzum, muhtaçlık.
haffâf: Ayakkabı, terlik vb. gibi şeyler yapan ve satan. Kava
hâfız : Kur'an-ı Kerim'i tamamen ezbere okuyan. Kur'an-ı Kerim'in mânâsı ile beraber her şeyini yaşamaya ve muhafazaya çalışan.
hâfiyy: Gizli
Hâfiz : Esirgeyen. Koruyan. Muhafaza eden. Muhafız.
Hâfir: Kazmak ve çukur etmek.
Hâkister: Kül, ateş külü.
hakke: kaşını
hâlim: Yumuşak huylu. Hoş muamele yapan.
hall : Çözme. Çözülme. Karışık bir mes'elenin içinden çıkma.
hâmid: Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena eden. Allah'a şükreden. * Hz. Peygamber'in (A.S.M.) isimlerindedir.
hamûl: Sabırlı, metanetli, tahammüllü, dayanıklı kimse.
hamyâze: Esnek, elâstik, esneme. * Kötü hareket, fenâ iş.
handâk: Lağam, pis suların atıldığı oluk.
handân: Gülen, gülücü, mesrur.
haridâr: Satın alıcı, satın alan.
harq: Yakmak. Yanmak. Yangın.
harr: Hararet, sıcaklık. Sıcak.
hasîb: Cömert kimse. Hayır sahibi ve eli açık adam.

Hâşimî: Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (A.S.M.) kabilesinden, O'nun sülâlesinden gelen.
Hâşir: Haşreden, toplayan. Cem'eden. * Hz. Peygamber'in (A.S.M.) bir ismi.
haşyet: Korku ve dehşet.
hâtem : Mühür. Üzerinde yazı olan ve mühür yerine kullanılan yüzük. * Son. En son.
havaş: Çukur ve kısık gözlü olmak.
hâyîde: Çiğnenmiş. * Ağızdan ağıza dolaşmış, bayat söz.
hayrû'l-verâ: Halkın hayırlısı. Mahlukatın en hayırlısı olan Hz. Muhammed (A.S.M.)
hâzîk: Mehâretli, işinin ehli, mütehassıs.
hedâ: Sakin olmak.
heft: Yedi sayısı.
heftâd: Yetmiş. 70
hemîşe: Dâima. Her zaman.
hemm: Gam, keder, tasa, hüzn.
hemvâre: Her zaman, dâima.
herc ü merc: Darmadağınık. Karmakarışık. Allak bullak.
hesti: Varlık. Var olma. Mevcudiyet.
hevâmm : Böcekler, haşereler. Pire, tahta kurusu, bit, örümcek, yılan gibi, kışın gizlenip yazın meydana çıkan, insan ve hayvanın vücudundan beslenerek yaşayan, insana zararı dokunan küçük canlılar.
hevâyî/heyâ'î: Ciddi şeylerle alâkasız. Nefsine düşkün. Nefsine ve şehvetine mağlup.
hezâr: Bin. (1000) Pek çok. Bülbül.
hezl: Ciddi olmayan söz. Saçma, uydurma, yalan konuşmak. *Edb: Meşhur bir manzumeye lâtife tarzından nazım yapmak. Bu tarzda yapılan nazım.
hezzâl: Ciddi olmayan söz söyleyen. Saçma, uydurma, yalan konuşan. Bu tarzda yapılan nazıma da hezl denir.
hınâ: Kına
hınça: Buğda
hırâş: Tırmalayan, kazıyan anlamıyla bileşik sıfatlar yapar. Dil-hırâş: Gönlü tırmalayan, inciten. Samia-hırâş: Kulak tırmalayıcı.
hışâ: çakıl taşları.
hışn-ı trâ: Yüksek duvar.
hicâ: Hicivler.
Hicâz :Bir musikî makamı.
Hicâzî: Hicaza mensub
hirâs: Korku. Şaşırıp bozulmak, ürküp çekinmek.
hisset: Cimrilik. Bahillik. Tamahkârlık.
hud'a : Hile, oyun. Aldatma. Düzen. Mekir. * Bir kere aldanmak. * Herkese aldanan. Safdil.
hufte: Yatmış, uyumuş.
huşne: Şırınga. * Şırınga edilen ilaç.
hulq-ı leyin: Yumuşak huylu

hulûl: Girme. Dâhil olma. İçine gizlice giriş. * Birinin veya birkaç kimsenin sevgi veya itimadını kazanmak, içlerine onlardan görünüp girmek. * Halletmek. * Vuku' bulmak. Zuhur etmek. * Gelip çatmak. * Bir menzile inmek. * Kim: Bazı akıcı cisimlerin vücut mesâmâtından kolaylıkla geçebilmesi ve bu esâsa dayanan kimya tahlil usulü.

hurremî: Mesruriyet, sevinç, sürurlu ve sevinçli olma.

huşk: Kuru

hüş-mend: Akıllı, akli başında.

huşû': Alçak gönüllülük. Hayâ etmek ve mütevazi olmak. Korku ile karışık sevgiden gelen edebli bir hâl. Yüksek ve heybetli bir huzurda duyulan alçak gönüllülük. Sükun ve tezellül

huşûnet: Kabalık, sertlik, inatçılık.

huzû': Mahviyet ve tevazu hali, alçak gönüllü olmak. Allah'ın azametini, celal ve cemalini, büyüklüğünü tahattur ve tefekkürden hâsıl olan, insandaki huzur ve huşu' hâli.

hüsâm: Keskin kılıç.

Hüseynî : Bir musikî makamı.

hüşyâr: Uyanık, akıllı, zeki. Ayık. Uslu.

I - İ

ışgâ: Söylenilen bir sözü dinleyip kabul etme ve yapma. Söylenilen bir sözü kulak verip dinleme. Meyl etmek. Eksiltmek.

ırâ: Karakter, seciye.

ırâk: Bir musikî makamı.

ırşân: Susuz, susuz kalmış.

ırır-pâş: Hoş ve güzel koku saçan, dağıtan.

ibrâm : Israrla rica etmek. Usandırıncaya kadar üzerine düşmek.

ibtigâ: Maksad, gaye. Taleb, arzu, istek.

ibtilâ : Belâya uğramak. Musibete düşmek. İyi veya kötü şeye düşkünlük, tiryakilik.

i'râb: Düzgün konuşmak ve hakikatı açıklamak. *Gr: Kelime ve fiillerin sonunda bulunan harf veya hareketlerin değişmesi ve bu değişikliği ve sebeplerini öğreten ilim.

ictimâ: Seçmek. İhtiyar ve intihâb etmek. Seçkin bir şeyi almak. * Tahsildarın para ve vergi toplaması.

i'tidâ: Sesini yükseltmek.

İ'tidâ: Zulmetmek. * Haddinden geçmek.

İctinâ: Yazmada bu sözcüğün karşısına kelimenin anlamı olarak " bir yere cem itmek" sözcükleri yazılmıştır.

ictimâb : Çekinmek. Sakınmak. Uzak olmak.

İctirâ: Cesaret etme, cür'et etme, yeltenme, atılma.

i'tivâ: Bükme, bükülme.

İğtilâ: Hızlı ve sür'atli yürüme. Çabuk yürüme.

İgvâ: Ayartmak. Azdırmak. Baştan çıkarmak.

Îhâ: Sevketme, gönderme.

İhtidâ: Hidayete ermek. Delâlet ve irşadı kabul edip doğru yola girmek.

İhtifâ: Gizlenme. Saklanma.

İhtikân: Kan toplanması. Bir uzva kan birikmesi sebebi ile oranın şişip kabarması. *Şırınga kullanma.

ihtirâ': Evvelce keşfolunmamış, bilinmeyen bir şeyi keşfetmek. İcad etmek. * Edb: Hiç kimse tarafından kullanılmamış tabirler ve mazmunlar kullanma.

İhvân: Kardeşler.

İkâd: Ateş yakma, tutuşturma.

İktifâ: Fazla istemeyiş. Yeter bulmak. Kâfi görmek. Var olanı yeter saymak.

iltivâ: Burulmak. Kıvrılmak, bükülmek. Sarılıp birbirine dolaşmak. * Dalgalanma.

İmtinâ: Feragat edip geri durma.

inâ : Geciktirme, alıkoyma, zayıf düşürme.

İnâbet: Günahları terk ile Hakka dönüş. Hakka tâbi bir mürşide bağlanmak

İnhiyâ: Yasak etmek. Menetmek.

İnkizâ: Sonu gelip bitme. Tamam olma. Mühleti sona erme.

İntifâ: Fayda te'min etmek. Menfaatlanmak.

İntihâ: Son, nihayet, uç.

İntikâ: Bir şeyi seçme, ayırdetme.

intişâ: Neşet etme, gelişme, yetişme, neşv ü nemâ bulma.

İntivâ: Dürülmek ve cem' olmak. Bükülmek ve katlamış sarılmak.

irâs: Sebeb olmak, vermek. Vâris kılmak, miras bırakmak, miras yemek. * Gerekmek.

irtikâ: Güvenme, dayanma.

İrtişâ: Rüşvetçilik. Rüşvet almak.

irtizâ: Rızılı olma, rıza gösterme, uygun ve münasib bulma. Kabul etme. * Beğenme, seçmek

İşkât: Düşürmek. Düşürülmek. Aşağı atmak. Hükümsüz bırakmak.

İşmid: Bir sürme çeşidi.

işna 'aşar: on iki sayısını

isti'âze: "Euzü besmele" okuyarak Allah'a sığınmak.

istikâya: Su isteme. İçmek için su alma. *Kendini zorlayarak ve sun'i olarak kusma.

'iş : Yaşayış. Yaşamak. Zevk u safa sürmek. Hayata medar olan ve geçinilen şeyler. *Ekmek. Gıda.

'izâm: Kemikler.

J - K - L

Jâjhâ: Saçma sapan söyleyen. Mânâsız ve boş konuşan.

kabâ : Üste giyilen elbise. Kaftan, cübbe.

kadîm: Eski

kalâ: Buğz, adâvet.

kān: Bir şeyin menbaı. Kuyu. Kaynak. Mâden ocağı. Bir keyfiyetin. (niteliğin) bol olarak bulunduğu kimse.

ķande: Nerede?

karin: Yakın. Hısım. Akraba.

karirü'l-'ayn: Memnun, mesrur, gözü aydın.

ķarüre: Göz bebeği. Gözün siyah kısmı. * Şişe.

kāsıd: Kesat olan, eksik olan, verimsiz olan.

kāsıl: Tembellik eden, üşenen, uyuşukluk gösteren.

ķaşr: Köşk. Yüksek ve ferah bina. Taştan veya kârgir küçük saray.

ķāvā'id: Kaideler. Dil öğreten bir kitaptaki kaideler. Arab lisanındaki kaidelerin dercedildiği gramer kitabı.

ķavî: Sağlam, metin, zorlu, kuvvetli, güçlü.

keç: doğru ollmayanü, eğri

kefā: Sıkıntı, meşakkat, mihnet. Yazmada kelimenin geçtiği beytin karşısında kefā kelimesinin anlamı olan "Haķır u bî-rağbet" sözcüğü yazılmıştır.

kefāf-ı nefis: Bir kimsenin ölmeyecek kadar olan nafakası.

kefe: Terazinin bir gözü.

kej : Çarpık, eğri. Kumral. Tüylü keçi.

kemyāb: Az bulunan. Nâdir. Bulunmayacak kadar az olan.

Kezın: Kızgınlığı yenme. Öfke ve hiddeti meydana çıkarmama. *Men'etmek, engel olmak. * Hapsetmek.

ķıbtî: Kıbt soyundan olan. Çingene. * Çingene ile alâkalı.

ķınā: Süngüler.

ķırā: Konaklık etmek. * İhsan etmek.

ķırtās: Kâğıt. Kâğıt tabakası, sahife. * Kâğıtçı.

ķifā: Bir parça veya iki bez (ki birbirine dikip çadır eteğini yaparlar.) Eşitlik, beraberlik, müsāvāt, yeterlilik.

ķilāb: Köpekler

ķizb: Yalan.

korkulmayan. Kendine inanılan. İtimat edilen. İnanan, güvenen. Çok iyi bilen, şüphe etmeyen.

ķūçek : Bir musikî makamı.

ķufl: Kilit, sürgü.

ķuĥl: Göz ilacı. Göze çekilen sürme.

ķurā: Karyeler, köyler, kasabalar.

ķurb: Yakınlık

ķūsā: (Kusvā'dan bozma) Yazmada sözcüğünün anlamı derkenarda "ba'id" olarak verilmiştir. Son sınırdır. Erişilecek olan en son nokta.

ķünā: Arāzi. Tarla. Etrafı çevrilerek ekilen yer. Yazmada beytin karşısında kırmızı kalemle ķünā kelimesinin anlamı olan " ķatılık" sözcüğü yazılmıştır.

ķünān: "Ederek, yaparak, eden, yapan" manalarına gelerek kelimelere eklenir. Meselā: (Hande-ķünān: Gülerek)

künc: Köşe. Bucak. Bodrum.

Küşāde: Açık. Açılmış. Ferahlı.

lā yefhem: anlamıyan.

lağv: Faydasız çirkin söz.

lahm: Et. Her şeyin içi ve üzeri.

lāne: Yuva, ev.

lāne: Yuva, ev.

le'im: Alçak, deni, rezil, zelil, levm edilen.

Cimri. * Mayası bozuk ve kötü.

leālî': İnciler. Lü'lüler.

lefā: Vurmak. * Soymak.

Lem-yezel: Zâil olmaz, bâki, zeval bulmaz.

Daimî olan. Allah CC.

livā: Bayrak. Sancak. * Eskiden kazadan büyük, vilâyetten küçük yerleşme merkezlerine denirdi.

Tugay. * Hz. Peygambere (A.S.M.) âit sancak.

Livāü'l-ĥamd: Hz. Peygamber'in (A.S.M.) bayrağı. Ona inananlar kıyâmetten sonra bu bayrağın altında toplanacaklardır.

lu'bet: Oynayan veya oynatılan şey. Oyuncak. Herkesi hayrette bırakıp şaşırtacak şey.

luĥf: Rıfk ve nevâziş. İltifatla mülâyemet üzere muāmele eylemek. Allah (C.C.) Hazretlerinin kullarını rıfk ve sühuletle murādına muvaffak eylemesi. Güzellik, hoşluk. İyilik, iyi muāmele.

lü'lü': İnci. Parlak. Ziyalı. Kıymetli.

M-N

Ma'ācin: Macunlar. Hamur kıvamındaki yoğurulmuş şeyler.

ma'düm: Mevcut olmayan. Yok olan. Yok.

Mācid: Çok âli. Şeri Yüce. Kerim.

mağşūs: Katışık. Karışık. Saf olmayan.

Maĥmūd: Medh olmaya müstehak, medhe lâyıık.

Öğülmüş, medh ü senâ olunmuş.

maĥsüdu'l-aķrān: Kendi akranlarınca kıskanılan.

maĥv: Tas: Beşeri noksanlıklardan kurtuluş hâli.

maĥz: Safi ve hâlis. Katıksız. Sır Hâs, öz.

mālî: Dolu, fazla, çok.

Maşūr: Yardım görmüş. Muzaffer. Zafer bulmuş. *Cenab-ı Hak tarafından her işinde nusrete mazhar olduğundan Hz. Peygamber Aleyhissalātü Vesselām'ın bir ismi de Mensur'dur.

mār: Yılan

Masduķ : Doğruluğu kabul edilmiş, tasdik edilmiş.

maşün: Korunan, mahfuz, emin, muhafaza olunan. * Sâlim, sağlam.

me'vā: Mekân. Varılacak yer. Mesken. Sığınacak yer.

mebde': Başlangıç.

mebzül: Bol. Çok sarf olunan. Ucuz.

mededres: Yardımcı. İnâyet eden. Yardım eden. Mededresân da denir.

medhūs: Dehşete uğramış. Şaşırılmış. Korkmuş.
 medyūn: Borçlu
 mefrūs: Döşenmiş, ferş olunmuş, serilmiş.
 meḥādīm: Hizmet edilenler.
 meḥakk: Mehenk. Ayar taşı.
 mekkāre: Hilekār. Düzenbaz. Çok aldatıcı.
 Meker yapan.
 mekr ü āl: Hile ve aldatma.
 melāz: Sığınılacak yer. Melce'.
 melbūs: Giyilmiş
 menār: Nur yeri. Fener kulesi. * Cāmi mināresi.
 menāşīb: Devletin başlıca hizmetleri. Makamlar,
 rütbelere, pâyeler.
 merā: Boş yer. * Otsuz yer.
 mer'avā: Yazmada sözcüğün geçtiği beyitin
 derkenarında sözcüğün anlam karşılığı olan
 "fāl-ı bed" sözcüğü yazılmıştır.
 merg: Ölüm, mevt.
 meḥkad: Uyku yeri. Yatacak yer. * Mezar, kabir.
 merre: Kez, kere, defa
 mesā'ib: Felâketler. Uğursuzluklar. Suubetler.
 Güçlükler.
 meşāb: Rücu edecek, geri dönecek yer. Kuyu
 ağzında su çeken kimsenin durduğu yer.
 mesmūmen: Zehirlenerek.
 mess: Yapışmak, değmek, dokunmak.
 meşfū: Şefaate mazhar olmuş.
 meşq: Yazı örneği. Öğretici yazı. * Bir şeyi
 uzatmak. * Uzun uzun yazmak. * Bilmeyene bir
 şeyi öğretmek.
 mevācib: Maaşlar, aylıklar. * Tar: Yeniçerilerin
 üç ayda bir defa verilen ulûfeleri.
 mezāhir: Şereflemeler. Mazharlar. Eşyanın
 görüldüğü yerler. Eşyanın görünen tarafları.
 Zāhir ve meşhud olanlar.
 mezellet: Alçaklık. Zelillik.
 mezkūr: Zikri geçen. Zikredilmiş. Evvelce bahsi
 geçmiş olan.
 mezmūm : Zemmolunmuş. Makbul olmayarak
 ayıplanmış. Kötü.
 micmer: İçinde tütsü yakılan bakır yahut
 bronzdan küçük şamdan şeklindeki aletin
 adıdır. "Buhurdân" da denilir.
 mi'yār: Ölçü. Bir şeyin kıymet ve vasfını
 gösterir olan.
 miftāḥ: Açan âlet. Anahtar. Kilidleri açan
 anahtar.
 mihmān: Misafir.
 mil: İğne gibi ince ve uzun bir âlet. * Göze
 sürme çekecek âlet. * Ucu sivri çelik kalem.
 minā: Şişe, cam, billur. * Parlak saray. * Sırça.
 Kuyumcuların kullandıkları lâcivert renkli sırça.
 minvāl: Hareket tarzı, davranış. Usul, yol.
 Fayda. Uslub, tarz.
 mir'at: Ayine. Ayna.
 mirveḥa: Ova, sahrâ.
 miyāh: Sular.

mizāb: Oluk, su yolu.
 mu'ahḥar: Sonraya bırakılmış, te'hir edilmiş,
 geriye bırakılmış. Sonradan.
 mu'akkad: İnce ve müşkil olan. Zor anlaşılabilir
 söz. * Ukdeli, düğümlü.
 mu'azzez: Çok aziz. Muhterem. Çok sevgili,
 kıymettâr, izzetlendirilmiş.
 mu'în: Yardımcı. Muâvin. İlane eden.
 mu'tî: İtaatlı. Terbiyeli. İsyân etmeyen.
 muḡniyā: Zengin edenler, müstaḡni kılanlar.
 Doyuran gönlünü tok edenler.
 muheyyā: Hazırlanmış olan. Hey'et-i mecmuası
 tertib ve tesviye olunmuş olan.
 muḥtaşar: Az. Kısa. Uzun olmayan. * İhtisar
 edilmiş. Kısaltılmış.
 muḥkaffel: Kilitlenmiş, kilitli.
 Muḥtedā: Kendisine uyulan. Önde giden.
 muḥtezā: Lâzım getirilmiş. Lüzumuna binaen
 istenmiş. İcab eden. Lâzım gelen.
 mūr: Karınca. Neml.
 murakkaş: Nakşedilmiş, süslenmiş.
 muşanna': Sanatla ve düzgün yapılmış olan.
 Sanatkârane yapılmış olan. Usta elinden çıkmış
 olan.
 muḥrib: Çalgıcı, çalgı çalan. Şarkıcı, şarkı
 söyliyeni. Hânende.
 mü'eyyed: Te'yid edilmiş. Doğrulanmış.
 Kuvvetlendirilmiş. Sağlam. Sağlamlaştırılmış.
 tekzib edilmemiş. Yardım görmüş.
 mübhem: İyice belli olmayan. Mutlak âşikâr
 olmayan. Belirsiz. Gizli. muḥîḥ
 mübtedā: Baş taraf, başlangıç. Baş. Cümlelerin
 birinci kısmı. Arabçâda isim cümlesinde fâilin
 bulunduğu kısım. Bu, isimden veya isim yerine
 geçen fiilden de olabilir.
 Mücellā: Parlak, Cilâli. Cilâlanmış.
 mücerreb: Tecrübe olunmuş. Sınanmış.
 Denemesi yapılmış. Ahvâl ve tavırları tecrübe
 edilmiş.
 mücessem: Cismi olan. Dış duygularımızla
 bilinip varlığından haberdar olduğumuz şey.
 Varlığı görünen. Cisimlenmiş olan. Bir şekli
 gösteren. Uzunluğu, genişliği ve kalınlığı olan
 cisim. Şekillenmiş.
 mücidd: Elinden geldiği kadar çalışan, gayret
 gösteren.
 müctebā : Seçilmiş. Kıymetli, ihtiyar olunmuş.
 müdāvā: Tedavi eden. İyileştirmeğe hizmet
 eden. İlâç veren.
 müeddeb: Te'dip edilmiş. Edeblendirilmiş.
 Terbiye edilen. Edepli.
 müferriḥ: Ferahlık veren. Ferahlandırıcı.
 Ferahlandırıcı, iç açıcı.
 müfid: Faydalı.
 mühtedā: Hidatete erdiren.
 mükahḥal: Sürme çekilmiş göz. Sürmeli göz.

mükellel: Başında taç bulunan. Taç giymiş olan.
 *Parlak, müzeyyen, süslü. *Tacına inci taşları dizilen.
 mükelles: Kireç ile bulanmış.
 mükettem: Gizli, saklanmış.
 mül: şarap.
 mülemma⁴: Parlak. Revnekdar. * Bulaşmış, sıvanmış. * Karışık dilde söylenmiş manzume.
 * Renk renk olan.
 mülevves: Kirlenmiş, bulaşmış, pislenmiş.
 mülhid: Dinden çıkan, dinsiz, kâfir, imânsız. Haşir ve ahirete inanmayan.
 mültehî: Sakalı çıkmış olan genç.cevâmi⁴
 mümzî: İmzâ sahibi, imzâ eden.
 müntahab: Seçilmiş. Güzide. İntihab ve ihtiyar olunmuş.
 müntakîm: İntikam alan, oç alan, suçluya cezasını veren.
 münteâ: Son, en son derece, en son yer, nihayet. Son uç.
 müntehâ: Son, en son derece, en son yer, nihayet. Son uç.münezzeh
 münteşir:Açılmış,yayılmış,dağılmış,
 neşredilmiş, basılmış. *Duyulmuş, etrafa yayılmış.
 müruvvet: İnsaniyet. İnsanlığa uygun olan şeyi yapmak. Güzel ve iyi şeyleri alıp, kötü şeyleri ve hâlleri bırakmak. Ana baba saadeti. Mertlik, yiğitlik.
 müsmir: Hayır veren, meyve veren, faydalı netice veren.
 müsta⁴id: İstidadı olan, kabiliyetli, uyanık, anlayışlı, akıllı.
 müstagraç: Garkolmuş, dalmış, batmış. Mânevi bir vaziyete dalmış. Kendini bilmiyecek derecede dalgın olan. Bir şeye dalmış veya daldırılmış olan.
 müşkil-küşâ: Zorluğu gideren, açan. Zor işleri halleden. Çetinliği gideren.
 müzeffer: Kirli, paslı.
 Müzehher: Çiçeklenmiş. Çiçeklerle donanmış.
 nahl: Arı
 naḥs:Uğursuzluk, yümünsüzlük. *Bahtsız, uğursuz.
 naḥv: Kibir, gurur. Kibirlenme, büyülenme, böbürlenme.
 naḥvet: Kibir, gurur. Kibirlenme, büyülenme, böbürlenme.
 nakâ: Temiz olma.
 nâ-kâm: İsteksiz. Arzusuz. Maksadsız. Muradsız. Dileksiz.
 naḫîz: (Nakz. dan) Bozan, bozucu.
 nakî: Temiz, pâk. Çok takvalı, temiz insan. Has undan yapılmış beyaz ekmek.
 naḫîz-ı: Halâs olmak, kurtulmak.Nezâfet:
 Nâmûs-ı ekber : Cebrâil (A.S.)
 Nân: Ekmek.

Nâsiḥ: Nasihat eden, öğüt veren.
 nâ-süfte: Delinmemiş.
 nâ-şitâ: Yazmada bu kelimenin karşısına kelimenin anlamı olarak "aç karnına" sözcükleri yazılmıştır.
 necât: Kurtuluş, selâmet.
 nedîm: Sohbet arkadaşı, meclis arkadaşı. Tatlı konuşan. Güzel hikâye anlatan. Büyük kişileri hikâye ve fıkralarıyla eğlendiren. *Pişman.
 nefir: Cemaat, topluluk. * Harp için seferber olan cemaat.
 nekâ: Yarayı kaşımak. * Soymak. Çok azap etmek, acı çektirmek.
 nekbet: Talihsizlik, şanssızlık, bahtsızlık. *Musibet, felâket. * Düşkünlük.
 nemed: Keçe.
 nemek-rîz: Tuz. Milh. * Lezzet, tat veren
 nemm : Birinin sözünü başkasına götürüp ikisinin arasını bozma. Koğuculuk.
 nesḥ : Ist: Şer'i bir hükmü yine şer'i bir emirle kaldırmaktır. (İtikada ait olan ve zamanla değişmeyen hükümlerde nesih olmaz, bunlar sabit birer hakikattırlar.) *İbtal etmek, hükümsüz bırakmak, değiştirmek.
 neḫâ: Yaranın şişmesi. * Yüksek olmak.
 nevâ: Bir musikî makamı.
 nezd-i: Yan. Yakın. Karib. * Göre, nazarında, fikrinde.
 nigîn: Mühür, hâtem. * Yüzük.
 nîk: İyi, güzel, hoş.
 nîkû: Güzel, iyi, hoş.
 niyâ: Dede, cedd.
 nizâ⁴: Çekişme, kavga.
 nuḫre: Külçe hâlinde gümüş.
 nûs: İçen, içici. * Tatlı şerbet gibi içilecek şey. Zevk ve safâ.
 nüh : Dokuz.
 nükûl: Vazgeçme, geri dönme, cayma.

Ö – P
 ‘öşr: Ondalık, onda bir. Mahsullerden, Kur'an-ı Kerim hükümlerince onda bir olarak alınan zekât.
 pākize: Temiz, pak. Lekesiz. Hâlis, saf, katıksız.
 palâ: Asılmış, asılı. * Süzgeç.
 palheng: Postal. Çarık.
 pā-māl: Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.
 paḫşad: Beşyüz
 pāre: Cüz, parça. Kesinti.
 pārsâ/Pāre: Dilencilik.
 Pārsâ: Dilencilik.
 penâh: Sığınma. Sığınacak yer. Dayandığı nokta.
 pencgeh:Beş vakit.
 Pertev: Işık, Parıltı.

perverde: Terbiye görmüş, yetiştirilmiş, beslenmiş.
pes: Arka, art, geri. * Öyle ise,
pey-der-pey: Birbiri ardınca. Yavaş yavaş, azar azar.
pey-ender-pey: Ardı sıra, arka arkaya, durmadan. Azar azar.
peyrev: Ardı sıra giden, tâbi olan, izinden giden, uyan.
pîç-â-pîç: Karma karış, pek dolaşık, kıvrım kıvrım.
pîster: Yatak, döşek.
pîşvâ: Reis, baş. Hâkim. * Mukteda, imâm.
piyaz: Soğan.
pūsîde: Çürümüş, paslanıp çürümüş, çürük.
pūşîde: Örtülmüş. * Örtü. * Örtülü, gizli.
pür-nūr: Çok parlak, çok nurlu.

R - S - Ş

ra'nâ: İyi, güzel, hoş, lâti Pür ve revnak olan.
rām: İtaat eden, boyun eğen, itaatli, münkad.
rāst: Bir musikî makamı.
rāstî: Doğruluk, gerçeklik.
rāşî: Rüşvet veren.
re'im: Beyaz geyik.
re'â: Yer, toprak. Arz. * Malı çok olmak. Zengin olmak.
re'âyâ: Bir kimsenin emri altında bulunanlar. Bir hükümdar idaresi altında bulunan halk. Hristiyan tebaa. * Bütün halk.
re's: Baş, kafa. Tepe. Uç. Başlangıç. Reis.
rehāvî: Bir musikî makamı.
reh-nümâ: Yol gösteren. Kılavuz.
reh-zen: Yol kesen, haydut, eşkiya.
remâd: Kül.
remed: Gözün ağrması, göz kapağı iltihabı.
reml: Kum falı, bir takım nokta ve çizgilerle fala bakmak oyunu.
remmâ: Beyaz tenli kadın.
remmâl: Kum falı, bir takım nokta ve çizgilerle fala bakmak oyununu yapan.
renc: Sıkıntı, zahmet, eziyet.
rencūr: İncinmiş. Sıkıntılı, rahatsız, dertli, hasta.
resâ: Yetişen, erişen. Yetiştiren.
rezm: Cenk, muharebe, çarpışma, savaş.
ribâ-h'âr: Faizle para işleten, tefeci.
Rikâ': Yazı çeşidi.
rimâl: Kumlar.
riş: Yara. * Yaralı. * Tüy. Kıl. Kuş kanadı. * Sakal.
riyâzât: (Riyazet. C.) Nefsi terbiye maksadıyla az gıda ile geçinmek, nefsini hevesattan men' ile faydalı fikir ve işle meşgul olmak.
rū-be-rū: Yüzyüze.
rū-nümâ: Yüz gösteren, meydana çıkan. Yüz görümlüğü.

rūšenâ: Parlak, aydın. Belli, âşikâr olan.
rūz: Gün
rūfķ: Arkadaş, yoldaş.
rūkūz: Segirtmek, koşmak.
rūstāhiz: Mahşer, kıyamet.
rūşd: Doğru yol bulup bağlanmak. Hak yolunda salabet, metanet ve kemal-i isabetle dosdoğru gitmek. * Hayra isabet etmek. * Bülüğa ermek. * İstikamette olmak. Dinine ve malına zarar gelecek şeyi bilmek, doğru düşünmek.
rūteb: Rütbeliler.
sâ: gibi
şâ'ib: Maksada uygun. * Hedefe doğru ulaşan. * Doğru. Yanlızsız. Yanlışlık yapmayan.
sâ'im: oruçlu, oruç tutan.
râcid: Secde eden, Allah'ın (C.C.) huzurunda başını yere koyarak dua eden.
sad: Yüz sayısı.
rafıyy: Temiz, pak. Hâlis, saf, katıksız. Peygamberimizin (A.S.M.) bir ismidir.
rahî: Cömert, eli açık
rakâ: Ordunun gerisi, ordunun gerisinde bulunan asker takımı.
saķar: Cehennem'in bir ismi.
şakb: Delinme, delme. * Bir taraftan diğer tarafa kadar açık olan delik.
şakîl: Ağır.
şakm: İlet, hastalık, dert.
sâl: Yıl
şāmân: Servet. Zenginlik. * Rahmet. * Dinçlik. * Bir kimsenin varı-yoğu, serveti.
sāmî'in: Dinleyenler
şarh u serâ: Büyük köşk, yüksek yapı.
sarsar: Gürültü ile gelen pek soğuk rüzgâr, yel. Kasırğa.
şavt: Ses
şayd: Av, avcılık.
sâye: Gölge.
sayf: Yaz
şayķal: Cilâ. Cilâ yapan âlet. Parlatan.
sebb: Küfür, küfran. Sövüp saymak.
Sebeb sorulmaz. (Allah C.C.)
sebrebî: İssiz büyük çöle mensup.
sebuk-bâr: Yüku hafî Ağırılıksız, eşyası az olan. * Derdi, düşüncesi olmayan.
sebuk-dest: El çabukluğu
sebuk-rev: Çabuk giden.
sebzîn: f Rengi yeşil. Yeşil renkli.
sefid: Ak, beyaz.
sehâ: Cömertlik, el açıklığı.
semm: zehir
semmü'l-fâr: Fare zehiri.
sencîde
serî': Hızlı
Settâre'l-'uyüb: Ayıpları, kusurları örten. Kusurları göstermeyen, günahları bağışlayan Allah (C.C.)

sevā: Beraber olma. Beraberlik. Denk, müsavi.
 sevb: Elbise. Giyilecek eşya. Kaftan. Bez.
 seyf-i kâti': Keskin ve iyi bileylenmiş kılıç.
 sıbtayn-i Resûl: İki torun. Hz. Peygamberin iki torunu Hz. Hasan ve Hüseyin.
 sımât: Susmalar, sükûtlar.
 sımık: Kırılmış, kırık
 siferi: Sifr'den: Yazılan her şeyi okuyabilen.
 sikîn: Bıçak.
 sinn: Yaş, diş.
 sipās: Şükretme, dua etme.
 sirîst: Yaradılış, hilkat, huy, tabiat. Vāzih:
 şif: Çatırtı, patırtı, gürültü.
 siyeh-rüy: Yüzü kara.
 sū-be-sū: Bir taraftan bir tarafa.
 şubh u mesā: Gece gündüz
 şu'ud: Yükselmek. Yukarı çıkmak. Derece artmak.
 şudā': Baş ağrısı. *Rahatsız etme, sıkıntı verme, sıkma.
 Suhte: Yanmış, tutuşmuş. Yanık. Medrese talebesi.
 sukāki: Sokağa bağlı.
 sulehā: Salihler. Salâhiyetli, günah işlemeyen iyi insanlar. İlim ve amelde, ibâdet, taat ve takvâda terakkî ve teâli eden büyük zâtlar.
 sūr: Şenlik. Dügün. Ziyafet.
 gülüş: Üçte bir. Üç parçadan biri. * Bir yazı çeşidi.
 sürāh: Delik. Gedik.
 sürfe: Öksürük.
 sürüş: Melek. * Cebrâil (A.S.)
 süst: f. Gevşek, tembel, sölpük.
 süvār: Ata binmiş. Binici.
 şāfi': Şefa'at eden. Bir kimsenin suçunun bağışlanması için vasıtalık eden.
 şāhvā: Şāha, hükümdara yakışacak tarzda, şah gibi. İri ve iyi cins inci.
 şakî: Haydut. Yol kesen. Haylaz. * Her çeşit günahı işleyebilen.
 şatrenc: Satranc
 şehd: Bal. Gömeç balı, asel.
 şemm: Koku hissetmek, koklamak.
 şenî: Kötü, çok fena, çirkin, günahlı iş.
 şerm: Utanç. Utanma. Hayâ etme. Hicab etme.
 Şeş: Altı sayısı
 şeyb: İhtiyarlık. Yaşlılık. Saç, sakal ağarması.
 şihne : Emniyet memuru. İnzibat memuru.
 şî'ār: İz, belirti, işaret, nişan, ayırt edici iyi âdet. Üstünlük veren işaret
 şîr-i mâder: Anne sütü
 şitā: Kış
 suhā: Karın ağrısı.
 şüm: Hayırsız kişi.
 şürîde: Perişan, karışık. *Tutkun, âşık, meftun.
 şübbān : Gençler, delikanlılar.
 şümār: Hesap, sayı.

T
 tabaşbuş: Yaltaklanmak. Kendini küçülterek riyakârlıkla kendini beğendirmeye çalışmak.
 ta'arruk: Rakı içmek, rakılanmak.
 ta'azzüb: Azab vermek, verdirmek.
 ta'cil: Acele ettirme, hızlandırma.
 tã'ib-tün: Dininen, uğraşan bir huyda olmak.
 ta'lik: Kur'an yazısının bir çeşidi.
 ta'miye: : Tarih düşürme sanatlarında, tarih bulmada, eksik ya da fazla olan rakamın ne olduğu bir önceki mısradaki söylendiği tarih düşürme şeklidir. Böylece hesaplamayı yapan kişi, toplama, çıkarma, çarpma ya da bölme gibi dört işlemin herhangi birini ya da bir kaçını yaparak sonuca ulaşır.
 ta'n: Hoş görmemek. Kötülemek. Birisinin ayıp ve kusurlarını beyan etmek. *Muhalifin iddialarını çürütmek.
 Tāhā': Kur'an-ı Kerim'de mukattaat-ı hurufiyeden olup Cenab-ı Hak ile Peygamberimiz (A.S.M.) arasında bir şifredir. Peygamberimizin (A.S.M.) bir ismidir. Mânası hakkında muhtelif rivayetler vardır.
 tahavvür: Tezlik, acelecilik.
 taħıyyāt: Selâmlar. Duâlar. Manevî hayat hediyeleri.
 taħıyyüd: Bağlanma. Bağlı olmak. Kayıtlı bulunmak. * Çalışmak. Çabalamak. Uğraşmak. * Dikkatli davranmak.
 taķi: Kendini koruyan, saklayan. * Takvalı kimse. Günahattan çekinen.
 talh: Necis bulaşmak, pislik bulaşmak.
 tama'kār: Aç gözlü. Cimri.
 tārāc: Yağma, talan, çapul. *Yağmalama, talan etme.
 tarmesā/tarmese: Münkabız olmak.
 tarşış: Kurşunla perçinleme, kurşunlaştırma, sağlamlaştırma.
 taşliye: "Sallâllahu Aleyhi Vesellem" diyerek dua etmek.
 taşlık: Boşamak.
 taylasan: Başa ve boyna sarılan şal. *Başa sarılan sarığın omuzlar üzerine salıverilen ucu.
 te'ennî: İhtiyatlı ve akıllıca davranma. Bir işte acele etmeyip bir düşünce dairesinde hareket etme.
 tebcil: Ağırılmak. Yüceltmek. Birisine ta'zim etmek. Hürmetle hareket etmek.
 te'addî: Saldırma. Düşmanlık. Ezme. Tecavüz etme. Zulmetme. Örf âdet ve mukavelenin hilâfına hareket etme.
 tedric: Azar azar, derece derece ilerlemek. Birisini bir şeye yavaş yavaş vardırarak. Sıkıştırmak suretiyle çok güçsüz hâle koymak. * Edb: İfadenin derece derece yükselmesi veya alçalması.

teennî: İhtiyatlı ve akıllıca davranma. Bir işte acele etmeyip bir düşünce dairesinde hareket etme.

tefâ: Hiddet ve gadap etmek, öfkelenmek, kızmak.

teğannî : Düşük sesle şarkı vs. söyleme.

tehi : Boş, avare kalmak, hâlî. Eli boş.

tehlîl: İslâmiyetin tevhid akidesini hülâsa eden, ancak bir ilâh bulunduğunu, Onun da ancak ve ancak Allah (C.C.) olduğunu ifade eden "Lâilâhe illâllâh" sözünü tekrar etmek.

tekâpû: Öteye beriye seğirtme. Telâşla koşarak birşeyler araştırma. * Dalkavukluk.

telvîş: Kirletmek. Bulaştırmak. Pisletmek.

temârüz: Yalandan hastalanmak. Kendini hasta gibi göstermek.

temcid: Cenab-ı Hakk'ın büyüklüğünü bildirmek. Tazim ve sena etmek. nîm-şeb:

temekkün: Mekânlanmak. Yerleşmek. Yer tutmak. *Vakar ve temkin sahibi olmak. * Sultan yanında rütbe sahibi olmak.

temevvüc: Dalgalanmak. Çalkamp dalga dalga olmak.

Tenessüm: Havayı teneffüs etme. Güzel kokular kokutmak. Haber erişmek.

Tenkîb: Dolaşım gezmek. İnceden inceye araştırmak

Tenkîs: Noksanlaştırmak. Azaltmak. İndirmek.

tenşüy: Ölü yıkayıcı. * Teneşir.

tenzil: Kur'an-ı Kerim'in vahiy vasıtası ile Peygamberimize (A.S.M.) indirilmesi. Tedricen indirme.

terâzü: Terazî, mizan.

terkîm: Rakamlamak, rakam koymak. * Nişan eylemek. * Yazma. * Yarma.

teşne-gân: İstekliler. Susamışlar.

teşrih: Bir kitap veya ibareyi anlaşılır şekilde açıklamak, tafsilât vermek. İnceden inceye didikleyp araştırmak. * Tıb: Bir cesedi kesip parçalara ayırarak incelemek.

teşvîş: Karıştırma. Karma karışık etme. Bulandırma.

tev'em: İkiz. Çift doğan çocuklar.

tevzî: Dağıtmak. Herkesin hisselerini ayırıp vermek. Pay ederek dağıtmak.

tezvîr: Söze yalan karıştırma. Yalan söze zinet verme. Şahidin şahadetini iptal etme.

tılâ: Sürülecek şey. Sürülecek merhem, yağ veya ilaç.

tılsım:Tılsım.Herkesin bilip çözemediği gizli şey. Gizli sır. Fevkalâde kuvvet ve te'siri hâiz olan şey. Definenin bulunmasına mâni olan mevhum şey.

tıyb: Güzel, temiz. Güzel kokulu.

tîmâr : Bir şeyin devam ve inkişafı için yapılan hizmet. * Sipâhiye verilen öşrü alınacak arazi.

tîn: Balçık

tîr-zeng: Paslı kılıç

tufeyl: Sahte. Dalkavuk. Çanak yalayıcı. Başkasının sırtından geçinen. Asalak. Parazit. Fazladan.

tufüliyyet: Çocukluk. Küçüklük. Yavru oluş.

tuhfе: Turfanda şey. * Görülmemiş yeni çıkan. Yeni. * Hediye, armağan.

turuş-rû: Ekşi yüzü.

tütüiyâ: Sürme, Çinko.

tünd: Sert, şiddetli, haşin.

türâb: Toprak.

tüvânger: Paralı, zengin.

U - Ü

‘ucb: Kibir, gurur. Kendini beğenmişlik.

‘Uşşâk : Bir musikî makamı.

‘uqâb : Duman, toz *Tavşancıl kuşu.

ulûfe: Yeniçerilere ve sipahilere dağıtılan maaş.

‘urûk: (İrk. c.) Irklar. * Kökler, damarlar.

‘unf: Kabalık. Sertlik. Cebir ve zor.

uşât: Asiler, zorbalar, itaat etmeyenler. Günahkârlar.

‘usret: Zorluk, güçlük. Darlık, sıkıntı. İşlemezlilik.

‘uzlet: Yalnızlık. İnsanlardan ayrılarak bir tarafa çekilip yalnız kalmak.

üftâde: Düşmüş. Fakir, biçare. * Âşık, tutkun.

ümm ü ebâ: Anne baba

ümmü'l-‘habâ'îş : Kötülüklerin anası.

ünâş: Bayanlar.

‘üryân: Çıplak.

üsrüb : Güzel ses.

üstüvâ: Kuvvetli, dayanıklı, sağlam, muhkem. * Güvenilir, itimad edilir.

üştür: Deve

V - Y - Z

vâfir: bol, çok, çok bol.

vâlâ: Yüksek, âli, refî.

vâsi': Geniş, enli. Bol. Engin. Meydanlı. * Her ihtiyacı olana vergisi kâfi ve bol bol ihsan eden. İlmi cümle eşyayı muhit, rızkı bütün mahlukata şâmil ve rahmeti bütün şeyleri kaplamış olan Allah (C.C.)

vaşîyy: Yetim gibi güçsüzlerin işleri kendine vazife olarak verilen kimse.

vâ-veyletâ: Vah vah! Ne yazık ki! (Teessür bildirir.)

vazîfe-h'âr: Ücret alan.

veffâk: Tesirli dua eden.

vefk: Uygun gelme. Uyma. Mutabakat. Muvafık olma. İş iyi gitme. Tesirli dua.

vegâ: Kavga gürültüsü. Harp yerinden çıkan sesler. Savt. Patırtı.zar':

vegâ: Kavga gürültüsü. Harp yerinden çıkan sesler. Savt. Patırtı.

Vehbî: Doğuştan. Allah vergisi. Çalışmakla kazanılmayıp Allah'ın
Verâ: Halk. Mahluk. Arzı örten mahlukat. Yarattılmış olanlar.
vîfâ: Razi olma, rıza gösterme, uygun görme.
vird: Sık sık ve devamlı okunan dua.
vuzû : Abdest alma. Abdest suyu. Abdest.
Yâsîn: Yâ Seyyid yâ insan gibi muhtelif manalar rivayet edilir. Şifredir Hazret-i Peygamber'in (A.S.M.) fitraten, hilkatén, edeben ve ahlâken en yüksek olduğu herkesçe bilindiğinden bu isim kendisine verilmiştir.
yâve-gû: Saçmasapan konuşan, saçmalayan.
zabı u rabı: Disiplin, âsâyiş, düzen. Hüsn-ü tedbir ve basiret ile muhâfaza.
zâc: Kara boya.
zâd : Azık. Yolda yenecek veya içilecek gıda maddesi.
zahâ'ir: Zahireler. Yiyecek, hububat gibi şeyler.
zahr: Sırt
zâl : İhtiyar. Ak sakallı. * İrani meşhur kuvvet ve pehlivanlık senbolü Rüstemin babasının adı.
zebân: Dil, lisan, lügat, lehçe.cehr
zebı : Kesme, boğazlama. Kurban kesme.
zecâ: Hüküm geçmek. Kolaylık.
zed: "Vurucu, vuran" mânasına gelir ve birleşik kelimeler yapılır. Meselâ gûş-zed: Kulağa çalınan.
zedâ : Cilâlayıcı, temizleyip parlaticı.
zehr-nâk: Zehirli, ağulu.

zemm: Birisinin ayıplarını söylemek, çekiştirmek. Kötülemek, yermek. Ayıplamak.
zerbiyâ: Yazmada bu sözcüğün karşısına kelimenin anlamı olan "belâ vü zahmet" sözcükleri yazılmıştır.
zerı: Hile. Riya. İki yüzlülük.
zerrin: Altından yapılmış. Altın gibi parlak.
Sarı
zevb: Erime.
zîb: Zinet, süs. Düzgün, iyi elbise.
zîbaı: Civa.
Zî'n-nüreyn: Hz. Osman'ın lakabı. Hz. Peygamberin iki kızını alması dolayısıyla ona, iki nur sahibi anlamına gelen bu lakab verilmiştir.
zifr: Kir, pas.
ziĥâm: Kalabalık, sıkışıklık.
zir-Efgend: Bir musiki makamı.
Zirgüle: Bir musiki makamı.
zişt: Çirkin. Kötü. Kabih.
züĥk: Gülme.
zücâ: Hüküm geçmek. Kolaylık.
zücâc: Cam, şişe, sırça.
zü'amâ: Kefiller. * Büyük tımar sâhipleri.
zühd: Dünyaya râĥbet etmemek. Nefsâni zevk ve arzudan kendini çekerek ibâdete vermek.
zükā: Güneş.
zükü: Erkekler.
züll: Hakir olma, alçalma. Zillette oluş. Horluk.
zünüb: Günahlar. Kabahatlar, suçlar.

**ORJİNAL METİNDEN
ÖRNEK VARAKLAR**

<p>فصل سیم از انوار جمیل</p> <p>فصل ششم کلام قدیم</p>		<p>فصل سیزدهم در بیان مثنوی ذکر ایه اولیاء یاما ح</p> <p>تکلیف اولو لوی مسانی له</p> <p>کعبینه غیبیان ایلیم تهیح</p>	
<p>فصل سیزدهم شریف</p>		<p>کعبه کاره مقدم بیتادار</p> <p>مقتل فصل و تقاضا کرک در</p> <p>سخن کو اولو خلق اولیاء انوار</p>	
<p>کعبه کله کمر ایستادار</p> <p>علمه بسلمه ذکر اولو اول</p> <p>سوزی بسلمه ایلیم فیج ایلیمه</p>	<p>سخن غیبیه اولم بسلمه</p> <p>کر بسما ایلیم و لقی استوار</p>	<p>خدا بی ایجابی انتمهار</p> <p>منقذ رحمان و اولو خلق شریف</p> <p>بوم جو علی و ارا تیه و معادن</p> <p>ایان بحق و انسی قسریه</p>	
<p>فصل هفتم در بیان مثنوی</p>		<p>مضامین و ذرات کعبه کله</p> <p>کمر بر زائق عالم پارت در</p> <p>منطق ایلیم چون چه چار</p> <p>خدای خالق و ارضی مادر</p>	<p>فصل هفتم در بیان مثنوی</p>

علا

<p>کمال و علم و عقل و عجب و ادب</p> <p>مقدر قیدی صی قالی ایلان</p> <p>کیم نی زوال و حق و تیه م</p> <p>قدیم و کم نین ایلان و صی</p> <p>نندی دار زنده نی ترشکی</p> <p>حل و صکت دار لیس ترنگه</p> <p>صکت زانی و هو و نیر کوش</p> <p>بو چیخ بی سون کوش و دلم</p> <p>صفینیدر ایلیم کن کتک</p> <p>نظاره و همیشه جله و کوز</p> <p>اولوب و ایلیند دینا شیا</p> <p>کواه و و حقی و کله شیا</p> <p>نوار و بر شیبیه و نه عدلی</p> <p>قیول اثر نفض علیکده اوله</p> <p>جهان شمشاد لطیف و سر پاد</p> <p>دو ششش روی رضیه پرتلی</p> <p>کال و فضل و لطفند جان جهان</p>	<p>ایان و اوق در ذی و سوار</p> <p>تقدیر ایتیه می ایل اولی صلا</p> <p>کمر نه و لیس ایلان قار</p> <p>که و های و صغی و ذوالعدلی</p> <p>اصد و اصد محمد بر کس پاد</p> <p>که اخلاص و نسی صفا کتک</p> <p>نکارش و ایلیم نیم سوار</p> <p>کوداری کتک نیم سوار</p> <p>کبر فغان خلق پارت در</p> <p>کمال ظاهری کو و مرغار</p> <p>و هر کس نه و و مکه سوار</p> <p>کودعه و لاشکریک لارار</p> <p>که مصنوعان کم تقدیر</p> <p>که بر سما علم کس پاد</p> <p>که خلق و عالم و وقت سوار</p> <p>چکشت جوان نعمت سگ</p> <p>همیشه لطف و اسب ان شاکا</p>
--	---

بوکشت چیده نظر او را لذات
 قزاق بیهوش عاقل اول و کوه
 او که گوش ایوب کم افترا بیز
 کم او کشت خورشید را غیب
 ضعیف طالبی هر کرم او نوس
 باطنش ایوب کم بو بیده یک
 الواب کم بر شترین خشفنا ایوب
 کار جمیع نصیب ایوب بر لذت
 او که عیب حسرت ایوب رس
 قصور کم که در یه خط ایوب
 یکتا غنچه مقبول ایوب علم
 دیسک نگار مغفور ایوب حقی
 خلاصش غنچه ایوب و ما در کم
 کبیره او فر مغفور
 سزاوار حق ایوب سالاد
 شفاعت ایوب غنچه ایوب
 ایوب با غنچه ایوب تا خیر

غم و اندوه عاقلان جواد
 ولی نبوی نصیب ایوب
 دروغ صانع دلون مابود
 که او را عاقله مغرب و روبر
 او بود رطلون تا غنچه ایوب
 باطنش ایوب ایوب غنچه ایوب
 غنچه ایوب ایوب در سر لار
 او در صحنه اولی و جواد
 عیون ستر ایوبان با غنچه ایوب
 او که خرد پاک صیقل ایوب
 که او را غنچه ایوب اولی و جواد
 ان معذور ایوب اولی و جواد
 خلاصش غنچه ایوب اولی و جواد
 دینش ایوب ایوب ایوب
 سزاوار کمال ایوب اولی و جواد
 ایوب ایوب شفیق ایوب
 بو غنچه ایوب ایوب ایوب

<p>گویا بنای زینت او را</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>هر صانع ظاهر او را</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>حقیقت او را</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>بوی نرسیده کی سن ناظم ایوب</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>صفا ایوب</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>چو صدیقا عاقلان ایوب</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>خبره و اصل او ایوب</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>هم اجلا ایوب بر کسب ایوب</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>اولی و جواد</p>	<p>اولی و جواد</p>
<p>اولی و جواد</p>	<p>اولی و جواد</p>

دل تا بختن افزايش است قانونيك بوليكيرگان و اول و اول	دوام بند صفت نور بگيرى تا بچ چشمه او طر او غل صوبه ضای بى بدای عطا بند اول دلی خدایه قدس تربیت الهی خلقی به بند عبادت بوتندک گشتند کلک حبس کلمه نقل الحق صیغه بند قبل گشتند اول و صیغه بند کترین بلخ که حرکتی افصح ویره موجوده ششس بلخ دیار خدایه کسر علم بگزان شاد رنگه بوخت گشته و بندر شاکت غیری زین ضیغه گشتن مال کل طب گت و کلور بزرگ کلور
که با کجی طرح و گشت در مژگان و کور به فناد عنازه صیغه بند و عطا در کفایت است اندون بند خداد که بندم جانی اولون بهار مبلغ سنگ و غیره بکلور که اجناس نقلی گشت غفرادر کشر عارف و در در اولادر که در حیات کج سوزده بند چهار بر طبق نیک صفت که هم بند صفت لاریادر که خیر برک که بند صادر بچکان بود غیور بودی و نادر کفر بنوایی و اسم بوفزادر دو غنچه بونوز صیغه بند در	

دوشش تا بچ - مشا ایدار که صنعت بوجغین با اولادر که نا جانیمه ابرها در او تا بچ خوب اولور و اولادر صغیره حضرت خدوت عطا در نواز بچی دمی نیک بند صادر که بندر نار بگزندان عطا در ص به و عطا بند موز و عطا در مکسورن قضی بچی ارجا در بنی قعیب ایدون کس بر عطا در که معذور هم اولون اولور نه بار تیق و کت کفادر که بر بیکه بر نار بکی دادر اولو ب صفت کیر کیرا در که کایک فخر - تا بچ نواز که اواج خطبک تا بچ نادر اولو و طریقی بوجغین و نادر	خلید منسیا نقلی و دستر نوار بیک در کشتی بولکشتار اولی نقصان کجور با چوری اول اولو کجور هم صفا مناسبت بوجغی بندن بر ناظم اولور سزادر انتفا تبه بواسطه دیوم نعرین بچون دن ای نیک بوزار توز ای اولور و نواز ص به و عطا بند موز و عطا در عطا و سه اولور در صغیر کیر بوزار توز ای اولور و نواز نوار تیره بوقعی بولور و کلا بوزار اولور اولور بولور و نقلی عطا و سه اولور در صغیر کیر که کایک فخر - تا بچ نواز که اواج خطبک تا بچ نادر اولو و طریقی بوجغین و نادر
--	---

ویک نصیحت بخار است ده ۱۱۰
 نصیحت طوطیان در دل هماد
 شکر عین اولو در عطر اوار
 کسب علم تو که غنی گشت در
 در ریخت بولوس با مولاوار
 که هر در ده دو کوکب نفاوار
 بو بند خانی طیب واد وادوار
 و غایت زان پنداره قاور
 صیغای بخت اولو را هم با
 طووزار علاقه زکی بهادار
 در کمالی بخت در کوش در
 اولو اولو را که در بخت دار
 و کتبش بفرمود صورت زوار
 قرار ابر بر معاضه جوار
 و طوطی در پند و رسای صبار
 دل و عالم سراسر جووار

بر عا اول بزرگ سر سینه در پندوار
 ایدر پندار خدا ایدر نگین عرش
 غنی کلک نصیحت کوش بر دل
 نصیحت طوطیان که در صحن
 دیک همچو رون ایدر پندار کرد
 اولو پندار بر اولو شوم سوار
 نصیحت در نوری که ایدر پندار
 کیدر پندار در دل جهان افزار
 در معنی اولو پندار اولو
 نصیحت ایدر اولو پندار جهان
 جمع بر غایت سمش در پندار
 نصیحت ایدر اولو پندار کستی
 در ایدر پندار ایدر پندار
 در اولو پندار اولو پندار
 سخن ایدر پندار پندار
 بنویسند اولو پندار اولو پندار
 هنر پندار پندار اولو پندار

اخبار

بهای مشک غیوران عمار در
 در کمال که در عالم بوضفا در
 عمار ایدر اولو پندار
 کبر کوش طبع عالم ایدر
 امانت علوم ایدر ایدر
 کتوفیق هزاران کوش اولو
 که عالم در غایت اولو پندار
 که اهدا ایدر پندار اولو پندار
 که حکم اولو اولو پندار
 تشکر در کمال پندار
 که از ایدر پندار پندار
 بنویسند غایت ایدر پندار
 مفرغ ز پندار پندار
 که طوطی اولو اولو پندار
 چه پندار پندار
 آداب هر پندار اولو پندار
 کسب ایدر پندار پندار

بهای مشک غیوران عمار در
 معطر ایدر بو اولو پندار
 ایدر پندار نصیحت پندار
 جهانک غیوران اولو پندار
 پندار پندار پندار
 شرف زده کمال کوش ایدر
 چه پندار پندار پندار
 ایدر پندار پندار پندار
 سخن اولو پندار پندار
 که ایدر پندار پندار
 که ایدر پندار پندار پندار
 نصیحت اولو پندار پندار
 عجب خوشه غیوران اولو پندار
 ایدر پندار پندار پندار
 ایدر پندار پندار پندار
 نصیحت ایدر پندار پندار
 مشهور در کمالی نصیحت

ادب طبیب کاشک بیهوشی	سرور اید و طایب بود غمنا
سنن علی بن ابی طالب	سنن علی بن ابی طالب
سنن علی بن ابی طالب	سنن علی بن ابی طالب
یارب اولو اولادش شرم کم	غیبت بورد عالمه مثال خوب
ستر اید بیدوم کرم و الفقهیر	
بمخرد و جهان اکره بوجوه بخت	
جفت فاق الفقیر و بیده رقم الحقیق	عن زرقم
المسحوق الطیبر السجین هادی رشک	محل
من شکران ملک بشیر اسلم	بجبهی
افندی زام الکافو طایغ رشک	نمان
و ثانیین و مائین و الف	
من هجوة - نلد الف	
و السعاده	
و الف	